

මහාරූප සිසිටිකා.

නමො නස්ස භගවතො අරහතො
සමමාසමුබ්බස්ස.

පකාරණාරමෙහ රතතත්තයපණමපුබ්බකං සඤ්ඤදිපුබ්බ-
පඤ්ඤාං දස්සෙත්වා විසුඛසමමඉච්චාදිනා ගාථාවයං ආරඬං.
තාසු ආදිගාථා වංසවතීං නාම වුත්තං. ඉතරා ඉදෙවජ්ජරා නාම
වුත්තං. නන්ධ සමමමසංඝං ජිනං සිරසා අභිවජ්ඣෙය පදරූපසිංඝිං.
උජ්ජං කච්ඡස්සන්ති සමබ්බෙයො.

ස. නං ධම්මො, ස. නොනා වා පසඤ්ඤා, සංවිජ්ජමානො වා ධම්මො =
සමමෙමා; පරියන්තිධම්මො. සමමෙමා එව නානාත්තයවිචිත්තත්තාය
අවිජ්ජකායාරම්භමනනො ව සහස්සදිවිති අනෙකසහස්සරංසිති =
සමමමසහස්සදිවිති, විසුඛා නිරූපකත්ථෙසත්තාය අවචන්තපරිසුඛා
සමමමසංඛාතසහස්සදිවිතියො අස්සාති = විසුඛසමමසහස්ස-
දිවිති. බුඬාදිවෙවා; නං. සුඬු සමමා චත්තාරි සච්චාති බුජ්ඣ-
යථාසකපරිඤ්ඤාතිසමයාදිවසෙන පටිවිජ්ජිති = සුබුඬා, සායෙව
පාරම්පරිභාවිත්තාය සයං සච්චාතිසමොධිනො සමොධිති =
සුබුඬසමොධි, සබ්බස්සපි ගුණස්ස දයකං බුඬසන්නාතසමුත්තං
අරහත්තමග්ගඤ්ඤං, අථවා භගවතා සුබුඬා සුප්පටිවිචා අනුත්තර-
විමොක්ඛාධිගමෙන පටිලඬා සායෙව සබ්බාකාරෙත සබ්බධම්මො-
තිසමොධිනො සමොධි වාති = සුබුඬසමොධි, ආකඛා පටිබ්බ-
වුත්ති අනාවරණඤ්ඤාසංඛාතං සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤං, සායෙව
සාවකාදිබොධිනො නදඤ්ඤබුඬඤ්ඤාතො වා විසිඪතාය අවුත්ත-
තභේන උදයාධාරභාවෙන ව සුගඤ්ඤරිතිසදිසත්තා සුගඤ්ඤරො
වියාති = සුගඤ්ඤරො, අථවා සමමාසමොධියෙව සාවකානං
සච්චාතිසමයභෙත්තත්තා අත්තපරසන්නාතසංඛාතං සුගං සුගලං
ධාරෙතීති = සුගඤ්ඤරො; තසමිං - සුගඤ්ඤරෙවිසයාධාරභූතෙ උදිතො
තිලෙසකායාරම්භමනාදිතිච්චවතුකකං සාධෙතො මග්ගපටි-
පාරියා ගනාමා අරහත්තමග්ගසංඛාතඋදයතිරිපත්තිනො සබ්බ-
ඤ්ඤාතඤ්ඤමණ්ඩලොපසොතිනො හුඬා උග්ගතො සබ්බඤ්ඤාත-
ඤ්ඤොදයතිරිවට්ටිතො වා සබ්බඤ්ඤබුඬභාවෙන සදෙවකෙ
ලොකෙ අනුත්තරං සමමාසමොධිං අතිසමුද්ධො සයඤ්ඤාත
භාවෙන වා උදිතො පාකට්ඨාවා ගතොති = සුබුඬසමොධි-
සුගඤ්ඤොදිතො, නං. නිබුඬභේ ජත්තනදිවාකරං. නනොයෙව ව

දිවසකරණය විය සකිමෙව නිසු දිපෙසු එකසෙය්ව සබ්බසාදු-
බ්බසාදු ජාතිආණ්ඩුණ්ණානුභාවානං පවතතිභානාය ජාතිබෙතන-
ආණ්ඩවෙන-විසයබෙතනසංඛ්‍යාවෙනසු නිසු බ්බකෙබ්බෙනසු
දෙසනාසදුණාලොකකරණෙන එකදිවාකරං අසාධාරණාදිව-
හුතං, තනු තදසදුණා නාදිසංසු සබ්බසාදුබ්බසා සනුප්පතනියාදි
නිරන්තරාදිතාය අනවකාසනා. ජිනනනි දෙවපුත්තනිලෙසාහි-
සංඛාරමවබ්බකාමාරාසංඛ්‍යාවෙන පඤ්චවිධමාරෙ බලවිධමනසමුවෙත්ද
පභාණ්ණිදුනුපවෙත්දවිසයාහි කකමාදිවසෙන ජිනවාහි=ජිනො,
බිණ්ණසවාදිතාය බ්බසංසුවෙනං තාමං. තං - ජිනං. විජිනපඤ්ච-
මාරං නවලොකුත්තරසංඛ්‍යාවෙන පටිවෙධධමෙමන ව අධිඅරිය-
පුගලසම්මුභසංඛ්‍යාවෙන සාවකසංඛ්‍යාව සමං සතිතං කන්ධා වා
තෙන පටිවිබ්බහුතධම්මරූපකායවිසෙසනා සධම්මසංඛ්‍යං ජිනං
බ්බාදිවං, සිරසා උත්තමභෙගන, අභිවඤ්ඤා අභිවඤ්ඤා, තිති
වාරෙහි සකකවං. නමසසිත්වාහි අත්ථො.

තත් ජිනනනි ඉමිනා සඤ්ච පුබ්බවරියපරකකමිජියපභාණ-
පුජාරහතාදිසම්පද දසසීතා, යා* අඤ්චාරොතිපි ට්ට්ට්ට්. පිසුබ-
සබ්බමසංඛ්‍යාදිධිතිනනි ඉමිනා දෙසනාදිලකිණපරතිතපටි-
පත්තිසම්පද දසසීතා, යා ලොකුබාරොතිපි ට්ට්ට්ට්. සුබ්බසංඛ්‍යා-
සුගතිමොදිතනනි වචනෙන අනාවරණසදුණාබ්ගමසම්පද දසසීතා
දසබලාදිගුණානුභාවපටිලාභසම්පද ව දසසීතා, යා ධම්මසදුණ්ණා-
රොතිපි ට්ට්ට්ට්. නිබ්බවෙත්තකදිවාකරනනි ඉමිනා
ජාතිආණ්ඩුණ්ණාදෙසනාදිආනුභාවසම්පද අසදිසතා ව දසසීතා.
සබ්බමසංඛ්‍යානනි ඉමිනා ධම්මරූපකායපරිවාරසම්පද දසසීතා.
සිරසාහිවඤ්ඤාහි ඉමිනා යථාට්ඨතගුණවිසිසේ පුජාරහ
සත්ථි කායවාචාවිතෙනහි සඤ්චගුණනිත්තාලකිණාසිපෙප-
තත්ථසාධකො පණාමො දසසීතොති දඪබ්බං.

එවං පකරණාරමො මහලොදුත්ථං පුත්ථපභාණමෙති
රතනතතයභුතසං පුජනියසං සඤ්චසං සාදරං පුජං විධාය
ඉදති ආරබ්බමිත්තනසං පකරණසං නිසංගත්ථකතනුතො
පණාමකරණං නිසංග පයොජනාහිවාතාහිධෙය්‍යකරණප-
කාරෙ ව දසෙහුං කච්චායනඤ්චාහි ආදි ට්ට්ට්ට්.

තත් කච්චායනඤ්චාහි භගවතා සංඛිතෙනහි භාසිතසං
විත්ථාරෙන අත්ථං විහජන්තානං සාවකානං එතදග්ගෙ ඤ්චිතං
මහාසාවකං නිරුත්තිලකිණාවරියභුතං මහාකච්චායනපෙරසදු,
නමිත්වා නමසසිත්වා කච්චායනවණ්ණනාදිං කච්චායනමයා-

කරණය වූ නබ්බණ්ණනාහුතං සද්දසද්ද ආදිසද්දෙන සන්ධි-
 නිරුතතිපකරණාදිකසද්ද, නිසාය නිසායං කතා, බාලප්පබො-
 ධිත්ථං බාලානං සද්දලකඛණානභිසද්දනං තදවබොධිතත්ථං,
 බ්‍යානනං ලකඛණවිසයවචන්දානස්ස ලකඛිකානිතිපථතතියා ව
 පරිබ්බන්ධතො අභිබ්‍යන්තං සුපාකටං සන්ධිලිඛිතාදිසු කලාපතාය
 සුභණ්ඩං සුපරිච්ඡේදං උජ්ජං ලකඛණානුකකමං විහාය
 ලකඛික පදරුපසිඛිදනුකකමගතිකතාය* උජ්ජකං, පදරුපසිඛි-
 නාමිකඛිකාතොපසගනතිපාතසංඛාතානං වසුඛිධානං පදනං
 විභ්‍යාජ්‍යානතරුපතිපථතතියාධිතතාය පදරුපසිඛිසසද්දෙන
 පකරණං කපිසංසං කරිසාමිති අනේවා.

දුග්ගති සද්දලකඛණාරම්භ නං සවණානිසංසදස්සනත්ථං ආචරි-
 යෙන අනේවා අකඛරසසද්දානොති වාක්‍යමිදමාරබ්‍යනති
 දස්සෙත්ථං තත්ථ ජිනසාසනාධිගමස්සාති ආදි වුත්තං. තත්ථාති
 තස්ස පදරුපසිඛිකං, අභිබ්‍යන්තප්පයොජනවාක්‍යමිදමුවවතෙති
 සම්බන්ධො. ජිනස්ස සංසනං=ජිනසංසනං. තං පන තිවිධං පරියන්ති-
 පටිපත්තිපටිවෙධිසංසතවසෙන. තස්ස තිවිධස්ස ජිනසංසනස්ස
 අධිගමො අවබොධො=ජිනසාසනාධිගමො. තස්ස අකඛර-
 කොසලලමුලනා† අකඛරෙසු සරබ්‍යසද්දනාදිභෙදෙසු අකඛර-
 සමුදයරුපෙසු නාමිකාදිපදෙසු ව යං කොසලං කුසලතා
 පණ්ඩිතං. තමුලකතනා. තථා ති අකඛරකොසලෙසු සති තිපිටක
 සංඛාතස්ස සාඨකථස්ස පරියන්තිධම්මස්ස අත්ථාධිගමො හොති.
 තස්මිං සති සිකානාත්තසංඛාතස්ස පටිපත්තිධම්මස්සාධිගමො
 හොති. තස්මිං ව සති තවලොකුත්තරධම්මසංඛාතස්ස පටිවෙධි-
 ධම්මස්සාධිගමො හොති ත විනා තෙනානුකකමෙන. තස්මා
 තං අකඛරකොසලං සම්පාදෙනබ්බනති දස්සෙත්ථං දස්සනත්ථං
 අභිබ්‍යන්තප්පයොජනවාක්‍යං අභිබ්‍යන්තස්ස අකඛරසංඛාතස්ස
 සද්දනුසාසනානිධෙයස්ස බ්‍යාකරණස්ස යං පයොජනං වචනත්ථා-
 වබොධනලකඛණං එලං තස්ස පරිදිපකං වාක්‍යං අසද්දමසද්ද-
 සම්බන්ධං එකත්ථ පටිපාදකපදසමුදයරුපං “අනේවා අකඛර-
 සසද්දානො” ති දුග්ගතිවාක්‍යමිධි වුච්චතෙති අනේවා. අභිබ්‍යන්ත-
 ප්පයොජනෙ කථාසේවත්ථ පකරණස්සාරම්භනිකාදස්සනත්ථං,
 සතිපි සකත්ථපටිපාදකලකඛණෙ පකරණප්පයොජනෙ අභිබ්‍යන්ත-
 ප්පයොජනාභාවෙ විතණ්ඩිකත්ථං විය අනාරම්භනියතාති.

තත්ථ අරියති සද්දනිති=අනේවා. අකඛරෙති සම්මා සද්දනිති
 අකඛරසසද්දානො. අනේවාති අවිසේසෙන වුත්තතනා වුත්තිකසද්ද
 සම්බවචනානමනේවාති වචනත්ථවසෙන වුත්තතනා “යො

* අනුකකමකතියාස. † මූලකතනා.

කොව් වචනකොට්ඨාසයේ සබ්බසංඝායනාවසෙත චූතනං. එවං අතවසෙසවචනත්ථානුචාදෙන අපපසිඞ්ගස්ස අකකිරසඤ්ඤාපනත්ථස්ස විධානං චූතනං, ත භූ ඉන්ද්‍රියත්ථාදිකස්ස. ලොකෙ විදිතො = ලොකිකො, සො පන තෙභුමකච්චට්ඨපරියාපනෙනා කුසලාදි-බන්ධායනනභෙදභිනෙනා සාසවධමෙමා. ලොකුභතරො නාම මග්ගඵලනිබ්බාණසංඝාතො නවවිධො අනාසවධමෙමා. ආදි-සඤ්ඤාන සමූහසන්තානාදිභෙදභිනෙනා වොභාරත්ථො ගග්ගති

සිවිලධනිතාදිසු සිවිලං නාම වග්ගෙසු පඨමනතියා, ධනිතං නාම දුතියවතුත්ථා. ආදිසඤ්ඤාන දීඝරස්සගරුකලහුකාදි ගග්ගති. අකකිරවිපනති නාම සිවිලාදිතං ධනිතාදිභාවේ අඤ්ඤාථතනා-ගමනං. යථා: අකකිරවිපනතියං භිති වතතබ්බෙ අකකිර-විපනතිමග්ගි වචනං. එවං හි සති වචනත්ථස්ස දුතියනා දුසු නියමානභාවො විපරිතෙත ගග්ගමානතා හෙති. තස්මා අකකිරාතං සරුපාදිජානනං ඉවජිතබ්බං. තෙන චූතනං අකකිරෙතෙව සඤ්ඤායතෙති සාවධාරණං. අකකිරාති හි ඤාපකභෙදානා විඤ්ඤානසරුපසම්බන්ධාති එව වචනත්ථං සමමා ඤාපෙනති යථා බ්‍රුමාදිකං ලිඛිතං අග්‍යාදිකමනුමෙය්‍යත්මිති.

එත්ථාති ආදිවාකො

තස්මා කාරණා, භිතථිකො සාසන්තාධිගමිලකබ්භෙන භිතෙන අත්ථිකො තං භිතං පත්ථයමානො පුග්ගලො, උඨානාදිති උඨාන-උපඨාන - සුසංසුසා - පාරිවරියා - සකකච්චසිපුග්ගභණ්ඩසංඝාතෙති පඤ්චගි කාරණෙති, ගරුං ආචරියං, සමමා උපසංගං සකකච්චං උපඨහනෙනා; අකකිරකොසලලං අකකිරෙසු පටුතරඤ්ඤාසංඝා-තකොසලලං, සමපාදෙය්‍ය නිප්පාදෙය්‍යාති අත්ථො.

තත්ථ තස්මිං පකරණේ, ආදො ආදිමති සන්ධිපදෙසෙ, තාව පඨමං සඤ්ඤා විධානමාරගියතෙති සම්බන්ධො. කිමත්ථනති වෙ? යෙ සද්දලකභණ්ඩ කච්චායනබ්‍යාකරණසුත්තෙත සරබ්‍යඤ්ඤානසංසාදිකා අකකිරවොභාරා දිස්සන්ති තෙසං විඤ්ඤානසඤ්ඤාස්ස වොභාරසිප්ඤ්ඤානතොති.

සම්බන්ධො ව පදඤ්චව පදත්ථො පදවිග්ගහො,
වොදනා පරිභාරො ව ඡිබ්බිධා සුත්තවණ්ණනාති.

ඤාපකතො සුත්තං වණ්ණෙනතුකාමෙන සුත්තස්ස සම්බන්ධාදි-කං වතතබ්බං. තත්ථ සුත්තෙ පුබ්බාපරපදානං එකවාකායනය යොජනා සම්බන්ධො. ඉධ සද්දලකභණ්ඩ සුත්තස්ස සාත්ථකතා

‡ අඤ්ඤාථා. අඤ්ඤාත්ථා.

දසානෙන වා සමඛකිදසානං වෙදිනබ්බං, සුතෙන පදවේද-
වසෙන පදං වෙදිනබ්බං, සුත්තත්ථවසෙන පදත්ථො වෙදිනබ්බො.
සුතෙන විජ්ජමානසමාසතභිනතිනකපදනං සමාසාදිවිග්ගහ-
වාකාදසානං විග්ගහො. සුතෙන පදනං පයොජනාදිප්පව්ජනං
වොදනා. සුතෙන පදනං සාත්ඛතාදිදසානවසෙන පරිහරණං
පරිහාරො.

තත්ථ අකඛරාපාදයො එකවත්තාලිසනති අකඛරසඤ්ඤ-
විධායකමිදං සුත්තං. ඉති වුතෙන සුත්තසමඛකො පද-
සමඛකො ච දසසිතොව හොති. අකඛරසඤ්ඤා සද්දලනකිණොප-
යොගතො අකඛරාදිපදනං අඤ්ඤමඤ්ඤසමඛකිවසෙන තදෙ-
කත්තාභිධානවාකොපන දසදලිමාදීනං විස අසමඛකිවාකා-
භාවතිවත්තිතො ව. තත්ථ අකඛරාති සඤ්ඤාතිද්දෙසො. අපිති සමු-
ච්චයතිද්දෙසො, ආදයොති සඤ්ඤාතිද්දෙසො, එකවත්තාලිසනති
සඤ්ඤාදිවිසෙසනං, පච්චෙකං අකඛරා නාම භොතාති ඉමිනා
අවයවෙ වාකාපරිසමත්තිති දසානං හොති, ත සමුදයෙ. යථා
ගග්ගසා භූලසා සතං දණ්ඩාති. නං යථාති තෙ කතමෙති
සාමඤ්ඤකත වුත්තාතං සරුප්පව්ජා ඉති. අකඛරාති එවං
ඉමිනානුකකමෙන වුත්තා අකාරාදයො එකවත්තාලිසමත්තා ඉධ
අකඛරා නාමාති අත්ථො.

නකඛරනති ඉමිනා සමාසනිතකවිග්ගහවසෙන පදවිග්ගහො
දසසිතො. තත්ථ බරනාති විනාසානති=බරා, නකඛරනාතිති
පරිකෙබ්පෙන අකඛරා, අකාරාදි නාමපඤ්ඤත්ති දසසිතා.
සා හි පරමත්ථො අතිපථනත්තා ත නසාති. වුත්තං හි:
“නාමගොත්තං න ජීරනිති.” අකඛරාදිගරුසඤ්ඤකරණමපි
අනුත්ථසඤ්ඤාවසෙන අකාරාදිනාමපඤ්ඤත්තිසා අකඛරභාවදසා-
නත්මෙව. අ ආදි යෙසං තෙ=ආදයොති ඉමිනා තනතුණසං-
විඤ්ඤාණබහුබ්බිති දසසිතො. ආදිසද්දො පතෙත්ථ මරියාදත්ථො.

අකාරාදීනං පන එස යථාවුත්තො අනුකකමො න
උපපත්තිකකමසිමො නාපි අකාරයෙව පඬානත්තා. අපි තු
කණ්ඩාදිථානපටිපාටිං නිසසාදිකකමඤ්ච නිසසායාති දසෙයාතුං
අකාරාදිනමනුකකමමාති ආදි වුත්තං. ථානාදිකකමසනාතිසසි-
තොති එත්ථ ආදිසද්දෙන නිසසායාදිකාරණං ගග්ගති.

සාමඤ්ඤකත වුත්තමත්ථං විසෙසෙන දසෙයාතුං තථා හිති
ආදි වුත්තං. තිස්සනති එත්ථ වණණා තදයත්තවුත්තිතායාති=ථානං;
කණ්ඩාදි. කරියනෙන උච්චාරියනෙන එතෙනාති=කරණං; ජීවනා-
මණ්ඩාදි. සයනනං පන යථාරහං ථානකරණානං සංවුත්තාදි-
ගුණො.

තත් සානාදිසු අවණ්ණො ව කවගො ව හකාරො වාඤ්ඤිමෙ වණ්ණො කණ්ණං ජායනතීති=කණ්ණං යදි භාම විතතජො වච්ඡොසො නථාපි කණ්ණාදිසු තස්ස අභිබ්බතති හොතිති.

නාලුපා නාම ජ්වහාමජේඛන යස්මිං සානෙ ඤට්ටිනෙ ඉවණ්ණොදයො ජායනති,තං සාතං.

ඛිඤ්ණනමා පන අනුභාසිකතතා සකඨානෙ ව නාසි-කඨානෙ ව ජායනති.

හකාරං පනෙත් ඔහමවරියනති ආදිසු විස වග්ගපඤ්චමෙහි ච පඤ්චවග්ගානමනෙත්ත ඕතතතා අනාසා නාම. තෙහි ව සංයුතං සහ යුතං හකාරං ඔරසං උරසි භවති වදනති. තදසංයුතනති තෙහි අසංයුතං කණ්ණජනති වදනති අනෙං.

අග්ගස්ස උප සමීපං=උපග්ගං, ජ්වහාය උපග්ගං=ජ්වෙහා-පග්ගං, යෙන ජ්වහාපදෙසෙන ඉති වුවවති. දනෙත්ත ජායනතීති=දනනාමා. සෙසාති කවග්ගපවග්ගාදයො නථා හි.

ජ්වහාඤට්ටිකං විතා සකඨානපුද්ගලෙනෙව පකති ඉති එවමාදිතා වුවවති. සංවුතනති අවිවට්ටනං කණ්ණජසරේසුපි එකාරොකාරතොපි අකාරස්ස විවට්ටනං පඤ්ඤානං, සුතිහෙදෙ සොසාදි, කාලහෙදෙ එකමතතාදි.

බ්‍රහ්මදේවතෙහි නිසිද්ධනතීති=නිසිද්ධා; සරා. ආදෙ ආදිවනියෙව පටිභානාලෙක වුත්තා. නථා හි නිසිද්ධනිසිද්ධෙසු නිසිද්ධා ව පදමං වත්තබ්බාති සරාව පදමං වුත්තා, තතො පච්ඡා පන නිසිද්ධා බ්‍රහ්මදේවතා වුත්තා. වග්ගා ව එකජා ව බ්‍රහ්මකතා ආදෙ වුත්තා. තත් සරේසු යෙ එකඨානජා තෙ බ්‍රහ්මා විජා අප්පකාති; අප්පකබ්‍රහ්මෙසු බ්‍රහ්මාව පදමං වත්තබ්බාති බ්‍රහ්මකතා එකජා අවණ්ණොදයො පදමං වුත්තා, පුන කණ්ණාදිමඬ්චානා-නුකමෙත වුත්තා. තතො අප්පකතා විජා එකාරොකාරා පච්ඡා සානානුකමෙත වුත්තා. එකජෙසුපි ගරුකලුකෙසු ලුහ්මාව පදමං වත්තබ්බාති පරිභාසතො ලුහ්මාව පදමං වුත්තා. බ්‍රහ්මදේවතෙසුපි වග්ගාවග්ගෙසු වග්ගානං බ්‍රහ්මකතා වග්ගාව පදමං කණ්ණාදිඨානපටිපාටියා වුත්තා, තතාපි අප්පකතා විජා පච්ඡා වුත්තා. ලුහ්මකතරතතා වග්ගෙසු අසොසාව පදමං වුත්තා, තතො ගරුකාතිති. අවග්ගෙසුපි බ්‍රහ්මකතා සොසතා යරලවා සානානුකමෙන පදමං වුත්තා, සකාරො අසොසතා අප්පකතා ව තතො පච්ඡා වුත්තො, හකාරො පන කණ්ණ-ජනතා සොසතා ව පදමං වත්තබ්බාපි උපට්ටිපාටියාපි

අකඛරුප්පතතිසම්භවදස්සනන්ථං පච්ඡා වුතෙතා. ලුකාරං පන කෙවි ඩකාරථානෙ පඨනති. ඉධ න ඩකාරථානෙති දස්සනන්ථං සො පච්ඡා වුතෙතා. නිග්ගහිතං පන අස්සරතතා අවනනතා සොසාසොසවිතිමමුත්තතතා ව සබ්බපච්ඡා වුත්තනති දඨබ්බං.

අයං පතානුකකමො ඤාණෙ වුතෙතාති දස්සනන්ථං පඤ්චනනං පන ථානානනති ආදිතා සම්භගගාථා දස්සිතා.

එකවතනාලීසනති පඨමෙකවචනනනපදං.

ආවර්ගිකභො ජෙඨඋසහසදිසො ආවර්ගො ආගමාධිගම- සමපනෙතා මහාභවවායනන්ථෙරො, එකවතනාලීසනති ඉමිතා සුත්තනෙතාපකාරානමකරානං ගණනපටිච්ඡෙදවචනෙන ඉතො යථා වුතෙතා එකවතනාලීසමත්තතො අධිකකඛරවතනාති සකකතගන්ථෙ සමුපලබ්භමානෙහි අධිකකඛරෙහි විහිතාති යාති යාති වචනාති තාති තාති න බුබ්බවචනාතිති ඤාපෙතිති අන්ථො.

හෙඨා වුත්තානනති අනෙඨා අකඛරසඤ්ඤාතොති එන්ථ වුත්තානමකරානනති අන්ථො.

තන්ථාති නිධාරණන්ථෙ සත්තමි. ඩාදසො විනනති- සඤ්ඤාසොති විහතතිසඤ්ඤාය ව වුත්තතතා. දකාරො සණ්ඨප්ථාති සිලිඨතිඥෙසන්ථං සක්ඛිවසෙන වුතෙතා. අඨාති ගණනපටිච්ඡෙදෙ, බහිඨා අධිකාපි සනතිති ඤාපනන්ථං.

අච්ඡරාසසිකාතො නාම අභිතුලීපොසො.

ජඤ්ඤිති ගාථාවිසයෙ ගරුලුහුවිචාරෙ. බ්‍යඤ්ඤනසහිත- තාය දියඝ්ඤිමත්තොතිපි රසොයා ලුහුකොති ගග්ගාති. තුස්සාපි ගහණන්ථං එකමත්තාති අවන්ථා ලුහුමත්තාති 'ඤාණ' වුත්තං. සිටිලධතිතාදිදසවිධබ්‍යඤ්ඤනවිචාරෙ සංයොගපුබ්බො රසොයාපි ගරුකොති ගග්ගාති. ඉධ පන කාලනියමස්ස අවුත්තතාය දීඝකාලපටිකෙකපෙත ලුහුකාලසොගං උපාදාය අන්ථවස්සෙන ලුහුමත්තාති වුත්තනති දඨබ්බං. රස්සකාලවතෙතා වාති රස්සසඬාතො කාලො එන්ථාති=රසොයා. සඬාදිතො ඡාති ඡාප්පච්චයො.

අඤ්ඤාති වුත්තතොඤ්ඤා භිමත්තා පඤ්චාති අන්ථො සිඬං.

සංයොගපුබ්බාති සංයොගතො පුබ්බො. එන්ථාති කෙවලස්ස එකාරස්ස උද්ගරණං, ඉතරං සබ්‍යඤ්ඤනස්ස. තථා සෙසද්ධිසං.

දුමගිහි දවසදැනො “සමුහතෝ කණණො”ති ණපාවට්ඨාදිකා කචා ඉමිනා නිපාතනෙන දවසදුස්ස දුආදෙසෙ කතෙ රූපං. අයං ගරුසඤ්ඤපි සරාධිකාරනතා ඉධෙව චුත්තා දස්සිතා.

සෙසා බ්‍යඤ්ඤානාති චුත්තනතා ඉධ කකාරාදසො බ්‍යඤ්ඤානා නාම. අඤ්ඤානු සරාපි පද්‍යනිපි බ්‍යඤ්ඤානාතෙව. තෙනාහ: දසධා බ්‍යඤ්ඤානවුඛියාප්පභෙදෙති. පඤ්චව පඤ්චව පඤ්චපඤ්ච; තතො විභාගතෝ විභාගෙ ධා චෙති තදස්සතෝ තදස්සජනි වි වාති සොපාවට්ඨො.

නිස්සංය ගග්ගාති=නිගගිතං. ඉධාපි ගරුසඤ්ඤාකරණං අඤ්ඤාසඤ්ඤාසිඤ්ඤාසනත්මෙව.

එවං පන සකසාධාරණපරසාධාරණවිසෙසං බ්‍යඤ්ඤාසාධාරණවිසෙසං වාති සඤ්ඤානවසෙන සකසඤ්ඤං විධාය පයොජනෙ සති පරසමඤ්ඤා වානුජානනෙනා පරසමඤ්ඤාපයොගෙහි පරිභාසමාහ. පරි සමනතතො භාසියනීති=පටිභාසා; පසුඤ්ඤානං=පසොභා, අඤ්ඤාමඤ්ඤානා අකාරො ආකාරෙන, ආකාරො අකාරෙන වාති එවං අඤ්ඤාමඤ්ඤාසඤ්ඤාති අතො. සමානං රූපං සභාවො එතෙසනනි=සරූපා; සවණණො. එවං සරෙහි අනන්තරිකාති ආබ්‍යට්ඨිතාති බ්‍යඤ්ඤානාති සංයොගොති චුච්චති. එනාති සිඬ්ඛිධතිතාදිදසවිධබ්‍යඤ්ඤානෙ විනයකමමවිසයෙ ආගතෙ, වචනිකනති අසංකරතො සිතං, නිගගිතනති සානුනාසිකං. විමුත්තනති නානුනාසිකං; ධාතුපාවට්ඨවිභතතිවජ්ජිතනති එත් විභතතිග්ගහණං. ඉධ පච්චයනෙනන විභතතිනං කිචි අගහණතොති චුත්තං.

ස ඤ්ඤා වි ධා නං.

සරානං සරෙසු වා සනි=සරසනි. සරාදිසඤ්ඤායනති එත් ලොක අග්ගප්‍රග්ගලොති ආදිසු පුරිමපදෙ අකාරාදිනං තංතිස්සය කකාරාදිනං ව තිත්ථොදනතා සරා අභාති සරසඤ්ඤාය සෙසා බ්‍යඤ්ඤානාති බ්‍යඤ්ඤානසඤ්ඤාය ව කතායං සතීති අතො.

නිස්සංකෙකති යසමා නිස්සරති තං=නිස්සකකනති වචනතො අපගමනස්ස අවබිභූතං වත්ථ, කරණවචනනති තනියාවිභතති. කතනති වාති සුතෙන වසදෙන පඤ්චම්‍යතෝපි තනියාවිභතතියා සිජ්ඣනතො. “සුමුත්තා මයං තෙන මහාසමණෙන”ති ආදිසු විය. “සරෙන විසොජයෙ”ති ඉධාපි නිස්සංකෙක ඉදං තනියාවචනනති දඨබ්බං. යං පන ඤ්ඤෙ චුත්තං පඤ්චම්‍යත්ථස්සාපි එවරූපං රූපං නිවිස්සනීති තං න ගහෙතබ්බං. නාප්පච්චයනතස්ස

සැදුම්තාදූනනයොගතො සරසදාතො සමාවචනයා කාභාවාති-
 දෙසාසමභවතො තිරන්තොව. කිසොපි පියෙති සහ විශොගො-
 විය සරොහ සහ බසඤ්ඤාවියොජනයා සුජ්ජනතො සහ
 යොගෙවි නං කරණවචනං සිඬනති දඬබ්බං. **සනිකපොති**
 සනිකපයාගො. **අනතිකකමනොති** පටිපාටිං අනතිකක-
 මනො. **අසාරගගනණසාමනීයොති** අසාරවචනයා
 අඤ්ඤාපං අනුප්පනතිසාමනියා, තෙන සරසා අසාරතනා-
 නුප්පනතො බසඤ්ඤානති ලබ්භමානනා සුතෙන බසඤ්ඤාගහ-
 ගණමකතනති අටිපායො.

ලුතති=ලොපො. පදවෙත්තෙ විජ්ජමානාසා සරසා සනිවසෙන
 කථානාලෙ අනුප්පෙ ලුතති, න හි උච්චාරියමානාසා වණණසා
 තසම්. බණ සුතෙනා විනාසනා සුජ්ජති, පටිපාටි න සුජ්ජති.
 ජානසා බණහඬවසෙන තසා තිරොධිතො තසා විනාසගෙහුසා
 අනුප්පනතො ච අනුච්චාරණසානඤ්ඤාපනමෙව සුතෙනා කිච්චං.
 කාරිසිතො සාතිතො තිද්දෙසො=කාමිනීදදෙසො. බහුවචනං
 පනාති එන් සරොති අවචා 'සරා'ති බහුවචනගහණං
 එකෙකසම්. සරෙ පරෙපි අනතසරානං අකාරාදීනං සබ්බසම්පි
 ලොපො හොති තෙසං බහුභාවඤ්ඤාපනන්. යං පන "ඤ්ඤ" **චුතනං**
 එකසම්. සරෙ පරෙ විනිවතුනමපි ලොපො හොති ති
 ඤ්ඤාපනන්තී, නං න ගහෙනබ්බං, තාදිසසා පයොගසා ජින
 වචිතෙ දදසානතො **සමාතො ගසසා වාති** සුතෙනපි
 එකාතෙ පරෙ අකාරාදීනං චතුතමපි එකෙකසරලොපසමභවෙන
 එකතො සරලොපසා තිරන්තතො තථාභාවසාපි නිපාත-
 තෙන සිජ්ඣතො. නිමිතතසතම වායනති **සරෙති** අයං
 සතම නිමිතතෙව විනිතා, න වාධාරෙ. **නිමිතොපාදානි-**
සාමනීයොති යදි වණණන කාලෙන බසවධාතෙපි සනි,
 තද සරෙති නිමිතොපාදානං තිරන්තං භවෙය්, න ච
 තිරන්තං. තසමා හ භවතීති සිඬං. **පුබ්බලොපවිධානනති**
 සඤ්ඤාධිකාරවිධිපටිභාසාසුතෙනාසු පුබ්බසරලොපවිධිසුතනති
 දට්ඨබ්බං. එවං **සබ්බසාති** යන් යන් නිමිතතසතම තිද්දෙසො
 තන් තන් සබ්බන්තපි පුබ්බසොව විධි හොති. ආභවට්ඨදසාපි
 විධානෙ සතීති අන්තො අයං පටිභාසා විනිතා හොතිති
 අටිපායො.

පරකවරං ගසෙති උපරි සිතං වණණං පාපෙය්සාති අතො.
නිගගිනති සෙඬනසානති නිගගිතසා පරනසනතිසෙධි-
 නන්, තසාපි අසාරතනා අන්තසඤ්ඤෙනා සඤ්ඤාපටිලාභෙන
 ච බසඤ්ඤාතනා ව මකාරාදි ආදෙසනතරාභාවෙපි 'තයෙ පරං'ති
 චුතෙන පරනසතං කතබ්බනති සන්දෙහො භවෙය්, තතො

තනනිවතනනනි. යුතතගහගණි. කතනනි දඬබබ. තෙන
 වුලසනිය. නිගහනිතසස බසඤ්ඤනසඤ්ඤස අවිහිතතතා
 “අසුර. බසඤ්ඤන. පරකර. තයෙ” නි සුතෙන යුතතගහ-
 ගණමකතනනි වෙදිතබබ. ඉධ පන නිගහනිතසස පි ජන-
 වවනොපකාරතතා බසඤ්ඤනසඤ්ඤ අවිහිතා යසමා ආරූපසගෙහා
 විය වාසද්දො ද්වධා වතතතෙ, කවි විකපෙය: යථා වා ඡාපවෙවනි
 ආදිසු, කතවි යථාවවනිතතනං උදහරණරූපතං පරිගහගො.
 යථා වගහනන. වා වගෙහනි ආදිසු ඉමසමි. සුතෙන
 පරනගෙන යථාවවනිතරූපපරිගහගෙ වතනනි, තතො නිවචං ව
 අනිවචං ව අසනනං ව විධිමත් වාසද්දො දිපෙනිති යොජනා.

සඤ්ඤ ඉනිති ආදිසු විකපරූපෙ, “කවිති” පුබ්බසරසසා
 පකතිභාවො භවති. සංගහගාථාය වවනිතවිහාසාය හෙතුතා
 අසරූපභුතා අවණණතො පරෙ ඉවණණවණණාදිකෙ සරෙ
 යපෙචා: “ඉදනි ඉනි ඉති ඉව” ඉවෙවමාදිකං න ලුප්පතිති
 සම්බකො. එතාදිසද්දෙන එවං කිර මෙනි ආදි සංගහනනි.
 අඤ්ඤසමා අසරූපභුතා ඉවණණාදිතො පරො දිසො සරො
 ‘ආසි එව’ ඉවමාදිවිවජ්ජිතො න ලුප්පති. ඉනි ඉදනි අසි ඉවමාදි
 රසෙසා පන ලුප්පති. සිහගතිසාති සිහවිලොකතෙන.

තත ඉවණණවණණාකාරෙසු කතරො කතරං අසවණණ-
 තතමාපජ්ජතිති සද්දෙහෙ ජාතෙ යො අසවණණා තසස වසෙන
 නාලුප්පසා ඉවණණසා කණ්ඩනාලුප්පතා එකාරො හොති,
 ඔඨජසා උකාරසා* කණ්ඩාඨජතා ඔකාරො හොතිති
 දසෙසතුං ආනාසනවසෙනාති ආදි වුතනං. තෙනෙව.
 “අසුවණණනං වාසො වුඬ්ඬිති පරිහාසා වුතනා. වුලසනියමපි
 පුබ්බලොපෙ පරො ඉකාරො එකාරං උකාරො ඔකාරනනි ව
 වුතනං. ඤාසෙ පන න සවණණා=අසවණණාති තප්පරිසොපි
 දසසිතො. සො න සාරතො පවෙවතබබබ, වුතනියං අවණණ-
 ලොපෙ ඉකාරාකාරනං එකාරාකාරකරණං තදකරණවසෙන
 මුලොදහරණපවුද්දහරණනං නිදසසිතතතා. ඉතරථා අනිඨ-
 පසංගතො න වානිඨතොති සුතතාරමො.

කව්‍යාසවණණං ලුතෙනනි ඉතො යාව ඉවණණායං නිවෘති
 සුතනං තාව කවිති අයං අධිකාරො විතනනිති අධිපපායො. යොසා-
 යනනි ආදිසු අසරූපපරසා දිසනනිදසනං, පංචඬ්ඬිතකාති
 ආදිසු සංයොගනනසා සභාවෙනෙව ගරුකතතායෙව න දිසනනං,
 “වුඬ්ඬිසරසා වාසංයොගනනසෙස”නි එතථ සංයොගනනසා වුඬ්ඬි
 නිසෙධතොපි විඤ්ඤනනි.

* කණ්ඩ සිහතා. (කපථ.)

තදනුපරොධෙනාති උපරි පරිභාසිතො.

එදනනාසාති අවිසෙසෙන වුත්තොපි අකාරසමිං තෙ මෙ සෙ ඉච්චාදිතං එකාරසෙසවායං විධිති පරිග්ගහණං දසෙසානුං අකාමරති ආදි වුත්තං.

ඔදුදනනානනනි එත්ථ ඔකාරසං අතියතත්තෙපි, ජනවචනානුපරොධතො පරිග්ගහණං දසෙසානුං *කබ්බතාති ආදි වුත්තං. කබ්බොති ආදිසු “සරා සරෙ ලොප”නති පුබ්බලොපෙ සම්පත්තො “සරෙ කචි” පකතිභාවොති අකත-යකාරසෙසවායනති.

සබ්බො වනනිති එත්ථ තොසාති අවචා තිග්ගහණතොව විඤ්ඤායති අකතයකාරසං නිසද්දසෙසවායං වකාරොති. න්‍යාසෙ පත සබ්බග්ගහණං තකාරපටිබ්බසං යකාරසංපි ආපජ්ජනත්ථං. තෙනාහ: තිසද්දො බ්‍යඤ්ඤානොති ව යං වුත්තං නං පත යුත්තමෙව; යදි ති ත්‍යසං ව වකාරවිධානං ඉධාධිපෙතං සියා. තද, “සබ්බො ව තොසා”ති වදෙය්‍ය, කචිති කිං ඉතිසං මුත්තනමපි පවිවුද්ගරණමපි ත වදෙය්‍ය.

අතිනිතනති ආදිතමත්ථාය “අතිසං වනනාසා”ති යුත්තමපි ආදිරියො ත වදෙය්‍ය, නිරත්ථකභාවාපජ්ජනතො. යසමා වෙනං වුත්තං ව තං තෙන විඤ්ඤායති. අකතයකාරසෙසවායං විධිති සබ්බග්ගහණමපි සසරසෙසවාදෙසත්ථනති නිසද්දො බ්‍යඤ්ඤානොති එත්ථ බ්‍යඤ්ඤානග්ගහණමපි නිසද්දසං සරරතිතසංභාවෙතෙව බ්‍යඤ්ඤානනාසං සාධකං. බ්‍යඤ්ඤානෙසු නිරුතතිසද්දසං බ්‍යඤ්ඤාවුච්ඡාති ආදිසු ව විය. සරසංපි අකතරසමුදයසං අත්ථ-බ්‍යඤ්ඤානත්ථො බ්‍යඤ්ඤානභාවාපනතිතො, තස්මා තිසද්දභුතො බ්‍යඤ්ඤානකතරසමුදයො වකාරං පපෙපාතිති අයං හෙත්ථ අත්ථොති. ත නිඤ්ඤි අනුපපන්නං අවචනං අච්චාදානාති අකාරොකාරභූත ආදිඅනතසංරචසෙන උද්ගරණදසංභං. යථාරහං සෙසපදෙසුපි යොජනත්ථං. එත්ථ එචං සබ්බත්ථ ඉච්චාදිති ඉදං පත “ඤ්ඤො” ඉත්ථාදිති පයොගසං අයුත්තතාදසංභත්ථං. වුත්තරුපනති හෙසා: “සබ්බො වනනිති සද්දසං යං වුත්තං වකාරත්තං සරෙ තං† අතිසං ඉවණ්ණෙ පරෙ ත හොතිති අත්ථො සිධිමෙව වුත්තං: “සද්දවිධිතිසෙධිපකරණතොති.

තෙන වා ඉවණ්ණෙති අතිඅධිසද්දනං ඉවණ්ණෙ පරෙ අබ්බඅඤ්ඤාදෙසවිධි තිසෙධෙත්වා යතො අතිසං ව නාසාති. යුත්තමාරංචං, ඉතරථා තතො සද්දවිධිතිසෙධිප-

* කබ්බසතාති.

† අතිසංභාති ඉතරථා.

කරණේ ඉමෙය් ප්‍රත්‍යතතා සද්දවිධිමෙව ඉමිනාපි නිසෙධෙතිති විඤ්ඤායති, න ඉවණ්ණවිධි තෙනාහ ප්‍රත්‍යයං: “අභිඉචෙච-තය්‍ය අනභුතය්‍ය නිසද්දය්‍ය “සබ්බො චනති”ති චුත්තරූපං න භොතිති. එතෙන සද්දවිධිනිසෙධනෙන යදෙනා අතිස්සන්තය්‍ය ඉවණ්ණතතා, ඉවණ්ණො යනනවාති ප්‍රත්‍ය-විධිපටිසෙධනත්තති සකකා විඤ්ඤානුනති න්‍යාසෙ ප්‍රත්‍යං, නං පටිකම්මතං භොති. යං ච අතිස්සසංගතිවාරණත්තං අතිස්සාති අතිති සද්දන්තරොපාද්‍යනං න්‍යාසෙ ප්‍රත්‍යං දසසිතං නමපි තීරත්තමෙව.

යාදෙසො ඉවණ්ණය්‍ය වාති “ඉවණ්ණො යනනවා”ති සුත්තෙ සරූපවණ්ණය්‍ය සරූපභූතෙ ඉවණ්ණෙ යකාරාදෙසො එව න සමභවති. තතො තන්තිවත්තත්තං අවිජ්ජමානත්ති සද්දන්තරූපකෙට්ඨනං විජ්ජමානය්‍ය අන්තර්ගතණ්ණය්‍ය ඡතිසද්දං තීරත්තමෙවති දඬබ්බං, අනුත්තසමුච්චයානං අත්ථො පයොජනා අස්සාති=අනුත්තසමුච්චයෙත්ථා.

ගො සමෙති ඉතො සරෙති වත්තනතො ආදෙසාපෙක්ඛි-තොති අබ්බො අභිති එවං සුත්තෙ පස්මාචිතන්‍යන්තවසෙන ප්‍රත්‍යයාපි යදෙනං අභිඉචෙචතය්‍ය අබ්බාදෙසො භොතිති එවං ප්‍රත්‍යයං ඡතියා යොජනං ප්‍රත්‍යං, නං ආදෙසො භොතිති ප්‍රත්‍යමා-දෙසමපෙක්ඛිතා ආදෙසය්‍යාපි භාවසමබ්බවසෙන ප්‍රත්‍යං යථා: අමමා නිගගිතං ඤාලපෙභිති එත්ථ අමමාති පස්මාචිතන්‍යන්ත-වසෙන ප්‍රත්‍යාතමපි ආදෙසාපෙක්ඛිතො අංවචනය්‍ය මකාරය්‍ය ච නිගගිතං භොතිති එවං ඡතියන්තවසෙන යොජනා කතා, තථා එත්ථාපි දඬබ්බං. යමෙව ආදෙසය්‍ය පස්මාය නිද්දිඨතා අතිස්සාති වත්තබ්බෙ අතිසද්දං ඡති-කත්ථා තය්‍ය “සෙසතො ලොපං ගසීපි”ති අබිතිචච “සබ්බාසමා-සාවුසොපසග්ගතිපාතාදිති වා”ති ලොපං කත්ථාඅභිති නිද්දිඨතාති න්‍යාසෙ ප්‍රත්‍යං; තං ප්‍රත්‍යයං ඡතියොජනං කත්ථා කරණං දිස්වා සුත්තෙපි උපසග්ගපරත්තා ඡතියා ලොපං කත්ථා එවා ප්‍රත්‍යනති මඤ්ඤමාතෙන වුත්තං. න වෙත්ථ අභිතිදං උපසග්ග-වචනං අපි තු උපසග්ගානුකරණවචනමෙනං, ඉතරථා ඤාපි පටි පතිස්ස, ඔ අවස්සාති ආදිස්ස පි උපසග්ගපරත්තා ඡතියා ලොපපසංගො සියා තාපි ආදෙසය්‍ය පස්මානිද්දිඨතොපි අවස්සං යාතිනො ඡතියන්තයොජනං දිස්සති. යථා “අං බ්‍යඤ්ජතෙ නිගගිතං”ති ආදි වාති කිනති? තෙන ඉවණ්ණෙති එත්තකමෙව අවස්සා වාග්ගණං කිමත්ථං කතන්ති වොදනා. අබ්බිජිතන්ති ආදිස්ස ඤාපි ඉවණ්ණං පරෙපි අබ්බාදෙසාදිආපජ්ජ-ත්තන්ති පරිහාරො. සරමහා පරෙති අනුවත්තමාතෙ ඉධි

විභතතිවිපරිණාමෙන පඤ්චමූෂනාවසෙන අනුවත්තනීති අභි-
ප්පායො. දිසසරමහාති ඉදං පත පුබ්බො ච රසොයාති වචනෙන
සිඛං. එවස්ස ආදි=එවාදි, එකාරො;

සඤ්ඤාති වත්තතෙති ආලපනෙ සි ගසඤ්ඤාති ඉතො
සඤ්ඤාගහණං අනුවත්තනෙ.

න ලිඛගනංව නිසිදාති යථා ප ඉති සඤ්ඤා තෙ ඉදංවිශා
පොති වුත්තත්තා ඉතිලිඛගනසනතිසිදාති හොති, එවං කිල
ඉති ඉමා සඤ්ඤා න ලිඛගනමෙව නිසිදා. කසමා? ආබ්බානෙ
කිලසඤ්ඤාතිමිත්තස්ස ආදෙසස්ස දස්සනතො. යථා කුබ්බනතිති.
ලිඛගමස්සෙකි යථා: කුබ්බනො පුලලිඛගනති ආදි පුමනපුංසක-
වසෙන විලිඛගනෙකි යථා: කිලතො සස්ස නො වාති ආදි.

ඉයො ව උවො ව = ඉයුවා. හික්ඛවාසනෙ නිසිදතිති
සමබ්බො.

සමාසෙති ව වත්තනතො ගාව සෙති ඉතො ගොති ව,
අවමති වාති ඉතො අපවාති ව, තතො නමමපතිමාලතෙත ව
සමාසෙති ඉතො සමාසෙති ව වත්තනෙ. හුමිති උවාදෙසස්ස
උද්භරණං, පසවො ගාරවො මද්දවනති ආදි අවාදෙසස්ස.

සරාධිකාරෙ ලොපසනිං ආදෙසසනිං ව දස්සෙතා ඉදති
ආගමසනිං දස්සෙතුං ගො සමරති ආදි ආරඛං.

සමරති නිමිත්තාසනනවසෙනාති සරෙ පරෙ පුඨස්ස
ආදිමති අතො වාති නියමාභාවෙ සති සමරති නිමිත්තස්සා-
සනත්තා පුඨස්ස අතො ගකාරාගමො හොතිති අයමතො:
ලබ්හතිති අභිප්පායො.

අසනත්තස්ස පුබ්බ අවිජ්ජමානස්ස වණණස්ස උපපත්ති
ආගමො තාම. අතො වාති අනියමෙන වුත්තෙති පාසානාති
සුත්තෙත තථා තස්ස අතොති ලබ්හති.

වා සරෙති ව වත්තනෙ. වගගනං වා වගෙති ඉතො
වාති ව මද්ද සමරති ඉතො සරෙති ව වත්තනෙ. යො ව වො ව
මො ව දෙ ව තො ව තො ව රො ව ලො ව=යවමද්දනතරලා;
යථාදිතොති ආකතිගණොයං. විපජිආදිතො උපසග්ගතො ව
යකාරාගමොති සමබ්බො. නිවචනති පරිතො සරෙ නිවචං
යකාරාගමො, පරිකතො උපපරිකතතිති ආදිසු ත ව හොති.
වාධිකාරස්ස වචනිකවිභාසත්තා යෙනමධෙකවෙවති ආදි
සුත්තසුත්තිවාරණංවාතොද්භරණං.

සරසනිතිගො.

[illegible]

පකතිසානං නාමානි ඡන්ද්‍රහෙදසානඅසුබ්‍රව්‍යාරණසානං සනිච්ඡාරතිතසානසසිකානං පකතිසානං දසසෙවුං ආලපනිනානිති ආදී වුත්තං. ආලපනසසිකානං විනතතිවචනං අනන්තා එතෙ සනති=ආලපනනනා ආලපනසස වා අනන්තා සරා=ආලපනනනා. අතිතිසමි. ඉතිසද්දවල්ලිතෙ ආලපනනනසාපි ඡන්ද්‍රනුරකකිණන්. සකිපි හොතිති දසසනන්, අව්‍යන්ද්‍රනුරකකිණන් විසසනිදසසනං. කතමා වානඤ අතිවචසකකකති ආදී අකාරාදීනා කමෙන උදහරණං. සෙවුසෙවනානි න දීසං, න රසං. ඉද්දති ලොපං ව නිත්‍රාසාරොති සුතෙන කවිගහණානු වතනමානෙපි පුන පකතිසානාරමහතො බසඤ්ඤෙ පරෙ සරා සෙවුසෙවන පකතිසානා හොනතිති අබ්‍යපාසො. අව්‍යසොති ආදිසු දීසාහංවො. වෙදනාකකිණිති ආදිසු රසසනනාහංවො, සෙ; ධම්මනති එත් ලොපාහංවො.

පහතින්.

සරා පභනි බ්‍යඤ්ඤානෙති ඉතො සරා බ්‍යඤ්ඤානෙති ච සඤ්ඤානෙති ඉතො සඤ්ඤානෙති ච ව්‍යාප්තතො. සුතො සුච්චාරණසාධො සිලිඨ-කථනො ගාථාසු පත ඡන්දස්ස චුතති තිස්සමස්ස අනුරකිණිසාධො ච පරකිණිමො අස්සාදොති කවග්ගාදිතො යාව සිකාරසංයොගො පරා ආරූපසග්ගානමුද්ගරණං. ලාභී අමභි ලාභීවති, වසී අමභි වසීවති, ථුලො අවචයො ථුලොච්චයො.

එතසද්දස්ස අනො ච තසද්දස්ස අනො ච යො ඕසාරො තස්සොව අයං ලොපො. සසිලොති ආදිනා චුතති යං තෙසං එව උද්ගරණදස්සනතො කදනුපරොමෙනාති සුතනවචනතො සිඨනති දඨබ්බං.

විපජිණාමෙනාති පරසද්දයොගතො සරග්ගහණං පඤ්ඤා-මියනනවසෙන බ්‍යඤ්ඤානග්ගහණං යාතිකතො ඡිලියන-වසෙනානුචතනති. පරස්ස වෙහාවොති ව්‍යාප්තතො ඉමිනා නිපාතො විහතති ලොපං කතො පරමෙහාවො යානෙති චුතතනති දඨබ්බං. පරස්ස බ්‍යඤ්ඤානස්ස වෙහාවො ගොතිති චුතතනතො ච පරසද්දස්ස බ්‍යඤ්ඤානවිසේසිතතො වෙහාවිසද්දෙන අසුතනත්තාය සමාසානුපවතතිතො වෙහාවස්ස යානතිස්මං දස්සෙත්තුං රස්සාකාරතොති ආදි ආරම්භං. රස්සසරතො ච අකාරතො ච පරතුතානං ප පති උපසග්ගානං පටිආදෙසස්ස ච කමාදිධාතුනං ආදිබ්‍යඤ්ඤානානඤ්ච විහාවං ආපජ්ජති තිස්සමබ්බො.

තත්ථ කමාදයො තාම: කමු පදවිනෙකපෙ, කුස අකොකාපෙ, කුධ කොපෙ, කි දබ්බවිතිමයෙ, ගහ උපාදතෙ, ජුත දිතතිමි, සද අවබොධතො, සි සෙවායං, සු සවණේ, සු ගතිමි, සමා විස්සමො, සරගති විනායං, සසු පාණතො, ආදිසද්දෙන සජ විස්සගො, වජ භාතිමි, කිලිස විබාධායනති ඉච්චාදයො. ණ සඤ්ඤාගකත්ථවසෙනා බාහිරධාතුපාමෙපි පඤ්ඤානති, කාදිනමාදිබ්‍යඤ්ඤානානඤ්ච විහාවමිත්ථවං සමාදන්තො.

එවං උපජිමි වතු ව්‍යාප්තතො, වට්ඨ වට්ඨතො, දිස පෙතනිතොති එවමාදිනං ධාතුනං විතනං. උද්ගති උපසග්ගතො වතු-ඡන්දස්සා සනතසද්දස්සාදෙසභුතසද්දතො වාති එවමාදිතො පරඤ්ච බ්‍යඤ්ඤානං විතනං ආපජ්ජති. අපදනො ච සො අනාකාරතුතො දිස්සො ච තතො පරං. එත්ථ අපදනග්ගහණං ජිමු යස්සානු-භාවෙනාති ආදිසු විහාවතිව්‍යාප්තතත්ථං. අනාකාරග්ගහණං මාලාය දොලාය සමාදයාති ආදිසු විතනතිව්‍යාප්තතත්ථං.

* ප:ඪ, මාසාපි (සබ්බත්.)

යවනං යකාරස්සත්තානං තලනදකාරාදීනං ආදෙසො, සමෙ වාහි ආදීනා වුත්තානං යකාරාදීනං ආදෙසො. නස්ස චචග්ගසකාරවහාරතං සබ්බානුග්ගස්සාති එවං සබ්බානුග්ගස්ස යකාරස්ස වාදෙසො ව, නපාදිතො සීති විතින-සිප්පච්චයස්ස සකාරො ව විභාවං ආපජ්ජතිති ගාථාය යොජනාය ගාථාසු ඡන්දානුරක්කනායානෙ, සර සෙවනෙ, ක්කෙ විනනායං,* සු ගතිමිති, හමු අනවයානෙති එවමාදීනං ආදිබ්‍යඤ්ජනානං ව පනකමොති ආදිරස්සපරස්ස කමුස්ස විත්තදස්සනං. භෙකකමති පරකකමතිති ආදි ආකාරපරස්ස උදහරණං. එවං සෙසෙසුපි දට්ඨබ්බං.

සරමහාති අබ්බිකාරග්ගහණචුලදස්සනං. සමපසුතොනාති ආදි යථා පටිග්ගහෙත්වා පග්ගහෙත්තොනාති ආදිසු විත්තං හවති, න එවං පටිග්ගහෙත්වා අනුග්ගහෙත්වා වජීපකොපං රතෙබ්බස්සාති ආදිසු අභ්‍යානතා විත්තං හවතිති. උදුනි උපසග්ගතො පරභුතානං පුබ්බෙ චුත්තකමාදිඛාතුතං ව අඤ්ඤාසං ව නාමාබ්‍යානානං විභාවසම්භවතො අඤ්ඤාසංයෙව වසෙන කවග්ගතො පඨාය අත්තාති කතවසොග දස්සෙත්තුං උක්කංසොති ආදි වුත්තං තෙන උග්ගෙසාසො නිග්ගෙසාසොති ආදි උපරි සුත්තවිසයත්තා ඉධ න දස්සිතා. නිග්ගෙසොති ආදි චතුසඤ්ජිපරස්ස උදහරණං. නිකාසොති ආදිසු නිඋපසග්ගොයං අප්පටිසෙධවාපි.

තලනදකාරානනති එත්ථ යවනං† යකාරවත්තානං, තස ල්‍ය ණ්‍ය ඉච්චෙනෙසං බ්‍යඤ්ජනානං චත්ත ලත්ත ඤාත්ත ජත්තමාපජ්ජතිති අත්තො. යවනං සකාරකච්චපචග්ගානනති යකාරස්සත්තසකාරස්ස ච කවග්ගස්ස ච චචග්ගස්ස ච චචග්ගස්ස ච පවග්ගස්ස ච යථාකකමං සකාරකවග්ගචවග්ගචචග්ගපවග්ගා-දෙසත්තං, තථා යවනං එකාරබ්බිකාරනාකාරානං ඡකාරක්කි-කාරඤ්ඤාකාරාදෙසත්තං ව ඉධ කාරග්ගහණං කතනති අබ්බිප්පායො.

මසොසො ව අසොසො වාහි = සොසාසොසා. සමපතො නිග්ගෙත්තොති නිඤ්චාපි වග්ගෙ සොසා නාම තතිඤ්චතුත්ථපඤ්චමා, අසොසා පස්මදුරියා. එවං සතොනපි පර මෙහාවො ඩානොති සදිසවසෙන විතො ව සමපතො වග්ගෙ චතුත්ථදුරියානං නාහිපස්මා ව විභාවං ගච්ඡන්තිති නිශ්චන්තිමිදමාරබ්බං. තෙන වග්ගෙ පස්මතතියානං විස පඤ්චමානමපි සදිසවසෙන විභාවො පුරිමසුත්තොනොව සිජ්ඣති. අථවා පඤ්චමානමපි සතිපි සොසතොන ඉධ යානාධිකාරතොපි වග්ගතතිඤ්චසෙන මෙහාවප්පසබ්බො-න හොතිති දට්ඨබ්බං.

* සංසු (කත්ථි.) † යකාරස්සත්තානං.

සං පන මහාසංඝිප්‍යකරණේ වග්ගෙ ඥාණාඥාණානං
 තනිසප්පඨමානි වග්ගෙ පඤ්චමානං තනිසලේභාවප්‍යසංගතො
 නිවහනන්තං. භුසද්දපනෙකපනං කතං, තං නිරන්තමෙව.
 ආනාධිකාරතො ච තනනිවනනියා සිඛිතතානි. ජමබ්‍රව්ජායානි
 එන් සමාසෙ රස්සතෙන ච කතෙ විතතං. පඤ්චාටෙහිති
 විට්ඨනානිති අන්තො. අඤ්චාටෙහිති භූජේ ආභරනීති අන්තො.
 ඉමිනානි වග්ගෙ ඥාණාඥාණානානි ආදිතා විතතං. භූපඉච්චස්ස
 දිවාදිධාතුතං වජ්ඣදිතං ච විරුපස්ස වස්ස බකාරො භවතීති.
 බතෙන විතතං. දිබ්බති දිබ්බනති. එවං සෙසෙසු. පණ්ඩානනානි
 ආදිසු උපසංගස්ස, පණ්ණාමො පණ්ණිතනනි අදිසු ධාතුතං
 නකාරස්ස ච ණතතං.

අවිසෙසෙන වුත්තත්තා සරෙ වා බ්‍යඤ්ජනෙ වානි වුත්තං.

අභිය්‍ය වහනස්සානි ඉතො අනුවත්තතඅනාගතභණ්ඩි-
 කාරෙන අපුථන්තස්ස පුථන්තසද්දතො අඤ්ඤස්ස මනොපපභුති
 සද්දන්තස්සාපි වුත්තං.

අවමනි වානි ඉතො අවස්සානි වත්තතෙ, ඔ සඤ්ඤ වානි
 ඉතො ඔග්ගභණ්. ච. “තබ්බිපරිතො”නි එන් තසද්දෙහ
 අබ්බකො ඔකාරො පරාමසීයනි. තස්ස විපරිතො නාම උකාරො.
 අවස්සුකාරොති අවත්තා එවං වචනං උකාරස්ස ඔකාරවිපරිත-
 සඤ්ඤවිඤ්ඤපනන්තනි දළබ්බං. තෙන ච විත්තගුහි ආදිසු
 ඔකාරස්සුකාරො ච විපරිතභාවෙන හොති උකාරස්ස ඔකාරො ච.
 ට්‍රිභියමපන ‘නාසං’ අවසද්දපරාමසනන්තං. තබ්බිපරිතොනි
 දුග්ගන්තසද්දග්ගභණ්. ලුත්තනිද්දිඨං කත්වා වුත්තං, තං නිරන්-
 තමෙවානි වෙදිනබ්බං. උපොච්චාරිතං නාමාබ්‍යානානං විසේසප-
 භාවෙන සම්පුච්චාරණං වුත්තං. අවසද්දභූතං පදං ඉධ
 උපපදං නාම උපපදග්ගභණ්. වෙත් අබ්ගතඅවසද්දස්ස
 උපසංගභාවිඤ්ඤපනන්තනි දළබ්බං.

එතෙසනනි අනාපෙකතායං ජඨි නිමිත්තාසන්නතතා
 එතෙසමනො ඔ හොතිති වත්තබ්බෙ ඔග්ගමාපජ්ජනිති වචනං.
 ආදෙසපාකටකරණන්තං, ලොසෙති හඬිතසමාසනො ච
 විභතතිලොපෙ සතීති අබ්පපායො. මතසා නිබ්බතනං=මනොමයං;
 රූපං. අයසා නිබ්බතනං භාජනං=අයොමයං; සීභගනිසානි
 සසඤ්ඤ වාගමොනි ඉතො වා.

අං බ්‍යඤ්ඤානෙ නිග්ගහිතනානි ඉතො නිග්ගහිතනානි අධිකාරො. බ්‍යඤ්ඤානි ව වග්ගස්ස අනෙතො වග්ගපංචමො, න සහ වග්ගෙ-කදෙසස්සානන්තරො. ඉතරථා අනන්තග්ගණස්ස නිරන්තකභාවා-පතත්තො. නිමිත්තානුස්සරානං ධාතාසන්තනානානි වග්ගෙහි චුත්තකවග්ගාදිනිමිත්තස්ස කාරිසිතො අනුසාරනාමධෙයස්ස නිග්ගහිතස්ස ව කණ්ඨාදිසානෙන නාසිකසානෙන ව වග්ගපංච-මෙසුචි තබ්බග්ගපංචමස්ස ආසන්නන්තා කවග්ගාදිමහි පරො යථාකතමං ඔඤ්ඤන්තමා ව නිග්ගහිතස්ස අදෙසන්තමාපජ්ජනානි සිඛං. තෙන යං පන න්‍යාසෙ එකස්ස වග්ගග්ගණස්ස අතිරෙකත්පරිකප්පනෙන තබ්බග්ගපඤ්චමත්තං තුග්ගං මග්ගං චාති ආදිසු පයොගදස්සන්තො ඤාපකබලෙන තබ්බග්ග-පඤ්චමත්තඤ්ච හොතිති චුත්තං, නං නිරන්තමෙවාති දඬබ්බං. සමමුත්තාති ආදිසු නිව්චනාති තණ්හබ්බතොති ආදිප්පකාර-සඤ්ඤාද්‍යාදිකෙ ව සංගාහකසංස්ථාදිකීනක්කාදිපරෙසු ව නිග්ග-හිතස්ස නිව්චවග්ගන්තන්තං හොතිති දඬබ්බං.

කිබ්බතො දුතුබ්බතොති ඉදං වයං ඉකාරුකාරතොපි පරස්ස නිග්ගහිතස්ස වග්ගන්තාපතාදිස්සන්තං චුත්තං. සති-චොපජිවාග්ගහණේ* විස්සකන්තරෙ චාති එත්ථ උපරි පරො චා සරොති සුත්තෙ සති ව වාග්ගහණේ හෙසා අං බ්‍යඤ්ඤානෙ නිග්ග හිතනානි විජ්ඣිත්තරස්ස වග්ගන්තතො අඤ්ඤස්ස විධානෙ ව සති වග්ගන්තකාරණස්ස† අනියතන්තෙ සිඬ්ඪි වග්ගන්තං චාති ඉධ වාග්ගහණකරණං අත්තන්තරවිඤ්ඤාපන්තං. තෙන නිග්ගහිතස්ස සං ඉති උපසග්ගන්තස්ස මුමසද්දන්තස්ස ව ලකාරෙ පරෙ ලකාරො හොතිති‡ දසසීනා හොති.

එ ව හො ව=එහං, තසමිං-එහෙ.

සහ සෙ චාති චත්තබ්බෙ හලොපෙන සයෙ චාති චුත්තං. සයෙහි චුත්තනිමිත්තතො අඤ්ඤස්ස අස්සුත්තන්තා සහ යකා රෙනාති අත්තො සිඛං.

සබ්බනාමයකාරපරතොති සබ්බනාමභූතො යකාරො පරො යස්මා නිග්ගහිතං සබ්බනාමයකාරපරං, තතො සබ්බනාමයකාර-පරතො ව සමපදන්තතො ව නිග්ගහිතමා අඤ්ඤානු නිග්ගහිතස්ස ඤාත්තං න හොතිති අධිප්පයො.

මො ව දො ව=මද්‍යති යොගවිහාගෙන ව තං ධිතනාති එත්ථ ව නිග්ගහිතස්ස දකාරො. තඬ්ඨිතං.

අජියසචමානදස්සන්තති ආදිවසෙ පඤ්චමං ලසු සබ්බන්තාති ජ්ජෙසි ඉච්ඡිත්තන්තා නිග්ගහිතලොපො.

* විජ්ජන්තරවා, † නිග්ගහිතන්තසිඬ්ඪි, ‡ සබ්බනාමභූතො දසසීනා.

නිගන්තිතං වානි අනුවත්තමානං පරො වා සරොති එත්
පරසද්දසොගතො විපරිණාමෙන නිගන්තිතමානානි අනුවත්තානෙ.
අයමසිති ව පරො වා සරොති වුත්තලොපොපි ඉති ඉව ඉදනි
අසි අපි ඉවවාදිනං පරතො අඤ්ඤාත් වාසදදස්ස වචනේන
විනාසනා න හොතිති අත්ථො.

බ්‍රහ්මස්මා ම විසමඤ්ඤාගොති ඉදං විසමඤ්ඤාගවිධාන
සාමන්විසතො සිඛං. විසමඤ්ඤාගහගණෙන වෙත්ථ සංයොගානං
ආදිලොපමාහ. සරුපානං සමානරුපානං සංයොගොසරුප
සංයොගො.

මද්‍ය සමරති ඉතො සමරති ව යවමද්දි සුත්තතො
ආගමොති ව කුච්චි බ්‍රහ්මස්මානි ඉතො කුච්චි බ්‍රහ්මස්මානි
වානුවත්තතෙ. තස්ස අපවාදත්ථං පටිසෙධත්ථං. නිගන්තිතස්ස
අංවිධානං තාම යෙභුයොසන තස්ස පකතිභාවත්ථානි දට්ඨබ්බං.
තස්ස හි සරෙ වග්ගෙ හයවරලෙසු ව ආදෙසලොපා ව වුත්තා.
තෙන වකාරසකාරාදිබ්‍රහ්මස්මානෙ ව යෙභුයොසන පකතිභාවත්ථ
මද්‍යං සුත්තමසිතනති වෙදිතබ්බං.

ඉධානි සන්තිකපො අවුත්තො අනුපදිසො විසෙසො විසෙස-
විධි යෙසං නිපාතොපසග්ගාදිනං තෙසං අවුත්තවිසෙසානං
වුත්තනියානිදෙසත්ථං. සරසන්තිබ්‍රහ්මස්මානආදිසු වුත්තනියස්ස
වුත්තවිධියස්ස අනිදෙසත්ථං. වුත්තනියානුසාරෙන වෙදිතබ්බතති
දස්සනත්ථනති අත්ථො. විපට්ඨස්සො නාම හෙමුපපරිසනා. තෙන
ලොපආගමවිකාරවිපරිසයවසෙන ඉධ වතුබ්බිකාරසා දස්සිතා
හොනති.

මසෙත්ථ වුත්තො සන්තිකපො සඤ්ඤාවිධානෙන සහ සො
ආවරියෙන පඤ්චවිධො සන්ති වුත්තො, සො සබ්බොපි සුභිච්ඡයො
සොභනවිනිච්ඡයසුත්තො ව එත්ථෙව රූපසිඬියං මයා වුත්තොති
යොජනා.

ඉති රූපසිඬිවිකායං සන්තිකපො පටිමො.

ඉදුති:—

පදං වතුබ්බිධං වුත්තං නාමාබ්‍යාතොපසග්ගජං,
නිපාතජ්ඣොති විඤ්ඤාති අස්සො බලවතිධාවතිත්.

එවං වුත්තසු නාමිකාදිසු වතුසු පදෙසු කිරියං දබ්බතිසසි-
තත්තා තදුතිධාතස්ස නාමපදස්සෙව පඨමං රූපසිඬිං දස්සෙත්ථං.
ආවරියෙන වුත්තං නාමවිභවතිකපානුසාරෙන නාමිකවිභවති.

දසෙයුතුං අථ නාමිකවිභතතාවනාරො චුච්චතෙති ආදි ආරාධා. තත් නාමෙති නිස්සත්තං=නාමිකා, එකමෙව පුරිසාදිඅත්ථං සංඛ්‍යාකමොදිහෙදෙන විභජනාති විභතතිසො; ස්‍යාදයො. නාසං නාමිකාං විභතතිනං නිලිඛිතාදිනාමතිස්සයං අවතරණං චුච්චතෙ කමසතෙති අත්ථො.

අථ නාමමෙව චචන්දනො සරූපතො පහෙදනො ච දසෙයුතුං අත්ථාහිමුඛං නමනතොති ආදි වුත්තං. තත් රූසමා පුරිසාදිසද්දෙ අත්තනා වත්තබ්බස්ස පුරිසාදිඅත්ථස්ස අභිමුඛං නමති පවත්තාති, තං ච අත්ථං අත්තති නාමෙති දසෙයුති තස්මා නං තාමනාති චුච්චතිති වචනත්ථදස්සනං. දුබ්බාහිමානනාති සරූපතිදස්සනං. පුරිසාදිදුබ්බසඛිතාතස්ස වචනිත්ථස්ස අභිමානං චාවකං පුරිසාදිඅකකරසංගතිවෙසරූපනාමපඤ්ඤනාති අත්ථො.

තං පන දුට්ඨිනාති ආදි පහෙදදස්සනං. තත් වචනත්ථ මුත්තගතං ගුණනාමාදිකං නාමං අත්ථස්මිං. වචනත්ථකිරපෙකකං කිත්තිමාදිනාමං යදිච්ඡනාමං රූලිතිනාමං; පුලලිඛිතඉතිලිඛිතාපුංසකලිඛිතවසෙන තිට්ඨං; එසො රූකකා, එසා මාලා, එනං ධ්වනාති එවං. පුරිසාදිචාවකෙන සබ්බනාමෙන සමානාධිකරණතො රූකම්මාලාධ්වංසද්දුපි දුමිත්තිදුංසකජොතකත්ථෙන ලොකෙන සමමතාති වෙදිතබ්බං.

සාමඤ්ඤනාමං ගුණනාමං ක්‍රියානාමං යදිච්ඡනාමනාති එවං සාමඤ්ඤදිඅත්ථෙ ජොතකවසෙන නාමං චතුබ්බං. යථාති අවිසෙසෙන වුත්තස්ස අත්ථස්ස විසෙසතිදස්සතෙ නිපාතො. රූකකාති හි විජාතියා විනිවර්තනං සජ්ඡිතං සාධාරණං බ්බසාධාපලාසාදිසමුදයසඛිතං රූකකත්ථං සාමඤ්ඤකාරං නිමිත්තං කත්වා නංසභාවානතිවර්තෙත දුබ්බෙ වත්තතතො සාමඤ්ඤනාමං යිලොති තිලවණණසොගතො ගුණනාමෙන පටාදිදුබ්බං චුච්චති. සිලවා මෙධාවිති ආදි විස, පාවකොති ඔදනාදිපවනක්‍රියා නිමිත්තං කත්වා දුබ්බෙ පවත්තතතො ක්‍රියානාමං නාම. සිටිවබ්බස්සාති සාමඤ්ඤගුණක්‍රියාසු එකං නිමිත්තමතපෙකක්ඛිත්වා යදිච්ඡාවසෙන නාමං කරොනෙනති යටිතතිනාතිමනාමත්තං යදිච්ඡානාමං නාම.

අභිමිඨිනාති අවණණන-ඉවණණන-උවණණන-ඔකා-රන-නිග්ගතිත්තනාතං පකතිනං පහෙදෙන නානරත්තනා නාමං අට්ඨවිධං භොතිති යොජනා. තත් අවණණනා පුරිසපරිසා-ඉච්චාදිකා. ඉවණණනා අග්ගිදණ්ඨිති ආදිකා. උවණණනා තිත්ඛු අතිභුති ආදිකා. ඔකාරනා ගො සුතතොති ආදිකා.

නිගහතිනනා කිං ඉදංති ආදිකා. එවං අකාරාදිසරතිගහතිනනා-
පකතිහෙදෙන අට්ඨිවිධං. පකතිගහණං වෙත් නිරුතතිසං
වුත්තවිගතානනාහෙදතිවත්තනත්ථං.

තත්ථ තෙසු අකාරාදිපකතිඅනෙතසු. අකාරො අනෙතා
පරියනෙතා අස්සාති=අකාරනෙතා. තතො අකාරනතස්මා
පුලලිඛනාදිපුරිසවාචකතො ජාතිගුණක්‍රියායදිවජ්ජද්දෙසු ජාති-
නිමිත්තපුරිසනිමිත්තාදිවිසිඨවිසදාකාරවොහාරලකිණි පුරිසත්ත-
සංමඤ්ඤාකාරසංඛ්‍යාතා ජාතියෙව නිමිත්තං පවත්තිකාරණං
යස්ස සද්දස්ස තතො ජාතිනිමිත්තතො පුරිසසද්ද පුරිසඉවෙචතස්මා
චචතතො පරා හුතා යොජ්ජිනති. යථාචිඛි පදස්සියනතිති
අත්ථො.

අබිකරියතිති=අබිකාරො. උපරි සුත්තෙතසු තදුපකාරතාය
අචරියෙති නියොජ්ජිනති අත්ථො. සුත්තාහිධම්මවිතයපිටික-
සංඛ්‍යාතස්ස තෙපිටිකස්ස බුඛචචතස්ස සුත්තනති සම්බන්ධො.
තස්ස පන බුඛචචතස්ස සක්කතදෙසභාසාවිසදිසරුපත්තා
අපරිවත්තනසභාවතායාති දස්සෙතුං මාගබ්බිකාය සපාවතිරු-
තායාති වුත්තං.

ආදිකපෙස නිසුත්තා=ආදිකප්පිකා, නරා ව බ්‍රහ්මානො ව
අසුත්තං. ආලාපං යෙති තෙ=අසුත්තාලාපා නාම. මුත්තස්සචචනා-
ලංඝනතා දෙසභාසාදිරතිතාය අත්තතො ධම්මතාය භාසමානා
සා භාසා. සම්බුද්ධා චාති සම්බඤ්ඤා බුද්ධා ධම්මං දෙසෙන්නා
යාය අභිපරිවත්තනසභාවාය සාවකාතං නිරුතතිපරිසම්භිදෙ-
පකාරාය භාසනති, සා මාගබ්බි නාම මුලභාසා සම්බභාසානවට්ඨි
සත්තානං එකභාසායෙව අත්ථාවබ්‍යෝධිතතො. සක්කතදෙස-
භාසාදිති බුද්ධා ධම්මං න දෙසෙන්නි නිරුත්තකභාවතො අතිපප-
සංඛිතතො චාති වෙදිතබ්බං.

අනුපුබ්බං අනුපට්ඨපාටිං අනතිකක්ඛමිකා පචත්තමානං=යථානු-
පුබ්බං. තත්ථ නිසුත්තො=යථානුපුබ්බිකො.

ලිඛිතං පාටිපදිකනති තාමස්සෙව පරියායො යථා යථා
සෙන යෙන පකාරෙන වුත්තං. ලිඛිතං, ජිනවච්ඡෙනන සුත්තං
ජිනවච්ඡාපිරුඬං තාමං භවති, තථා තථා තෙන තෙන
පකාරෙනෙව පුරිස රුකිඬ සජ්ඣ භික්ඛු රාජ බ්‍රහ්ම අත්ත සම්බ-
ඥ ත එන අමහ තුමහ ඉති එවමාදිතා තයෙන ජිනවච්ඡස්ස අත-
නුරුපඅකරිඅත්තවිචජ්ජිතාකාරෙනෙව ඉධ කච්චායනලකිණි
ලිඛිතාමපදං පකතිරුපං නිවෙච්ඡතෙ. සිද්ධං කතා ඤාපිනති.

වසඳෙදන කිරියාපදපකනිභූතා ඛාතවොපි ජිතවජ්ජනානු-
රූපෙන නිපච්චන්තනති අන්තො. ඛාතුලිඛෙගති පරාජයච්චකාති
පරිභාසානො විහතති යො පරා භොනනිති වුත්තං.

පච්චයන්තස්ස ලිඛිතභාවාභාවතො තඛිනාදිසුත්තෙහ ඤාතෙ
තුං තුත නිඛාන නිපච්චයන්තානං අනුචෙත්තනාදිසු චාති
ලිඛිතභාවපරියායභූතස්ස නාමඛ්‍යපදෙසස්සාපි පටිසිඛිතතා නන්තො
චාති එත්ථ වග්ගහණෙන අලිඛිතතො තවෙත්තනාදිපච්චයන්තා
නිපාතතොපි විහතති හොතිති දසෙයුං වසඳෙදනභවණ්ණාති
ආදි වුත්තං.

සි යො ඉති එවං පසිනා චෙපි පඨමා විහතති නාම පඨමං
වුත්තත්තතා. එවං සෙසාසුපි, විහතති ඉති අනෙක නාමෙහ යථා
කතරසුත්තො අන්තො පයොජනනාති චොදනා. අමුභස්ස මමං
සමිහනතිස්ස භෙගි එත්ථ සමිහනතිස්සාති වොභාරො. ඵලගති
පරිභාරො. ඉතරථාති යදි සඤ්ඤාවිධානං න භවෙය්‍ය තද පුරිමෙන
තතො ව විහතති යො, සි යො අංශො නාති සනං සමාති
සනං සමිසුති එකයොගො එකසුත්තමෙව කාතබ්බතති
අන්තො. වසඳෙදන සඤ්ඤාකරණෙති තතො ව විහතති යො
ති එත්ථ වග්ගහණෙන න්‍යාසෙ විස එකච්චනබ්‍රවචනාදි-
සඤ්ඤානකරණං යදි සියා, තද විහතති විධානෙ සඤ්ඤාවිධානෙ
සඤ්ඤාවිධානස්ස අප්පකතෙ අප්පකරණෙ විනිතත්තමාපච්චෙය්‍ය.
එකච්චනාදිවොභාරස්ස අනුත්ථපරසමඤ්ඤාවසෙතොපි සමිහවතො
පුත විධානස්ස නිරත්ථකතාවප්පසංඛෙගාපි සියාති අන්තො.
පටිභාසනතරං අඤ්ඤං පරිභාසං.

න උපරොධො=අනුපරොධො, අවිරොධො. තෙසං ජින-
වචනානං අනුපරොධො තෙන තත්ථ විහතති විධානෙ තතො ව
විහතති යොති වුත්තත්තතා අනිසමෙන එකතො සබ්බාසං ස්‍යාදි-
විහතතිනං පසංඛෙහ සති චතතිච්ජානුපුබ්බිකාති යොච්චනස්ස
චත්තා පයොගං චත්තුකාමො, තස්ස චත්තුස්ස ඉච්ජා අනුපුබ්බිකා
යස්සා සද්දප්පචත්තියා සා චත්තිච්ජානුපුබ්බිකා, සබ්බස්සාපි
චචනස්ස පුරිසානමිච්ජාය පචත්තිත්තතා.

ලිඛිතත්ථාතිධානමනෙහ ලිඛිතස්ස රුක්ඛාදිතාමස්ස අන්තො
අභිමෙය්‍යා=ලිඛිතන්තො, සො පන කම්මාදිසංරකසංසයො
කෙවලො චාති දුට්ඨො. තත්ථ කම්මාදිසංසයො දුට්ඨාදිතං
චකම්මානන්තො කම්මාදිසංසග්ගරහිතො විහතතිච්චතභෙදෙපි
සඛ්‍යාකම්මාදි විස අනුචත්තිතා දිස්සමානො අවයවසමුඛාදිභෙදෙ,
සලිඛිතාදිකො රුක්ඛාදිඅන්තො පඨවිධානුආදිතං කකම්මත්තා-
දිසාමඤ්ඤාකාරො ව ඉධ ලිඛිතන්තො නාම. තත්ථ ලිඛිතස්ස

වචනත්ථස්ස අභිධානො අවයවසමුහාදිහෙද්ද කථනමනො කෙවලෙ අභිධානෙ කථනෙ ජොතනෙ කතනබ්බෙති අතො ඵකච්චනස්ස බහුවචනස්ස අභියමපසඛෙහ සති තෙමකච්චනෙසුති බහුවචනෙසු වොගොති ච ඤපකතො ඵකත්ථාභිධානෙ ඵකච්චනං, අනෙකත්ථාභිධානෙ බහුවචනනති නියමං දස්සෙතුං ජකමති වතනබ්බෙති ආදි වුත්තං. ඵකතච්චනච්ඡායනති ඵත්ථ ඵකස්ස භාවො=ඵකතනං. රුක්ඛාදිහෙදෙ අසභායෙ අතො ඵකතො ඵකසංග්ගප්පවනතියා නිමිත්තභූතා තා අසභායත්ථගතානං තස්ස ඵකත්ථස්ස වචනෙ කථනෙ අභිධානෙ ඉච්ඡායං ඵකත්ථස්ස අභිධානුකාමතායනති අතො.

ලිඛගස්ස අකාරතොති තතො ච විභතනියොති විභතනිතං. ලිඛගතො පරං විභිතතො අකාරස්ස ලිඛාවයවතො ලිඛගස්ස අනතභූතඅකාරතො පරස්සාති අත්තො සිඛමෙනං. තෙන අකාරතතො ලිඛගමනාති ච උපරිවචනං න දිය්සති. ජඞ්චිපරිණාමෙනාති සිති පඨමාය වුත්තියං සිවචනස්සාති ජඞ්චිවචනං විපරිණාමෙන විවරණං විභජ්ජනං. ඔකාරො හොතිති ආදෙසාපෙකනති වෙදිතබ්බං. යං පන න්‍යායෙ සිය්ස ඔති සමාසං කත්වා වුත්තං. තංසමබ්ඞිනො ඔකාරස්ස අභාවතො කර්මානමකාරස්ස ච සාපෙකනතාය සමාසානුපවත්තතො අසුත්තමෙවාති දඬබ්බං. විභතනිකාදියවිධිපසකරණතොති ඵත්ථ අතො ගෙනාති නාචිභතනියා කාරියං විධියති, තං විභතනිකාරියං විධිසුත්තං පකරණං කතං අස්සාති=විභතනිකාරියවිධිපසකරණං. සොති ඵත්ථ වුත්තං සිවචනං, තතො තදපවාදෙනාති තස්ස අපවාදෙන.

සරස්ස ලොපො=සරලොපො. අං ච ආදෙසො ච පච්චයො ච ආදි යස්සාති=අමාදෙසප්පච්චයාදි; තස්මිං. ඉමිනාව කතසර-ලොපනිමිතෙතසෙවාති යදි සරලොපොති ආදිනා පුබ්බසර ලොපෙ කතෙ තංනිමිත්තපරස්ස සරස්ස සරානං දදන්ති ධර්මකාති ආදිසු විස දිසාදිවිකාරපසඛෙහා හොති, තද නත්ථ පකතිභාවත්තති දඬබ්බං. තෙන සරා සතර ලොපංති පුබ්බසරෙ වුත්තෙ සෙය්සා සෙසොති ආදිසු පරසරස්ස විකාරො හොතියෙවාති දසස්මිතං හොති.

ත්‍යාදිවිභතනියො වෙත්ථාති ඵත්ථ ඉමසමිං සුත්තෙ න කෙවලං තඞ්ඞිනාදිප්පච්චයභාවෙන ගස්සන්ති, කිනතු ආකම්‍යාත විභතනිභූතා ත්‍යාදිවිභතනියොපි පච්චයගහණෙනෙත්ථ ගස්සන්තිති අතො. ධාතුලිඛෙගති පරාසච්චයාති ඵත්ථ පච්චයගහණෙන විභතනිනමි ගතිත්තමෙව වෙත්ථ ඤපකං. ආගමත්ථිදන්ති

එත් ආදිගතභණං ආර්යානෙ කිතකෙ ව ඉකාරාගමො අසබ්බානුකමහි, යථාගමමිකාපරාති ඉවාදිතා විහිත්ඝ්ණ ආගමස්ස සංගහණත්තනි අත්ථො.

පච්චයසාහවරියාති සහවරස්ස භාවො=සාහවරියං, පච්චයෙන සාහවරියං=පච්චයසාහවරියං, පච්චයෙන සහ පතිතත්තා; නතො. ආදෙසපපච්චයාදිමිති එත් ආදෙසස්සාපි පච්චයෙන සාහවරියදස්සනතො ආදෙසො ව පච්චයො විය පකතිසරො එව විභතතිපපච්චයානං ආදෙසභුතොව ගග්ගති, න පරපදාදි-භුතොති. තෙන අබ්භ ආහ ඉවාදිකෙ ආදෙසපරෙ පරෙ කිතති සද්දෙ අබ්භුග්ගතො, සත්ථො ආභාති එවමාදිසු පුබ්බපදන්තස්ස සරස්ස ඉමිනා සුත්තෙන ලොපො න භොතිති වෙදිතබ්බං.

සමානං රූපං යෙසනති=සරූපා, එකො ව සො සෙසො වාති=එකසෙසො. අසකිනති අතෙකවාරො. අසකිංගහණසාමන්තියතො එකවිභතතිවිසයානනති සිඬං. පුරිසා අපයනති ආදිසු නානාවිභතතිවිසයත්තා න එකසෙසොති සිඬං. අසෙසබ්භා-නිවර්ණං=විවර්ණං, සහවචනිවර්ණයනති සහ එකතො අතෙකත්ථානං වචනෙ ඉවර්ණං=සහවචනිවර්ණං, න ව යෙ යෙ වුර්ණාති ආදිසු විවර්ණපයොගෙසු සහවචනිවර්ණං සමුච්චති. එකවිභතතිවිසයානනති එත් එකා එව විභතති විසයො පවත්තිත්ථානාමෙතො-සනති=එකවිභතතිවිසයාති අත්ථො ගහෙනබ්බො. යොගමිකා-ගතොති එකසෙසවසකිං. ඉති යොගස්ස සුත්තස්ස විභාගතො විධාකරණතො පිතුනනති ආදිසු උදහරණෙසුපි රූපානමපි එකසෙසො. වාති විකපෙපන භොතිති වෙදිතබ්බං තෙන මාතාපිතුනනති වත්තබ්බෙ අසරූපස්ස මාතුසද්දස්ස ලොපං කත්ථා පිතුසද්දෙවසිස්සති, තෙන පිතුනං මාතාපිතුනනති රූපවයං සිජ්ඣති.

අත්ථා නොනාති ඉතො අත්ථොති ව, සො වාති ඉතො වාති ව වත්තතෙ.

යො ව ති ව=යොනී, සබ්බෙ ව තෙ යොනී වාති=සබ්බයොනී, තෙසං. ආ ව එ වාති=ආඵ, යථාකාමනති පරා පච්චයාති එත් පඨමාය අත්ථදස්සනතො පඨමාය විභතතියා පඨමං වුත්තත්තා දුතියාය කමා වුත්තත්තා දුතියාය කමමත නිවත්තත්ථාව පාඨානුකාමෙත ආකාරඑකාරා භොනතිති අත්ථො. සබ්බා-දෙසකුනති ආ එති සද්දමත්තත්තා යො නි ඉවෙවතෙසං අන්තාදෙසපපසබ්බෙ සබ්බස්සෙව ආදෙසත්තනි දව්ඨබ්බං. ටා ඉවෙවමාති වාසිකාරඵලං දස්සෙතුං වුත්තං.

කෙකි භවතොති කිසසුකෙ ඉවණේන කතතො කත-
අකාරතො සති අසන්නස්ස විධිං එතොනුවතතිතං වාසස්සති
වාසද්දෙ දීපෙතිති යොජනා.

ආලපතස්ස සමොධනස්ස වචනෙ අභිධානෙ ඉවත්තං සති:
ග ඉති සසුකු අස්සාති=ගසසුකු.

පිතා ආදි යෙසං තුප්පව්වයන්නානං තෙ=පිතාදයො. තෙසං
පිතුආදිතමනො=පිතාදුනො, අකාරො ව පිතාදුනො ව=
අකාරපිතාදුනො, ලිඛිතනභුතස්ස අකාරස්ස පිතුආදිසද්දෙ-
තනභුතස්ස ව උකාරස්ස ආ හොති, ආතං හොතිති අත්ථො.
ගෙ පතෙති ආලපතෙ සිව්වතෙ පරෙති අත්ථො.

කුලපා රස්සනති ඉතො ගෙ රස්සමිති ව වතතතෙ.
අදුරඝස්සාලපතොවායනති අදුරෙ සීතස්ස ආලපතෙ යෙවායං
රස්සතාවො.

ගසී අපිති පදවෙත්ථෙ. එවමාදිති සුතොති නිද්දිවෙසිති
ලිඛිතති අසෙකු සද්දෙ සෙසො නාම. දුතියත්තස්ස සිලොපස්ස
සම්පිණ්ණං සම්මව්වයනං අත්ථොයස්ස තං තථා වුතං. ආලපතස්ස
අභිබ්බතති යා පාකටකරණත්ථ. කෙච්ච වතතාරො හො පුරිසි හො
රුකකාති එවං වදනතිති අත්ථො.

යෙන වා කසිරතෙ තං කරණනති ඉතො වාති වතතතෙ.
යං කතොතිති යං සට්ඨකං අසන්නං නිබ්බතොති සන්නං වා
විකරොති ඡෙදනාදිනා විකාරමාපාදියති, යං සන්නං වා
පරිකප්පිකං වා ගමනදස්සනාදිනා වා පාපුණාති තං කාරකං
විකරණපාපුණනක්‍රියාය තං නිමිත්තභූතං සට්ඨකං කතනුකිරියාය
පාපුණිතබ්බං වද්දු කමමාදිසසුකු හොති.

කරියතිති=කමමං, කමමෙව අත්ථො=කමමත්ථො, තස්මිං
කමමත්ථො.

අභිධෙය්‍යකමමසංසට්ඨස්ස අත්ථස්ස ජොතතෙ කරොති
කිරියං නිබ්බතොතිති=කතනා. අතතප්පධානොති අසුකුමන-
පෙකකිත්වා සයමෙව පච්චාදිකං කමමං වා ගමනාදිකං†
කතනුථං වා ක්‍රියං නිබ්බතොති, සො භතතුසසෙකු හොතිති
අත්ථො.

කරණ නති යාති ඉතො තති යාති වතතතෙ.

අතො නා එත ඉති නිපදමිදං සුතනං.

* කමමත්ථං වා. † කතනුසමෙතං වා.

සමා ව හි ව සමිං ව=සමාහිසමිනො, තෙසං. මහා ව හි ව
ලිහි ව මහාහිමහියො.

සාධකතමෙන හත්ථාදිනා පුරිසො කමමං කසිරතෙ ආවි-
කරොති පාපුණාති වා තං හත්ථබ්බගතයනාදිහෙදං වජ්ඣී
ඛරණසඤ්ඤං භොතිති අර්ථො. ආවිසේන පුරිසෙනාති යො
මුත්තස්සො යං පුරිසං ආවිසති, තෙන ආවිවේශන පුරිසෙන
කරණභූතෙන සො මුත්තස්සො අභිවාදනාදීති කරොන්තො පුඤ්ඤං
කරොති, විබොධනාකාලෙ ඉදුසිමාරො විස තෙන පාපං
කරොති නාම.

යස්ස සචෙනතස්ස වා අචෙනතස්ස වා කිඤ්චි දානුකාමො
දදති වා තඤ්ච පටිග්ගාහකභාවෙන ඉච්ඡිතං කාරකං සමපදන-
සඤ්ඤං භොති. යස්ස සචිටං වා බාදනියං වා රොචති යස්ස වා
කිඤ්චි ඉණං ඡිත්තං ධාරයතෙ, සො යාවකො රොචකො
ඉණස්ස සාමිකො ධාරයමානො ව සමපදනසඤ්ඤා භොති. යථා
යාවකස්ස දානුමිච්ඡති, සමණස්ස සචිටං රොචසි, දෙවදත්තස්ස
සුවණ්ණඡිත්තං ධාරයතෙ, ධනිකස්ස සුවණ්ණං ධාරයතෙ දළිඳො,
සමමා පදීයති එතස්සාති=සමපදනං, තස්මිං.

යොසු ඝනතිකාරලොපෙසු දිසන්ති ඉතො දිසන්ති
වත්තතෙ

සු ව නං ව හි ව=සුනංහි, තෙසු. නියමාභාවා සබ්බො
රස්සසරාති සිඬං.

අපෙතො ඉතො ආදදතීති=අපාදානං, තං කාරකනි
අපගමනදානක්‍රියානං අවසිභුතං හයභෙතුභුතං ව කාරකං
අපාදානසඤ්ඤං භවති.

සබ්බග්ගාහණාධිකාරතො සමාසමිනානති ආහච්ච විසෙ-
සෙනා වචනසාමන්වියතො ව සබ්බස්සොව ආත්තමෙත්තඤ්ච
භොතිති සිඬං. එවං උපරි වෙදිතබ්බං. පුරිසා පුරිසතො
අපෙති අපගච්ඡති.

පරිග්ගාහනීති=පරිග්ගභො, යස්ස යො පරිග්ගභො ආයත්තො
සාමි ආදිභූතො වා.

සාමිසමිං ඡිඤ්චි යො පරිග්ගාහස්ස සාමි ආයත්තාකාර-
ලක්ඛණො සම්බුද්ධො, තස්ස ජොතනෙ විසෙසනාදිභූතෙ සාමි-
අර්ථෙ ඡිඤ්චිභවති භොතිති අර්ථො.

ආධාරියති එත්ථාති=ආධාරො, ඝනතුඝමමානං කිට්ඨායාති
කතතුසම්චේතාය ආනාමනාදික්‍රියාය කමමසම්චේතාය පචන-

ජේදනාදිකිරියාය ව කන්තිස්සයානං සාධාරණෝ යො ආරාමාරො තං වජ්ඣ ඔකාසසඤ්ඤං පටිලහතීති අන්තො.

එවං සුරාසුරාදයො අකාරනනා පුලලිභිගසද්ද සත්තසු විභතතිසු පුරිසසද්දනගෙන ඤෙය්‍යාති සමිබ්බො.

තත්ථ සුරාසුරාති ආදිකා වසනනිලකා නාම චුතතං. සුරා, දෙවා; අසුරා, දෑතවා; නිරා, මනුස්සා; උරගා, සප්පා; නාභා, අභි; රාජකුලිනො සප්පවිසෙසා. යකඛා, වෙස්සවණපරිවාරා; ගනිබ්බා, බහරව්වපරිවාරා; කින්නරා, තිරව්නවිසෙසා; මනුස්සා, මානවා. එවං පිසාවා පෙතා ව පෙතතිවිසසුපපනනා සත්තා; මානබ්බා, ගජා; ජබ්බමා, සත්තා; තුරබ්බා, අස්සා; වරානා, සුකරා; සීනා, මිභාදිපා; ව්‍යග්ගා, සද්දලා; අවජා, කාලසීභා; කවජපා, කුමමා; තරවජා, කබරබෙන න මිභාදනා වමරජාති; මිභා, මගාපි; අස්සා, තුරබ්බා එව; සොණා, සුතවා

ආලොකනා, සුරියාදිආලොකො; ලොකනා, කාමලොකා-දිකො; නිලසො, ආලයො; අනිලො, මාළුකො; වාගො, පටිච්චා-ගො; යොගො, අනුයොගො; වායාගො, උස්සාගො; ගාගො, බුද්ධකො මනුස්සාවාසදෙසො; නිගමො, සො පනෙස මහාගාමො; ආගමො, පරියතතිවමො; ධමමො, සුවර්තධමමො; අධිගමො ව කාමො, වජ්ඣකාමකිලෙසකාමාදිකො; සංඝො, භික්ඛු-සමුහො ව; ඔඝො, කිලෙසොඝො; උදකපපවාගො ව. ඝොඝො, සද්දො; පටිඝො, බ්‍යාපාදො; ආසමො, අවිජ්ජාදිකො නිලෙසො; කොංඛා, මනොපදෙසො; ලොභො, රාගො; ඝාරමො, කරණුත්තරකරණලකිණො; ථමො, විතක්‍ය ථබ්බා; ඝර-ථමො වා. මඤ්ඤ, යොබ්බතමද්දිකො; මාගො, අභිකාරො; පමාඤ්ඤ, සතිප්පමොඝො; මනොවා, පරගුණාදිවිද්ධිංසො

පුනතාගො, පුනතාගරුකො; පුගො, කමුකො; පනිඝො, කණ්ඩකිථලො; අසනො, පිපකො; වමසකො, වමෙපයො; අමමො, චුතො; ගිනනාලො, රුකධිවිසෙසො; නාලො, නාල-රුකො; වකුලො, වකුලගවේණි; අජ්ජුනො, කකුලො; කිංසුකො, පලාසො; පාලිභද්දො ව. මජ්ඣරො, දෙවතරු; කුඝඤ්ඤ, බ්‍යාකො-ඤ්ඤ*; පුච්චමඤ්ඤ, නිමො; කරඤ්ඤා, කරඤ්ඤගවේණි; රුකොවා, පාදපො; මසුරො, සිඛි; සකුණො, විභගො; අණ්ඩප්පො, පකඛි; කොඤ්ඤො, කුන්තනි; ගංඝො, ගංසොගෙව.

තස්ස වා නතං සබ්බකාති ඉතො වාති වතතනො.

මතස්ස ගණො=මනොගණො, සො ආදි යස්ස සො=මනො-ගණාදි, තතො. ඉ ව ආ ව=ඉආ, වාති මනොගණාදිතො නවානුවතතිතවාග්ගහණඤ්ඤවානුවතතනො.

අමතරය මම. සම්භවනියා සෙති ඉතො සම්භවනියා, නතුසානොති ඉතො නතුසානාති ව පරමධිකාරො. පච්චයෙක-දෙසනතා නතුපච්චයසානාති වුතනං.

මයං යොමනි පඤ්චමෙති ඉතො යොමනි පඤ්චමෙති ව, නතරය සෙ වානි ඉතො සිභගනියා වානි ව වතනතෙ.

පඤ්චාදිනමනනනනි ඉතො අතනනනි ව වතනතෙ.

අං නපුංසකෙති ඉතො අමනි වතනතෙ.

නතරය සෙ වානි ඉතො මණ්ඩුකගනියා වානි වතනතෙ.

තො ව නි ව තා ව=තොතිතා; සංඛාසංඛාසං, සංඛාසානුකකමෙන.

පඤ්චාදිනමනනනනි ඉතො අතනං, නතුසානොති යොසු වානි ඉතො මණ්ඩුකගනියා වානි වතනතෙ.

පුන වාගහගණකරණනනි පුරිමසුතෙන සතිපි වාසදෙදු පුන සිමනි වානි එතං. වාසදෙදු ගිමවනසදුතො අඤ්ඤානු අත්තිසෙබ්බන්තමෙව කතො. තෙන වුතනං ගුණවතොදිසු නාතිපසසබ්බොති. එත් ව වනතුපච්චයනතානං උකාරයා අප්පයොගතාය අකාරතෙනසු ගහණං වෙදිතබ්බං. නාතිපසසබ්බොති මනතුසදුතො අඤ්ඤානු තදනුපරොමෙතාති පරිභාසතො ව සබ්බාදෙසසා අතිවස්තතා වුතනං.

ස සරෙ වාගමොති ඉතො වානි වතනතෙ. සො ව වචනිකවිභාසන්තො, තෙන කරොතො කාරාපෙනතොති ආදිසු අනතරය අමාදෙසො න හොති.

අනතරපච්චයනතානනි වතනමානෙ මානනතාති විභිත අනතරපච්චයනතානං එතං ගහණං.

සෙසෙසුති සිම්භවනිතො අඤ්ඤාසු විභවනිවචනෙසු ව පච්චයෙසු ව. තෙනාහ: “විභවනිපච්චයෙසු”ති. අසිමනි කාලියාතිදෙසොසනනි නතුවානි අයං අතිදෙසො නතරය කාරියං විභිතං. තමෙව නතසදුසෙසනි අතිදිසති නිද්දිසති අනතරප-දෙසෙ තං රූපතාදි.

භවතො භොතොති ඉතො භවතොති වතනතෙ

ඕභාචො කුචිති යොගවිභාගතො ඉඨපසිද්ධිති ඤායෙන භවතො වකාරයෙව අනවසෙසෙසුපි ඕකාරො හොතිති වෙදිතබ්බං. සෙසනතුඛපදෙසතො ව සිද්ධිතිති වෙදිතබ්බං.

අනෙතනි සනතසදුතෙන.

අභකාරෙපිති ඤායෙන සපුරිසොති ආදිසු. රාජබ්‍රහ්මත-සබ්බද්දාදිනමකාරනතෙන සතිපි අත්ති රූපහෙදෙති අතිපායො.

සංයාදීතං විභතතිනමුපපතති යථා: ජනවචනසුත්තතො පුරිසාදිසද්දතො විභතතිඅනියමපසසබ්බෙච වතතිච්ඡාවසා සංයාදුපප- තති චුත්තා. තථෙව රාජසද්දතොපිති අභිපායො.

ස සඤ්ච වාගමොති ඉතො වානි වත්තතෙ. බ්‍රහ්මා ච අතතා ච සබ්බා ච රාජා ච ආදී යස්ස, තතො බ්‍රහ්මතතසබ්බරාජා- දිතො; අකාරන්තසද්දතො පරස්ස අංචවනස්ස ආනං ඉති භොතීති අත්ථො.

අමහස්ස මමං සවිභතතිස්ස සෙති ඉතො සවිභතතීස්සාති, රාජස්ස රඤ්ඤාදුරාජීතො සෙති ඉතො රාජස්සාති ච වත්තතෙ.

රඤ්ඤා ච රාජීතො ච = රඤ්ඤාදුරාජීතො; සලොපො.

අමෙතො ච තුමෙතො ච නතු ච රාජා ච බ්‍රහ්මා ච අතතා ච සබ්බා ච සන්තූ ච පිතාදි වානි වන්ඤ. එන්වාදිසද්දෙත තුපපච්චයනො ගග්ගති.

ජබ්බිබ්බොති අති දිස්සතීති=අතිදෙසො. සො පත බ්‍යපදෙ- සාතිදෙසො, නිමිත්තාතිදෙසො, තංරූපාතිදෙසො, තංසභාවාති- දෙසො, සුත්තාතිදෙසො, කාරියාතිදෙසොති ලොකෙ ජබ්බිබ්බො භොති. තත්‍ර තෙසු අතිදෙසෙසු බ්‍රහ්මතතසබ්බාදිසු බ්‍රහ්මනා අතතතා සබ්බානි එවං පඤ්චම්‍යන්තවසෙන නිප්පාදිතබ්බෙච තබ්‍යපදෙසා තිදෙසස්ස තිරන්තතතා බ්‍රහ්මතතාදිතො පරස්සාපි සමාවචනස්ස සමා තාවාති පටිතතතා, තත්‍ර ච සමාවචනස්සායං තාමරූපස්ස අතිදෙසො තෙත චුත්තං රූපාතිදෙසොති.

සමිමෙති ඉතො එනි වත්තතෙ. බ්‍රහ්මතෙන අකාරන්ත- තිදෙසො සුබ්බවාරණත්ථො.

සබ්බනස්සාති ඉතො අන්තග්ගහණඤ්ච බ්‍රහ්මාතො තු සබ්බනිති ඉතො බ්‍රහ්මග්ගහණඤ්චානුවත්තතෙ. බ්‍රහ්මසද්දන්තස්ස උත්තං භොති සනාසුති අත්ථො.

කො ච ලො ච = කුලො, තතො-කුලතො. සමිං ති ඉති පදචේජදො. අධිකච්චනමඤ්ඤමන්ථං බොධෙතීති ආහ තුසද්දෙතාති ආදී. අකාරන්තස්සෙව අන්තකරණඤ්ච පකතිභාවන්ථං.

අන්තතො කිසමිමන්තනනි ඉතො අන්තග්ගහණං තතො සමිමනිති ඉතො තතොග්ගහණඤ්චානුවත්තතෙ.

එකයොගමකකාති කුලතො සමා නාති අභින්නයොගම- කකාති අත්ථො.

යොනිමානොති ඉතො යොනමිති අනුවත්තතෙ. ආයො ව
නො ව=ආයොනො.

ආරො තිමිති වාති ඉතො ආරොති ව වත්තතෙ.

සුනමංසු වාති එත් පුන වාගහණකරණං සමුවච්ඡත්තං.

සඛාතො වායො නොති ඉතො සඛාතොති වත්තතෙ.
සමාසමිනනං වාති එකාරෙ සිඬෙපි සමිමෙති අයමාරමො
අයං විධි නිවච්ඡෙය්වා, තෙන සබ්බමිං සබ්බමිති න සිජ්ඣනාතිති
අබ්ප්පායො.

අමහස්ස මමං සමිහනතිස්ස සෙති ඉතො සමිහනතිස්සාති
අබ්බාසරො. පුමස්ස අනෙතා=පුමනෙතා; නස්ස. ආලපනස්ස
එකච්චනං=ආලපනෙතච්චනං.

සසමිමා වාති ඉතො ආ වාතී ව, උ නාමති වාති එත්
වසඤ්ඤන පුමකමමථාමනනස්ස ව උකාරො හොති ස සමා
ඉච්චෙනෙසු එකච්චනෙසුති චෙදිතබ්බං.

ආනෙ සමිමිති වාති ඉතො ආනෙ ඉති අනුවත්තිතබ්බං.
එවං හි සති යුච්චමසවානං වගහණෙන චුත්තආනාදෙසස්ස
උප්පත්ති දස්සිතා හොති විහත්තියෙව විහජ්ජිති=විහජාති,
සමිහනතිස්ස, රාජාදිගණො.

අකාරනං.

න සො=අසො එකච්චනං ව යො වාති වනෙදු. සා යො ඉති
තිතෙ අසස්ස ආකාරස්ස රස්සනෙන යොච්චනස්ස ආතනං කත්වා
රූපසිඤ්චි චෙදිතබ්බං. සෙසං අවසෙසරූපං නෙය්‍යං චුත්තනියෙන
තෙතුං සකඤ්ඤෙය්‍යනති අත්ථො. පච්චකෙබ්බං ධම්මො අස්සාති ව
ගාණඤ්චො ධනු අස්සාති ව බහුබ්බිතිමිති කතෙ, ධනුමිතො වාති
ආප්පච්චයෙ, පච්ඡිමෙ යච්ඤාරා වාති උකාරස්ස වඤ්ඤාදෙසෙ
කතෙ, පච්චකබ්බමිමා ගාණඤ්චධ්‍යො ඉති ආකාරනපකාති
හොති.

ආකාරනං.

අග්ගිසඤ්ඤා දස්සියතිති සම්බකො. නානුස්සනෙනා යොසු
වාති ඉතො අනෙතා සිමිති වාති ව වත්තතෙ, ඤලනො සස්ස
නො වාති ඉතො ඤලනො වාති අනුවත්තතෙ.

සො ව පො ව=සපා, නතො සපතො.

නිකාරො ච ලොපො ච=නිකාරලොපා, යොවචනෙසු කත
නිකාරෙසු කතලොපෙසු ච සනෙනසු දීඝමාපජ්ඣනෙනති
වුත්තතතා, රසසරාති අත්තොපි සිඛං.

කතො රසො අසොති=කතරසො, න කතරසො=අකත
රසො.

අං ච මො ච=අමමො, සාපෙකලිකකණ්ණතා චනෙ. කො ච
ලො ච පො ච=කලපා, තෙති කලපසසෙසුති ඉවණ්ණුවණ්ණති
පරං අංචචනං මකාරො ච නිගගිතං ච හොතිති අනො.
තත් පුලලිඛනනි ඵවමාදිසු උකාරතො පරතතා මකාරසො
නිගගිතං හොතිති. ඵවමෙසෙසුපි ජොතිපාණිආදිකා ච උදගි
ආදිකා ච ඉකාරනනපුලලිඛනසදා වෙදිතබ්බං. තත් පඨමගාථා
සමානිකා නාම, ඉතරා සබ්බලසුප්පත්තමො.

ජොතිති පාවකො; පාණිති හනො; ගණ්ණිති අනුත්තාන
තො සද්දො; මුට්ඨිති හත්මුට්ඨි; කුච්ඡිති උදරං; වජ්ඣිති
මුත්තාසයො; සාලිති රත්තසාලී; විහිති අවසෙසවිති; බ්‍යාධිති
රොගො; ඔධිති අවධි; බොධිති බොධිරුක්කො; සංඝිති සර
සංඝි ආදි; පටිසංඝි පන ඉත්තිලිඛනමෙව. රාසිති සමුහො;
කෙසිති එකො අසංසාරපි; සාතිති එකසං පුරිසසං නාමං;
දිපිති මුදුකසදුලො; ඉසිති තාපසො; මුනිති මහෙසි;
මණ්ණිති නිලාදිමණ්ණි; ධනිති සද්දො; ගිවිති පබ්බතො; රචිති
ආදිවෙවා; කවිති කාව්‍යකාරො; කපිති මකකටො; අසිති
බහො; මසිති කජ්ජලො; අභාරකා මසි ච; නිධිති රතතතිධි;
විධිති ඵධානං; අති, සපො; ක්මි, පුලවකො; පති, සාමි; හපි,
සිහො; අපි, අමතො; නිමි, මහාමට්ඨො; කලි, අපරජ්ඣනං;
බලි, යකඛාදිබලි; ජලනිධි, ජලනිධි ඵව; ගහපති, ගහට්ඨො;
උරුධිති, මහාවීරො; වරමති, මහාපසෙසු; නිරුපධි, බකො
පබ්බරතිතො; අධිපති, සාමි; අඤ්ජලි, පණොමඅඤ්ජලි; සාරපි,
රථසාරපි; අනිවිති තදහු ආගතො ආගනතුකො; සමාධිති
විතෙකකගතා; උදගි, අමුඛි.

ඉකාරනනං.

අපිගගනණෙන අපිසද්දෙන තද්දතාම තසං රසනතසං
අභාවො සිසමිං සිද්ධෙ පුන පටිසෙධනං නියමාය හොතිති
දසෙහුං වුත්තං නියමස්ථනති ආදි. අනො රසනනි ආදිතො
රසනනි වත්තතෙ. සුඛකාපි දුන්නති ඵත් දුනසද්දසං
අනුප්පයොගතො සුඛකාරිසද්දසං තපුංසකලිඛනතං දට්ඨබ්බං.
ඵස්ථාති න සිසමිමනපුංසකානිති සුත්තෙ,

පුරිසාදිනං ගමනාදිසු විසදකාරහුතො අවිසදකාරහුතො ච
වොහාරො උභයාකාරමුත්තතො ච වොහාරො පුමාදිපානතො
පුමිත්තිප්‍රාසකානං ජානතො අවගමනෙ හෙතුභාවතො
හෙතුත්තා ලිඛිතනි ජිජිතං කපිතනනි අත්තො.

නං ඤානො කතරස්සාති ඉතො ඤානො කතරස්සාති ච
වත්තතො.

හො හෙ තුති ඉතො හෙති වත්තතො ඤො ච ලො ච
පො ච=කිලපා; පුත රස්සන්තස්ස ආරමො=පුනාරමො.

අං යමිත්තො පසඤ්ඤාතොති ඉතො අමිති වත්තතො. කතො
රස්සො අස්සාති=කතරස්සො, තතො කතරස්සා; අඤ්ඤාතිපි
ජිකාරන්තනාමාති එවං වෙදිතබ්බානිති යොජනා.

ධමමි, ධමමො අස්සත්ති=ධමමි, ධමමං වා; එවං සංඝි.
ඤ්ඤාති, ඤ්ඤාතො, ඤ්ඤං වා; හත්තො අස්ස අත්ති=හත්ති;
චක්කං අස්ස අත්ති=චක්කා; පනෙතො අස්ස අත්ති=පනෙති, සතු
තො; දුඨං අස්ස අත්ති=දුඨි, වාලමිහො; රට්ඨං අස්ස අත්ති=
රට්ඨි, රාජා; ඡත්තං අස්ස අත්ති=ඡත්ති, ඡත්තධරො; මාලා
අස්ස අත්ති=මාලි, වමමං අස්ස අත්ති වමමි, කවචධරො;
යොගො අස්ස අත්ති=යොගි, භාගො අස්ස අත්ති=භාගි,
භුඤ්ජනසීලො හොගි, කාමො අස්ස අත්ති කාමි, සං ධනං
එතස්ස අත්ති=සාමි, ධර්මො අස්ස අත්ති=ධම්මි, ගණො අස්ස අත්ති=
ගණි, ගණං වා; සසො අස්ස අත්ති=සසි, සසධරො; කුට්ඨං
අස්ස අත්ති=කුට්ඨි, ජට්ඨං අස්ස අත්ති=ජට්ඨි, ජට්ඨධරො; යානං
අස්ස අත්ති=යාගි, සුඛං අස්ස අත්ති=සුඛි, සිඛා අස්ස අත්ති=
සිඛි, මයුරො; දන්තො අස්ස අත්ති=දන්ති, ගජො; මන්තන-
සීලො මන්ති, කරො අස්ස අත්ති=කරි, වාගො අස්ස අත්ති=
වාගි, (වචනසීලො වාචි, විවාදො) කුසලං අස්ස අත්ති=කුසලි,
පුඤ්ඤාතො; මුසලො අස්ස අත්ති=මුසලි, මුසලධරො; බලං අස්ස
අත්ති= බලි, බලවා; පාපකරණසීලො පාපකාරි, බාලො;
සත්තුං සාතෙති=සත්තුකාති, ඊපුමදුතො; මාලාං කරොති,
කරණසීලො වාති=මාලාකාරි, මාලාකාරො; දීඝං ජිවති=දීඝ
ජීවි, විරං ජීවි; ධමමං වරිත්තුං සීලමස්සාති=ධම්මවාදි, ඤායවාදි;
සිහො විස අතිතො හුත්වා නදති=සිහනාදි, භූමියං සයනසීලො=
භූමිසාධි, සිසං යාති=සිසංසාධි; එවංති තථා.

ගාමං තෙතිති=ගාමනිසද්දො තථා සෙනං තෙතිති=සෙනාති,
සොහනා ධි අස්සාති=සුඛි. පහුතිසද්දෙන ධමමො එව සිජි
අස්සාති=ධමමසිජි, ඉවාදාදායොපි තෙනබ්බා. අංවචනස්ස නාමා-
දෙසාභාවො වෙත්ති විසෙසො.

ජිකාරන්තං.

කුලතො සස්ස නො වාති ඉතො වාති ව, සපතො ව
යොනං ලොපොති ඉතො යොනංති ව වතනතෙ.

තික්කුප්පහුනිතො පරෙසං යොනං වො නිව්වං හොති,
හෙතුආදිතො යොනං විහාසා හොති, අමුප්පහුනිතො
පරෙසං යොනං වොනො ව න භවතීති යොජනා.

පක්ඛාදිනමනංති ඉතො අතං, යොක්ඛිතරස්සො
යොති ඉතො අභිතරස්සොති වතනතෙ.

වෙ ව වො ව=වෙවො, තෙසු; වසද්දග්ගහණං අනග්ගහ-
ණානුකම්භිතත්.

ආලපනෙ විතිනතො ආලපනො, යො එව ආලපනො=
යවලපනො, තස්ස.

සෙකුති ජලදග්ගමනට්ඨානෙසු බඩසෙතු; කෙතු, ධජො,
පඬු, රසම් ව රාහු, එකො අසුරිකෙ; හානු, දිවාකරො;
තස්ස රසම් ව. සංකු, සංකුලො; උච්ඡ, උච්ඡ එව; ඔච්ඡ,
වෙණු; මච්චු. මාරො; සිකු, සමුද්දො; බිකු, බිකුජනො; නෙරු,
එකො සුවණ්ණපබ්බතො; මෙරු, සිනෙරුපබ්බතරාජා; සතතු,
රිපු; කාරු, සිප්පිකො; හෙතු, කාරණං; ජනතු, සතො;
රුරු, මිහො; පමුති ඡෙකො.

සබ්බතස්සි නොනානංසෙසුති ඉතො අනග්ගහණමනු
වතනතෙ.

සත්ථා ව පිතා ව=සත්ථපිතා, තෙ ආදී යෙසං තුප්පව්වයනනානං
තෙ=සත්ථපිතාදයො, තෙසං; සත්ථසද්දස්ස රත්ථප්පව්වයනනතො
විසුං ගහණං. ලුප්පනං=ලොපො, සිස්ස ලොපො=සිලොපො, අථ වා
ලුප්පනිති=ලොපො, සො සි ලොපො ලොපනීයො හොතීති අත්ථො.

හාවනිද්දෙසෙත හාවත්ථප්පව්වයස්ස තිද්දෙසතො.

ආතරා එව ආදෙසො=ආරාදෙසො, තතො යොනමොහුති
ඉතො තතොති වතනතෙ.

නා ආති ව උභයං පඤ්ඤෙකවචනනතමෙව.

සස්ස ලොපො=සලොපො. සි ඉති අයං ලොපනීයො වා;

අපවාදනං=අපවාදො, පටිසෙධො; ආරාදෙසස්ස අපවාදො=
ආරාදෙසාපවාදො.

අසක්ඛාධාරනනති ඉතො ආරනනනති වතනතෙ.

භුසද්දතො සම්මවචනස්ස ඉමිනා ඉකාරාදෙසෙ ඛ සතෙර වාති
එත්ථ වසද්දෙන උවාදෙසෙ සරලොපෙ ව කතෙ, භුටී ඉති රුපං
හොති.

හරනීති=හත්තා; වචනීති=වත්තා; නෙතීති=නෙත්තා; සුණා-
නීති=සොනා; ජානානීති=ඤානා; ජිනානීති=ජෙත්තා; ජිනුනීති=
ජෙත්තා; භිනුනීති=භෙත්තා; දදනීති=දදානා; දධානීති=ධානා;
පුත්තස්ස පුත්තො නත්තා, බුජ්ඣනීති=භොධා, විඤ්ඤපෙතීති=
විඤ්ඤපෙතා.

සකෙකා ව මකානා ව සකකමකානා.*

පිතු ආදි යෙසං මානුෂානුආදීනං තෙ=පිතාදයො යථාති
අවිසේසෙන චුත්තස්ස උද්භරණනිදස්සනතෝ තිපාතො.
පිත්තො පකෙකා=පිතිපකෙකා.

උකාරනං.

අභිභවනීති=අභිභු; සයමෙව භවනීති=සයමභු; වෙස්සභු නාම
සමමාසලබ්ධො, පරං අභිභවනීති=පරාභිභු, සහ භවනීති=සභභු.
සබ්බං ජානානීති=සබ්බඤ්ඤා,

රත්තං ජානානීති=රත්තඤ්ඤා, දීඝාසුකො; කතං උපකාරං
ජානානීති=කතඤ්ඤා, තථං අවිතථං ජානානීති=තථඤ්ඤා; අත්ථං
ජානානීති=අත්ථඤ්ඤා; විජානානීති=විඤ්ඤා, වෙදෙතීති=විද, වෙදං
ඤ්ඤං අවගච්ඡතීති අතෝ විදිතෙ කත්වා ගච්ඡතීති වා=වෙදලා,
පාරං ගච්ඡතීති=පාරලා.

උභකාරනං.

අදිමති චාති ඉමිනා අවාදෙසො අමභියෙව. අඤ්ඤත්තු පුරිම-
සුත්තෙනෙනෙව හොති.

ගොණස්ස දදස්ස ගොපරියායභාවදස්සනත්ථං ගොසදදස්ස
ගොණාදෙ පවිමානං.

ගොති පඨමාඵකවචනනො. තෙන ගොසදදස්ස ඔකාරො
ආව ඉති හොතීති අතෝ. ගාවසෙති ඉතො ගො, අදිමති චාති
ඉතො අපාති ව වත්තනෙ.

ඔකාරනං.

සුලලිඛනනාමං නිට්ඨිතං.

ඉත්ථිසඛානං ලිඛනං ඵතෙසනති=ඉත්ථිලිඛනාති, ඉත්ථිවාච-
කාති නාමාති;

ආ ඵව පච්චයො=ආපපච්චයො

* සකමකානා.

පකතාත්ථොනකානි පකතියා ලිඛිතස්ස අත්ථො සබ්බ-
ලිඛාදි. ඉධ පන ඉන්ද්‍රියලිඛිතස්ස පකතාත්ථස්ස ජොතකා,
සාදයො විශානි යථා සාදවිභතතියො දබ්බාදිනෙදස්ස
වචනත්ථස්ස ලිඛිතෙත්ථ පඨමානි ආදිවචනතො ජොතකා, එවං
ආජ්ඣි ආදිකා ඉන්ද්‍රියප්පච්චයාපි ඉන්ද්‍රියමතො ආප්පච්චයොනි
වචනතො පකතාත්ථානුතස්ස ඉන්ද්‍රියලිඛිතස්ස ජොතකා එව න භු
වාවකා. බතතිසකඤ්ඤ භ්‍රාගමණදුරිකානි ආදිසු පුබ්බපදෙසු
ඉන්ද්‍රියප්පච්චයනිවතනියමපි බතතියාදිසද්දතො එව තදත්ථො-
පලඛිතො; තඛිනප්පච්චයභුතා ණාදයො පන අපච්චසංසට්ඨාදි-
නෙදස්ස පච්චයත්ථස්ස වාවකා පච්චයාභාවෙ තදත්ථානුප-
ලඛිතතො, චා ණප්පච්චයනි ආදිවචනතො ව. කත්ථි
සංඛාරිකං දතමයනති ආදිසු පන සකත්ථස්සාපි වාවකානි
අත්ථො.

තො ආදි යෙසං තෙ=නාදයො, තෙසං නාදිනං.

සො ව පො ව සපා=නතො සපතො.

එවමඤ්ඤාපි සඛාදයො ආකාරන්තා ඉන්ද්‍රියලිඛිතා කඤ්ඤන-
යෙන වෙදිතබ්බො. තත්ථ සඛානි ආදිගාථාවයමනුසුතවිජජ්ඣමාලා
වුත්තමෙව.

සඛා, චිත්තප්පසාදෙ; මෙධා, පකතිපඤ්ඤ, සුභමයාදිකා.
පඤ්ඤ, විජ්ජා, අභිඤ්ඤාදිවිඤ්ඤාණං; විනා, චිත්තනාපඤ්ඤාපි;
මනා, පඤ්ඤා; තණ්හා, කාමතණ්හාදිකා; විණා, විණා එව;
ඉච්ඡා, ආසා; මුච්ඡා, මුය්‍යා; ඵජා, තණ්හා; මායා, පටිච්ඡා-
දතමායා; මෙත්තා, මෙතති; මත්තා, පමාණං; සික්ඛා,
සිහිතිතබ්බා; හික්ඛා, හික්ඛිතබ්බාභාරො;

ජඤ්ඤා, ජානුතො හෙට්ඨා පාදෙ; ගිවා, කණ්ණො; ජීවනා,
රසනා; වාචා, වචනං; ඡායා, සරීරාදිපටිච්ඡිමිඤ්ඤායා; ආයා,
තණ්හා; ගබ්භා, නදිවිසෙසො; නාචා, සමුද්දයානපත්තා; භාථා,
චතුප්පදිකං වචනං; සෙත්තා, චතුරභිගෙසනා; ලෙඛා, රාජ්; සාලා,
වානිජසාලාදිසාලා; මාලා, ගජිකප්පථාදි; වෙලා, පරිච්ඡින්නාකාල-
විසෙසො, සමුද්දතිරුද්ධි; පුජා, අවචනා; බිබ්බා, කිලා;

පිපාසා, පාත්‍රකම්පනා; වෙදනා, ඉට්ඨාදිආරම්මණරසානු-
භවො; සඤ්ඤා, නිමිත්තභග්ගණං; මෙත්තනා, මනසො සමීපා,
තසිණා, තණ්හා; පජා, සත්තතිකායො; දෙවනා, උප්පතතිදෙවො;
වට්ඨකා, පකඛිවිසෙසො; ගොධා, ගොධා එව; බලාසා,
බලාකජාති; පටිසා, පරිවාරො; සහා, බහුන්තං සන්තිපාතට්ඨාන-
විසෙසො;

ලංකා, යුක්ත; සෙපාලිකා, සෙපාලිකා එව; ලංකා, ලංකාභූමි; සලාකා, අක්ෂරනසලාකාදි; වාලුකා, වාලුකා එව; සිඛා, මොරසිඛා; විසාඛා, නකතිතනවිසෙසො; විසිඛා, විසි; සාඛා, රුකකසාඛා; වචා, උග්ගගණා; වක්කා, අප්පතතිකා; ජපා, කෙසජපා; සපා, සමුහො;

පෙට්ඨා, නකතිතනවිසෙසො; වුඛා ව. සොණඛා, ගජහත්ථො; විතණඛා, විතණඛවාදිකපා; කරුණා, දයා; වහිතා, ඉන්ද්‍රිය; ලතා, වලලී; කපා, අනුපුබ්බකපාදි; නිඤ්ඤා, සුපිතං; සුඛා, දෙව්නං හොජනං; වුණ්ණවිසෙසො ව. රාධා, නකතිතන-විසෙසො; වාසනා, කිලෙසවාසනාදි; සිංසපා, කපිලා; පපා, කුපාදිමණ්ඩපො;

පහා, ආහා; සිමා, මරියාද; ඛමා, ඛනති; ජායා, හරියා; ඛනනියා, ඛනනියජාතිකා; සකකරා, මරුපාදි; සුරා, මදිරා සුරා; දෙලා, දෙණවිසෙසො; තුලා, තුලාදණෙකා; සිලා, පාසාණසකකරා; ලීලා, ලීලා එව; ලාලා, බෙලා; එළා, එළා එව; මෙඛලා, මෙට්ඨනපදෙසං; කලා, අංසො; වලවා, හයා; අලමුසා, එකා අවජරා; මුසා,* සුවණ්ණවිලිනහණකො; මක්ඝුසා, භාජනකරණකං; සුලසා, තුලා; දිසා, දිසා එව; නාසා, නාසිකා; පුණ්ණා, වජ්ඣකා පහා; ගුහා, පබ්බකගුහා; ජහා, විතකෙකා; ලසිකා, සානුසිණ්ණා; වසුඛා, වසුකිරා.

අමමා ආදි අස්සානි=අමමාදි; නනො.

ආලපනෙ සි ගසකෙඤ්ඤති ඉතො සකෙඤ්ඤති ඉවණ්ණ-වණ්ණාසකලාති ඉතො ඉවණ්ණාති ව වතනනෙ.

සතො නාදිනංති ඉතො නාදිනංති ව වතනනෙ.

අං ව ආ ව=අමා.

කුලානම්සුචා සරෙ වාති ඉතො සරෙ, සවකාරා වාති ඉතො ආකාරො ව වතනනෙ. යොසු වාති ඉතො සිහගතිසා යොවචනං, සංසාසෙකවචනෙසු වාති ඉතො මණ්ඩකගතිසා එකවචනගහණකව, පසකෙඤ්ඤා වාති ඉධානුවතොනබ්බං. තෙන යොවචනස්ස ව එකවචනස්ස වාදෙසභූතෙ සරෙ පරෙති අත්ථො සිඛො හොති.

අමා පතො සමිංසමානං වාති ඉතො අං සමිං වාති වතනනෙ.

පතනිති භූමිති ආදි ගාථාවසමනුසූත්‍රසමානිකා නාම වුතති.

* “කොහවාසි.”

පනති, වතුන්සෙනභයා; සුනති, සුයො;† වුනති, සුනන-
විවරණං; ජීවිකාපවත්තනසුච; කිනති, ගුණසොසො; මුනති,
විමුනති; නිනති, තප්පතං; චනති, චමා; ඝනති, දිනති; සනති,
උපසමො; තනති, සුතතනො;‡ සිධි, නිප්පතති; සුධි, විසුචි;
ඉධි, සමිචි; වුධි, වුචි; වුධි, පසුභු; භොධි, අභිසමොධි;

භුමි, ධරණී; ජාති, අභිනිබ්බතති; පිති, පිණනං; සුති,
පසුති; නඤ්ඤි, රාගොද්දි සංඝි, පටිසංඝි; ඝාති, ජවතිකා; කොපි,
ගණනවිසෙසො; පරිසනො ව. දිසි, මිව්ඡාදිසි; වුසි, වසං;
තුසි, සුතතුසි; යට්ඨි, දණ්ඨො; පාළි, පාඨො; ආලි, කුලං;
නාලි, පබ්බං; කෙළි, කිලා;

සති, සරණං; මති, බුචි; ගති, ගමනං; දුගගතිආදිකා ව.
වුති, මරණං; ධිති, විරියං; සුචති, තරුණී; විඝති, විකාරො;
රති, නිකන්ත; රුචි, අභිරුචි; රසමි, රංසි; අසති, අසති එව;
වසති, වන්ධං; ධසමි, තාරකාවිසෙසො; ඔසමියො ව. අභිගුලි,
භන්දාදිඅභිගුලි; ධුලි, රජො; දුගුහි, හෙරිවිසෙසො; ඤෙණි,
දුරාදෙණි; අමචි, චනං; ජපි, තවච්ඡපි.

ඉන්ද්‍රියමත්තො ආපසච්චයොති ඉතො ඉන්ද්‍රියං පච්චයොති
වතනතො.

තද ආදි යස්ස ඉන්ද්‍රියාවිකල්පයුගණස්ස සොයං=තදදි.
ආදිසද්දෙයං පකාරන්තො. තතො වාසද්දෙ, පකතිවිකප්පනන්තො.
තෙනාහ වුතතියං: නදදිතො චා අනදදිතො චාති. එවං
සිද්ධිනතානං නප්පොති ආදිනං නදිසද්දෙතො පරෙසං යොනං
තාසානසුච.

තතො යොනමො භූති එත් භුග්ගහණෙන ඔකාරං, ආ
පතොති යොගමිනාගෙන ආත්තසුච කතො පසසුභුස්ස වාති
යකාරං ව යවතිං තලනාදිනා දුස්ස පකාරං ව විපත්තසුච
කතො නප්පො නදිසොති එවං සුත්තානුසාරෙනෙව සිද්ධිනතා
නමපි ඉමෙසං මාතුලාදිනමානතනමිකාරෙති සුතෙන ආත්ත
මිති භාවතිඤ්ඤෙසෙක යං වුතතියං නිප්පාදනං විසෙසෙතො වුතනං,
තං “ත්‍රො තස්ස, තො දස්සා” ති ආදිනා අනුප්පො සුගමොති
ආදිනං සුත්තවිභාගවසෙන නිප්පාදනං විස සමානතිප්පාදනුපා
යන්තරදස්සනත්තති ගහෙනබ්බන්ති අන්තො.

මයි, මෙදිති; චෙතරණි, උස්සදතිරයෙ ලොහනදි; වාපි,
තලාකො; පාටලි, පාටලිරුකෙකා; කදලි, කදලි එව; සපි,
සටො එව; නාදි, මානුසි; කුමාරි-තරුණි, සුවති; වාරුණි,
වරුණස්ස ඉන්ද්‍රිය; බ්‍රාහ්මණි, බ්‍රාහ්මණජාතිකා; සධි, සභාසිකා;

† අත් වසතිරෙකලකණො සුයො ‡ පටිච්ඡි වා § සහතුසි ව

ගකුබ්බි, ගකුබ්බජාතිකා; කිනනදි, කිනනරජාතිකා ඉත්ථි; නාගි, නාගිත්ථි; දෙවි, දෙවච්ඡරා; යකුති, යකුතිත්ථි; අජී, අජජාතිකිත්ථි; මිගි, මිගජාතිකා; වානදි, කපිජාතිකා; සුකදි, වරාභි; සිගි, සිගජාතිකා; හංසි, හංසජාතිකා; කාකි, කාකජාතිකා; කුකුලු, කුකුලුත්ථි.

මාතුලා ආදි යෙසං තෙ=මාතුලාදයො, තෙසං-මාතුලාදිනං; එත්ථ ව නතුසානො යොසු වාති ඉතො මණ්ඩුකගතියා අන්ත-යගහණමනුවතොතබ්බං. අන්තාපෙකබ්බයං ඡට්ඨි. මාතුලාති මාතුලස්ස ඉත්ථි; අයසකාති අයසකස්ස ඉත්ථි.

නදදිතො වා ජනී ඉතො ජනී වතනතෙ.

ණවො ව ණිකො ව ණෙයො ව ණො ව නතු වාති වන්දෙ;

නදදිතො වා ජනී ඉතො වාති වතනතෙ.

නතුස්ස තමිකාරෙති ඉතො ජකාරෙති ව වතනතෙ.

පසුවාදිනමතනනි ඉතො අතනමිති වතනතෙ

සලකකණං ධාරෙතිති=ධාතු; ධෙතු, නවපසුතා ගාමි; කාසු, ආවාටො; දදු, කුට්ඨිවිසෙසො; කණ්ඩු, කණ්ඩුති; කච්ඡු, පුග්ගලකච්ඡු; රජ්ජු, යොතනං; කණ්ණරු, හත්ථි; පියඞගු, පියඞගු එව; සසු, ජයමපතිජාතිකා.

වඬු, පජාපතිකුලගතා කණ්ණු; සරභු, මහාතදිවිසෙසො; සරඬු, සරගොලිකා; සුතඬු, සුඤ්ජරසරීරා; වමු, සෙතා; වාමුරු, සුඤ්ජරුජාතිකා; නාගනාසුරු, නාගස්ස හත්ථිතො නාසා විස උරු අස්සාති=නාගනාසුරු.

ඉත්ථිලිඛනාමං නිවසිතං.

නපුංසකං ලිඛනං එතෙසනති=නපුංසකලිඛනාති, නාමාති; අකාරො අනොතා අස්ස සද්දසම්මුදයස්සාති=අකාරනො, අතින්ත විසෙසනතාය නගුණසංවිඤ්ඤාණොයං බහුබ්බිති.

යොනනති නපුංසකෙතිති ඉතො නපුංසකෙතිති වතනතෙ.

අවිසෙසනොති යොනනති නපුංසකෙතිති ඉමිනාව අවිසෙසවිධිතාය යොනනතිනාවෙ සිඬෙ සති අතො නිවචනති පුතාරමනා අකාරන්තො කතස්ස නිස්ස සබ්බයොතිනිමාඑති විධිසමානං ආත්තං එතනං ව. ඤචි තෙන න සබ්බත්ථ විකප්පෙන හොතිති සිඬං හොති. තෙන සබ්බං සබ්බාති, ඉමං ඉමාති, එතං එතාති, තං නාති, යං යාතිති ආදිසු සබ්බනාමෙසු නිස්ස අඵත්තං න හොතිති වෙදිතබ්බං. පුඤ්ඤාපාති ආදිකා පන් රජොධතං නාම වුත්තං.

පුඤ්ඤං, කුසලං; පාපං, අකුසලං; ඵලං, විපාකවිත්තං; පක්කඤ්ච. රූපං, රූපායතනාදි; ඝාමිනං, කරණං; සොනං, සොනායතනං; ඝාණං, ඝාණිජ්ජයං; සුඛං, සානං; දුක්ඛං, ව්‍යසනං; කාරණං, නිමිත්තං; දුග්ගං, පරිව්වාගො; සීලං, සභාවෝ; සරණසීලාදි ව. ධනං, තිරිසුඤ්ඤාදිධනං; කානං, පඨමජ්ඣානාදිජ්ඣානං; ලොවනං, නයනං; මූලං, බ්‍රුහ්ම; කුලං, තීරං; බලං, විරියං; කායබලං වා. ජාලං, ජාලමෙව; මහිගලං, අතිවුඞ්කාරණං

නලිනානි ආදි ගාථා ජගතිසං දුතවිලම්භිතං නාම වුත්තං.

නලිනං, පද්මං; ලිඛනං, නිමිත්තං; මූලං, වදනං; අඛණං, අවයවෝ; ජලං, සලීලං; අමබ්‍රජං, ජලජං; පුලිනං, වාලිකා; ඛඤ්ඤං, සාලිආදිපුබ්බතනං; තිරිසුඤ්ඤං, කභාපණෝ; පදං, නාමපදාදි; අමනං, නිබ්බාණං; පදුමං, පඞ්කජං; පණණං, රුක්කාදිපත්තං; සුඝානං, ආමකං; වනං, කානනං; ආසුඛං, ආවුඛං; හදසං, හදසවත්තී; විත්තං ව. විවරං, නිකුක්ඛනං නිවාසනාදි; චන්දං, දුස්සං; කුලං, බතනිසකුලාදි; ඉන්ද්‍රියං, වක්ඛුප්පසාදාදි

නසනවදනාදිකා මාලිනී නාම වුත්තං.

නසනං, නෙත්තං; වදනං, මුඛං; යානං, වාහනං; ලදනං, සනෙතාසව්වනං; සොපාණං, නියෙසණී; පානං, පානකං; හවනං, රාජහවනාදි; හුවනං, ලොකො; ලොහං, නබ්බිලොහාදි; අලාහං, උක්කා; තුණ්ඩං; පක්ඛිනං මුඛං; අණ්ඩං, බීජං; පිඨං, දුරුපිඨාදි; කරණං, සාධනං; මංණං, කාලකිරියා; ඤ්ණං, සුත්තමයාදිඤ්ණං; ආරම්මණං, ආලම්භනං; අරඤ්ඤං, වනං; නාණං, රක්ඛණං; නගරං, නගරමෙව; නගරං, පුරං; නිරං, ඔරිමාදිතීරං; ඡත්තං, ආනපාදිආවරණං; ඡිද්දං, විවරං; ලදහං, ජලං එවමාදිති නාමානි විත්තසද්දසදිසානෙව

කමමස්ස අනෙතො=කමමනෙතො; *ථාමබාදිනනති ථාමඅබ-
ඉචෙවමාදිනමනනස්ස. උ නාමති වාති එත්ථ වසද්දෙන
සමාවචනෙ කතෙ කමමස්සනනස්ස උතෙත කතෙ සමා නාති
අබිතිව ඤාලනො වාති සමාවචනස්ස නාහාවෙ කතෙ කමමුනා
ථාමුනාති† රූපසිඬි වෙදිනබ්බා. අබිසද්දතො සි. පුමගායාසා
සිමෙති එත්ථ අනතගහණෙන සවිහනනිස්ස ආනතං. අබා.
එං. මසවසුචාදිකා. ගිවිහනනිමති වාති එත්ථ වසද්දෙන ආනා-
දෙසො ව. අබානො. අ කමමගායාසා වාති සුතෙන අනතගහ-
ණෙන ග්‍රාදිමති උත්තං. අබුතා. උ නාමති වාති සුතෙන

වසදුග්ගහණෙන සසමාසු ව උත්තං. අඩුතො අඩුතා; බ්‍රහ්මාණො භූ සමිනනිති එත්තුග්ගහණෙන සමංවචනස්ස නි. අබ්බිති. සුසමිමා වාති ආතෙන, අබ්බාසු. ඉති පුලුච්ඡිතනසෙන ඤෙය්‍යං.

සමිහනනිස්සාති, අමහස්ස මමං සමිහනනිස්ස සෙති ඉතො සමිහනනිස්ස, නතුස්සනෙනාති ඉතො නතුස්ස, ආ සිමිතිති ඉතො සිමිති ඉති ව වතතෙන.

ඉකාරො වාති නතුස්සනෙනා යොසු වාති එත්තු අනග්ගහණෙන යොවචනස්ස ඉකාරො ව කච්චි. අස්සඛාති එත්තු න විජ්ජති.

සඛා එතස්ස කුලස්සාති අත්ථෙ බහුබ්බිතිමිති කතෙ අඤ්ඤ පදත්ථස්ස කුලස්ස නපුංසකලිඛිතතාය අස්සඛාසද්දෙපි නපුංසක ලිඛිතා ජාතො. කච්චි සමාසනනග්ගානිමකාරනෙනාති ඉතො සමාසස්ස අනෙතාති ව වතතමානෙ මුඛනාසිකාති එත්තු මුඛං ව නාසිකං වාති අත්ථෙ නාමානං සමුවචයො මනෙද්දති වන්ද සමාසෙ විහතතිලොපාදිමිති කතෙ මුඛනාසිකාසද්දස්ස පාණිඅඛිත වන්දතාය තථා මනෙද පාණිතුට්ඨසයොග්ගසෙනාබ්බාදිතා එකතෙන නපුංසකලිඛිතතෙන ව කතෙ සරො රස්සො නපුංසකෙති රස්සතතං වන්දකතතං. තස්මා* වන්දකතතා සබ්බත්ථ විහතතිසු එකවචනමෙව හවති.

වාති, සපතො සමිං සං වාති ඉතො වාති වතතෙන. සත්ථි, උරු; හනුකට්ඨිපි කෙච්චි. දබ්බි, බිරවිසෙසං; වාදි, ජලං; අකඛි, තසනං; අවජ්ජ, තථා; අවච්චි, දීපජාලාදි.

සුඛකාරි සුඛං කාතුං සීලමස්සාති අත්ථෙ තස්සිලාදිසු ඡායා ජී වාති ඡායාපච්චයෙ වුඛාදිමිති ව කතෙ සුඛනනි කාරකොප පදස්ස කිතතෙනන කාරිසද්දෙන ව සහ විහතතුප්පතතිතො පුරෙත්තරමෙව අමාදසො පරපදෙතිති සමාසෙ පුරිමපදෙ විහතතිලොපෙ ව කතෙ දුනසද්දස්ස අනුසුජ්ජමානතාය සුඛකාරි සද්දස්ස නපුංසකලිඛිතතෙන සති සමාසතතා තාමබ්බපදෙසෙ ව කතෙ ස්වාඥ්ජපතති. අනපුංසකනනාභාවාති ඉමස්ස නපුංසකතතා න සිසමිමනපුංසකානිති පටිසෙධො කතො. සිමිති රස්සතතං විජ්ජති. යොලොපෙ කතෙ න රස්සතතං. එවං සීසං යාතුං සීලමස්සාති=සීසයාසි, විතතං.

වකුඬු, තෙනනං; වසු, ධනං; ධනු, වාපො; දරු, කට්ඨං; තිසු, සීසං; මධු, මකඛිකාමධු; කිඛතු, කිඛතු එව; සිගතු; සිගතු

මෙව; චක්ඛු, චසනති එත්ත කාරියානිති=චක්ඛු; පුඤ්ඤානිරියචක්ඛු
ආදි මක්ඛු තාම දඬිමක්ඛු; ඡත්ත, ලංඛා; අමු, ජලං; අක්ඛ, (ගෙහන) කණ්ඩාලං. (?)

ගොනුහුනි පුරිමං ගොතනං අභිනවතීති අනේවා ඤාපසචච
යාදිමති කතෙ ගොනුහුසද්දෙයං විත්තස්ස අනුපසුජ්ජමානාය
නපුංසකලිඛෙතා ජාතො. නපුංසකතතා අසො රස්සමිච්චාදිනා
රස්සතතා සයං භවතීති=සයමිච්ච, ඤාණං; ධම්මං ජානාතීති=
ධම්මඤ්ඤා, විත්තාති විචිත්තා.

නපුංසකලිඛනාමං නිට්ඨිතං.

සබ්බෙසං ඉත්තිපුමනපුංසකානං නාමාති=සබ්බනාමාති, සො
සබ්බසද්දෙ යද පුලලිඛෙතන විසිට්ඨං පුරිසරුකතාදිහෙදං අත්තං
අභිබ්බාසී, තද සබ්බො පුරිසො සබ්බෙ රුකතාති ආදිනා
පුලලිඛෙතා හොති. යද ඉත්තිපුංසකෙති විසිට්ඨත්ථාහිබ්බාසී,
තද සබ්බං ඉත්ති, සබ්බං ධනනති ආදිනා ඉත්තිලිඛෙතා නපුංසක
ලිඛෙතා ව හොතිති අධිප්පායො. රුපනායොති සත්තවිභවත්තා
නතරුපානං තයො විධි දස්සියතීති අනේවා.

වා යවස්සභමොති ඉතො යොති වත්තතෙන.

සබ්බනාමානං අකාරො=සබ්බනාමකාරො. තතො. සබ්බනාම-
කාරතො එති පදවේජ්ඤා,

අතො නොනාති ඉතො අතො, සබ්බසොතිනමාපිති ඉතො
ආඵ, සමාසමිනනං වාති ඉතො සමාසමිනනං ව වත්තතෙන

සුභිස්සකාරො එති ඉතො අකාරො එති ව වත්තමාතෙන
සබ්බනාමකාරතෙ පඨමොති ඉතො මණ්ඩුකගතියා සබ්බ-
නාමග්ගහණං, තස්ස වා නිත්තං සබ්බත්ථාති ඉතො වාග්ග-
හණං වානුචත්තතෙන.

ඤො ව පො ව=ඤපා, සමිං ව ස ව=සමිංසා, තෙසං; සං ව
සා ව=සංසා.

එකච්චනෙසුති එකච්චනට්ඨාතෙ සමිභුතතාය වුත්තං.
සාදෙසාහාවා ඤතො නාදිනනති ආයාදෙසො.

එතාතිති ආකාරනනතිද්දෙසතො ඉත්තිලිඛනුකසපසඤ්ඤා
මෙව ගහණත්තං. සමිංති එකං, ආයයාති එකං. සංසමාදෙසාති
සපතො සමිංසානං සංසාති ඉමිනා සං ආදෙසො ව සපතො
සමිං සං වාති ඉමිනා යමාදෙසො ව.

වා යවසසඨමොති ඉතො යොති වන්නතෙ. වඤ්ඤ නිට්ඨනිති=වඤ්ඤොසි, තතො වඤ්ඤොසි. දිසාදිති දිසාය ව කාලස්ස ව දෙසස්ස ව වචන්වනවචනා අසංකරතො පකාසකාති අත්ථො.

සබ්බන්තාමෙසු නිසුන්නං විනිතං කාරියං=සබ්බන්තාමිකං. යොවචනස්ස විධියමානං ඵනං යං පෙට්ඨාති යොජනා. පුබ්බා ව අපරා වාති=පුබ්බාපරා, තාසං-පුබ්බාපරානං. ඵත්ථ ව සබ්බන්තො නං සංඝානන්ති නංවචනස්ස සංඝාතං ව න හොති, තථා පුබ්බුත්තරානන්ති ආදිසු විනාශිකාරෙන්නාති වඤ්ඤොසි අති කාරං විනාශාවෙන නාඤ්ඤං සබ්බන්තාමිකනති කතෙන යොග විභාගෙන සුත්තහෙදෙන මාසෙන පුබ්බා=මාසපුබ්බාති තතියාසමා සෙපි සපතො සමිංසානං සංඝාති සාආදෙසො ව නංවචනස්ස සංඝාතං ව න හොති තතො සතො නාදිනන්ති සස්ස ආයාදෙ සො.

පියා පුබ්බා ඵතියාති අත්ථො බහුබ්බිතිසමාසෙ කතෙ ඉන්ද්‍රියං භාසිතපුමිත්ථි පුමාව චෙති පුරිමපදස්ස පුමාවාතිදෙසං කත්වා පියපුබ්බසද්දතො පරස්ස සස්ස නෙත්තාති සමමායයාති සපතො සමිංසානං සංඝාති ආදෙසෙ සමපතෙන තසසිමිතා පටිසෙධං කත්වා සතො නාදිනන්ති ආයාදෙසෙ කතෙ පියපුබ්බායාති රූපං. පියපුබ්බානන්ති ඵත්ථ සංඝානමභාවොව විසෙසො පියපුබ්බෙති ඵත්ථ පියා පුබ්බා ඵතියාති ව අත්ථො බහුබ්බිතිසමාසෙ පුරිමසද්දස්ස පුමාවාතිදෙසෙ ඉධ අඤ්ඤපදත්ථස්ස පුලලිඛිතාය උත්තරපදස්ස ව ක්කවාදිසුත්තෙන රස්සත්තෙ කතෙ තතො සමිංවචනස්ස තයො නොව ව සබ්බන්තාමෙතිති පටිසෙධමකත්වා සමාසමිත්තං වාති ඵකාරාදෙසෙ කතෙ පියපුබ්බෙති රූපං චෙදිතබ්බං. සබ්බන්තාති නිසු ලිඛිතසු යෙන යෙති යෙති කතං, යස්ස යෙසං දින්නං, යස්මා යමහා යෙති යෙති අපගතො, යස්ස යෙසං සන්නකං, යස්මිං යමති යෙසු පතිට්ඨිතං; ඉන්ද්‍රියං යාය යාති යාති කතං, යස්සා යාසං දින්නං, යාය යාති යාති අපගතො, යස්සා යාය යාසං සන්නකං, යස්සා යාය යාසු නිතිතං. ඉති සබ්බත්ථ සබ්බසද්දෙන සමං යොජෙතබ්බනති අත්ථො.

අනුපුංසකස්සායං සිමිතිති ඉතො අනුපුංසකස්ස සිමිතිති ව අමුස්ස මො සන්ති ඉතො සමිති ව චිත්තතෙ.

ඉතොති ඵතතෙසතොති ඉතො.

සබ්බස්වාති සබ්බස්ව විභවන්සු.

සබ්බස්සාති සබ්බස්සීමස්ස වාති ඉතො මණ්ඩුකගතියා සබ්බග්ගහණං, නස්ස වා නතතං සබ්බස්වාති ඉතො නස්ස වා සබ්බස්වාති වතතමාතෙ ස ව සමා ව සමිං ව සංව සා වාති වණ්ඤ.

තො ව ඉමො ව=නිමා, තෙති. කතො අකාරො එතෙසන්ති කතාකාරා, තෙති.

එනිමාසමිති ඉතො ඉකාරග්ගහණමනුවතතතෙ. එතා ව ඉමා ව=එනිමා, තාසං.

සංසාසෙකවචනෙසු වාති වසද්දස්ස එනිමාසමිති එත් අධිකාරතො:

සබ්බස්සීමස්ස වාති ඉතො සබ්බස්සීමස්සාති ව වතතතෙ. අනුපුංසකස්සාති නුපුංසකවජ්ඣිතස්ස.

අත ව ඉමි ව=අනිමි;

රාජස්ස රාජ්ඣ සුතංභිසු වාති ඉතො සුතංභිසුති වතතතෙ. එනිමාසමිති ආදිසු විස ආප්පව්වසනෙන අනිද්දෙසතො නස්ස වා නතතං සබ්බස්වාති ආදිසු විස සබ්බස්වාති අවුත්තතතා ව ඉමස්සති අනිත්ථිලිඛගස්සෙව ඉත්ථිලිඛවිරහිතස්සෙවෙත් කතන්ති වෙදිතබ්බං.

සබ්බස්සීමස්ස වාති ඉතො සබ්බස්ස වාති, නස්ස වා නතතං සබ්බස්වාති ඉතො සබ්බස්වාති ව වතතතෙ.

ඉම ඉති සද්දො=ඉමසද්දො. සද්දග්ගහණමසද්දෙහත්ථං.

සවිභවතිස්සාති, අමහස්ස මම. සවිභවතිස්ස සෙති ඉතො සවිභවතිග්ගහණං නමිති නං වාති ඉතො වාති ව වතතතෙ.

සබ්බස්සීමස්ස වාති ඉතො වාග්ගහණං අනුපුංසකස්සායං සිමතිති අනුපුංසකස්ස සිමතිති ව වතතතෙ.

නස්ස වා නතතං සබ්බස්වාති ඉතො වාති වතතතෙ.

ක ඉව්වසනති ක ඉති එවං වුච්චමාතො කසද්දො ආගමො හොති. න තු කකාරමතතං. බ්‍යඤ්ඤතමතතස්ස කථතො හො සරෙති විස වතතබ්බං සියාති. තෙන විඤ්ඤායති සබ්බ-නාමතො කකාරො වා ආගමො හොතිති. සබ්බතො නං සංසානනති එත් සබ්බතොග්ගහණෙන විජ්ජමාතෙපි සුත සබ්බතොති වචනමධිකං ජාතං. තතො අධිකවචනමඤ්ඤත්ථං සුවෙතිති දස්සෙතො සුත සබ්බතොග්ගහණණනාති ආදි වුත්තං.

කිංසද්දස්ස භෙදෙති කිංසද්දස්ස විසෙසො. අත්ථිති අත්ථො. නං කිස්ස හෙතු? කිස්මිං වත්ථස්මිං කිමති නු බොති එත්

බ්‍යඤ්ඤානෙ වානී නිග්ගහිතලොපෙ ආගමෙ ව කතෙ රූපසිඬ් දඬබ්බා. නිසංස දෙමි, කසංසත්ථාය දෙසිනො;

සංඛ්‍යා ව අනුලොප ව අසභායො ව අඤ්ඤා වානී තෙසං වචනොති සංඛ්‍යානුලොපසභායඤ්ඤාවචනො, තත්ථ අරියවිතයෙනි වා සප්පරිසවිතයෙනි වා එකො එකධො සමෙ සමභාගෙ නජ්ජාතෙති ආදිසු එකසඤ්ඤා සංඛ්‍යානො, එකොචි සමමාසමුබ්බෙති ආදිසු අනුලොපනො එකසඤ්ඤා, එකොච අරඤ්ඤා පටිසිඬ්වානි ආදිසු අසභායනො, එකෙ ආචරියානි ආදිසු අඤ්ඤානො. සංඛ්‍යාය වචනො=සංඛ්‍යාවචනො, තද් එකවචනනො. එකො, එකං, එකෙන, එකස්ස, එකමහා එකස්මා, එකස්සා, එකමති ඉච්චාදි.

මිසදුස්ස පරියායො රුකෙබ්බා තරුනි ආදි විය. සංඛ්‍යා සංඛෙය්‍යවචනානි සංඛ්‍යාවචනා ව සංඛෙය්‍යවචනා ව යථා: තිණි තිභුසුතානි, තිණි කුසලමුලානි, වන්නාරි වස්සසහස්සානි, වන්නාරි සම්මානිති ආදි.

ඉඤ්ච ව පුමා ව නපුංසකඤ්චානි=ඉඤ්චපුමනපුංසකං ව තං සංඛ්‍යාදීපනතො සංඛ්‍යා වානි කමමාරයෙ කතෙ ඉමිනා නිපානතෙන ඉධ සංඛ්‍යාසද්දස්ස නපුංසකතං බයකාරසංයොගසිඬ්භි දඬබ්බං. තතො සථරා ජය්‍යො නපුංසකෙති රස්සතං. ඉඤ්චපුමනපුංසකසංඛ්‍යානි අභිකාරත්මෙවිදමාරඬං. යොසු විනතං චෙ වානි ඉතො යොසු වානි වනනතෙ

ති විචතු වානි නිචතු=තෙසං. උඤ්ඤානො නමිනනනි ඉතො නමිති වනනතෙ. ඉණ්ණඤ්ච ඉණ්ණනාඤ්චානි=ඉණ්ණ මිණ්ණනං, “සංඛ්‍යානි”ති ඉමිනා නිපානතෙන සංඛ්‍යාසද්දස්ස බයකාරසංයොගතං සිජ්ඣනීති දඬබ්බං.

නිලාදිති නිලපිතලොහිතමිදුනමඤ්ජයාදි ව ගරුලහුපඬ මුදුවටවතුරස්සාදි ව ගුණනාමං, වාවචස්ස අභිධෙය්‍යස්ස විය ලිඛිතඤ්චස්සානි වාච්‍යලිඛිතං, යථා: නිලො පටො, නිලා සාරිකා, නිලං වත්ථිච්චාදි, තථා බහුබ්බිතිසමාසො ව, ගොතනාදි සාමඤ්ඤා චුතතිතඛිතඤ්ච, අතිතාදිහෙදං නියතලිඛිතරහිතං කිතනනඤ්ච වාවචලිඛිතිකං. යථා: සුගඤ්චා වම්පකො, සුගඤ්චා මාලා, සුගඤ්චා වතුරං, වාසිඤ්චා පුරිසො, වාසිඬ්චා කඤ්ඤා, වාසිඬ්චා අපච්චා, අතිතො කාලො, අතිතා රතනි, අතිතං විතතං ඉච්චාදි.

එතෙදනනි ඉමස්මිං යාතෙ ඉඤ්චපුමනපුංසකලකභිණ්දීපකං.

එසෙසොති ආදිකං ඉදං සංගහවචනං වුච්චති. තත්ථ: සා පඤ්ඤා, එසා මාලා, එසා බුඬි, එසො පුරිසො, එසො රුකෙබ්බා, එසො බොධො, එතං නපුංසකලිඛිතං, එතං ධනං, එතං ඤ්ණනනි

එවං එසා එසො එතමිති සෙසු අනෙකුත් අභිධේයොසු සමානාධි-
කරණවසෙන ලොකස්ස පුප්ප්ඡන්දස්ස පසිඬි හොති වොභාරො
සුපාකටො හොති තෙසු අනෙකුත් තං සමානාධිකරණවසෙන
පවත්තති, කඤ්ඤපුරිසනපුංසකමාලාරුක්ඛධනුඤ්ඤිබොධඤ්ඤා-
දීනි ඵප්පමනපුංසකානිති, ඉතිප්පමනපුංසකලිඛානිති ලොකෙන
වුවවතෙන කප්පිනනිති අනෙකුත්.

නිලිඛනාමං නිවේශනං.

අලිඛෙසු ඉතිප්පමනපුංසකලිඛරතිතෙසු:

තෙසං තුමහාමසඤ්ඤාමලිඛනනා, චං පුරිසො චං
කඤ්ඤ චං නපුංසකං අහං පුරිසො අහං කඤ්ඤ අහං
නපුංසකමිති නිසුපි ලිඛෙසු සමානං රූපං හොති.

අමහස්ස මමං සවිහනනිස්ස සෙති ඉතො සවිහනනිග්ගහණං.
තුමහාමහානං තසිමසිති ඉතො තුමහාමහානං ඉති ච
අබ්බිකාරො. තත්ත සුත්තෙ අබ්බිකාරො ච අබ්බිකරීයතිති.

චං ච අහං ච=චමහං.

අමහස්සාති ඉදං පන මයං යොමති පඨමෙති එත්ථ
අනුතස්සෙවංති ඉතො සිහාවලොකතෙන වාසිකාරසමභවතො
චිකප්පෙන සිබ්බනි දඨබ්බං.

එකසමිමසිති අනනති ගරුසු.

අමතිති, තං මමමතිති ඉතො වත්තතෙ.

තචං ච මමං ච=තචංමමං.

තුමහාමෙහති නමාකනති ඉතො තුමහාමෙහති ආකංති ච
වත්තතෙ

තයා ච මයා ච=තයාමයා. තයා ච තසි ච=තයාතසි, තෙසං.

වානි වා යටප්පඨමොති ඉතො වත්තතෙ.

සමිමතිති සමිමති රඤ්ඤාදරාජීනිති ඉතො වත්තතෙ.
තුමො ච අමො ච=තුමොමො; තෙසං.

තචං මමං ච නවානි ඉතො නවානි වත්තතෙ.

දුතියා ච වතුනි ච ඡඨි ච දුතියාවතුනිඡඨි, තාසු. වො ච
නො ච=වොතො.

පහායානි තුමනසද්දසං පදනො පරතතදසංනත්ථං චූතතා. වො තුමෙන පහාය ගමිස්සාමිති අත්ථො. ධම්මං වො තුමනාකං දෙසිස්සාමි, සංවිහජේථ නො අමනාකං රජේජන, තත්ථ දෙසිස්සාමි, සංවිහජේථාති ච වොනොසද්දනං. චතුත්ථස්සාභාව- විඤ්ඤපනත්ථං.

තෙ ව මෙ ව=නෙමෙ, ඉධ දුතියාති අධිකාරො ආචරියෙන න ඉච්ඡිතො. කස්මා? උපරි න අමතිති පටිසෙධනො.

එත්ථ ව නවානි අධිකාරනො එව වොනො තෙමෙති යෙ ඉමෙ ආදෙසා තෙ සබ්බෙ පාදස්ස ආදිමති ච ව වා එවාදිතිපාතයො ගෙ ව න භොගතිති වෙදිතබ්බො.

බහුවචනයං නිද්දෙසො=බහුවචනනිද්දෙසො. නථාති යථා තුමනාමනසද්දනං අලිඛිතතා නිසුපි ලිඛිතසු සමානං රූපං. නථා, එවං.

එතනදිඝාපවාදෙයමිති සුභික්ඛකාරො එති කතනබ්බස්ස එකාරස්ස ව සුනංතිසු වාති තමති කතනබ්බස්ස දීඝස්ස ව අත්ථ- විඨිඅපවාදො පටිකෙධිපො.

එකාදිනො දස ර සංඛ්‍යානෙති ඉතො සංඛ්‍යානෙති වතන මානෙ:

චි ච එක ව අඨ වාති=වෙකඨා, තෙසං. වචනනි විහාසා වායනති යස්මිං වෙකඨානං දසසංඛ්‍යානෙ පරෙ නිවං ආකාරො, විසද්දසං ආනවුතියා විකපෙපන හොති, එකඨානසද්ධ න හොති, තස්මා අයං විහාසා වචනනිරූපපරිගහවසෙන අසංකිණ්ණොති අත්ථො.

එකාදසාදිසු යොමති පඤ්චාදිනමකාරොති සවිහනතිස්ස අතතං, සුනංතිසු පඤ්චාදිනමතතංති අකාරො. එකො දනොතො අස්සාති=එකදනොතො, වෙ දනොතො අස්සාති=විදනොතො, අඨ එමනා අස්සාති. අඨස්සමනො, පාසාදො=එතෙසු පන සංඛ්‍යාපදපරතතා භාවා ආතතං න හොති.

ස ජස්ස වාති ඉතො මණ්ඩුකගතියා වාති වතනතෙ.

එකාදිනො දසස්ස ර සංඛ්‍යානෙති වතනබ්බෙ ජස්සෙකවචනලො පෙන චූතනනති දඨබ්බං. ආදෙසස්ස රකාරස්ස වණ්ණමතතතතො දසසද්දවෘත්තස්ස එකාදිනොති චූතනනිමිතතාසතතස්ස වසෙන දසස්ස ව රකාරො හොතිති. සංඛ්‍යානෙති නිමත්ථං? එකාදස කාම භුමියො, එත්ථ පන සංඛේයසා භුමි. ස ජස්ස වාති ඉතො වාති ඩානතෙ. විසති ව දස ව=විසතිදසා.

චතුසේව උපපදං=චතුපපදං, තස්ස-චතුපපදස්ස අවයවභූතො
තුසද්දො; ලොපො, ලොපනීයො හොති. උත්තරපදස්ස ආදි=
උත්තරපදදි, උත්තරපදස්ස මරියාදභූතො චතුසද්දස්ස චිකාරො,
තස්ස-උත්තරපදදිවස්ස චු ච චො ච=චුචො.

ගණනෙති කිං? ත තු නිපාතමස්සාති.

ස ජස්ස වාති ඉතො ජස්සාති වතනතෙ.

සංඛ්‍යායුරණේ මොති ඉතො සංඛ්‍යාගහණමනුවතනතෙ.
ස ජස්ස වාති ඉතො වාති වතනතෙ.

ලොති වතනබ්බෙ විභතතිලොපෙන ල ඉති වුත්තං. දො ච
රො ච=දරා, තෙසං. දස්ස ලතෙන සොලස, රස්ස ලතෙන
වතනාලීසං. දසපණණරසාදිසුති දසඑකදසාති විසු දස්ස
පණණරසසතනරසාදිසු රස්ස ච තෙව ලතනං හොති.

වාති ස ජස්ස වාති ඉතො වතනතෙ. නිවටං යොලොපොති
සපතො ච යොතං ලොපොති එත්ථානුවතනිතවාසද්දස්ස වචනීත
විභාසනාය, අමු තිට්ඨන්ති ආදිසු පිය කති නිසන්ති කති
සස්සන්ති එත්ථ නිවටං යොලොපො හොතිති වෙදිතබ්බො.
රස්සතනනති කචාදිමජක්ඛන්තරාදිනා කතිසද්දන්තස්ස රස්සන්තං.
සුගංකිසු වාති එත්ථ වගහණෙන සුතිසු දිසාභාවො.

ආලිංගනාමං නිට්ඨිතං.

විභතති වෙත්ථ විභිතතතා විභතතිසඤ්ඤතතා ච විභතති
භූතා පච්චයා අන්තා එතෙසන්ති=විභතතිප්පච්චයනතා. පඤ්චමියා
අත්ථො=පඤ්චමියත්ථො, තස්මිං.

විභතතිසඤ්ඤ එතෙසන්ති=විභතතිසඤ්ඤ, තෙන තො
ආදයො පඤ්චමියත්ථාදිසු විභිතතතා පඤ්චමිසත්තමිවිභතති-
සඤ්ඤයො හොන්ති. විභතතිසඤ්ඤයොති එත්ථ ච “කචාදි”
සුතෙන කචිගහණෙන උත්තරපදෙ රස්සන්තාභාවා, ඉමිනා
නිපාතතෙන තදන්තාතංති නොආදිපච්චයන්තානම්පි විභතත-
න්තපදමිති කථා පදවොභාරො සිංඛො හොති.

කිස්සාති කිස්ස ක වෙ වාති ඉතො කිස්ස ඉති ච ඤු කිංහංසු
වාති ඉතො ඤුගහණං වානුවතනතෙ.

ත්‍රො ච තො ච ථො ච ත්‍රතොථා, තෙසු;

සබ්බගහණං සබ්බාදෙසත්ථං.

එං ව දුනි ව හො ව නො ව ධො වෙති=එංදුනිහතොධා,
තෙසු පච්චියෙසු. වග්ගහණං සබ්බග්ගහණානුකම්පිනත්ථං. පර
තොති උපරිති අත්ථො අනිච්චතොති අනිච්චාකාරෙනාති
අත්ථො.

කිවි තොප්පසඤ්චමාසෙත්ති ඉතො කිවිති ව වග්ගතෙ.

ත්‍රො ව ථො ච=ත්‍රථාති වග්ගතෙවි ත්‍රථ ඉති විභතතිලොපෙන
නිද්දෙසො. අවිභතතිලොපතිද්දෙසො චා; සබ්බස්ථාති එත්ථ
වග්ගෙ ඥානාඥානානං නතිසප්ඨමාති උපපච්චියෙ විතතං.
එවං උපරිසි.

කිසමාති නිග්ගහිතලොපං කත්වා චිත්තං.

තෙතෙව චිත්තං චිත්තියං කිමිච්චතසමාති ආදි;

හිං ව හං ව කිඤ්චනං චාති විග්ගහො

කිසසා ක චෙ චාති ඉතො කිසසාති වග්ගතෙ.

හො ව ධො ච=හධා;

අධිකාරොයනති කාලෙති අයං යොගො, ඉදං අධිකාර-
සුත්තමෙව, න විබිජරිතාසාති.

කිඤ්ච සබ්බො ච අඤ්ඤා ච එකො ච යො ව කු චාති
විග්ගහො. කිත්ති වත්වා පුන කු ඉති වචනං කුති නිපාතදස්සනත්ථං.
දුචනං ව කු ඉච්චිතස්මා එව භවතිති දස්සනත්ථං. දු ව දුචනං ච=
දුදුචනං.

දුති කිංසබ්බඤ්ඤාදිනොත්‍රවග්ගතෙ තෙන නමහා.
දුති චාති එත්ථ වග්ගහණං දුප්පච්චියානුකම්පිනත්ථං.

රති ව ධුතා ච=රතිධුතා, වසද්දො දුතිප්පච්චියසමපිණ්ණත්ථො.

සබ්බසම්මසෙසා චාති ඉතො සබ්බස්ස ඉමස්සාති වානු
වග්ගතෙ.

අ ධුතාමහි චාති එත්ථ වග්ගහණං පුබ්බෙ චිත්තඉකාරාදෙසා
පෙක්ඛනති චිත්තං.

විභතතිප්පච්චයවිධානං නිබ්බිතං.

ලිඛිතං ව සඛිකා ව විභතති ව=ලිඛිතසඛිකාවිභතතියො, තාසං
හෙදොති ලිඛිතසඛිකාවිභතතිහෙදො, සො න විජ්ජති එතෙසනති=
අලිඛිතසඛිකාවිභතතිහෙදො ඉත්තිප්‍රමාදිලිඛිතහෙද - එකවචනාදි
සඛිකාහෙද-පඨමාදිවිභතතිහෙදරහිතා උපසග්ගා ව නිපාතා ව
ඉදුති මුච්චගෙනති අත්ථො. තත්ථ තාමිකමාඛ්‍යාතිකඤ්ච පදං
උපවිසෙසකභාවමුපගනත්වා අත්තනො අත්ථං සජ්ජන්ති=උප
සග්ගා, පාදයො; සමුච්චයතවසෙන සද්දකමාදිමජ්ඣකෙනසු
නිපතනාති=නිපාතා, වාදයො භවනති.

පකාරො ව ආදිකමමං ව පධානං ව ඉස්සරියං ව අනෙතා
භාවො ව විශොගො ව තප්පරො ව භුක්තො ව සමභාවො ව
නිතති ව අනාච්ඡිකාදි පඤ්ඤාදි ආදි යෙසං තෙ=පකාරාදිකමම
-පෙ-පඤ්ඤාදියො. පකාරෙහි ජානානිති=පඤ්ඤා, විප්පකතං
ආරබ්ධං; පඤ්ඤා, උත්තමං; පඤ්ඤා සාමි; පඤ්ඤානං, අනෙතා පවෙ-
සිතං; පඤ්ඤා, විශොගගතො; විප්පවාසිති අනෙතා. තතො පරො=
තප්පරා; සමිපකතො ආචරියතො පරො=පාචරියො භුක්තං
අනිසයෙන, පට්ඨො කායො අස්සාති=පට්ඨකායො,* තාගො;
තිමවතා තිමවතභාගො; ගතිගා පඤ්ඤා පඤ්ඤා ජායති. නිතති,
පරිපුර්ණතො; පඤ්ඤා, පරිපුර්ණතො; අනාච්ඡිකා, අපගතකාලතා;
පඤ්ඤා. පඤ්ඤාති පඤ්ඤානාකතං. ආදිසද්දෙන පකාස
තෙකදෙසාදිසුපි දිස්සති, යථා: පකාසති, පදෙසො.

පටිභානි පරිභාසනං. පරාභවො; ගතිගතති පටිභාසනං.
පරා අයනං ගති=පරායණං, පරාමසනං ගතණං.

නිසෙසෙන උත්ති කථනං=නිරුත්ති, නිගතො විගතො
කිලෙසා එතස්මාති=නිකතිලෙසො, විතරාගො; නිගතානිති
නිගතවත්ති; ජාතිආදිසමුදයතො එකදෙසස්ස නිගතො ධාරණං=
නිබ්බරණං; නිබ්බතොති පඤ්ඤා නිබ්බතං, නිමමකිකං මකි-
කානං අභාවො, වාණතො නිකතිනො නිබ්බතො; ආදිසද්දෙන
නිබ්බතොපසමාතිභවවඤ්ඤාතිවතාදිසුපි යථා: නිකතිලෙසො
නිබ්බතො නිගතො නිපාතො නිලෙසො.

නිගතණං අපනසනෙ.

සුරියො නහමුගගවත්ති, අනාලාගෙහි සරුපලාගෙ,
උස්සහති ගතභුතති ගතභුං සකෙකානිති අනෙතා සරුපෙන
කථනං=සරුපකථනං, ආදිසද්දෙන උත්තරණඋචාරොපකක
නනාදිසුපි. යථා: අනනරුභාරො, උචාරො ගජො, මහා
උපකකමම.

අසොභනො ගතො=දුගගතො, නිකතානං අභාවො=දුබ්බි
කං, සස්සානං අසමිති=දුස්සස්සං, කිමිති දුකං. දුකෙතින
කාතබ්බං=දුකකරං, විරුපො වණෙණො අස්සාති=දුබ්බිකොණො.

අකරපද්දිනං සමොධානං=සමි, එකාරමමණෙ විතන
වෙතසිකානං සමො අවිකෙතිපෙන සමං වා අධිසයනතො
ආධානතො වසනතො සමාධි, සමං පකාරෙහි යුතො=සමප
සුතො, සමනතතො නිකතිනො=සමතිනො, සං-
රතො සාරතො, සමනති එතස්මාති=සමනතො. ආදිසද්දෙන

* පට්ඨකායො

ගහණසමූහආකතිඅභිගවොහාරඅභිකගහණවිමතිආදීසුපි. යථා: සුඛසභිතා මිසසකසභිතා සමුහො සණ්ඨාතං බොධිසමාරා සමුච්චි සඤ්ඤාණං සංගහො සංසයො.

විවිධා මනි=විමනි, සංසයො. විරුඛො වාදො=විවාදො, විගතං ලො. එතස්මානි=විමලං. ආදිසද්දෙන නිවතති නිවාස විසාමාරා දුභවිකාරාදීසුපි. යථා: විහාරො විසාසො විවාහො ඛ්‍යාපාදො.

ඔමුක්කා* අවමුක්කා අපනීතා උපාහතා එතෙනානි=ඔමුක්කා උපාහතො පුරිසො, අවකුට්ඨං පරිච්චතනං කොකිලායානි=අවකො කිලං, අවනිනනං=අවඤ්ඤා, චොදනං=විසුඛි, අවහරණං ථෙතෙත්වා හරණං=අවහාරො. ආදිසද්දෙන පරාජයට්ඨිති විප්‍රවේසඔවාදපරිශන්නාදීසුපි යථා: අවජීයති, අවට්ඨීයති, ගබ්භාකකනති; සාමනේරං ඔවදති.

අඤ්චිති. අනුගච්ඡති; න උපච්ඡන්නං=අනුපච්ඡන්නං, තස්මිං. අනු සන්නාතො සෙතීති=අනුසයො, රථස්ස පච්ඡා=අනුරථං, සද්දිස්ස භාවො=සාදිස්සං, තස්මිං. නදීමඤ්චසිතානි නදියා සහ අවබ්බාති අත්ථො. රුක්ඛං අනු තං පති ඉත්ථමුත්තස්ස ආකඛ්‍යාතො කථනො, යදෙත්ථ මං අනු මං පති මං උද්දිස්ස යපිතං තං දීයතු. බ්‍යාපනිච්ඡා=විච්ඡා.

සලකකණාදිති පරිච්ඡේජ් නෙත්‍යං ඤාතබ්බං=පරිඤ්ඤායං, පරිහරති පරිවර්ජෙති, පරිවිසන්ති=භොජෙති.

අධිකභූතං සීල=අධිසීලං, අධිබ්‍රහ්මදත්තනති බ්‍රහ්මදත්තස්ස රාති අත්ථො පඨවිං අධිසෙස්සති පඨවියා උපරි සයිස්සතිති අත්ථො. අධිහවියතිති=අධිහවනං, අධිමොකෙතො නිච්ඡයනං, පාපුණ්ණො පටිලාභො.

අභිකකමනිති=පුරතො ගච්ඡති. සරූපස්ස භාවො=සාරූපං.

අකඛං වකඛුඤ්ඤං සට්ඨං නිසිඤ්ඤනති පච්චකං, ඤාණං; ආවරිතො පනිති ආවරිතස්ස පනිතිධි.

සුචුපු සමුච්ඡන්නකිලෙසානං අපුනාගමතෙන ගතොති, සමො අනතවෑමනාගමම මජ්ඣිමාය පටිපදාය ගතොති=සුගතො.

අභිවිධිමනිති අභිබ්‍යාපනො.

අතිරොචනිති අතිකකමිත්වා විරොචනිති අත්ථො අතිකක මිත්වා ඉතො ගතොති=අතිතො, අනතං අතිකකන්නං=අවිච්ඡාතං. ආදිසද්දෙන අතිරෙකාදීසුපි: යථා. අතිරිතනං. විසිට්ඨො අති දෙවො.

අපසාලායානි සාලං වජ්ජේනානි අන්තො, වුබ්බෙ ථෙරෙ අපවාසිතුං පුජේතුං සීලං අස්සානි=මුඛාපවාසී. ආදිසද්දෙන බ්‍යාපාරාදෙසාපවාදදීසුපි.

උපතිට්ඨෙය්‍ය උපගන්තා නිථෙය්‍ය, උපබාධිතනි දෙණ්ට්ඨං වසං. වසපරිමාණාය බාරිතා අබ්බිකො දෙණො උපබාරිතං දෙණොති වුවවති. සාමණේරභූමිතො උපරිභාවං සමපත්තත්තා උපසමපතො. පුබ්බකමෙම පුබ්බකිරියායං, උපකකමොති පාණ්ණිපාතාදිති විරමණවිතො පයොගො. කොවෙය්‍යං සුචි භාවො, තං පච්චුපට්ඨානං අස්සානි=කොවෙය්‍යපච්චුපට්ඨානං, සීලං; උපාදානංති දුට්ඨිගාහො, භූතො ආයාසො=උපායාසො, බලවකාරණං=උපනිස්සකො, ආදිසද්දෙන උපනිස්සාසුපකරණ උපාදානාදීසුපි

උපසග්ගා නිපාතා ව නභිනකිතකාදිපච්චයා වානි ඉමෙ තසො අනෙකා ව අනෙකස්ථිසයා වානි නෙරුතනිකා නිරුතතිආවරියා අමුමුනති අන්තො.

නාමාබ්‍යාතවිසෙසකත්තා නාමආබ්‍යාතපදානං විසෙසකභාවො තො ඉදං උපසග්ගානං අත්ථවන්තතාය ලිඛිතසංකද්දභාවදස්සනත්ථං වුත්තං.

සෙසතො ලොපං ගසීපිති ඉතො ලොපංති වත්තමානො:
ආවුසො ව උපසග්ගා ව නිපාතා ව ආදී යෙසනති විගහහො. සසබ්බානුගන්ති භං ආවුසො තුමෙහ ආවුසොති එවං. එකත්තබ්‍රහ්මනසබ්බාසතිත්තත්තදස්සනත්ථං.

නාමිකමාබ්‍යාතකිතකපදමුපෙච්ච විසෙසකභාවෙන උප ගන්තො අත්තතො අත්ථං සජනනිති පාදසො විසති උපසග්ගානි වුත්තා පදානං ආදිමති ව මජ්ඣෙති ව අත්තරා ව අත්තෙ ව නිපතනනිති=නිපාතානි වාදයො වුවවනති.

පාදිපුබ්බෙසු පහාරොති ආදිසු පහරණනති ආදිනා විගහහෙ කමමාරියසමාසො කාතබ්බො. පරානවනං=පරානවො, නිවසනං නිවසනති එත්ථානි වා=නිවාසො විහරණං විහරනති එත්ථ එතෙනාති වා=විහාරො. සුට්ඨි හරණං සොහනො වා හාරො පුත්තදාරනනති සුහාරො, අතිකකමිත්වාහරණං=අතිහාරො. උප හාරො, සකකාරකරණං එවං යථානුරූපං නාමවිසෙසකෙ දස්සෙත්වා ඉදංති ආබ්‍යාතවිසෙසකෙපි දස්සෙත්වා පහරනිති ආදි වුත්තං. තත්ථ යසමාදපෙති හයමාදතො වා තදපාදනනති ආදිසු අපෙති ආදතො අපාදනනති ආදිසුපකදස්සනතො උපසග්ගා බාහුනාමෙති පුබ්බෙයෙව යොජෙත්තබ්බාති. පසිඨං හවතිති ආදිසු උපසග්ගතො සිලොපොව න සමාසො.

කොව් උපසංගො පසිඬං ධාතූන් ඛායාති. යථා: පාදානං අපහනං අපර්ඤ්ඤානි ආදී. කොව් ධාතූන් අනුචතනාති, යථා: පතිට්ඨිතො ආරාධෙති. නමෙව ධාතූන් අසෙසො අපරො උපසංගො විසෙසෙති. යථා: පහතො අනුරාධෙති ආදී. ඉති උපසංගානං ගති අත්ථෙසු පවත්නාති නිධා නිප්පකාරාති අත්ථො.

උපසංගා විවරණං.

එවං උපසංගානං සරූපහෙදමන්විභාගං ව දසොස්ථා ඉද්දති නිපාතානං සමුච්චයාදිඅත්ථවිභාගං සරූපවිභාගං ව දසොස්ථං සමුච්චයපතිසෙධවිකප්පනාති ආදී ආරඬං. තත්ථ සමුච්චයනං සමුච්චයනං=සමුච්චයො, විවිධකප්පනං=විකප්පනං, පුරණං නාම අත්ථපුරණං පදපුරණං වාති එවමාදි අත්ථො අස්සාති=සමුච්චයවිකප්පනවිසෙධපුරණාදිඅත්ථො. අසනස්ස අදබ්බස්ස සමුච්චයාදිස්ස වචනං කථනං අස්ස අනීති=අසනව්‍යාපිකං. නිපාතො එව=නෙපාතිකං. පදනාති නාමාඛ්‍යාතොපසංගාතො විසිට්ඨං නෙපාතිකපදං, නිපාතං පදලකඛණනාති අත්ථො. තත්ථ අසනව්‍යාපිකනාති ඉමිනා නාමිකපදතො නිවත්තනං සෙසපදත්තයතො නිවත්තනං කතනාති දට්ඨබ්බං.

නනු තෙසු, ව ඉති අයං නිපාතො සමුච්චයෙ අනාවයෙ ඉතිරිතරයොගෙ සමාභාරෙ අවධාරණෙ වාති එවමාදිසු වත්තතෙති යොජ්ජා. සමුච්චයෙ අනුකඤ්ච පානඤ්ච වත්ථෙසනාසනාති වාති උද්ගරණං. යනු කිඤ්චි විධිය අඤ්ඤාන වාකොන පුත අඤ්ඤං උපදිස්සාති සො අනාවයො. යථා: දානඤ්ච දෙහි සීලඤ්ච රක්ඛාතිති. ඉතරෙන ව ඉතරෙන ව යොගො=ඉතිරිතරයොගො. යථා: ච්ඡෙද ව සුරියො ව. මිත්තං වා බහුත්තං වා පදානං සඛනාති පට්ඨානො=සමාභාරො. යථා: මුඛං ව නාසිකා ව සීභා ව ව්‍යාංකා ව අව්ඡා ව; අවධාරණං. බ්‍යඤ්ජනනාස්ස වො ජප්පච්චයෙසු ව ජප්පච්චයෙ වාති අත්ථො වා ඉති නිපාතො විකප්පනාදිසු, විකප්පනො: දෙවො වා මාරො වාති ආදී. උපමානො: මධු වා මඤ්ඤාතිති, සමුච්චයො: රාජතො වා වොරතො වාති ආදී. චට්ඨති විභාසායං “වා පරො අසරූපා.”

න ඉච්චාදයො පටිසෙධෙත්ථො. යථා: නාහතනාති, නො හෙනමානෙන, මා භාසී, අලං තෙ ඉධ වාසෙන, හලංදාති පකාසිත්‍රං පරිසත්ති නාම ඉධ සාමන්ථියං. අලං මලො මලොස්ස, භූසනෙ අලංකතො.

අථ ඉති පඤ්ඤ අනන්තරියෙ අධිකාරෙ වාති එවමාදිසු වත්තති. අනාවකො අපො, අපො ඔට්ඨවිචිත්තකා, අපො තෙ අදුරාගතනාති.

හි ඉති අයං හෙතුඅවධාරණජේසු වත්තති. යථා: මරණන්තං හි ජීවිතං, ජීතවචනසුත්තං හි.

පන ඉති විසෙසෙව. යථා: කිං පන කාරණං, ඉදමපන විසාසාදස්ස එකපුත්තකං.

අජ්ඣ සක්කා ලබ්බා ඉති එතෙ තයො නිපාතා පඨමාය විභතතියා අත්තෙත සුඤ්ඤානිති අත්තො. යථා: අජ්ඣ විතතං, අජ්ඣ ඉමසමිං කායෙ කෙසා, සන්තීති අත්තො. සක්කා ජෙතුං, තං කුතෙත්ථ ලබ්බා.

ආවුසො ආදයො ආමන්නණේ. ආලපතෙ. වත්තන්තීති අත්තො. තත්ථ ආවුසොති සමණස්ස සමණාතං වා ආලපතෙ, අමොනාති මහාපුරිසානං, ථෙ අථෙ හථෙරති හීතස්ස ආලපතෙ, ජෙති දුසිආලපතෙ.

දිවාදයො පඨමාය ව දුතියාය ව අත්තෙ වත්තන්තී.

සමාදයො තතියත්තේ. යථා: සයං සාමං දිට්ඨං අත්තන්තීති අත්තො. සමමාසමුඛො, තත්ථ සමමාති අවිපරිතෙ.

කිනති කෙන නු බො කාරණෙන.

සුත්තසොති සුත්තෙන අනිවච්ඡොති අනිවචාකාරෙන. එකධාති එකෙන පකාරෙන.

තවෙතුංපච්චයන්තා නිපාතා චතුස්සියා අත්තෙ වත්තන්තී. යථා: කාතවෙ කාතුං වජ්ඣති.

සමන්තාති ආදයො සත්තමියත්තේ. සමන්තාති සබ්බති. සාමන්තාති සමන්තාතො, පටිථො සමන්තාතො, අහිතො පුරතො, සමන්තාතො, සමිපෙ; එකජ්ඣන්ති එකත්‍ර, එකමන්තන්ති එකසමිං අනුරූපව්භානෙ, හෙට්ඨාති අධො, උපට්ඨිති උඨං, නිට්ඨන්ති සමන්තාතො, සමමුඛෙති අභිමුඛෙ, ආවි පකාසෙ, රහො රහසි, නිරොති පටිච්ඡන්තො, අනොනාති අබ්බන්තරෙ, අනන්තාති වෙමජේඤ්ඤ, අනන්තරන්ති අනෙතො, ඛරන්ති ඉමසමිං පස්සෙ, පාරන්ති පරසමිං පස්සෙ, ආරා ආරකා ඉවෙවගෙ දුරෙ, පච්ඡාති අපුරෙ, පුරෙ පුබ්බෙ, හුරන්ති පරත්තේ, ථෙවච පරලොකෙ.

සමපති ඉදති, ආයති අනාගතෙ කාලෙ, අජ්ඣ අසමිං දිනෙ, පරජ්ජ පරදිනෙ, හිමයො අතීතදිනෙ, පථෙ අතීතෙ, සජ්ජ තංබණේ, සායං අත්තංගතසමයෙ, පාතො පහානෙ, කාලං කාලංයෙව, කාලං පතිරූපං, දිවා දිනං, රත්තං රත්ති. නිවචං නාම සත්තං, භුතපුබ්බං භුතපුබ්බෙ.

ඉති විභතතිසුත්තාති නිපාතපද්‍යති.

අසෙව අසෙවනාම, සමභවෙය්‍යාති පරිසංකතේ, නු සංසයතේ, යථා: අහොසිං නු බො අහනති ආදී.

අබා එකංසෙන, අඤ්ඤාදානු එකංසෙන.

එව තිසු අවධාරණේසු අයොග - අඤ්ඤායොග - අනියොග - වසෙන. යථා: එසෙව මගො නන්ඤෙඤා මගො, එස - මගො විසුඬියා, එතෙසු කච්චාදයො පුච්ඡතේ වත්තනති යථා: ආච්චි කතං තං, දෙවතා නු සි නං, කිනඤ්ඤා සන්තරමානොව. නනු ඉති චොදෙතුකාමනාය, පරස්ස අභිමුඛිකරණේ-ඉදං භනෙන කථං, කිංසුධි විතතං පුරිස්ස සෙට්ඨං, කිංකාරණා.

එව ඉති ඉත්තනති ඉමාති තිදස්සතෙ.

ඉති තසමාභෙතුමා. අභිනාදීති ආදිසු වාක්‍යපරිසමන්තියං. යාමාති ආදයො කාලාදිපරිචේදනතේ. යාමාභං ආගච්ඡාමි, තාව කිං කුමාකංඛසි.

එවනති ආදයො සමපට්චන්තතේ. යථා: එවං භනෙන; සාමු සාමු. ලුහං ඔපාසිකං පටිරූපං ඉමාති තිණි නාමිකාතිපි භොනති. ආම භනෙන.

යථාදයො සභාගතේ සදිසතේ, යථාසද්දො යොගනවාදිසුපි. යථා සරූපං, යථා භි. ජිතච්චනසුත්තං ලිඛිතං, යථාසතති කරොති; සාමඤ්ඤාද වුත්තන්ඨස්ස සරූපනිදස්සනෙනං. යථා; අ-ආ-ඉ-ඊ-ඊ-ඊ-ඊ-ඊ-ඊ ඉති උපදෙසේ, එවං නිසිදිතබ්බං එවං අභිකකමිතබ්බනති ආදී.

කිඤ්ඤාපි සො කමමං කරොති පාපකං, යදි නාමාති අතො ගහෙනබ්බො.

ගරභායං: අභො අපණ්ණිකා, පසංසතෙ: අභො අච්ඡරියො ජනො, පත්තනෙ: අභො වතායං පබ්බජේජ්ජය්‍ය.

නාම ඉති නිපාතො ගරභාදිසවතේසු. යථා: අතී නාම තුමො, සාවකාපි නාම එවං මහිඬිකා, ඉදං නාම, කිං නාමෙතං.

සාමුති පසංසතෙ, යථා: සාමු සාමු සාරිපුත්ත, සාමු මෙ භනෙන භගවා ධම්මං දෙසෙතු.

ඉංසු මෙතං පානියං ආහර, හඤ පිණ්ඩං පටිග්ගහ. ඉධ චොදනං නාම කතීතේ උස්සාහනං. සාමු සුචස්ස එවමෙනනති අනුමොදනො. යථා: පරෙති පතනියා දින්නාය සාමු සුචස්සති අනුමොදනි, එවමෙනං මහාරූපාති.

කිරාති අනුස්සවණේ, අස්සඤ්ඤායො ව. යථා: සචං කිරෙව
මාහංසු. අස්සඤ්ඤායො:පඨමං තිති පනනතා විතතස්සාරමමණේ.

කිර භුන අනුමානාදිසු. අනුමානෙ: නහ භුන සො ධම්ම
විනයො ඔරකො, අනුසරණේ: සා භුන සාකපතිනා, පරි
විතකකණේ: සොහං භුන ඉතො ගනඛා.

සභාදයො සමකිරියායං. යථා: පුතෙනන සහ ආගතො,
පුතෙනන සමිං අවිප්පවාසං.

විනා ජිතෙ විප්පයොගෙ. විනාපි ගගෙහ, ජිතෙ සඬ්චෙවන.

නානා තෙ කුලා, පුඬු විසෙසා කිලෙසා ජනෙතිති=පුඬුජ්ජනො.

විසුං කමමං කරංසු.

දුට්ඨු කතං, කුකතං.

පුන ව පරං, සංඛ්‍යාවිභාගෙ-එකධා, විකඛනතුං, සකිං
මුග්ගො තිමුග්ගො.

අප්පකේ: ජ්ජහං ගව්ජති, සහිකං කරොති

සීසෙ: බ්බපං කරොතිති ආදි දීඝකාලෙ: විජං ගනඛා,
විරස්සං වත.

සංකායං අවට්ඨානො: එවං චෙ සත්තා ජානෙය්‍යං, යදි
හනතස්ස පකුප්පෙය්‍යං.

ජීරෙ: යස්ස නන්ති ධ්වං සිති, අවධාරණේ: ධ්වං බ්බො
භවිස්සසි, විසාදෙ සත්තාපො: යථා: හා හො පුණේණා මතො.

අභාසනො: නුණ්තිතුතො.

පච්චකෙහි: සචජීකත්වා.

අසචෙව: මුසා මෙ භණ්මානාය, ඉදං බො මිච්ඡා විපරිතෙපි:
මිච්ඡාදස්සනං, අලිකං භාසති, යං වුතනං.

ආසිඬ්ඛමාසිංසනං, තස්මිං: සුචන්ති හොතු.

තුනාදිප්පච්චයන්තා උසුසුකකතො උතතරත්‍රියාපෙකකතො.
යථා: කො දිස්වා නප්පසීදෙය්‍ය

පදනනසාති තාමාඛ්‍යාතොපසග්ගසඛ්ඛාතපදනනයතො,
මුග්ගං විමුග්ගං හුඛා පදනමනනරෙ නිපතිති තං තෙපානිකං
පදනති මුග්ගං. යං අබ්‍යයසලකඛණ්ණති යං විභතතිවචනාදි
භෙදෙපි ත බ්‍යයති ත විභිජ්ජති ති=අබ්‍යයං. තදෙව අසුඤ්ඤ
සාධාරණං ලකඛණමස්සාති=අබ්‍යයසලකඛණං, තං තෙපානි
කනති දට්ඨබ්බං.

පඤ්චා භික්ෂුනි එන් ව විසදකාරවොහාරසඬානො
පුමා එව ලිඛිතං සද්දන්විසෙසගමනං එනස්සාති=පුලලිඛිතං,
පුරිසාදිතාමං. අවිසදකාරවොහාරසඬානං ඉත්තිලිඛිතස්සාති=
ඉත්තිලිඛිතං, කඤ්ඤාදි තාමං උභයාකාරවිමුත්තිවොහාරසඬානං
නපුංසකං ලිඛිතස්සාති = නපුංසකලිඛිතං, විත්තාදිතාමං.
තානෙව තිණි ලිඛිතාති අස්සාති සබ්බන්තමිකපදං, නත්ති පුමාදි
සඬානං ලිඛිතස්සාති=අලිඛිතං, නුමනං අමනං ඉච්චාදි. ඉච්චවං
සලිඛිතාලිඛිතවිභාගෙන නාමිකපදං පඤ්චා භික්ෂුනි
අනේවා.

නාමිකවිවරණං නිට්ඨිතං.

ඉති රූපසිසිටිකායං නාමිකනිසො
දුතිසො.

එත්තාවතා සලිඛිතාලිඛිතනාමෙසු නාමිකවිභවත්තාවතාරං
දස්සෙත්වා ඉද්දති තාසංයෙව විභවත්තං අන්විභාගෙ දස්සෙත්වා
අථ විභවත්තමන්වන්තෙද්දති ආදි ආරඬං. අන්වන්තෙද්දති
අන්විභාගා. ඉධ අබ්භෙදවිභවත්තියො සරූපතො වචනන්තො
පභෙදතො ව දස්සෙත්වා එකමපි අන්වනි ආදි වුත්තං. එකමපි
පුරිසාදිඅන්වං, පුරිසො පුරිසාති එකත්තබ්බත්තසඬානාවතෙත ව
පුරිසං පුරිසෙනාති කම්මාදිකාරකයොගභෙදවිසෙත ව විභජනාති
විභවත්තං කත්වා ජොතෙනාති=විභවත්තියොති වචනන්දස්සනං.
ආදාදස්සාති සරූපතිදස්සනං, ආත්තවිධාති පභෙදදස්සනං එන්
ව විභවත්තෙදවචනභෙදෙ ව සමුපලබ්භමානං පුරිසකඤ්ඤා-
විත්තාදිසඬානං දබ්බලිඛිතාදිත්තිකං සද්දන්වා යං පන
විභවත්තවචනභෙදෙ සඬානාකම්මාදිවිකං න අනෙති, න විභජ්ජ-
ති, සො විභවත්තන්තොති කෙසඤ්චි හොති. පචත්තසෙති
රූකඬාදිවිභවති වචනන්තරෙ සද්දන්වා සො විභවත්තන්තො.
සඬානාකම්මාදිභෙදෙ, එකවිත්තාදි යා සඬානා එකාදිසඬානා-
සද්දනමෙවන්තොති කිත්තකාදිති අභිභිතකම්මාදිකඤ්ච කිත්තන්තාදි
සද්දනමෙවන්තොති දබ්බලිඛිතපරිමාණත්තිකඤ්ච සඬානාකම්මාදි-
කඤ්චාති අයං පඤ්චවිධොති අනේවා පකති සද්දන්වා එව

විභවති පන ජොතිකා තා ලිඛිතන්ව පස්මාති වචනතො
හවති ව ජාතිගුණාදිපපවත්තිමිත්තමාදය අනේසු සඬානාදික
ඤ්ච සද්දෙ වද්දති. යදිවජ්ජවසෙනාපි ලිඛස්ස රූකඬාදිවචනස්ස
අභිධාතමත්තෙත කථනමත්තෙතයෙව ජොතෙනබ්බ පස්මා විභවති
හොතිති අනේවා. ලිඛනති නිලිතං, පුරිසොති ආදිත්තනි

පුරිසො අග්ගයො සත්ථාරො වෙනතෙය්‍යො නාවිකොති එව-
මාදිනං යා පුරිස අග්ගි සච්ඡි විතතා තාවාති ආදිකා අයං
ලිඛිතපකතිආකාරො, එය්‍ය ඉකඉච්චවමාදිකා පච්චයාති එවං
පකතිපච්චයාදිනං විභාගස්ස හෙදස්ස පරිකප්පතාය සද්දලක-
ණෙන නිප්පාදිතානං සද්දස්ස විතතසමුට්ඨානවිසේසස්ස
උච්චාරණානන්තරං විද්ධංසත්තාය තාය පුත නිප්පාදෙතු-
මසකකුණේය්‍යස්ස සුතානුපුබ්බියා මතස්ස සමපිණේකතා අලාන-
වකකං විය සමුදිතාකාරෙන ගතිතතතා සුතසඤ්ඤස්ස සද්දපට්-
රුපකානං තංසදිසපටිභාගානං අවබෝධිතත්ථං පඨමං යපෙ-
තබ්බං පුරිස අග්ගි සච්ඡි විතතා නාවාති ආදි පකතිරුපං
ලිනං අබ්ගං ලිඛිතනි වුවවති. ඉද්දති ලිතස්ස අපාකටස්ස
සද්දත්ථස්ස ගමනතො බෝධිතතො අත්ථස්ස ලිඛිතතොනම්පි
ලිඛිතං පාටිපදිකනති දස්සෙතුං **අථ චාති** ආදි වුත්තං. විසදෙ-
ව අට්ඨසද්දෙ ව උභයරතිතො ව යො පුරිසාදිනං ගමිතාදිහෙදෙ
ආකාරො, සො එව වචනත්ථාය වොභාරො පුමාදිහෙද-
ජානතෙ හෙතුතතා පුමිත්තිපුංසකලිඛිතනති දස්සෙතුං **විසද**
විසදති ආදි වුත්තං. ලිතස්ස ගමනතොති පුරිසාදිසද්දස්ස
අප්පයොගෙ ලිතස්ස අපාකටස්ස පුරිසාදිඅත්ථස්ස ගමනතො
බෝධිතතො ලිඛිතං තස්සෙව වචනත්ථස්ස ලිඛිතතො සද්දප-
තතො ලිඛිතනති. එවං හි ලිඛිතධාතුහෙදඅත්ථානුගතතාමවසෙගා
වා පාටිපදිකනති “පාණිනියෙ” ආගතං අපරං නාමධෙය්‍යං
අස්සාති **පාටිපදිකාපරනාමධෙය්‍යං**. ස්‍යාදිවිභතත්‍යන්තපදස්ස
පකතිරුපං යං ලිඛිතරුපං ලිඛිතඤ්ච නිපච්චතෙති ඉමිනා
නිප්පාදිනං, යං ච තඤ්ඤසමාසාදිසුත්තෙන ලභිතාමබ්‍යපදෙසා
තදුභයං වෙත්ථ ලිඛිතනති වුත්තං. ලිඛිතස්ස අත්ථො නාම
උපාද්‍යපඤ්ඤනතිසංඛාතො සට්ඨපටාදිවොභාරත්ථො ව, පඨවිධාතු
එස්සාදිසභාවධම්මානං කකබ්බුත්තච්ඡිනාදිසාමඤ්ඤකාරො වා ටි
සමකො.

පබ්බතිසෙසාකාරෙනාති පාණිසත්තානෙසු කමමසමුට්ඨා-
නාදිරුපකලාපසත්තනිපබ්බතිසෙසාකාරෙන අනිඤ්ඤබ්බි-
සත්තානෙසු භූමිපබ්බතාදිසු උතුරුකලාපසත්තනිපබ්බතිසෙසා-
කාරෙන ව **පචන්තමාගො රූපාදයො** බහිචා සුඛධිකභූතෙ
වණ්ණාදයො ව අර්ඤ්ඤනිකෙ රූපකබ්බිතාදයො වච්ඡිධිමමෙ ව,
උපාද්‍ය නිස්සාය, **පඤ්ඤපියමාගො** තෙත තෙන දෙවමනුස්සති-
රච්ඡාතාදිනා ව භූමිපබ්බතකෙසලොමගෙභරථසට්ඨපටාදිනා ව
පකාරෙන **ඤ්ඤපියමාගො**, **තදඤ්ඤනාමඤ්ඤනාමෙති** තෙති

රූපාදිති ධමමෙති අඤ්ඤානේන අනඤ්ඤානේන ච අනිබ්බවනියො,
 යදි හි රූපාදිඅත්ථස්ස සථාදිතො වා අඤ්ඤානේන සියා. තද චිත්තං
 උපලබ්භතියතාතිපපසඬෙතා. අනඤ්ඤාන රූපාදිනං විස අනෙක-
 නාතිපපසඬෙතා සියාති පදනමනෝදිස්සතෙ තස්මා තදුගයා-
 කාරෙන අවචනියො රූපාදිං නිස්සාය සමභවතො සසවිසාණාදිසු
 විස න ච අවචනනාභාවතො, රූපාදිනං සමුහසන්නානඅවත්ථාදි-
 ථෙතෙදු. සාසනො උපාදාය පඤ්ඤාතතිසංඛාතො සථාදිවොභා-
 රතො ච ලිඛිතස්ස අතො නාම. සා අත්ථපඤ්ඤාතති පි
 ච්චිවති ඉමස්ස පන වොභාරත්ථස්ස දිපකං ලිඛිතං නාම.
 පරමත්ථතො විජ්ජමානස්ස සමුහසන්නාතාදිඅත්ථසමඤ්ඤාපන-
 තො ච පකාසනතො අවිජ්ජමානස්ස සමුහසන්නාතාදිඅත්ථ-
 සමඤ්ඤාපනතො ච පකාසනතො අවිජ්ජමානපඤ්ඤාතතිපි
 ච්චිවති ඉදාති විජ්ජමානපඤ්ඤාතතියා අත්ථභූතො පරමත්ථතොපි
 ලිඛිතස්සෙව අතොති දස්සෙත්තුං පස්විධානුචස්සාදිනාති ආදි
 චිත්තං. තත්ථ පස්විධානුආදිනං රූපධම්මානං ඵස්සාදිනඤ්ච
 සභාවධම්මානං අත්තතො අත්තතො සභාවෙන කකඛලුත්ත-
 ථුසනාදිලකඛණෙන උපලබ්භමානානං පරමත්ථධම්මානං අනිධාදි-
 කාලතෙදෙන අපායභූමිආදිදෙසතෙදෙන ච අජ්ඣිතතිකඛාති-
 රසන්නානාදිහෙදෙන ච හිත්තානං විජාතියවිනිවතො. අපස්-
 විධානු අඵස්සාදිවිසදිසජාතියෙති ධමමෙති විනිවතො සජාතිය
 සාධාරණො සමානජාතියානං පස්විධානුචස්සාදිනමපි කකඛලුත්ත-
 ථුසනාදිසභාවානං නිවත්තනෙන සාධාරණභූතො ඥා පඬෙත
 මාරොපසිඬො බලනතා පස්විධානු. ආරම්භං ථුසතීති ඵස්සොති
 ඵවමාදිනාපවත්තපුබ්බසංකොතානුරූපං පුබ්බගතිතතාමධෙයානු-
 රූපං බුඪියා ගතිනාවයවහෙදස්ස තදඤ්ඤාසමභවෙ කකඛලුත්ත
 ථුසනාදිලකඛණමත්තෙත කතස්ස අජ්ඣාරොපනෙන අපෙකඛණෙන
 සිඬො විජ්ජමානපඤ්ඤාතතිභූතොතජ්ජාතිපඤ්ඤාතතියා අතොති.
 සඬාතො කකඛලුත්තථුසනාදිසාමඤ්ඤාකාරො ච භොති. නං
 විජ්ජමානා විජ්ජිතපඤ්ඤාතතිවසතො විධා ලිඛිතං. තදතො
 සමමුතිපරමත්ථවසා විධාති සො පන ඥාචුත්තො සමමුති
 පරමත්ථහෙදො ලිඛිතතො විධාති සමබ්ඛො.

තෙති ලිඛිතසඬායාදිති විනිමුත්තො තබ්බතිමුත්තො උප-
 සග්ගාදිනං ආදිසද්දෙන කෙසඤ්චි නිපාතානඤ්ච පදනමනෝ
 වාති. අයං විධොපි කමමාදිසංසග්ගරතීතො සුඬො කෙවලො
 සුඬතො නාම. යො පන පච්චති ඔදනො ගන්තබ්බො මග්ගොති
 ආදිතා ආබ්‍යානෙන නිතකෙන තඬිතෙන ච සමාසෙන ච
 චුත්තො, කමමාදිකාරකෙති සාමිආදිති ච සංසට්ඨා සතිතො
 අතො ථුත්ත ථුතිසාදිනං අවිසෙසනතා සොපි පස්මායෙව විසයො,

යථා ධර්මො ඵසො දෙසියති, භගවා ධර්මං දෙසෙති කිතකාහි
 තිතො: සවාකානො භගවතා ධර්මො, සග්ගං ගතො පුරිසො.
 තඨිතාහිතිතො: ආතිධර්මිකො, වාසිට්ඨො. සමාසාහිතිතො:
 ආගතසමණො විහාරො, ජිනිඤ්ඤො සමණො. උපසග්ගානමනේ
 කෙසසුචි කම්මාදිසංසග්ගරහිතානං නිපාතසද්දනමනේ ව සුඛෙ
 ලිඛිතසංඛාරාදිඅනේ ව ආබ්‍යාතාදිහි අභිතිතෙ කථනෙ කම්මාදි-
 අනේ ව සම්මාච්චිතතියෙව භොතිති අනේ.

සලිඛෙහති ප්‍රමාදලිඛෙහ සහිතෙ ක්‍රියාය සබ්බන්තරහිතෙ
 සුඛදබ්බෙ. තාව උදහරණං දසසීයති.

ඵචං සසංඛාපරිමාණසු. ඵසො පුරිසො නිට්ඨති. ඵත්ති
 ක්‍රියාය සම්බන්ධෙ අභිතිතකතතුසංසට්ඨො අනේ සියා, තසමා
 ක්‍රියාරහිතො ව දසසීතො ව තාමමාලා වීය. ඵචං ඵකාදිසංඛාරා-
 පරිමාණෙසුචි ඵත්ති පුරිසාදිසද්දං යථාකාමං ප්‍රමිතීනප්‍රංසක-
 සහිතත්ථවාචකා තත්ථ ඵකත්ථාහිධානෙ සති ඵකවචනං, බහුත්ථා-
 හිධානෙ බහුවචනං. ඵචං උපරිපි ඵකාදිසද්දනං පකතියා
 ඵකාදිගණත්ථාය සංඛාරාපි සද්දත්තො.

ඵචං ඉදුණොති සොලසතාලි. ධාරීති දෙණට්ඨකවයං
 ආලකකමති වතුතාලිඅත්ථමතො අදබ්බභූතෙ සමුවවයනාදි
 සමාවමතො

ආලපනෙ වාහි ආලපනත්ථාධිකෙ ව ලිඛිතනේ පඨමාච්චිතතී
 භොතිති අනේ. තත්ථ ආලපනතී කථනං, ආමනාණනතී
 අභිමුඛං කතවා මනනණං, සමොධනනතී අනේ.

ලබ්බරූපස්සාති* නිපථනනරූපස්ස වත්ථිතො. කිරියායොග
 සම්බන්ධස්ස අභාවතො ආමනනණත්ථස්ස ක්‍රියාහිමිතතො
 සමාවති ඉදනති ආලපනං. වුත්තාසද්ධාති මඤ්ඤාස:

විජ්ජමානස්ස පගෙව සිඛිත්ථස්ස පුරිසාති සඤ්ඤන වචනෙන
 අභිමුඛිකරණං ආමනාණං නාම විධානබ්බති හො පුරිස
 තං. රාජා භව ඉති ඵචං විධානබ්බෙ තං ආමනනණං නාම තතී.
 සිඛිස්ස අනුචාදෙ ආමනනණං, අසිඛිස්ස ඉධ රාජභාවස්ස විධානං
 විධි, තසමා හො රාජ රාජා භවාති වතතුං න විජ්ජතිති අධිප්පායො.

කරියතිති=කමමං, කමමෙව අනේ=කමමනේ, තසම්-
 කමමනේ අභිධානබ්බෙ අභිධෙය්‍යෙ ව. තතො ව විභතතියොති
 අවිසේසෙන චුත්තතතො කමමසංසට්ඨවාචකලිඛිතතො දුතියායෙව
 භොතිති, අයං පන දුතියා ආබ්‍යාතාදිතා අනභිතිතෙයෙව කමමනේ

* සද්දසරූපස්ස.

භවති. ඉමස්ස පන කමමන්ත්ස්ස කමමති දුතියායධේනි සුතෙන ච කමමතියධේනි අවචා, දුතියග්ගහණමෙව ඤාපකං, අභිතිතෙ කමමති දුතියාය අසමභවතො, කමමති දුතියායං සති ඉධ විසේ-සනං කතනනි දට්ඨබ්බං. අවිසිට්ඨස්ස බ්‍යතිචාරසමාචෙව සති විසේසෙන සාත්කමභවති යථා නිපුප්පලනති ආදිසු විය. වචනත්තො සරූපතො පභෙදතො ච කමමං දස්සෙත්තුං කිං කමමනති පුච්ඡා. යං වා අත්ථං කරොති තිබ්බතෙනාති විකරොති විකාරමාපාදෙති යං වා ක්‍රියාය පාපුණාති නං කාරකං තිබ්බතනාදික්‍රියාතිමිත්තං ඉධ කාරකවිසයෙ පඨමං පුරිසො කරොතිති ලිඛගවචනං ච කාලවිසේසෙ වචනං ච එකවචනං ච දාමනනණං අප්පධානං. තස්මා යං අකාසි කාරයනීති යො කරොති යෙ කරොනති ආදිකාපි න විරුජ්ඣති. කරොතිති=කාරකං, සාධෙතිති=සාධකං කතනුකමමසමවේතාය ගමන පවනාදික්‍රියාය නිපථතති කාරකං, තස්මා කමමාදිභාවෙයෙච භාවකො, ඔක්කාසොති අධිකරණං. කතනුකමමානං ආධාරොති අත්ථො.

තස්මාති කාරකං ඡබ්බධනති වුත්තකාරකාධිකාරෙ. සභාව-තො පටිඛප්පතො චාති රූපං පස්සති, සග්ගං සුණාතීති ආදිසු විස අත්තතො සභාවෙන වා විජ්ජමානෙන වා අසනනං සටං කරොති, අභාවං විසයං කරොතිති ආදිසු පරිකප්පතො වා කමමාදිමි සති තිබ්බතනඅපනසනවිධානාදික්‍රියානං සමභවතො ච සමභවිතාය කමමාදිනං ඡනනමපි ක්‍රියාසිඛිතිමිත්තභාවතො කාරකනති අයං වොභාරො සිඛො ජච භොති, න විරුචොති අත්ථො. තිබ්බතනනිසනති සරූපෙන නිපථාදතියං. ඔකරණීයනති විකාරමාපාදනියං. පාපනීයනති කායාදීති පාපුණිතබ්බනති අත්ථො. මානාපුත්තනති ආදි උද්භරණං. මානාති විජායන-ක්‍රියාය විජ්ජමානකතනුකාරකං. පුත්තනති විජ්ජමානකමම-කාරකං. විජායනීති කතනුසමවේතාය කමමතිමිත්තාය ක්‍රියාය නිදස්සනං. පුතෙන අසති කිං සා විජායෙය්‍ය, තස්මා පුතො විජායනක්‍රියාය නිමිත්තතාය කාරකමෙව භූතො, ඔජාසංබාධො ආභාරො පුබ්බෙ අසතො සුබස්ස කමමුතො කමමසංතිසසින-ජනනක්‍රියාය ච භෙතුකතනුකාරකං දෙවදත්තො මහසා පරිකප්පතො සකතකමමුතො කතනුකාරකං නාම අඛිතාරනති විකරණීයං. සතො අඤ්ඤාථතාපාදනලකබ්බං කමමං. කට්ඨනති අඛිතාරොපාදනභූතං විසේසනං. සුවණ්ණස්ස කෙයුරාදිකරණං, විසිනං ලවණං ච විකරණමෙව. කෙයුරං නාම බාහුවලයං. විහසො පුත්තානිති බහුවචනඋද්භරණං. නිවෙසනනති කාසිකාදි පවෙසනක්‍රියාය පාපුණිතබ්බං විජ්ජමානකමමං. ආදිවචනති ආදි

දසසතාදිමානසක්‍රියාය පාපුණ්ණිකබ්බං කමමං. පසිරුපාසනීති පණ්ණිතෙති වුත්තං වචනං සක්කච්චං සොතුං උපගන්තො නිසීදතීති අත්ථො.

කතතුක්‍රියාතිකමමනනනි යං කතතුතිබ්බතනනාදික්‍රියාති කමමං පාපුණ්ණිකබ්බං වජ්ඣු තිබ්බතනනීයං=නිබ්බතනි.* කමමති නිප්පච්චියො, ගතීති ආදිසු විය. එවං විකරණියා=විකනි, පාපුණ්ණියා=පනති. තෙසං නිබ්බතනනීයාදිතං හෙදෙන නං කමමං නිවිධමමතං. තත්ථොදහරණං: සුඛබ්බාරනිවේසනනනි සුඛං ජනයති, අභිතාරං කරොති, නිවේසනං පටිසතීති.

සක්කතගණේ පන “කතතුතිවිජිතතමං කමමනති කමම- සඤ්ඤාය වුත්තතනනා අතිවිජිතං ව ඉව්ජිතඤ්ඤා ඉව්ජිතාතිවිජිතඤ්ඤා කපිතාකපිතං වාති අතිවිජිතාදිතං විසුං කමමසඤ්ඤා වුත්තා. ඉධ පන කම්මවාසගො ඉව්ජිතාදිහෙදමතපෙකඛිත්වා ඉව්ජිතාදිතං සබ්බෙසං සම්මානකවසෙන වාසිකාරෙත යං කාරොති” නං කමමනති වුත්තතනනා ඉමිතා සබ්බත්ථ කමමසඤ්ඤා හොතීති දසෙසතුං එත්ථ වාති ආදි ආරථං. තථාති යථා යාවනක්‍රියාය වනතුං අතිවිජිතතරතනා සඤ්ඤාදහනනති අප්පධානං, කතතු නිවිජිතතමං කමමනති ඉමිතා අකපිතකමමං. ඉධ පන තදුහසම්ප්ප් යාවනක්‍රියාය පත්තබ්බතො කමමසඤ්ඤාං ලභති. එවං විකමමිකාය භික්කනක්‍රියාය අතිවිජිතතරතනා සමිධනති අකපිතකමමං. නයති ක්‍රියාය ව ගාමනති අප්පධානං, පුච්ඡනක්‍රියාය ව භවනනනති අප්පධානං, වචනක්‍රියාය භික්ඛුති අප්පධානනති යොජේතබ්බං. කමො කරියතෙති එත්ථ කරියතෙති ඉමිතා ආබ්‍යාතෙන කරියමානකටකමමසා වුත්තතනා පුන දුතියා න හොති. එවං උපරිපි. දෙසිතොති ඉමිතා නිතකෙන ධම්මොති අතිතිතකමමං විකමමකො යාවියතෙති ඉමිතා අප්පධානො සඤ්ඤාදහනා අතිතිතකමමං.

ඉධ පන කමමතො දුතියාති සුත්තතො දුතියා ඉවෙච ඉතො පරමබ්බිකාරොති දට්ඨබ්බො. ගති ව බුච්චි ව භුජො ව පසො ව හරො ව කරො ව සයො ව තෙ ආදයො යෙසනති විග්ගහො. එත්ථ ව ගතීති පච්චයනනවසෙන ගමුධාතු වුත්තා, බුද්ධීති ඉප්පච්චයවසෙන බුධධාතු වුත්තා. පසොජ්ඣාකතතු- හුතෙ කමමනීති, ගමයතීති ආදිසු කාරිතප්පච්චියොගෙසු හෙතුකතතාරො ගමනාදිසු පයොජේතබ්බොති පයොජේ. සොයෙව පයොජේවා ව ගමනාදික්‍රියාය සියං කතතුතාවතො කතනා වාති=පයොජ්ඣකතනා, තසමිං පයොජ්ඣකතතුසංඛාතො

කමෙම තද්දීපකතො ලිඛගමනා ඉමිනා විකපෙපන දුතියා. දුතියපකෙති ඉමිනා දුතියාය අභාවපකෙති තමසෙද්ද පයොජිතං ගාමං ගවේෂනං පුරිසං ගනතුං සමත්ථං අසෙද්ද පුරිසො ගවේෂානි පයොජෙති පෙකෙතිති අර්ථො. පුරිසං ගමෙය්ති සිඬං ගාමනති පුරිමසුත්තෙත සිඬං. සබ්බස්ථාති පුරිසං ලොමං ලොමයති, පුරිසෙත වා ලොමං ලොමෙය්ති. එවං සබ්බස්ථ අනභිනිතෙ කතනරි පකෙති තතියාපි යොජෙතබ්බො. කාටිතෙති විසෙසනං. කිම්ස්ථනති ඉමස්ස ඵලං දස්සෙතුං චුත්තකාරිතෙති නිත්ති ආදි ගමියතෙති ඉමිනා ආබ්සාතෙන කතතුකමෙස්ස අභිනිතතතා ඉමිනා දුතියා න භවතීති දස්සෙතුං අභිනිතෙති ආදි චුත්තං සුචිසෙතානි පයොජකෙන.

කාලො ව අඛා ව=කාලඛා, තෙසං-කාලඛානං. අසුද්දස්ස අසුත්තතා කාලඛානවාපිතිති අත්තො සිඬං. ගවපානනති සප්පනවතීතාදිගොරසපානං. අනෙත ගවපානදබ්බත සත්තා-හස්ස අවචනනං සංයොගෙ සති සත්තාහනති දුතියා. ක්‍රියා-යොගාහ.වතො කමමත්ථො දුතියා න භවති. සරදන්ති අස්සයුජාදි මාසභ්‍යාසංඛාතො උතුච්ඡෙසො. නිසෙද්දනති ඉන්ද්‍රිය උය්‍යානං. තස්ස රමණීයතං ගුණො.

ධනුපඤ්චසතං කොසො, වතුකොසඤ්ච ගාචුතං,
ගාචුතාති ව චත්තාරි යොජනනති ඵච්චවති

කමමප්පච්චනියෙහිති කමමත්ථොතකෙති ධී විතාදි නිපා-තෙති පති පරි අනු අභි ආදි උපසගෙති ව. යුඤ්ජනං=සුත්තං. තසම් යුත්තෙත. යොගෙති අර්ථො. අනිදයො උපසගො තස්ථාති සකකතගත්ථො පාණ්නියෙ කමමප්පච්චනියසඤ්ඤ චුත්තාති සබ්බකො. ලකඛිතාති සලලකඛිතාති උපලකඛිතාති එතෙනාති ලකඛණං, උපලකඛණං සඤ්ඤනං.

පබ්බජිතමනුභි පබ්බජිතං පති පබ්බජිතං පරි පබ්බජිතං අනු පබ්බජිතං ලකඛණං කතාති තසම් පබ්බජිතෙ අපරෙ පබ්බජිසුති අර්ථො. නදිමනුභි එත්ථ සහත්ථො. අනු අවසිතා ති අවබඛා. සි බඤ්ඤෙති ධාතු. අනුසාධිසුත්තනනති එත්ථ අනුසඤ්ඤ භිතෙ සාධිසුත්තගත්ථොරස්ස පච්ඡා අයං පඤ්ඤවාති අර්ථො.

ලකඛණදිසු අත්ථෙසු ලකඛණං ව ඉත්ථමුත්තස්ස අකඛාණං ව භාගො ව විච්ඡා වාති සුත්තස්ස විගගගො. රූකඛං අනුභි එත්ථාපි රූකඛං ලකඛණං කතා විජ්ජොතතෙ චන්ද්‍රෙති අර්ථො.

අනෙත පකාරෙතානි=ඉත්ථං. ඉමං පකාරං භූතො ආපනොතා ති ඉත්ථමුත්තො. තස්ස අකඛාණෙ. සාධු දෙවදත්තො මාතරං පතිති මාතරි ජායු සමමා පටිපනොතා.

මං පනිති මං උද්දිය යො ස්විතො භාගො, නං දියතුති
අනේ. නිරවසෙසබ්‍යාපනිවජ්‍යා විවජ්‍යා. අනුමනමසති යො
යො වචනනේ. තතතමත්. පති වාවකහුතො සඤ්ඤා තත් තත්
නිවිසනිති අනේ. ඉත්මහුතනේ අභිනා යොගෙ නං බො පන
හගවනො ගොනමනති එත් ඡට්ඨනේ ඉමිනා දුතියා අයං
පනෙත් අනේ. තස්ස හොතො ගොතමස්ස එවං කල්‍යාණො
කිතතිසඤ්ඤා, සො හගවා අරහං සමමාසම්බුද්ධොති ආදිවසෙන
සො ඉමං ලොකනති ආදිනා චුත්තනනති ලොකං සච්ඡිකතො පවෙදන
වසෙන සො ධම්මං දෙසෙතිති ආදිනා ආදිකල්‍යාණාදිවිසිට්ඨං
සකල්‍යාසකමුගමවිරියපකාසතවසෙන ච අත්තතිහපරතිහසම්ප-
ත්තිදීපකො සුඤ්ඤතරො කිත්තිසඤ්ඤා ගුණසොපො උගගතො.
සකල්‍යාණං බ්‍යාපිතො අබ්බුග්ගච්ඡිති. බ්‍රාහ්මණස්ස බාහිතපාපස්ස
බිණ්ණසවස්ස හත්තාරං ධි ගරහාමි. එත් ධිති නිපාතයොගෙ දුතියා.
විතායොගෙපි විතාහාරං, සම්පස්සෙති වෙදනාදිත්තයං හවති ආදි.

ඉධ ක්විග්ගහණනො අනතරා අභිනො පටිනො ඉමෙති
නිපාතෙති පනිති උපසග්ගෙන, පටිනානිති පටිපුබ්බහාධාතුනං
පයොගෙ සති අයං ඡට්ඨිතමත්තෙති චුත්තදුතියා හොතීති අනේ.
තත්තයං අනතරාසඤ්ඤා විවරදෙසතුනං මජ්ඣං වදන්ති දස්සෙතුං
අනතරා ව රාජගහනති ආදි උද්ගරණං, අභිනො භාෂනති එත්
අභිනො අනොගාමස්සාති අනේ. පටිනො ගාමස්ස සමත්තනො
සෙනා වසති. පටිහනතු ගංති තං තව උපට්ඨහනතුති අනේ.

ක්වි දුතියා අනුමනි ව වත්තනෙ. තුතියා ව සත්තමි ව=
තතිසාසත්තමි, තාසං. සංච මං නාලසිස්සනිති මයා සඤ්ඤා යදි ත
හාසනිති අනේ. කං ව මනති තං ව මයා. විතා සබම්මනති
සබම්මෙන විතා. උපාසම්මනනරනාති උපාසෙන විතා. ක්විග්ග-
හණනුචත්තනතො කාලෙ ව උප අනු අධි ආ පුබ්බස්ස වස
නිවාසෙ ඉවෙවකස්ස යොගෙ, අධි පුබ්බානං සි සයෙ යා ගති.
නිචුත්තමිති ආස උපවෙසනෙ ඉවෙවනෙසං ධාතුනං පයොගෙ ව,
පානං ව ආවායො ව=පානාචාරං, තස්මිං පිච්චසංඛාතෙ පානෙ ව
තස්මිං ආවායෙ වාති එවං චුත්තසත්තමසත්තෙ දුතියා පුබ්බණ්ණ
සමයනති පුබ්බණ්ණසමයෙ. එහං සමයනති එකස්මිං සමයෙ.
හගවා සාවසථියං විහරතිති සම්බන්ධො. අවචත්තසංයොගෙ වා.
එතං ඉමං රත්තනති ඉමිස්සා රත්තියා. ගාමං උපවසනිති ගාමෙ
වසති, එවං උපරිපි. අහාරං අජ්ඣාචසනිති අහාරෙ වසති.
පට්ඨං අබ්බසස්සනිති පට්ඨියා උපරි සසිස්සති ගාමං අබ්බස-
නිති ගාමෙ තිට්ඨති. ගාමං අජ්ඣාචසනිති ගාමෙ ආවසති නිසිද-
නිති අනේ. නදිනති නදියං ගාමං වරතිති ගාමෙ වරති.

කරොති තෙනාති කරණං. කිං කරණන්ති සරූපප්‍රච්ඡා,

කිදිසනති නිබ්බතනාදිලක්ඛණං. අනෙතනාති සාධතෙන. යෙන කතතාරා කමමං කරියතෙ, තං සාධනං-කරණං. සාධක නමනති බහුතං කමමාදිඋපකරණභූතානං සාධනානමනතරෙ අතිසයෙන සාධකං සාධකකමං. චූතං වාති මඤ්ඤසායං: සබ්බවිෂෙසෙනාති කමමාදිසබ්බකාරකතො විසෙසෙන නිබ්බතනාදික්‍රියාය සයං. සිඬිහෙතුතා නිබ්බතතිකරණතා යස්ස හත්ථදත්තතෙනාදිතො සමනාථීයති. තං කරණං නාම කාරකනති චූතනනති යොජනා. අජ්ඣතෙන සකසනනානෙ හවං=අජ්ඣතති කිං. තතො බහිචා හවං=බාහිරං. හත්ථනාති සකසන්තෙ අාදි කමමං පුරිසො කරොති, චක්ඛුනාති අසති චක්ඛුමිති රූපදස්සනක්‍රියාය පුරිසස්ස අසිජ්ඣතතො පටානතමං චක්ඛු. ධම්මන්ති ධම්මාරමණං.

කරොතීති=කතනා, තසමිං-කතනරි. ඉත්ථමභූතස්ස ලක්ඛණෙ ව ක්‍රියාය අපචග්ගෙ පරිසමන්තියං ව පුබ්බො ව, සද්දිසො ව සමො ව උභතත්ථො ව කලකො ව නිපුණො ව මිසුකො ව සබ්බලො ව අත්ථො ව තදුදි වාති එවං පුබ්බාදිසද්දයොගෙ ව, කාලධානෙසු ව, පච්චතනං ව කමමත්ථො ව පඤ්චමියත්ථො ව තදුදි වාති එවං පස්මාදිඅත්ථො ව වග්ගහණෙන තතියා විහතති හොතීති අත්ථො. සුඛො කෙවලො විසෙසනරතීතො කතනා=සුඛකතනා, හෙතු ව සො පයොජකබ්‍යාපාරස්ස කතනා වාති=හෙතු කතනා. කමමභූතො කතනා=කමමකතනා. පයොජයතීති ගච්ඡ ගච්ඡාති නියොජෙති, තත්ථ තත්ථ කාරිතමිධානෙ අවබොධනත්ථං හෙත්ථත්තිදස්සනං විතනං. “ගච්ඡති”ති සාමන්තියස්ස ගතත්‍රං සමත්ථාවස්ස විසුං සුඛකතනුතො තං දස්සනවසෙන චූතනං. කතනාරං සුඛකතනාරං. කමමභූතොපිති නිබ්බතනතියාදිකමම භූතොපි. සුකාරතනාති සුබොන කරතනා සොසාධනීයතනා*.

යො කාරකො ක්‍රියාසාධකො අතනපට්ඨානො කරණං විස න පරතන්තියො† පරෙන අස්සසුතනා වා අසුතනා වා පරෙන කමමති පෙසිතො වා නිබ්බතනාදිහෙදං ක්‍රියං නිබ්බතනනති සාධෙති, යො කෙවලං කතනාති පටුච්චතිති යොජනා

යො කෙවලස්ස කතනුතො පයොජකො කමමති නියොජකො, යො පෙසනපෙසිකනාදික්‍රියාය නිබ්බතනකතනා හෙතු-

* “සොසාධනීයත්ථො”ති සබ්බත්ථ

† “කරණං විතසපරතන්තතො”ති සබ්බත්ථ.

කතනාති කපිතො. පරෙන ක්‍රියමානතතා කමමභූතොපි සාධනසම්පන්නියා සුකමො හොති, සො ඔදනාදිකො අන්තො කමමකතනාති කපියතිති යොජනා

නක්‍ර වාති නිපාතසමුදයො. පරස්ස වොදෙතුකාමතාය අභිමුඛිකරණෙ වන්නති පුරෙති අත්තතො උප්පන්නිතො පුබ්බෙ. අසතො අවිජ්ජමානස්ස අත්තතො ජනනක්‍රියාය කථං කතතු-භාවො සියාති? අත්තති ක්‍රියානුප්පන්නි වොදිතා. ලොකසං-කේතසිමොති ලොකසංකේතෙන වොහාරෙන සිමො හි සද්දස්ස-යොගො න තු වජ්ජසභාවෙනෙව. අවිජ්ජමානමපි හිති භූත කෙවලං විජ්ජමානමෙව ධම්මානං කතබ්බත්තථුසනාදිලකකිණං. කිනතු පරමත්තතො අවිජ්ජමානමපි සමුහසන්තානඅවත්ථාභාව-දිසාකාලාදිකමපි සද්දභිමේයත්තාය සද්දවච්ඡිකාය නාමවින්නා-කාරාය විකප්පබ්බියා ගතිතො සමමුඛි පරමත්තානමාකාරො ඵල. සුතමයඤ්ඤෙහති “අතිතෙ මහාසමමතො නාම මහාරාජා අහොයි, අනාගතෙ භවිස්සති සමෙබ්බා නාම වකකවතති, දස-යොජනසහස්සපරිමාණො ජම්බුදිවෙපා, තථා තාවතිංසභවනං. අතිතං කමමං කමමජරුපස්ස සමුට්ඨාපකනති ආදිකං සද්දං සුත්වා තෙන නිබ්බත්තඤ්ඤෙහති, ඉන්ද්‍රියවිඤ්ඤාණාදිකෙන ව වජ්ජ-සභාවස්ස සිමසම්පව්වකකිඤ්ඤෙන විය කාලදෙසාදිහෙදභින්නස්ස අත්තස්ස තදාකාරවිසිට්ඨභාවෙන සම්මිකරණපසසමො ව මුසාවා දස්ස ව තත්ථවාදකුද්ධිවාදාදිතං, වඤ්ඤාපුත්තසසම්පාණාදිවොහා රස්ස ව අභාවපසසමො සියා. තස්මා බුබ්බපරිකප්පිතාය පඤ්ඤා-තතියා සමුහාදිසමමුඛිවසෙනපි අන්තොසු සද්දප්පවතති හොති න පරමත්තවසෙනෙවති දට්ඨබ්බං. සංයොගාදිස්සමිති පුබ්බෙ අස-තොපි භාවිතො සංයොගාදිකස්ස කතතුභාවෙන බුබ්බියා ගතිතස්ස නං නිබ්බත්තනීයභාවෙන ගතිතජාතියා මහාමොච කතතුහාර-සානාති වෙදිතබ්බං.

සථාහාති වුලුහිරුතතිවණ්ණනායං මඤ්ඤායං.

මොහාරවිසයොති ඊදිසෙ ඨාතෙ තං තමුපාදාය වොහරි-නබ්බතො වොහාරොති වුච්චමානො සමමුඛි අන්තො විසයො පවත්තිට්ඨානමස්සාති= මොහාරවිසයො ත චුසනාදිවිසයො. එස්සාදිසද්දෙ විය එකත්තපරමත්තකො ව. තස්ස මොහාරවිසයස්ස සංයොගාදිසද්දස්ස බුබ්බියා සංකප්පිතො සමමුඛි අන්තො අභි-ධේයෙහති පමුච්චති.

තස්මා බුබ්බියා සංයොගො ජායතිති ගතිතතතා අසන්නොපි සංයොගො විජ්ජමානො විය අත්තතො ජනනක්‍රියාය කතනා භවති. කතතුභාවෙන වොහරියතිති අන්තො.

තනුාති සුඛසාත්තරි. බොධිචෝති දිට්ඨාදිට්ඨතිනං ච චතු-
සච්චඤ්ච බොධිචෝ,* සදෙවමනුස්සො ලොකො; සබ්බෙහිති කම්ම-
ඵලං සද්දුහන්තෙහි. අභිනිවේති ආකාශානාදිති අභිනිවේ කපිවේ
කත්තරි කාරොතිති කතනුසාධනෙන ආචාරානපදෙන කට-
තිබ්බත්තකස්ස කතනුභුතස්ස දෙවදත්තස්ස කපිත්තතා, දෙව-
දත්තාති ඉධ තතියා න භවති. භින්නන සිසෙහ පහස-
රනෙහන ලොභිනෙහන ලකභිනෙහන ච සා කාලී තාය පටි-
චික්ඛාකානං සම්පසරවාසීනං උප්පාපෙසි, උප්පානං අවජාතිනා
ඔලොකනං කාරාපෙසිති අත්ථො. උභයාති අපරිපුර්ණොති පඤ්ච
බ්බනාති එතස්සාති = උභයංඤ්චබ්බනො, තෙන පංචනන
විජ්ජමානෙන ලකභිතො; ඔව්ඛාපෙසා අඤ්ඤං තථං පත්තං
විඤ්ඤාපෙසාති අත්ථො. තයො දණ්ඩා සමාහටාති = තිදණ්ඩං,
තෙන සඤ්ඤානෙන ලකභිනෙහන. පටිබ්බාජකම්මද්දකභිති එත්ථ
පරිබ්බාජකදස්සනස්ස පුරිසො කත්තා, චක්ඛුකරණං, තිදණ්ඩකං
පන පරිබ්බාජකභාවස්ස ලකභිණමත්තමෙව, න තු දස්සනක්‍රියාය
සාධනං අත්ථො කාරකං න සම්භවති.

පායාසීති එකාභමත්තෙතෙව බාරාණස්සිං අභමාසීති අත්ථො.
ආසුති සිසං. පිත්තරා සද්දිසාති එත්ථ සද්දිසසද්දස්ස යොගෙ
පිතුසද්දතො කත්තට්ඨි වාති සුත්තෙ අනුත්තසමුච්චයත්ථෙන
චසද්දෙන තතියා. න චෙත්ථ මාසාදිනං කාරකතා තෙහි කත්ත-
බ්බක්‍රියාය ඉධ අදස්සිත්තතා. සබ්බෙලාති මුද්දකො අත්ථොති
පයොජනං පිත්තරා සමානොගුණෙන හිනො ගුණෙන අබිකොති.
සබ්බෙත්ථාදිති එත්ථාදිසද්දෙන තුල්‍යසමානතිනාබිකාදියොගෙ
ච තතියා. අත්තානම්පති = පච්චත්තං,† තස්මිං පච්චත්තෙ
පඨමත්භුතෙ අත්තති. අත්තනාමාති සයමෙව. අත්තනානං
සමමත්තති සසිසමජේඛා කත්තබ්බං ආපුච්ඡනාදික්‍රියාය සමමතං
කාරොතිති අත්ථො. තිලෙහිති එත්ථ “තිලෙ වපති”ති කම්මත්ථ-
සම්භවෙ තතියා. සුමුත්තාති එත්ථ මොචනත්ථයොගෙ තත්තො
මහාසමණාති පඤ්චමාත්ථසම්භවෙ තතියා.

සහ ආදි යෙසන්තෙ සභාදයො, තෙහි සභාදිති සද්දෙහි
යොගෙ අප්පධානෙ තතියා. කරණෙ තතියාති අනුචත්තත්තො
ලිඛිතමා සභාදිති යුත්තනාමතො, සහසද්දස්ස අත්ථෙන යොගො =
සහසද්දත්ථයොගො, තස්මිමපි ක්‍රියාය ගුණෙන දුක්ඛෙන ච
සමවායෙ යොගෙ සම්බන්ධෙ සති සහසද්දෙන යොගො තං-
යුත්තස්සාති අත්ථො. විතකෙකන සහ වත්තනති එත්ථ විත්තා

* “අත්ථ මිත්තා”ති කත්ථි

† “අත්තකාව අත්තාකම්ඨ”-මරමම.

දික්සා ක්‍රියාදිසමිකො. විතකකාදික්සා පන අත්තො පතීය මානොති අපපධානෙ තතියා. පුනොන සහ චුලො පිතාති සමිකො. චුලොති ගුණයොගො. ආචරියස්ස සිස්සා අනෙත වාසිකා උපජ්ඣායස්ස සිස්සා සද්ධිවිහාරිකා, තෙති සහ ආචරියපජ්ඣායානං ලාභොති දබ්බයොගදස්සනං. මිතාති පරිච්ඡින්නා. සබ්බෙති මෙති මම සබ්බෙති පියෙති මනාපෙති ව කායෙන නානාභාවො මරණෙන විනාභාවොති සත්තං පච්චවෙකතිතබ්බං. එත්ථ ව නානා විනායොගෙ තතියා. ගංගන භික්ඛුකා ඉධාති ඉමසමිං ආවාසෙ, තෙ වාසෙන තච වාසෙන අලංති පරිකෙබ්පො. එකෙනාති එකාතිකා හුතො තිණොනිත සංසාරසාගරස්ස පාරංගතෙන කිමම ඵලං. කොකාලිකෙන තාම පච්ඡාසමණෙන සභාති අත්තො. සංචාසොති සහවාසො. බාලෙති කායද්වවරිතාදිති සමන්තාගතෙති

හෙතුයෙව අත්තො=හෙතිත්තො. තස්මිං: දිසාසාමන්තොති අනුබන්ධාතිරෙකතො අධිගතසත්තිකං සාමන්තියං ඵලතිප්පාදන සමත්තො අනෙතනාති අනෙතන හෙතුතා වසති, න අනෙතන විතා.

ජවමාති ජාතියා, භිතකුලෙ ජනනමතෙන න හෙතුතා වසලො න හොති, යථා බ්‍රාහ්මණකුලෙ ජනතෙන බ්‍රාහ්මණො න හොති. අපි තු කම්මුතා කායද්වවරිතාදිතා භිතකමෙතන වසලො හොති, කායද්වවරිතාදිතා කම්මුතා එව බ්‍රාහ්මණො හොති. බාහිතපාපො හි බ්‍රාහ්මණො. කාමං කාමිතවච්ඡා දදතීති=කාමදදො, මධුං මධුරසං සවතීති=මධුස්සවො. කෙන පාණිති කෙන කාරණෙන මධුස්සවො ජානොති යොජනා, කෙන දුහම චරිතෙන සෙට්ඨවරියෙන තච පාණිමිති පුඤ්ඤං පුඤ්ඤඵලං ඉජ්ඣති සමිජ්ඣතිති. හෙතු අත්තො යෙසං නිමිත්තකාරණ හෙතුආදිසද්දනං තෙසං පයොගෙපි.

සත්තමියා අත්තො=සත්තමයත්තො, තස්මිං; කාලො ව අඛා ව දිසා ව දෙසො වාති එවමාදිසමියං තතියා තදනුප්පරො ඛෙධාති පරිභාසතො වෙදිතබ්බා. තෙන සමසෙන වෙරඤ්ජායං විහරති තස්මිං සමයෙති අත්තො. ඥා ධම්මො ව විතයො ව මමච්චයෙන චො තුමනාකං සත්ථා අනුසාසකො. යොජනෙතොති යොජනෙ අභිති ධාවති. පුරුකමෙන පුබ්බදිසාභාගෙ ධගරපෙට්ඨා ගතිබ්බරාජා, දකිණිතොන දකිණිදිසාභාගෙ විටුලකො කුමහණ්ඩාතං ආභිපති, පච්ඡිමෙන පච්ඡිමදිසාභාගෙ විටුලකො නාම නාගරාජා. යෙන භගවාති යත්‍ර භගවො විහරති, තෙනුපසඛිකමිති තස්මිං යානෙ උපසඛිකමිති අත්තො.

අභිග්‍රහණ සංවරණය විකාරො=අභිග්‍රහණය, අභිග්‍රහණය අතීතී
අතේ සංවරණයෙන් ඉතිරි වන්නේ කතෙ අභිග්‍රහණී රූපං, අභිග්‍රහණී
අතේ. කාරණොති අතො. කුණ්ණිති හත්ථාදිවච්ඡේදකා. සබ්බත්ථ
තතියාවිධානෙ කාරණෙ තතියාති තතියාග්‍රහණවනුවනතෙ.

විසේසයෙති අනෙතාති=විසේසකං. තස්මිං; අප්පට්ඨග්‍රහණලො
අප්පට්ඨග්‍රහණලො, අසද්ධිකොති අතො. තදග්‍රහණ තස්මිං දිවසෙ,
සබ්බජිනො සමානොති අතො. සිසෙපන හත්ථකමෙවන,
විජ්ජායාති ආදීති ග්‍රහණවිසේසනදස්සනාති. පකතිසද්ධෙ ආදී
යෙතං තෙ පකතිආදයො, ආදීසද්ධෙත යෙතුයසසම්මිසමපරි-
මාණාදයො සම්භග්‍යනති.

සමපදනකාරකෙති සමමා පදියමානස්ස පටිග්‍රහණක
කාරකෙ දනත්‍රියාතිමිතෙන අභිධෙයො.

යස්ස වා යං වත්ථු රොවතෙ රූවති, යස්ස වා ඡන්තං
ධාරයතෙ, සමමා පදියතෙති එත්ථ සමමාති වසේසකං. රජකස්ස
වත්ථං දදති දෙවදත්තස්ස ඉණං දදතීති ආදීසු වතුප්පිතිවත්ත-
නත්ථං සවේතනො අවේතනො වා පටිග්‍රහණකභාවෙව ඉච්ඡිතො.
දිසමානස්ස වත්ථුතො අතිරාකරණං අතිසේධනං අජේඛසිතං
ආරාධනං, අනුමිති අනුජානනනති එතෙසං වසේස නිවිධං.
යජති දදති දිසමානස්ස අතිරාකරණවසේසන ව ආරාධන
වසේසන ව අභිග්‍රහණවසේසන වාති එවං සමපදනකාරකං තිධා
වුත්තං. තත්‍රොද්ගරණං: රුකෙතො ව යාවකො ව භික්ඛු ව.

බ්‍රමනිති රූවති. “යස්ස දනකාමො”ති ආදිතො සමපද-
නනති වාති ව වත්තතෙ.

සිලාසො ව හනු ව යාව සපො ව ධාරො ව පිහො ව; තථා
කුරො ව දුහො ව ඉසෙසො ව උසුයො ව; රාධො ව ඉකෙතො ව;
පච්චාසුණ අණුපතිගිණානං පුබ්බකත්තා ව; ආරොවනත්ථො ව
තදත්ථො ව තුමත්ථො ව අලමත්ථො වාති වත්තෙ. ජිසිංසා භනතු
මිච්ඡා. අනුත්තසම්මුච්චයත්ථෙව වසද්දග්‍රහණෙන පුබ්බස්ස
තිණාතිධාතුපයොගෙ කප්පතිපයොගෙ පුබ්බස්ස හොති
ධාතුපයොගෙ උපමාකරණයොගෙ අඤ්ඤාලිකරණයොගෙ ථාසු-
සද්දඅත්ථසද්දසෙයසඉච්චාදියොගෙ සමපදනසිඤ්ඤ.

උපජකායස්ස සිලාසතෙති කුලාදිගොතනගුණාදිනා මය්‍යං
උපජකායෙත කො සද්ධිසොති විකත්ථති.

හනුතෙති අපහනුතෙ. අපලපතිති වඤ්ඤති.

සපතෙති සපථං කරොති.

බ්‍රමකොති ඉණස්සාමිකො.

කුඩද්‍රව්‍යඉසුරුසුයන්ධාතුප්‍රසාදයෙහි යං පති කොටො නසු
සම්පදනසඤ්ඤා හොතිති අන්තො. ඉසුයනති න සහනති,
උසුයනති දෙසමාචිකරොනති. විජානනනති විජානනනානං.

ආරාධො මෙති මම ආරාධනා රඤ්ඤා, කායානං කිං අසා,
උපසම්පදපෙබොති උපසම්පදනනං අපෙකතිති අන්තො. ආය
සමනනනති එන් කමමන්ත දුතියාති දුතියා.

පව්වාසයාගෙති පති ආ යොගෙ. වචනකමමසුයාති එතං.
අවොවාති එන් වුවම්මාගසු සවණතො පුබ්බසු නිබ්බතන
නියකමමතුනසු වචනසු කතනා නිබ්බතනකො. පව්වසසුයාසු
නති පතිසුණිංසු. ඉති පතිසුණාති යොගෙ හගවනනසද්දසු
සම්පදනසඤ්ඤායං සම්පදනෙ වතුප්‍රති වතුප්‍රති. ආසුණනතිති
ආසුණවචනකරා හොනතිති අන්තො. නසුයාති යො ධම්මං
සාවෙතිති එන් ධම්මනති වුත්තපුබ්බකමමුනො සාධකනනා ඉමිනා
සම්පදනසඤ්ඤායං වතුප්‍රති. අනුචිණාති අනුසද්දං කරොති

එතදවොවාති ආදිසු යො ධම්මං දෙසෙති සො නසු
කමමසු කතනාති වුවිවි. තෙන වුත්තවචනං පුබ්බකමමනති
වුවිවි. නසු වචනසු භික්ඛුසබ්බො ජනො වා යො පටිගහා
හසකා තං සම්පදනනති විජානිතා විජානෙය්‍යාති අයං වුත්ත
යං වුත්තගාපාය අන්තො.

ආරොවනන්තෙති ධාතුති යොගෙ. නසුන්ධාති තදන්තො,
තසමිං-තදන්තො.

අනො නෙනාති ඉතො අනොති ව, සො වාති ඉතො
වාති වානුවනතෙන. වතුප්‍රති, එකවචනං=වතුන්තකවචනං.
පිණ්ඩපානං. පටිසංචාමි නෙව දවාය බාලදරකා පිය නෙව
දවන්තො, මුට්ඨිකමල්ලාදයො පිය න මදය න මදනන්තො, අනෙතා
පුරිකා වෙසියාදයො පිය න මණ්ඩනාය න මණ්ඩනන්තො, න
විතුයනාය නවතව්වකාදයො පිය ත ජමීරාගකරණන්තො. පාටි
සුඤ්ඤා පරිපුරණන්තො.

කුපව්වසසු අන්තො=තුමන්තො, තසමිං; එසුචිභාරායාති
එන්තො තුමන්තසමනවෙ සම්පදනසඤ්ඤා වතුප්‍රති ව, එසු විගර්තුං
පිණ්ඩපානං. පටිසෙවතිති අන්තො.

අලං මෙති මම රජං අලං අරහතිති අන්තො අකෙබ්බ
බුත්තො බ්‍රහ්මපුරිසපුත්තලො දුරං හරිතුං නාලං න සමන්තො;
මල්ලො මල්ලසු අලං සමන්තො.

තිරඤ්ඤසුවණණන අලං මෙ න අන්තො කිං මෙති
මයං කො අන්තො.

මඤ්ඤාතිපසංයෝගෙති මත ඤාණේ ඉච්චෙනස්ස ධාතුස්ස පයොගො, අනාදරෙ ගම්‍යමානො† කම්මනියෙවාති අප්පාණ්ඤානෙ මඤ්ඤාතිස්ස කම්මතේඥෙව ඉමිනා සම්පදනසඤ්ඤා, “මඤ්ඤාමි අහං ත්වං කලිඞ්ගරං” දාරුඛණං කතවා මඤ්ඤාමි.

සුචණ්ණං නනති එත් අනාදරාභාවා කම්මතේ දුතියාව.

ගදුහනති එත් ගදුහසද්දස්ස මඤ්ඤාති කම්මභාවෙ අනාදරෙ ච සතිපි අප්පාණ්ඤානතාභාවා න චතුථි.

සගගායති සගහසද්දස්ස ගමනත්ථස්ස ගච්ඡතීති ඉමස්ස පාපනිකම්මතතා සිලාඤාදිසුනෙතන සම්පදනසඤ්ඤා චතු-ත්තියා ආයාදෙසො. නිබ්බාණාය චජනනියා ගච්ඡනනියා තිං චකකාමීති සචබ්බෙකො. මූලාය පටිකස්සෙය්‍යාති මූලාපතනිච්චෙව පටිකස්සෙය්‍යාති අත්ථො.

ඉට්ඨස්ස සම්පත්තිතස්ස අත්ථස්ස පත්තමාසිංසනං. තසමිං-ආසිංසනාත්ථො. කුසලනති ආරොග්‍යං. අත්ථනති තිතං, පයොජනං වා.

සම්මුති සම්මනනිත්වා ගහණං. පාතුරහොසි පාතුහති. පභිණෙය්‍ය පෙසෙය්‍ය.

තමස්ස‡ යොගො=නමොයොගො, සො ආදි යෙසනෙත නමොයොගාදසො, තෙසුං; එත් අපිසඤ්ඤා සම්පණ්ඩනො වග්‍ගහණං චතුත්ථග්ගහණානුකම්පිතත්ථො. බ්‍රිඩ්ධිජිත් නමො තෙ අත්ථුති යොජනා. නාගස්සාති බිණාසවස්ස

කාලෙ චතතමානාතිතෙ ණවාදයොති ඉතො කාලෙති ච හවිස්සති ගමාදිති නිසීණ්ති ඉතො හවිස්සතීති ච චතතමානො; හවනං=භාවො, තමභාවං * වුච්චති සීලෙනාති භාවවාපි; තසමිං-භාවවාපිමති. හවිස්සති කාලෙ ගම්‍යමානෙ. පටිස්සනෙති ආයති පචනං, පාකසඤ්ඤං භාවසාධනො, තතො චතුථිති. භුඤ්ජනං=හොගො, හොගාය චජනිති භුඤ්ජිතුං ගච්ඡති.

චතුථිතසො.

අපෙච්ච ඉතො ආදදතිති = අපාදනං. තසමිං - අපාදන කාරකෙ. වාසඤ්ඤං අපෙතිආදි අත්ථිකප්පනෙ, අපෙතිති අප ගච්ඡති, ඉංතාති වුතෙන අවධි අපාදනං.

නිද්දිට්ඨො අපගමනාදිත්‍රියාභුතො විසයො යත්තං නිද්දිට්ඨා විසයං, යත් උපාතො අස්සාහටො අපගමනාදිත්‍රියාලකකණො විසයො තං=උපාතනවිසයං, අනුමෙය්‍යං විසයං එත්තාති=අනුමෙය්‍යවිසයං.

† ගම්මමානෙ-පරමම

‡ “තමස්ස” නිසිකත්ථි

* “චදං.”

ගාමා අපෙන්නති එත් අපගමනක්‍රියාය ගාමො අවධි කරකං, මුත්තං කත්තුකාරකං. පවත්තති අපාදනසිඤ්ඤ භවති කුසුලංකා අපෙනං නිහරිතා, මධුරායං ජායනති නිවසනති වාමාධුරා. කෙනවි ආභාරාදිතා, ඉධ පන කවවා යනිකාකරණේ.

වුත්තං වා ති මඤ්ජුසායං.

කිඤ්චි අපාදනං නිද්දිසිසං කපිතාපගමනක්‍රියාවිසයං කිඤ්චි උපාතනවිසයං අජ්ඣාගට්ඨියාවිසයං, තථා කිඤ්චි අනු මෙයක්‍රියාවිසයං වාති අපාදනනිධා මතනති යොජනා.

තදෙව අවබිභුතං අපාදනං චලඤ්ච අචලඤ්චාති ඉමෙසං වසෙන දුට්ඨං හොති.

අවිතිත*ලකඛණානනති යථා යසමාදපෙති ආදතෙනති ධාතුපඨයොගෙ ව දුරනතිකාදිතාමාදිපඨයොගෙ අපාදනසිඤ්ඤ විතිතා, තතො අඤ්ඤත්‍ර අවිතිතලකඛණං ධාතුතාමාදිතං පඨයොගෙයෙව ඉමිතා අපාදනසිඤ්ඤ. තංසුත්තනති තෙති සුත්තං.

පරාජිකාගෙති පරාපුබ්බස්ස ජි ජයෙ ඉවෙවතස්ස ධාතුස්ස පඨයොගෙ යො අසතො† සතිත්‍රං අභිහවිත්‍රං අසනකුණේයො, සො අපාදනසිඤ්ඤ හොති පහුසොගෙති පපුබ්බස්ස භු ඉවෙවතස්ස ධාතුස්ස යොගෙ, යො පහවො පහවති එලමිති කතා සො අපාදනසිඤ්ඤ හොති. ජත ජනතෙ ඉවෙවතස්ස ධාතුස්ස පඨයොගෙ ජායමානස්ස චිත්‍රිතො යා පකති කරණං සා ව අපාදනසිඤ්ඤ හොතිති යොජනා.

සරාජෙනති පරාජිතා භවනති. ශිමවතාති හිමවත්ත පබ්බතො පනවනති පඨමමුපලබ්භනති, පඤ්චමභාතදිසො ගභිතා යමුතා සරභු අවිරවති මිතිති ඉමා පඤ්ච මභාතදිසො නාම, අතවතතො, නාම හිමවති එකො මහාසිරො, යතො කණණමුණ්ඩදභාදිසෙසමහාසිරා ව චතුසු දිසාසු වතස්සො මහා නදිසො ව පනවනති. අස්සගනනං අච්ඡින්නා පවත්තනති, කුන්තදිසොති බ්‍රහ්මකනදිසො, උභතොති ආදිසු ජායමාන පුත්තාදිකස්ස කරකතො ඉමිතා අපාදනසිඤ්ඤ.

උභතොති මාතිතො ව පිතිතො ව. යසමා කට්ඨිතො අග්ගි ජායතෙ සො තමෙව ඩභනිති යොජනා. අඤ්ඤ අත්ථා යෙසනෙත අඤ්ඤත්ථා, අඤ්ඤත්ථා ව ඉතරො ව ආදි යෙසනෙතති යොගෙ

* “අභිතිකිත”

† “අසයෙන”

නාඤ්ඤාත් සංඛාරදුක්ඛාද්දුක්ඛතො අඤ්ඤානු අඤ්ඤා අත්තාදිකො පුග්ගලො චා න සමභවති, නාපි බක්ඛපඤ්චක සංඛාරදුක්ඛතො අඤ්ඤං සත්තාදිකං නිරුජ්ඣති.

වජ්ජනකෝට්ඨිති වජ්ජනං පරිවජ්ජනං අරෝ යෙසනෙනති, අප පරිඉවෙවතෙති යොගෙ අපාදනසඤ්ඤා. මරියාද ව අනිච්ඡි ව අරෝ යස්ස තෙන ආරූපසංගෙන යොගෙ අපාදනසඤ්ඤා. පතිතිඛි ව පතිදුතං ව අරෝ යස්ස තෙන පතිරූපසංගෙන යොගෙ ව අපාදනසඤ්ඤා. ඔදවොති මෙසො. මජ්ඣිමනිකායෙ අවධි, අනිච්ඡා අනිඛ්‍යාපනං, පටිතිඛි තාම පටිභාගතෝ සද්දසරෝ, ආලපතිති තෙමාසං ධම්මදෙසනස්මිං. බුද්ධස්ස පටිතිඛි හුත්වා ධම්මසෙනාපති සාමිපුත්තො මහාජනං අවොග්ගති අරෝ.

රිතෙ ව නානා ව විනා ව ආදි යෙසං පුප්ඵලව්‍යාදීනං නිපාතානං තෙති යොගෙ අපාදනසඤ්ඤා ජිතෙ සබ්බමා සඤ්චමං විනාති අරෝ. විනා සබ්බමාති සබ්බමෙන විනා, කමං ව අපාදනං ව තාතිසෙව කාරකාති තෙසං කමමකාරක අපාදනකාරකානං මජ්ඣිමි කාලභානවාචීසද්දෙති පඤ්චමිති විසභිතිද්දෙසඅපාදනසඤ්ඤා වුත්තාති දට්ඨබ්බං. ඉතො දිවසතොති අපාදනදස්සනමෙන. මහනති කමමකාරක දස්සනං. පඤ්චමාති තෙසං මජ්ඣිමි අබ්බාසසංඛාරකාලවාචී සද්දතො පඤ්චමිතිදස්සනං, තස්මා අජ්ජ විජ්ඣතිවා ඉතො අබ්බාසෙ මහං විජ්ඣතිති අරෝ. එවං “අජ්ජ භුඤ්ජිත්වා ඉතො මාසෙ භුඤ්ජති, ඉතො කොසමතො විජ්ඣති.” පභුග්ආදීනං සද්දනමස්මි ව, තදස්මිප්පසොගෙති සො පභුග්‍යාදිසද්දනං අරෝ යෙසං තෙසං සද්දනං පයොගෙ ව පඤ්චමි ගොති. පභුග්‍යාතෝ යතොති යතො පභුග්‍යා අජ්ඣාස ජාතිසා ජාතො, යතොපපභුග්‍යා අභං අත්තානං සරාමි, යතො පසාය විඤ්ඤානං පත්තොසමි, යකොධිකරණනති යතො අධිකරණං යතො නිදුතං යං නිමිත්තනති අරෝ.

රක්ඛණං අරෝ යෙසං රක්ඛ පාලතෙති ආදීනං තෙ ධාතවො රක්ඛණස්මි, තෙසං පයොගෙ; වසාරාධිකාරතොති ධාතු නාමානනති ආදිතො වසාරානුචත්තනතො, අතිවජ්ජනඤ්ච අපාදනසඤ්ඤාං භොති. නානං තාම පාලනං, තණ්ඩුලාති තණ්ඩුලතො. කාකෙ රක්ඛනති නිවාරෙනති අරෝ. යචාති යවසස්සතො; එවං “කාකෙ වාරය මච්ඡමා”ති. ජෙතවනෙති ජෙතවිනට්ඨො ජතෙ.

දුරඤ්ච අනතිකඤ්ච=දුරනතිකං, අඛා ව කාලො ව=අඛකාලා, තෙසං නිමමාණං පරිවෙජ්ඣදො=අඛකාලතිමමාණං, කාපපවචසස්ස

ලොපො=කාලොපො, දිසාහි යොගො=දිසායොගො. විභජනං විභතනං. ආරනියං පයොගො=ආරපයගොගො, එත් නිසද්දො පුතනනිද්දොති දට්ඨබ්බො. දුරන්තිකඤ්ච අභිකාලනිමොණඤ්ච නොලොපො ච දිසායොගො ච විභතනං ච ආරපයගො ච සුඛං ච පමොචනං ච හෙතු ච විවිතනඤ්ච පමාණං ච පුබ්බ යොගොච බ්බන්තඤ්ච ගුණවචනං ච පඤ්ඤාඤ්ච කථනඤ්ච ථොකඤ්ච අකතතා චා ති චන්දො දුරන්තිකානං අන්තො යෙසං දුරාදීනං සද්දානං තෙසං පයොගෙ ව. කිමාති කිතතකං දුරයොගෙ ඉමසද්දො අපාදනසඤ්ඤං “කිංචි තො පඤ්චමාන්තො”ති තොප්පච්චයෙ කතෙ ඉකාරෙ ව ඉතොති රූපං. තෙ මොගපුරිසා නිරන්තපුරිසා, ඉමසො ධම්මචිතියා ධම්මො ච විතයො චා ති පුතනසාසනා, ආරකා දුරෙති අන්තො, දුරතො චාති දුරෙ එවාති අන්තො. දුරබලමනනි ආදිසු පන ඉධ සුන්තෙ වසද්දෙන දුතියා තතියා ව.

ඉතො කප්පතො ජනනමුතියා කප්පමත්ථො. ඉතො සංචච්ඡරතො වසසහසසස අවමසෙන අතික්කමෙනාති අන්තො.

තදත්ථකමනවෙති තොප්පච්චයො අත්ථහෙවෙපි. නසො අච්ඡානනා නොලොපො. නසමිං නොලොපෙ කමෙම අධි කරණෙ ව පඤ්චමි. තථා හත්ථකකාති හත්ථකකමතිරුතිතා, අභිධම්මාති අතිධම්මං සුත්තා පුච්ඡනනිති අන්තො. ආසනො නිසිදිත්වා මුට්ඨහෙය්‍යා ති සමබ්බො.

දිසාසංඛ්‍යාතමත්ථං වදන්ති යෙ, තෙති සද්දෙති යොගෙ පඤ්චමි. ඉතොති අවධිකනදෙසනො පුරිමදිසායොගෙ පඤ්චමි. සාති යතො දිසතො සුරියො උග්ගච්ඡති සා පුරිමො දිසා, පුරප්පමතො දක්ඛණතො යතො අය්‍යොසුං ඉති සමබ්බො. දිසායොගෙති එත් සරූපෙකසෙසනගෙන දිසාසද්දවයොපාදන තො දිසත්තො ව පඤ්චමිති දය්‍යොතුං දිසත්ථො චාති වුතනං.

සසං විභතනසෙසවාති සයමෙව විසුං විභතනසං, චිඡාජනං පුථ්භකරණං. අතනදනෙනාති අතනතො දන්තො, නතො ආජාතියාදිතො වරන්ති සමබ්බො සෙසෙය්‍යාති වරන්තරං.

යදිදන්ති යො අයං.

ආරන්ති ආරමණං, විරන්ති පාපතො විරමණං.

අසබ්බමාති මෙජ්ජනා ධම්මා. පමොචනත්ථපයගොගෙ යදවධිභුතං තදපාදනසඤ්ඤං භවති.

සබ්බන්තාමතො පඤ්චමිති යොජනා. සසමා භු කාරණා.

දිසෝ ව ඔරෝ ව, තෙහි දිසෝරෙහි; ආයාමෙන විජ්ජා රෙහාති ආදිසු එත් වසද්දෙන තතියා. පඨමත්ථාවමෙකනාති පුරිමකාලවාචිනා. පුබ්බසද්දස්ස ගහණමුපාදානං=පුබ්බගහණං. අදිසත්ථවුනතිතොති දිසත්ථවජ්ජිතෙ දෙසකාලාදිමති වුතති (වතාතං) යස්ස (පුබ්බපරාදිගහණස්ස), තතො පරනති දෙසත්ථ වාචිනා පරසද්දෙන යොගෙ පඤ්චමි.

බකිනත්ථෙන සද්දෙන යොගෙ සමබ්බෙසි සති බකිනහෙතු භුතඉණවාචීසද්දතො පඤ්චමි.

ඉස්සරියා ඉස්සරියභාවතො.

පඤ්ඤාකථනෙසු පඤ්ඤා කථනෙ ව. කුතොසි තතති එතතකෙ පුච්ඡිතෙ ඉමිනා පඤ්ඤා පඤ්චමි. අථ “ආගච්ඡසි”ති නිරියායොගෙ. අසමාදපෙතිති ඉමිනාව සිජ්ඣති. පාටළි පුත්තතොති පඤ්ඤා විස්සජ්ජනං.

ථොකං අපමන්තකං අත්ථො. යස්ස තස්මිං* අසත්තස්ස අදබ්බස්ස වචනෙ කරණභූතෙ අපාදානසඤ්ඤා.

කාරකහෙතු නාම ශයා කිරොති සහත්තාති වුත්තත්තා ඉධ පන අහත්තාදීති තස්ස පටිසිඬ්වතා අකාරකෙ කාරකහෙතුතො අඤ්ඤාසමි. ඤාපකහෙතුමති පඤ්චමි. කම්මස්සාති දානාදිහෙදස්ස කුසලස්ස කම්මස්ස. සහත්තා උපපජ්ජති කුසලවිපාකං චක්ඛු විඤ්ඤාණං න තු තස්ස කම්මස්ස යාව එළිපපාදා (අතිරුජ්ඣිචා) සිත්තනාති අධිපපායො. වෙදනාදිහෙදං නාමඤ්ච භූතොපාදායහෙදං රූපඤ්ඤාති යථාරූපං පච්චක්ඛානුමානසිඬ්. ඉදං නාමරූපනති නිසෙධෙනබ්බස්ස ධම්මස්ස නිස්සයතිද්දෙසො. න තාව අහෙතු සානති පටිසෙධනියස්ස* අහෙතුකතාධම්මස්ස නිද්දෙසො. සුභා සුභකම්මාදිවිසෙසහෙතුචිරතිතතො ඉස්සරාදිඑකහෙතුකතෙන වා සති සබ්බත්ථ අපායකාමසුගතිභූමිආදිසු සබ්බදා පටිසංක්ඛිතො පුබ්බෙ වුතිතො උඬ්ඤ්ච සබ්බසඤ්ච අකුබ්බිරාදිතං වාභූමිභා රාජකාදිතඤ්ච රූපාරූපෙහි එකසදිසභාවස්ස එකසදිසත්තස්ස ආපජ්ජනං සියා, න ව තථා දිස්සති. තතො එව දෙසකාල සත්තානාදිහෙදභාවපසංඛිතතො නාහෙතුකමිදං නාමරූපනති යොජ්ජනා. හුචා අභාවතොති සබ්බෙ සඬ්ඛාරා අතිච්චා, න තිබ්බානං; කසමා? උපපජ්ජිචා නිරුජ්ඣිතතො. තිබ්බාතං නිච්චං, කසමා? උපපාදතිරොධාභාවතො. තථා බකිපඤ්චකභූතා සඬ්ඛාරා දුක්ඛා අත්තතො උදයලක්ඛණෙන භවිතසඬ්ඛාතෙන වයෙන ව අභිකම්මං පිලනා බාධනතො; න හි බාධකං සුඛං භවති.

* “අසනිස්සා”ති බහුසු.

* “න අහෙතුකතා”-මරමම.

කාරකවෙදකසඬුකෙන වසවතකෙන දත්තතාජ්ඣෙන වා විරහිතතතා සයඤ්ච අතථාභුතතතා අනිතතා. සඬුකාරානං නාමරූපධමානං උපපාදජරාහඬෙනසු “මා එවං උපපජ්ජෙය්‍යං, මා එවං ජිරෙය්‍යං, මා එවං භිජ්ජෙය්‍යනති එවං කස්සචි අවස- වතතිභාවතොති. ඉදං හුත්වා අභාවාකාර උදයබ්බයපිළනාකාර- අවසවතතනාකාරසඬුකං සඬුකාරානමතිව්වාදිසාමඤ්ඤලක- ණතතයං නාමාති යොජනා.

අපාදනෙ පඤ්චමිති ඉතො පඤ්චමිති වතතතෙ. කරොතිති අපො කතනුකරණප්පදෙසෙසු වාති කතනරි යුප්පව්වයෙ තස්ස රහාදිතො නො ණ ඉති ණතෙන කතෙ කාරණෙත්ථ වාති තිපාතතතො දිසෙ ව කතෙ “කාරණ”නති රූපසිඬි දඬබ්බා. දුක්ඛාදිතං වතුනනං අපියසව්වානං අනනුබ්බාධා අනුස්සවාදි වසෙන අනනුබ්බුජ්ඣනතො අප්පට්ඨොධා අරිමග්ගඤ්ඤෙන අප්පට්ඨිජ්ඣනතො ව කාරණං එවමිදං දිසමධානං සඬුචිතං භවාදිසු චුතිපටිසක්ඛිවසෙන අනමතග්ගෙ සංසාරෙ සක්ඛාවිතං. සංසරිතනති අපො. අවිජ්ජාපච්චයාති වතුසු සච්චෙසු අජානන කාරණතො කුසලාකුසලප්පහෙද† තෙභුමක සඬුකාරා සමභවතති. සංඛාරපච්චයාති උපට්ඨකුසලාකුසලකමමපච්චයතො තිසු භවෙසු* පටිසක්ඛිවිඤ්ඤාණාදිතං විපාකවිඤ්ඤාණං සමභවතිති යොජනා. අවිජ්ජාය තු එව අසෙසතො විරාගෙන නිරොධා නිරුජ්ඣනතො (අප්පවතතිකාරණෙන) තෙභුමකසඬුකාරානං නිරොධො අප්පවතති හොති. තෙසං සඬුකාරානං නිරොධතො තිසු භවෙසු ආයතිපටිසක්ඛිවිඤ්ඤාණස්ස නිරොධො අප්පවතති හොතිති අපො.

පඤ්චමිතයො.

ආයතනාති පටිබ්බො තදබ්බනුත්තකො. සො තිස්සයාදි හෙදෙ අපෙඨා ඝාමි නාම. සාමි ව තබ්බප්පව්වයො ව රූප- රොගෙති ධාතු ව ආදි යෙසං, තෙති යොගෙසි. එත්ථ ව සාමිසමි නිබ්බතනාදි කිට්ඨාහිසමබ්බාභාවා නිරියාහියොගස්ස අසමභවතො න කාරකභාවො සමභවති. කිරියා ව කාරකඤ්ච තෙසං භාවො=කිරියාකාරකභාවො; තස්සං එලභාවෙන ගති- තො. ඝාමිනාමොති සබ්බිපෙන චුතතමත්ථං විවරිත්වා දස්සෙත්තුං තථා හිති ආදි ආරබ්බං. දදුතිති භතතං ව වෙනතං ව සෙවකස්ස

† “කුසලාකුසලාදිහෙද”ති ඥාණං.

* “පටිසක්ඛිවිඤ්ඤාණාදිකං” ඉති සුභතතරනති ඉඤ්ඤං.

දෙති. තසමානි රක්කුසු දිනනඩනස්ස පටිග්ගාහකතනා, රාජ-
පුට්ඨොති විඤ්ඤායති; තෙන දුනපටිග්ගාහකසංඛාතානං
කිරියාකාරකානං පුරිමසිඬානං ඵලභාවෙන ගතිතො සාමිභාවො.
තඤ්ඤාවභාවිභාවතො භණ්ඩභාවෙන චාති බෙත්තවද්දුතිරක්කුසු
සුවණ්ණධංගුසුච්ඡවඡාදනාදිවසෙන චා සමිපඤ්ඤා සමුභො ච,
අවයවො ච, චිකාරො ච, ‘‘බිජුදිභාවභාවිඅභිකුරාදිකං හෙරිආදි
සන්නිසසිතො සඤ්ඤෙපි පිතුආදිජනිතො පුත්තවච්ඡාදිකො කුලා-
ලාදිකතභාජනාදිකො, කම්මාදිජනඵලාදිකනති ඵවමාදිකං නං
තංකාරණභාවභාවිකාරියඤ්ඤා; උපපතතිආදිහෙද්දුභාවදබ්බසම්බන්ධි-
තිඅවඡා ච; ඡයනසාමක්කුසුකාරහෙද්දු ඡති ච; ‘‘ඉද්දියබ්බ
අතිඤ්ඤාබ්බසන්නාතසන්නිසසිතො† රූපසඤ්ඤාදිකො, සත්තානං
සුවරිතධම්මානං ලක්ඛණාදිආකාරො, දබ්බානං සංඛාසදිසයොග
විභාගභිසිසුබ්බදුක්ඛාදිකොති ඵවමාදිහෙද්දු නන්තිසසිතො ගුණො
ච, උක්ඛෙසනාදිකා ණනතිසඡාදිහෙද්දු කිරියා ච, ආදිසඤ්ඤාන
තාමගොත්තාදි තංතංවොභාරො තස්ස තස්ස කාරණාදිකො ච,
පුරතොති ආදියොගො ච, පුරණත්ථපච්චයයොගො චාති ඵවමාදි
ගහති. විසෙසනං ච ආදෙසස්ස ණති ච ආගමස්ස සම්බන්ධි
ආගමී ච තෙසං වසෙන තිච්චාධාපි.

ක්රියාකාරකෙහි සඤ්ඤානො නිබ්බන්තො අස්සෙදම්භාවස්ස
වද්දුතො ඉදං සම්බන්ධිති ඵවං පවත්තඅභිධානානං විසෙසන
විසෙසිතබ්බභාවස්ස යො හෙතු නිමිත්තං හො අත්ථා සම්බන්ධා
නාම. තත්ථ තස්මිං සම්බන්ධෙ අභිධෙයො සාමිසඤ්ඤාදිකො
සඤ්ඤො ජඪි විභිසන්තෙහි යොජනා. පරතන්තස්ස භාවො=
පාරතන්තායං, පරායත්තතා; තත්ථ තස්මිං පාරතන්තායභූතෙ
සම්බන්ධෙ අභිධෙයො, විසෙසනසංඛාතඋපාධිතො,* ආදෙස-
ණානිතො, ආගමණානිභූතආගමිතො චාති ඵවං උපාධිආදිති
නිති ඵව ජඪි භවෙ. න විසෙසනාදිකොති විසෙසිතබ්බන්තො
ආදෙසතො ආගමිතොති ඉමෙහි නිති ජඪි න හොත්තෙචාති
අත්ථො.

විසෙසීයනීති අක්කුසුසාමිතො නිවහනීයනීති අත්ථො. විසෙස
නතොව ජඪිති ඵත්ථ සම්බන්ධෙ වචනීයෙති අධිප්පායො. යෙන
කෙතපි පරිග්ගතිතෙන වද්දුතා සාමිතො සම්බන්ධො.

පටිච්චංසොති භාගො, ඉ ඵත්ථාප්පයං සාමිභාවසම්බන්ධෙ.

† ‘‘ඉද්දියබ්බඅතිඤ්ඤාබ්බසන්නසසිතා’’-බහුසු-
* ‘‘උපාධි’’ති විසෙසනසෙසනං අබිවචනං.
‡ ‘‘ඵත්ථාපි සා’’-මරමම.

සමපසමබ්බෙති “නගරස්ස සමප”න්ති ආදිසු විය අමබ වනස්ස අපිදුරෙති ආදිසු සමපසමිභාවසමබ්බෙති ඡයී.

සුවණණස්ස රාසිති එත්ථ සමුහසමුහිකභාවසමබ්බෙති.

අවයවෙන අවයවිනො සමබ්බෙති තෙ සීසන්ති උදහරණං.

විකාරවිකාරීභාවසමබ්බෙති සුවණණස්ස විකන්ති. විකාරිනො ඡයී

කාරියෙන ඵලෙන කාරණස්ස සමබ්බෙති වචනියෙ සවස්සාති කාරණතො ඡයී. අවිඤ්ඤාණකස්ස සද්දස්ස උතුර්භාවෙ සතීපි මෙඤ්ජානාති නිස්සයතො විසෙසනං. නස්සාති ධනරට්ඨාදිමහා රාජස්ස

හෙතුඵලභාවසමබ්බෙති දස්සෙතබ්බෙ කමමානන්ති හෙතුතො ඡයී.

සමබ්බවසෙන අවත්තානං සභාවානං උප්පාදජ්ජරාහඛිත-කබ්ඤ්සඛිතෙන ඵලභාවාදිනා ව අවත්ථාවිසෙසෙන සමබ්බෙති දස්සෙතබ්බෙ ධනිකානන්ති නිස්සයතො ඡයී.

මනුස්සස්ස භාෂව්‍යාති එත්ථ “භාවො”ති මත්‍රස්සසද්දප්පවන්ති තිමිත්තභූතො විජ්ජනියවිතිවනො සාමිඤ්ඤකාරො.

දබ්බසන්තිසිසිතෙන වණණාදිනා සත්තසන්තිසිසිතෙන සුවරිතාදිනා ගුණෙන ව ගුණිනො සමබ්බෙති මහාභූතසඛිත විසෙසො සුවණණං, තන්තිසිසිතො පිතවණණා, තෙන විසෙස යති සුවණණස්ස වණණාති. නථාගතස්ස වණණා තාම සීලාදිගුණො දනාදිගුණො ව. සතං, මුහිති ආදිසඛිතා ව පරිමාණද්ව ලොකෙ ගුණභාවෙන වොතරියති. තෙසං සමා-යොගොති සංයොගසමබ්බෙති. සන්ධිතො විමොක්ඛො විභාගො සන්ධිවිසිලෙසොති අත්ථො. නථාගතස්ස පඤ්ඤාපාරමිත්ති බ්‍රහ්මි සමබ්බෙති, සුඛං තෙ අත්ථාසීති ආදිගුණසමබ්බෙති, ලුහුතාදයො ආකාරවිසෙසා.

උකෙඨපන අවකෙඨපන ආවිඤ්ජනපසාරණගමනාදිහෙදය කිරියාස සමබ්බෙති; නස්ස මානාපිත්තරාති වොභාරස්ස පුත්ත භාවතො මානාදිනං ජනකජනිතබ්බසමබ්බෙතිතො ව මානාපිත්තං විසෙසිතබ්බභාවෙ ඉවජිතෙ නස්සාති විසෙසනතො ඡයී. නස්ස පුරතොති ආදි දිසත්ථිපාතාදියොගෙ ඡයී. තිණණං පුරණො තතියො තෙන පුරණත්ථප්පච්චයයොගෙ. වස්සානන්ති වස්ස සද්දතො ඡයී. න නස්ස උපමාති උපමාය උපමෙතබ්බාසත්තනතො

උපමායොගෙ ඡඪී. කුචෙරස්ස ඛලිති එත්ථ පුප්ථාදි උපහාරො. පුත්ථි අක්ඛ්ඤත්ථ භූමිතො රක්ඛෙස්ස දතබ්බහාගො. යං රූප මාදෙසොති ආදෙසසම්බන්ධෙ ඵදනාස්සාති ධාතිතො ඡඪී. ආගමො ඵකස්ස අත්ථිති=ආගමී, න හෙත්ථ පුථසද්දො ආගමස්ස විසෙසනං, කිනතු පුථස්ස සම්පෙ ආගමො භවතීති ආගමා-ගමිභාවසම්බන්ධෙ ඡඪී.

දෙව්‍යානම්ඤ්ඤති එත්ථ ඉන්ද්‍රියස්ස දෙව්‍යානං අපරිගහහතතා වාගහග්ගෙන ඉන්ද්‍රපරිවාරභූතදෙවසද්දතො ඡඪී.

උජ්ඣාපෙනබ්බනති “අං යනෙබ්බා ගණ්හාති”ති ආදිතා කතාපරාධං වත්ථා අවජ්ජනාපෙනබ්බනති අත්ථො. රජකස්ස චත්ථං දදතිති එත්ථ ධොවනත්ථාය දදතිති සම්පදනාභාවතො න චතුත්ථී. බ්බතස්සනති බ්බතප්පනො උත්තසන්නොති අත්ථො.

කම්චි දුතියා ඡඪීනමත්ථෙති ඉතො කම්චිති ච තතියා සත්ත මිනස්සාති ඉතො තතියා සත්තමිනනති වානුවත්තතෙ.

යජස්ස ධාතුස්ස පයොගෙ කිරණෙ ඡඪී පුප්ථස්සාති පුප්ථෙන; සතස්සාති එත්ථාපි කරණේ. සුභිතත්ථා තිත්තඤ්ඤා, තෙසං යොගෙ—පුරණත්ථයොගෙති අත්ථො. බිදනස්සාති ඉධාපි කරණේ එව ඡඪී. නානපසකාරස්ස අසුචිංහොති නානපස කාරෙන අසුචිනාති අත්ථො. පාපස්සාති පාපෙන සුරතීති අත්ථො. තුලාත්ථකිම්බලමාදියොගෙති තුලාත්ථකිං අලංඉදෙවමාදි යොගෙ ඡඪී. පිතරා තුලායාති එත්ථ කතනිච්චාති සුත්තෙ වසද්දෙන තතියා මාතු සදිසොති එත්ථ උ සසම්භෙ සලාපො වාති උත්තං සලාපො ව.

කතනිච්චි කිත්තප්පවමයයොගෙ* ඡඪී. කතීති කරණං, කතියද්දෙන කිත්තනෙනන යොගෙ කතනරි ඡඪී. සම්මතපුජිත සකකතමාතිතඉච්චාදිසු යොගෙ කතනරි ඡඪී. ග්ගස්සාති තෙති අපචිභූතතනති අත්ථො.

නවමග්ගස්සාති ඤ චවගිතෙ, කුසලා ඡෙකා. අබ්ගපවමබ්ගා නනති අබ්ගපවමබ්ගෙසු; හග්ගතොති හගවතී, පසන්නා උලාරා මහන්නා යක්ඛා යනාතිති අත්ථො. මාසස්සාති එකසම්මං මාසෙ මිත්තභාගං වෙ වාරෙ භුක්ඤ්ඤති.

‡ “උපහාරො ඛලී”ති යුක්තතරනති මඤ්ඤම

* ඉද්දන්තරූපසිංහිටිපාළියමිත් “තතප්පවමයයොගෙ”ති දිස්සතිතථාපි අබ්බා සුපි ටිකාසු “කිත්තප්පවමයයොගෙ” ඉංචචච දිස්මමේතෙති උද්භරණේසුපි “කව්චායකස්ස කතී”ත “ක” පවමයනතස්සාපි නිද්දධිකතා “කිත්තප්පවමය යොගෙ” ඉච්චෙව සුඛිපාඨොති මඤ්ඤම.

කවි දැනියානි කවි ආදිතො කවි ජයීනි ව වතතනෙ දුතියා ව පසුවම් ව, තාසමතො. සහසානි අනුපමාරොති, කිතනා-
රොති ඉමස්ස තුප්පව්වයනනකිතකස්ස යොගෙ, ඉමස්ස තිබ්බතන-
නිකමමාපෙකතනා කමමසදුතො ජයී. යොතිසොමනසි-
කාරාදිකුසලුප්පනතිකාරණසමවායෙ කුසලකමම. උප්පජ්ජති,
අයොතිසොමනසිකාරාදිකුසලුප්පනතිපව්වයසමවායෙ අකුසලං
උප්පජ්ජති, තසමා තංතංපව්වයබ්බතිරිතො කමමස්ස කාරකො
කයතා පරමෙත්තො නාමි. සුඛදුකඛලකබ්බස්ස කුසලාකුසල
විපාකස්ස ගතිකාලාදිප්පව්වයස්ස සමවායෙ වත්ථාථමමණාදිප්ප-
ව්වයෙ පටිච්ච උප්පජ්ජමානස්ස චෙදකො අනුභවිතා පරමෙත්තො
නාමි. එත්ථ ණුප්පව්වයනනකාරකාදිකිතකයොගෙ ජයී.
අකාරණනති සුප්පව්වයනනකිතකයොගෙ විතුනිතං මහා
භුතානනති වතතාරි මහාභුතානිති අත්තො. රාගොති කසාය
රජතං.

සර ගතිවිනායං-ඉසු ඉච්ඡායනති එවමාදිතං ධාතුතමි
කිරියාය පාපුණ්ණිකබ්බ කමමතො ජයී හොති. මාතරං සරතිති
කවිගහභණ්ඩකාරතනා කමමතො දුතියා

කසරානිස්ස ධාතුස්ස පයොගෙ පනිගතන අභිසංඛරණෙ
ජයී. උදකස්ස පනිකුරුතෙති උදකමභිසංඛරොති. කණ්ඩා
තාම උසු, පනිකුරුතෙති කණ්ඩං උජ්ඣං කරොතිති අත්තො.
පරිනායසදුත්ථයොගෙ† ජයී. ධම්මස්ස පටිභායනති.
අස්සවනනාය ධම්මතො පටිභායනති. සුඛස්සාති සුඛතො.
දණ්ඨස්ස තසනතිති සීහඋසනාදිආජානියෙ වජේත්තා සංඛබ්බ
පුපුජ්ජතා දණ්ඩතො උතතසනති. මච්චුනොති මරණතො
භායනතිති අත්තො.

කමමති කිතකයොගෙති චුතතතනා අතිප්පසඛනතිවාරණත්ථං
න නිසාදිසුති පටිසෙධො. ගහනාති නිසිප්පව්වයතො නත
වනතුනාපිතං නිසසඤ්ඤිතනා. “නිසාදිසු”ති එත්ථාදිසද්දෙන
තුනාදිප්පව්වයනනා මානනනාදයො ව ගග්ගනති †

ජයීනිසයා.

යොධාරොති නිපාතතෙන එත්ථ පරසරලොපොති දළබ්බො.
ආධාරීයතිති සඛිකරුපං අධොගතිතිවාරණතෙන න ධාරීයති,
ගුණකිරියාදිතනනිස්සයස්ස තබ්බසංචුතතිවසෙන ධාරීයති එත්ථාති
=ආධාරො, පනිසානිස්සයවිසයාදිකො අත්තො. කතතරි ව කමම ව

† “පරිහානි”ති මඤ්ඤම.

† “කතකතවතු නිෂ්ඨා”ති - [පාණිනියෙ-1-1-26 සුත්තං]

**සමවෙනානං තනනිසිතානං සානනිසජ්ජාදිනං පවනදහනාදි
නඤ්ච කිරියානං පතිසානසෙන කිරියානිසසයකතතුකමිනං
ධාරණනිසසයානං පවනනිසසයාදිකාස නිරියාසපි පවනතිසානතාස
අපො ආධාරහාවෙන ඉච්ඡිතො. තං කිරියානිමිතනං වච්ඡු
බහාසසඤ්ඤං භවතිති අපො.**

නිසීදනීති වූතකතතුසාධනෙන තනනිසිතාස නිසීදන
ත්‍රියාස පතිසානසෙන නිරියාස නිමිතතතාස 'කවො' ඔපසිලෙ
සිකො ආධාරො. ධාරෙනනිති කපථාලියො ධාරෙනනි නාම.

ආධෙය්‍යබ්‍යපනිසඋපසිලෙසනියවිසසිකරණාදිනා ආධාරො
යං වතුපසකාරොති දසෙය්‍යතුං සො පනාති ආදි වූතනං.
ආධාරබ්‍යාපකං ආධෙය්‍යවච්ඡු එතස්ස අත්ථිති=බ්‍යාපිකො. විසුං
සිහංගන ආධෙය්‍යෙන උපසිලෙසනං අලලිසිතාං උපසිලෙසො.
තං අරහතීති=බසසිලෙසිකො. සමිපෙ නිසුතො=සාමිපිකො.
ආධෙය්‍යස්ස උපපතතිසානතාස විසයභූතො=වෙසසිකො.
ආධෙය්‍යෙන ධාරෙතබ්බෙන කිඤ්චි බ්‍යාපිකා එකදෙසං පත්ථ
රිතා තිසති. නිලෙසු තෙලනනි එත් තෙලසභිතං අධෙය්‍යං
සංග්‍රං නිලදබ්බං බ්‍යාපිකා තනනිසසයෙ වතනති. එවං දබ්බිති
සංග්‍රහනං සසපි. බිඳෙසු පන පකඛිතං ජලං සංයොගවසෙන
එතදෙසමෙව පත්ථරිතා තිසති.

විසුං සිඛතාවෙන අතනනිසසයනනා පවෙවකසිධානං විසුං
පොතිපථනානං වච්ඡුනං උපසිලෙසෙන අඤ්ඤමඤ්ඤසංයොග
වහෙන යසමිඤ්ච ආධාරෙ අලලිසිතා යුතනං හුතා වතනති,
තො ඔපසිලෙසිකො නාමාති යමබ්බො. තං යථාති උද්ගරණ
නිදංගෙන නිපාතො. ආසනෙ පීසාදිකෙ සංඝිකා උපසිලෙස
වහෙන නිසීදනී දුරෙ දෙසෙති අපො.

යසං සමිපිතො ගඛනාදි වච්ඡුතො වොහාරං තනතිරාදිදෙස
සමිපෙ කාමො ආරොපෙති. තදයතනමුගතිතාදිපනත්ථං තසමිං
ගඛනාදිකෙ පටිබබ්ඵවතනිතාදිපනත්ථං. ආධාරහාවො විකපපි
යථා පරිකපපියති, සො භවිතාදිකො සාමිපිකො නාමාති
සංග්‍රහො. වසන්ති ගොසුථනිලයො, සො ගඛනාතීරෙ වසනො,
ගුහාං ගඛනාසතනවුතනිතාස ගඛනාසං සොසොති වූතො.
සාමිපිතිසිතවිහාරතතා සාමිපිසනනි වූතනං.

යසං යසමිං විසයෙ අඤ්ඤත්ථාභාවවසෙන අබ්‍යෙපන
දො භාලාදිතො අඤ්ඤත්ථ අසාවනවසෙන, සතතානං දබ්බගුණ
නිප්පාදිනඤ්ච පවනතිසා අසමභාවවසෙන දෙසනතරස්ස
අවංග්‍රදවසෙන වා ආධාරො පරිකපපියති, සො විසයාධාරො

තාම, අනඤ්ඤත්භාවො හි විසයන්තො. ආකාශයෙහි සකුණානං වරණස්ස පනිපසාරණවසෙන ගමනයස්ස අනඤ්ඤත්භාව සංඛාතො විසයො දස්සිතො. භූමිස්ස ජලබුද්ධිපතලාදීසු භූමියෙව මනුස්සා ජායනතීති සම්බන්ධො. පාදෙස්ස පනනසඛිතස්ස පණාමස්ස දෙසනනරාවචෙජ්ජනවසෙන විසයාධාරො දස්සිතො. තථා පාපස්මිං මනො රමති කුසලෙහි මනස්ස අභිරමාසමාවතො. බ්‍රහ්මසාසනෙති බ්‍රහ්මසාසනෙයෙව පසන්නො. පඤ්ඤාය සාමුත්ති ආදීසු සාධු භවති. විනයපිටකෙ නිපුණො භවතිති කිරියාය සම්බන්ධො. සිතජි නිපුණොති පිතුපටිජග්ගනෙ ඡෙකො භවතිති අන්තො. යත් හි කිරියාපදං න සුයති තත් “අපි භවති”ති සම්බන්ධො.

සන්ධාපිති වතුබ්බධොපි. පටිකප්පවසෙනාති සම්පාධාර ආකාසකමලඋද්ධරකුසුමාදීසු පරිකප්පවසෙන.

කතනුකම්මසන්තිස්සිතතතා. කතනුකම්මසම්බන්ධිතිසජ්ජව නාදිකකිරියා තදයතනආසනථාලිආදිමි පනිතො හොති. සො බ්‍රාහ්මකාදිහෙදෙන වතුපසකාරභූතො ආධාරන්තො යොධාරො තමොභාසනති එවං බ්‍රහ්මසාති ආවරියෙන බ්‍රහ්මතා කපිතොති අන්තො.

තත් බ්‍රාහ්මිකා ආවෙය්‍යෙන පත්තො ආධාරො නාම නිලබ්බාදි වත්ථු බසම්මලෙසිතො විසුං සිඛසඛිතආවෙය්‍යස්ස උපසිලෙසනකිරියාය ආධාරො නාම කට්ඨාලිආදිකො. ගම්භාදි නිවසනකිරියාධාරණසමත්ස්ස වත්ථුතො සාම්ප්පිකා සම්ප භාවෙන පරිකප්පිතාධාරො නාම ගම්භානදිරුකබ්බිහාරාදි. සකුණ මච්ඡාදිවරණාදිකිරියාය පවත්තිතතාය ආකාසජලාදි ව විසයො විසයාධාරොති මනො සම්මතොති යොජනා.

සාම්ප්පි. ඡක්ඛි, ඔකාසෙ සත්තම්චානුවතතතෙන. සාම් ව ඉස්සරො ව අධිපති ව දයාදෙ ව සකි ව පතිභූ ව පසුතො ව කුසලො ව, තෙති යොගෙ සම්බන්ධො සති.

උභයස්සන්ති ඉදං සාම්ස්සරාදිසුතතවචනං. උභයස්ස ඡක්ඛි සත්තම්සඛිතස්ස විභතතිවයස්ස විධානත්තං. ඉතරථා ගමං සාම්ති එවං සම්බන්ධො ඡක්ඛියෙව සියා. දයං ආදද්ගතීති=දයාභද්ද. පතිභූ තාම පාටිභොගො පුරිසො.

ධාරණන්ති උපධාරණං. ජාතියා ව ගුණෙන ව කිරියාය ව නාමෙන ව දබ්බසම්ප්පාදකො ඵකදෙසස්ස දබ්බස්ස ප්‍රථකකරණං විසුං කරණං.

මනුස්සානන්හි සමුදයවවනං. එකදෙසභුතො භූමිපති
බන්ධුජාතියා නිබ්බරියති, මනුස්සානං අන්තරෙ බන්ධියො
සුරතමොති. භාවිතමන්තරෙ කණ්හගුණස්සන්තගාචී සමපනන
බිරතමා, මධුරබිරතමාති කණ්හගුණෙන නිබ්බරණං. අධිකානං
පටිකානං අන්තරෙ ධාවගෙනා ධාවනකිරියාය සුන්තො පුරිසො
සීඝතමොති කිරියාය නිබ්බරණං.

ආදරනං=ආදරො, න ආදරො=අනාදරො. කීමෙතෙනාති
අවමඤ්ඤනා අනාදරො, තස්මිං අනාදරෙ කිරියාය විසෙසො
ගමාමානො, භාවවනාති එත්ථ භාවොති අනාදරකිරියායන්ත-
රොපලකකිණ්හනා කිරියා. නාදිසො භාවො එතස්ස අතීති
(කිරියාය)=භාවවා, තතො-භාවවතා.

ආභොධයගෙනා පහරනො සිම්රාජස්ස පෙකතො
පස්සන්තස්සෙව සො තස්මිං ආදරමකවා පුත්තකෙ තෙනි.
කමමඤ්ච කරණඤ්ච නිමිත්තඤ්ච, නාති යෙව අත්ථා, වන්දපරතතා
අත්ථසද්දො පච්චෙකං යොජනියො. වදනුපරාමෙතාති පරි
භාසතො ත සබ්බත්ථ කමමකරණෙසු.

වංමමස්සති වමමතිමිත්තං භඤ්ඤති. සමපජානස්ස මුසාවාද
භණ්ණෙන.

කමමකරණනිමිත්තතෙත්ථස්සති ඉතො පරං “සත්තම”තෙව
අධිකාශො වෙදිතබ්බො. සමමා පදියති එතස්සාති=සමපදනං,
තස්මිං සමපදනතෙත්ථ කිචි සත්තමි.

දදති යොගෙ එවායං වදනුපරාමෙතාති වචනතො.

අලස්ස කඤ්චනමයන්ති යා නාරී පලාලමයං පලාලෙන
නිබ්බන්තං. මාලං චෙතිසෙ දක්ඛනි සංගුකං තස්ස පුජනවසෙන
දක්ඛා පුන භවන්තරෙ කඤ්චනමයං සුවණ්ණමයං උරව්ණදමාලං
සහජාතියා අලස්ස පටිලති සාපන බොජ්ඣකිඞ්ඛිකං ච සත්ත
බොජ්ඣකිඞ්ඛමාලඤ්ච තෙනෙව පුඤ්ඤෙන අලස්සාති අත්ථො.

පඤ්චමියා අත්ථො=පඤ්චමාත්ථො, තස්මිං රක්කිණ්ණානං
පයොගෙ වායං.

කාලො ච භාවො ච=කාලභාවා. තෙසු. කාලො නාම
නිමෙසාදිකො තත්ථ නිමෙසො නාම අකඛිතිමිලනං. බණ්ලව
මුහුන්තාදයො තතො අධිකකාලවිසෙසා, පුබ්බණ්හඅපරණ්හ
රත්තිනිවූආකාසංවච්ඡාරාදයො ච. භවනං භාවොති කතා
ඉධ භාවො නාම කිංචියා, සා ච කිරියන්තරස්ස උපලකකිණ්හා.
උපලකකිණ්හා එතායාති=උපලකකිණ්හා; සඤ්ඤාණමිධ අධිපෙතං.

භාවලක්කණේ කිටියනනරුපලක්කණේ භාවතේ ව පවත්න මානලිඛමහා හවනීති අතෝ. තස්සාති අධමමිකස්ස රඤ්ඤ දෙසෙ, පුස්සමාසමහා පරෙසු නිසු මාසෙසු ගතෙසු ඉතො කප්පතො; භොජ්ජිමානෙසුනි එත් භොජනකිරියා දෙවදත්තස්ස ගමනකිරියායොපලක්කණො.

උපො ව අධි ව=උපාධි, තෙති යොගෙ. එත් ව හිසඤ්ඤ පුත්තනිද්දියොති වෙදිතබ්බො. අධිකො ව ඉස්සරො ව තෙසං වචනෙ=අධිකත්ඉස්සරත්භානිධානෙ සත්තමිවිභතති හොනීති අතෝ. උපමාධියනනි එත් අධිකත්ඉ උපසඤ්ඤ. තෙන දෙණ්ඨකවයපරිමාණාය බාරියා අධිකො කොසොති අපෙක්ඛායං දෙණොති අනුපයොගො උපනිකෙත්ති පඤ්චදසකලඤ්ඤ පරිමාණසුවණ්ණතො අධිකං. නිං තනති අපෙක්ඛායං ඛිභාපණනනි අනුපයොගො. අධිදෙවෙසුනි දෙවෙති අධිකො. කො සො? සබ්බඤ්ඤ චුමො.

මණ්ඩතො ව උස්සුකකඤ්ච තෙසු; උස්සුකස්ස භාවො= උස්සුකකං, සබ්බාපාරතා. සජ්ඣන්තොති සඋස්සාහතො.

ජබ්බිධනනි කමමකත්තකරණසමපදනාපාදනමකාසසඤ්ඤානං වසා ඝාරකනනි කිරියාතිප්පත්තිසාධකං සබ්බං ජ්ජපකාරං හොති. පරිකප්පතො එකතෙන ජ්කාරකභාවමාපජ්ජතෙව. පමහද අත්තතො පකාරහෙදතො ජබ්බිසවිධිං.

කථං? නිබ්බත්තනීයං විකරණීයං පාපනීයනනි නිවිධමිති කපිතං අකපිතං අභිතිතං අනභිතිතනනි අපරෙන චතුබ්බිසධන වොහාරහෙදෙන සිඛතනා එවං කමමකාරකං සත්තවිධිං හවෙ. පඤ්චවිධියාති සුඛකතනා භෙදුකතනා කමමකතනා අභිතිත කතනා අනභිතිතකතනා වා නි පඤ්චවිධො හවෙ.

අජ්ඣතතිකබාතිරවසෙන ඝාරණං කරණකාරකං, දුට්ඨිං. අතිවාරණඅජ්ඣතනඅනුමනිවසෙන සමපදනකාරකං නිධාමනං. නිද්දියවිසයඋපාත්තවිසයඅනුමෙයවිසයවසෙන චලාවලහෙද තො අපාදුතිකාරකං පඤ්චවිධිං. ආමාපො පන බ්‍යාපික මපසිලෙසිකසාමිපිකවෙසසිකහෙදෙන චතුබ්බිසධො හොනීති එවං පහෙදතො ජබ්බිසවිධිං කාරකං හොනීති සමබ්බො.

සලිඛාලිඛාදිහෙදතමත්තානං පච්චත්තසභාවමත්තපරිදීපක වචනං පච්චත්තවචනං නාම. යථාහ: මහානිරුත්තනියං: “පච්චත්ත”නනි ආදිතා විභතතිතං සංගහගාථා වුත්තා.

තත් පච්චන්තනානි පච්චන්තව්වනං, පඨමා. නිබ්බන්තනියාදි
කමෙමන උපසුජ්ජමානන්තා උපසංයාගව්වනං දුතියා තථා
ඛරණනි කරණව්වනං තතියාවිභවතියා එතං අධිව්වනං.
සමපදග්ගියං චතුත්ථව්වනං යස්මිං නිස්සරගි අපෙති තං
නිස්සරණස්ස අවධිභූතං වජ්ඣ නිස්සකකන්තාම. තත් නිස්සකක-
පරිදීපකං ව්වනං=නිස්සකකව්වනං-පඤ්චමී. සං එතස්ස අත්ථිති=
සාමි, පරිග්‍රහාදිවසෙන පරිවර්තනස්ස වජ්ඣනොදි පරිග්‍රහකාදි
වසෙන නිස්සයභූතං වජ්ඣ සාමි නාමි. පරිග්‍රහකාදිනිස්සය
වජ්ඣනො පරිදීපකං ව්වනං සාමිව්වනං, ඡ්ඤී. භූමියං භවං
භූමමනා කතතුකමොනං ඕකාසපරිදීපකං ව්වනං=භූමමව්වනං
සන්තමී. ආලපනනානි ආමන්තණව්වනං. තං අභමං අභමී
විභවතීති අත්ථො.

නරො නරං යාවති නිඤ්චි වජ්ඣං
නරෙන දුතො පභිතො තරාය,
තරා තමාදය තරස්ස එතං
නරෙ නිබෙති නර! තං නිබොධාති.

තාසං විභවතීනං උදහරණසංගහගාථා.

ඉති රූපසිඤ්චිකායං ඛාරකන්තසං තනියො.

ඉදං නාමිකවිභවතීනං අත්ථහෙදං දස්සෙත්වා තදන්තරං
නාමානං සමාසො සුභතස්සාති චුත්තසුත්තානුසාරෙන සමා-
සාරණං දස්සෙත්වා අථ නාමානස්මමාති ආදි ආරඬං. නාමං
නාම දබ්බජාතිගුණපරිමාණසංඛ්‍යාදිවාචකං සලිඛිතාලිඛිතනාම
වසෙන ව සුඛනාමනිපාතොපසග්‍රහසමාසනාමවසෙන ව තද්ධිත
කීතකකිවචධාතුපච්චයන්තඉත්ථපච්චයන්තාති පච්චයන්තනාම
වසෙන බහුවිධං ස්‍යාදිවිභවත්තන්තපදං, අඤ්ඤමඤ්ඤසමිඤ්ඤි-
තනාති රඤ්ඤ පුරිසොති ආදිනා විසෙසනාදිඅත්ථදීපනතො
අත්ථවාරෙන අඤ්ඤඤඤසමිඤ්ඤිතං.

සො ව සමාසො පුබ්බුත්තාරාදිඅත්ථවසෙන චතුබ්බිමොපි
පුබ්බපදවිභවතීආදිහෙදෙන අනෙකවිමොපි අබ්‍යසීතාවාදිසඤ්ඤ
වසෙන ඡ්පපකාරොච භොතීති දස්සෙත්වා සඤ්ඤවසෙනාති
ආදි චුත්තං. පකාරහෙදකථනං චෙත්ථ සමාසහෙදපරිවෙජ්ඣ
නියමවිධිදස්සන්තං, තත්ථ* තෙසු. පුබ්බපදත්ථපඤ්ඤානන්තා

§ “පටිග්‍රහනකාදිවසෙන”

* “තත්ථ”නි මුද්දිගරූපසිඤ්චිකායං දස්සති.

සුභෙන පස්මං ආගතත්තා ව පස්මං අබ්බිභාවසමාසො චුවචති.
 සමස්සමානඋපසග්ගාදිසකපදනො අඤ්ඤං සමිපාදිපදං අස්සපදං.
 තෙන විග්ගහො විසෙසෙන ගහණං අස්සාති=අස්සපදවිග්ගහො.
 අතිච්චසමාසස්ස හි රඤ්ඤෙ පුභෙනාති ආදිසු විස සකපදෙන
 විග්ගහවාක්‍යසමභවතො, ඉධ ව තදසමභවා අස්සපදවිග්ගහොති
 වුත්තං. සො ච බො යෙභ්‍යයාවසෙනෙව නිපාතපුබ්බකෙසු
 අනෙතාවස්සාදිසු පන සකපදෙනාපි කචි විග්ගහවාක්‍යසමභවතො.
 විග්ගහෙනි විසෙසෙන අත්ථගහණෙන සති.

උපසග්ගො ච නිපාතො ච පුබ්බො පුබ්බකො වා අස්සාති=
 උපසග්ගනිපාතපුබ්බකො, තෙන “සුගතො සුසිලො අසමො”ති
 ආදිසු නාතිපසඛෙතො, අබ්බිභාවොති ගරුසඤ්ඤකරණතො වා
 ඉධ අඤ්ඤස්ස පදස්ස අසුත්තත්තා උපසග්ගනිපාතානං සුත්තත්තා ව
 තෙහෙව යුත්තත්තො නාමිකසද්දො සමසන්නෙති දස්සෙත්තුං
 තෙහෙවති ආදි වුත්තං. යෙති පන එකවාක්‍යත්තාය යොජෙත්තුං
 යුත්තත්ථගහණාධිකාරො අතිච්ඡිනො, තෙසං මතෙන තස්ස
 තස්ස සමාසස්ස අබ්බිභාවතපුපුරිසාදිසඤ්ඤානං මුඛ්‍යතො
 විනිත්තත්තා අඤ්ඤාපාත්‍රපවත්තිවසෙන තංතංසඤ්ඤාවිධාය-
 කසුත්තානෙව අත්ථො සමාසවිධායකානිති ඤ්ඤෙ වුත්තපරිසායං
 දස්සෙත්තුං. ඉධ අබ්බිභාවාදිසඤ්ඤාවිධායකසුත්තානෙවති
 ආදි වුත්තං. තපා හි වුත්තියං වුත්තං: “උපසග්ගනිපාත
 පුබ්බකො අබ්බිභාවසඤ්ඤෙ හොති”ති ආදි. ඉධ පන උපසග්ග
 නිපාතපුබ්බකො යුත්තත්තො සමසන්නෙ, සො අබ්බිභාවසඤ්ඤෙ ව
 හොතිති වුත්තං. අබ්බසම්පුබ්බබ්ගමත්තාති අබ්බසත්ථභූත
 පදත්ථපට්ඨානත්තා අස්ස සමාසස්ස අබ්බසත්ථං විභාවයතිති
 වුත්තං. “උපගතර”න්ති ආදිසු අනබ්බසඋත්තරපදං පුරිම
 පදස්ස විසෙසනතො අපට්ඨානං ජාතනති දස්සෙත්තුං අනබ්බසන්ති
 ආදි වුත්තං. අබ්බිභාවොති එත්ථ අභූතතඛොවෙ කරභූතාතු
 යොගෙ සමපජ්ජමානෙ කත්තරි පච්චයාදනිධියා නිපාතනා
 සිසංකනතිති ඊපච්චයං කත්තා රූපසිද්ධි වෙදිතබ්බො, තෙන
 “බහුලිකතං බහුලිකරොන්ති”ති ආදි ව සිද්ධං හොති

පසුජ්ජමානපදත්තානති විසෙසනාදිපසකාරවසෙන අඤ්ඤ-
 මඤ්ඤං සමපසුජ්ජමානපදත්තානං තෙසං සායාදිවිභත්තාත්තානං
 රඤ්ඤෙ පුරිසොති ආදිවංකෙස භින්නත්තං නාමානං යො
 යුත්තත්ථභූතො “රාජපුරිසො”ති ආදිකො පදසමුද්දයො සො
 සමාසො නාමාති අත්තො, උපසග්ගනිපාතානමපි තත්තො ව
 විභතතිසොති සුභෙන ලිඛිතභාවෙන ගතිත්තාය නාමිකවිභත්ති-
 යොගතො උපසග්ගනිපාතපුබ්බකොති සුභෙන සුත්තත්තා ව

ඉඬ නාමහාවෙන ගහණං අධිපෙතනනි දසෙය්‍යං නාමානි
සාදිවිහිතානානිති වුතනං. සමයසතෙති අසු සංවෙපෙ
සං පුබ්බො. නතො කමමති අනතතො පදෙ යප්පච්චයෙ කතෙ
රූපං. සමාසියතීති යං පන සද්ධෙ අගතං තච්චි සමසනං
සමාසො තං කරියතීති අතෙ ධාතුරූපෙ නාමසමා ණයො වානි
සුතෙන වග්ගහණෙන ණප්පච්චයෙ කතෙ කමමති රූපං.

තෙසමනරනති තෙසං සමාසනසිතානං අනතරං
නාතතනං උභිතනං විභාගො පදනං සංවෙපො එකපදනනං
සමාසො. පදප්පච්චයානං සංහිතං නඤ්ඤනනි එවං සද්ධතබ්බනනි
අතෙ, යුත්තත්ථග්ගහණෙය්‍ය සභිගත්ථපකෙති එලං දසෙය්‍යං
හිනනස්ථානං. එකස්ථානමොති ආදි වුතනං. තත්ථ හිනනස්ථා
නනති රඤ්ඤ පුරිසොති ආදිමහි වාකොස නානාචිහතනි
යුත්තානං සකත්ථාවකවසෙන හිනනස්ථානං විනනං පුබ්බුත්තරුනං
පදනං විසෙසනවිසෙසිතබ්බාදිවසෙන සභිගත්ථසභිගතො
එකස්ථානමො එකත්ථානං පදසභිසානතතාදිවසෙන එකසමිං
අතෙ වුතනි. රාජපුරිසොති ආදිකස්‍ය සමාසය්‍ය පදසභිං-
පය්‍ය ලකිණං යද පන යුත්තො සමිඤ්ඤො අතෙ, අය්‍යාති=
යුත්තත්ථොති අඤ්ඤමඤ්ඤසමිඤ්ඤවසෙන අපෙකතිලකිණො
සමාසො ඉච්ඡිතො, තද යුත්තත්ථග්ගහණෙප්පලං දසෙය්‍යං
සමිඤ්ඤිතස්ථාන යුත්තත්ථග්ගහණෙතොති ආදි වුතනං. අඤ්ඤ
මඤ්ඤනිපෙසකකසුති රාජසද්දස්‍ය හටසද්දෙනෙව සමිඤ්ඤො
පුත්තසද්දස්‍ය දෙවදත්තසද්දෙන සමිඤ්ඤො අඤ්ඤමඤ්ඤන-
පෙකතිතො “හටො රාජපුත්තො දෙවදත්තස්‍ය”ති සමාසො
න හොතිති අතෙ. දෙවදත්තස්‍ය කිණ්ණා දනනාති එත්ථ
කණ්ණසද්දස්‍ය සාපෙකතිතො “දෙවදත්තදත්තො”ති සමාසො ත
හොති.

විපරිණාමනාති නාමානං සමාසො යුත්තත්ථොති ඉතො
යුත්තත්ථග්ගහණං අත්ථවසා විහතනිවිපරිණාමොති පරිහාසිතො
විහතියා විපරිණාමෙන අඤ්ඤථතෙත්ත තෙසං ගහණං
අපෙකතිතා යුත්තත්ථානනති ජට්ඨිකත්තවසෙන ඉධානුවත්තනිති
අතෙ.

ලොපෙතබ්බාති=ලොපායා පුප්පච්ඡදතෙ, කමමති ණප්පච්ච-
යො. වුඬ්ඤ්ඤමහි ව කතෙ යවනං නලනාදිසුතෙන කාරග්ගහණෙන
පායෙය්‍ය පකාරෙ කතෙ රූපං.

ඉධාති ඉමසමිං සුතෙන. අනුවත්තිතයුත්තත්ථග්ගහණෙන
සමාසනසිතආයාදිපච්චයත්තවසෙන නිවිධාපි යුත්තත්ථා ගතිතාති
දසෙය්‍යං පදනතරෙති වානි ආදි වුතනං. තෙන යෙ ඉධ

සුතතත්වා තෙසං සබ්බෙසං එකස්මිනිසං සමාසානං තඤ්ඤාපච්චයන්තානං ආයාදිපච්චයන්තානං ච අවයවභූතා විභතතිසො ලොපෙනබ්බාති යොජේතබ්බං. සමාසගහගණාධි-
කාරෙති එත්ථ යද්ද සමාසගහගණානුවත්තනමපි ඉච්ඡිතං, තද්ද සුතතත්වානං සමාසානං විභතතිසො ලොපෙනබ්බා භොන්තීති අත්ථසම්මතවෙ† තෙසංගහගණස්ස අධිකත්තා ජනසං ගහගණන තඤ්ඤායාදිපච්චයන්තවිභතතිආදීනමපි ලොපො භොතිති චූත්තයං චූත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

පහසකරාදිසුති එත්ථ ආදිසද්දෙන “දිපඛකරො ජුතිකුරො රණඤ්ඤාහො”ති ආදි අලොපසමාසො ගග්ගති. තෙසං විභතතිසො ලොපා වාති ඉතො ලොපගහගණං ච විපජිණාපන උත්තාසු විභතතිසුති වත්තතෙ. නාමානං සමාසසා සුතතත්වාති ඉතො සුතතත්වගහගණං ව.

සරො අන්තො අස්සාති = සරන්තො, තස්ස සරන්තස්ස. තිවිධස්සාති සමාසතඤ්ඤායාදිපච්චයන්තවසෙන නිපපකාරස්ස. කො සමුදයො අස්සාති=කිංසමුදයො. ඉමෙසං පච්චයා=ඉදං-පච්චයා, ඉදංපච්චයා එව=ඉදපච්චයනා. ත තු“ඉමපච්චයනා”ති පාඨො දිස්සති. “ඉදමස්මිකතා”දි වෙත්ථ තිදස්සනං. ඉමසංදමං සිසුති ආදිසු ඉදංසද්දස්ස අකාරන්තවසෙන වචනං සුබ්බවාර-ණත්තනි දට්ඨබ්බං. යංති සද්දරූපං පදන්තමෙව සමාසෙ දිස්සති. තං තස්ස ලිඛගස්ස පඤ්ඤාත්ථං නාම. කිංසමුදයෙ ව සමාසෙ නිග්ගහිතන්තොව දිස්සති. යථා “කිංසමුදයො කිං නිද්දන්තො-කිංපහවො අයංකායො කම්මෙති එන්ති එවමාදි ව. කිස්ස ක මෙ වාති එත්ථ පන බ්‍යඤ්ඤාසමිං නිග්ගහිතං උත්තන්ති දට්ඨබ්බං. තෙනෙව නිරුත්තියමපි “කිං ඉදන්ති” පඤ්ඤාත්ත වසෙන පතිට්ඨිතන්ති දට්ඨබ්බං. යඤ්ඤාත්තං ඉමසංදමංසිසු නසුංසකෙති ‘ඉදං’ සද්දස්ස ‘ඉමං’ රූපං නිපානෙත්වා තස්ස “ඉමසංදමංසිසු නසුංසකෙ”ති “ඉදංරූපං විහිතං. ඉදංරූපස්ස අපච්චසක්කායාති දට්ඨබ්බං. ඉතරථා ඉදංපච්චයනාති පාඨ විරොධො සිද්ධා. යං පන සද්දෙ චූත්තං-මාගධිකවචනෙ බ්‍යඤ්ඤාත්තසද්දතං අභාවස්ස පඤ්ඤාති වස්ස සරන්තස්සාති එත්ථ සරන්තගහගණමෙව සද්දපකන්ති. තං න සුජ්ජති. වග්ගගණෙන බ්‍යඤ්ඤාත්තස්ස සමුච්චියස්ස සමිභවතො. නිග්ග හිතන්තානමපි, කිං ඉදංති ආදි නාමානං ව, නිකිත්තමාදිපච්ච යන්තානං එවා මුහුං අලං හලං චිරං හා විසුන්ති ආදීනං ව නිපාතානං මාගධිකවචනෙපි සමුපලබ්ධන්තො බ්‍යඤ්ඤාත්තස්සාපි

† “අත්ථසම්මතවෙ” සබ්බත්ථ.

වග්ගහණෙන පකතිභාවො සිද්ධොති වෙදිකබ්බං. නනු ච විහතතිතිමිතෙනා හුඤ්ඤා ලිඛනනාපකතිරූපස්ස යො ආදෙසාදි විකාරො ආපනෙනා සො විහතතිලොපෙ සති ආතපාභාවෙ ඡායා විය සයමෙව නිවතනති, තිමිතනස්ස අභාවෙ නෙමිතති කස්සාපි අභාවතො. තස්මා අයං පකතිභාවටිඨි තිරත්තකොති වෙ? න. අනෙකනතිකතනා: “තිමිතනාභාවෙ නෙමිතතිකාභාවොති මස්ස ඤායස්ස,” තථා හි සුරියාපගමෙ තනතිමිතනස්ස ආයති උපපජ්ජනාරහස්ස ඡායාතපාදිස්සෙව නිවතති හොති. න පන තනතිමිතනාභාවෙ උපපතනස්ස සුරියකනනගතිනො පඨවිආදිනං සුකඛභාවාදිස්ස වාති දස්සෙත්තුං **තිමිතනාභාවෙති ආදි වුත්තං. සකප්පිට්ඨෙනාති එත් “රාජපුරිසො”**ති අයං සද්දො යස්මා න රාජානං දිපෙති නාපි පුරිසමත්තං, අපි භූ රාජසම්බන්ධි* පුරිසවිසෙසං දිපෙති. තතො පුබ්බුත්තරානං විතතමි පදනං සකත්මත්තස්ස දිපනතො පච්චෙකං තිරත්තකතනා ලිඛනසඤ්ඤාය අසම්භවතො විහතනුප්පතති න සියාති තස්ස පදස්ස සම්භවස්ස තාමබ්‍යපදෙසස්සාතිදෙසත්ථං. ඉදං වුත්තනති අබ්භාසො. අථ චා අවයවතිරත්තතාය ලිඛනෙත්ථ පටිමාති ආදිනා විහතනුප්පතති න සියා.

ලිඛනං ච තිපච්චතෙති ඉමිනා ච ‘රාජ’ ඉති ‘පුරිස’ ඉති ච කෙවලං නාමස්සෙව නිපාතිතතනා: “**ධාතුලිඛෙහි පරාප්පච්චයාති** චචතතො ච ධාතුලිඛෙහි පරප්පච්චයනනානං කාරකවාසිට්ඨා දිනං ච ලිඛනවොහාරදස්සතතො කිත්තද්ධිතනනානං සමාසස්ස ච පකතිනාමස්සෙව ලිඛනසමානතාමබ්‍යපදෙසත්ථිදං **තඤ්ඤාසමාස කිත්තකාති** ආදි සුත්තං ආරද්ධිනති දට්ඨබ්බං. තද්ධිනං ච සමාසො ච කිත්තකො ච=තද්ධිතසමාසකිත්තකා. තවෙ ච භූත ච ආදි යෙසං තෙ යථා වුත්තා. තප්පටිකෙහිපෙන අතවෙ-භූතාදයො. තෙසු තවෙභූංභූතත්ථාප්පච්චයෙසු අපරභූතෙසු කිත්තකා තාමථිව දට්ඨබ්බා. එතෙන තෙසං තවෙභූතප්පච්ච-යනනානං නිපාතමත්තං දස්සිතං හොති. තබ්බානිසාදි-කිච්චප්පච්චයනනස්ස ඉත්ථිසං විහිතආර්ථආදිඉත්ථිපච්චයනනස්ස ච ආදිසද්දෙන සම්භවිතස්ස බාදිධාතුපච්චයනනාදිස්ස ච තාමබ්‍ය පදෙසො අත්ථො පඨොජ්ජනං අස්සාති = **තාමබ්‍යපදෙසත්ථං. අපථෙති** බාහිරවෙය්‍යාකරණා. තෙ පන අත්ථවනනානං පදසම්මුදයානං නාමබ්‍යපදෙසො සියා. තද්ද සො සමාසස්සෙව භජ්ජති න වාක්‍යස්සාති නියමත්ථං ඉධ සමාසග්ගහණනති වදනති, තමපි සුත්තමෙව.

* “රාජස්ස සම්බන්ධි” බ්‍රහ්ම.

උපසංගනිපාතපුබ්බකොති ආදිතො අබ්‍යසිනාවොති ඉධානු-
වතතෙන නාපුංසකලිඛිතො දට්ඨබ්බොති නාපුංසකලිඛිතං
එතස්සාති නාපුංසකලිඛිතො එව වෙදිතබ්බො. න වායං කාරියං-
තිදෙසො. අබ්‍යසිනාවස්ස හි පුබ්බපදන්තපට්ඨානතතා අලිඛිතතෙන
සමපතෙන සො නාපුංසකලිඛිතොති නාපුංසකලිඛිතතතං විධි-
යතෙ. සෙසෙසු නතුචාති ආදිසු විය එත් ඉමසදදස්ස අදස්සන-
තොති දට්ඨබ්බං. චන්දනපපුරිසානංදි විය නිලිඛිතතෙන සමපතෙන
නාපුංසකතතමතෙන විධියතෙති වෙදිතබ්බං. නිපඤ්ඤනති
ආදිසු විශාති යථා නිස්සො පඤ්ඤ සමාහවාති අත්ථෙ දිගු
සමාසං කඤ්ඤා දිගුසෙසඛනනති එකතෙන නාපුංසකලිඛිතතෙන
එ කතෙ නිපඤ්ඤනෙතව රූපං හොති න නිඤ්ඤනති. එවං
අධිපඤ්ඤනති ආදිසු නාපුංසකලිඛිතතෙන කතෙපි අධිඤ්ඤනති
ඤ්ඤෙ වුත්තසදුන්නරාභාවපසංගො න හොතිති දට්ඨබ්බං.

කුට්ඨිති කුට්ඨි සමාසනන ඉච්චාදිතො අනුවතනතෙ කත්ථෙ
අමාදෙසතිවතනනත්ථං. අකාරනතා අබ්‍යසිනාවාති ඡෙදෙ.

කුට්ඨිති අධිකාරතො අමනාවො පඤ්චමා විනතතිශා න
හොති, නතිශාසනමිජ්ඣිතං අමනාවො පන විකප්පන
හොතිති යොජනා.

තෙසං උපනිගරනති තෙසං තගරස්ස සමිපාතං. දෙගිති
අත්ථො.

නිඋපසංගො අභාවත්ථෙ වතතතෙ. තෙන අභාවෙ වතන-
මාතෙන සහ සමාසං දස්සෙත්තුං අනාමෙති ආදි වුත්තං.
දරථො නිලෙසපරිලාභො.

යථා සරූපං අත්තතො රූපානුකූලං. රූපස්ස යොගගනති
අනුරූපං.

අසෙසෙ බ්‍යාපතිවජ්ඣං=මිවජ්ඣා. අත්තානමත්තානං පතිති
ගමකත්තා සකපදෙන විග්ගහො. අනිද්ධමාසනති අද්ධමාසෙ
අද්ධමාසෙ දෙවො වස්සති.

අනුපුබ්බිකනති අනුපටිපාටියං.

සොතස්ස උදකප්පවාහස්ස. අත්තානමධිකිච්චාති එත්ථ
අත්තාති විත්තං වුච්චති. අජකිත්තනති චක්කාදි.

මධිසාදුති අවධි. අහිමිධි අහිබ්‍යාපනං. ආපානිකො-
විශාති ජීවිතපරිඥාසානං.

ආකුමාරෙහි යසෝනී අනුපසම්පන්නෙහි අභිබ්‍යාපී මහා කම්මායනස්ස නිත්තිසද්දෙ, වන්නතො.

කිංචි සමාසනන ඉච්චාදිතො සමාසස්ස අනෙතානි ච වතන- මානෙ අයං චිති චුච්චති. ඉධ චුතතියං අබ්‍යසිභාවග්ගහණතා- නුවන්නතං සමාසොපලකඛණං. තෙන “චතුර්දිසං මුඛනාසිකං අසද්ධි”නති ආදිසු විගුච්ඡදබ්‍රහ්මිනිසුපි නපුංසකෙ වතනමා- නස්ස සරස්ස රස්සනතං සිද්ධං හොති. මණ්ඩානි උදකවාටි.

අං විභතතිනනති ආදිතො විභතතිනං, අබ්‍යසිභාවානි වානුවන්නතො.

පුතති=ලොපො. තබ්බිපරිතතේන ච උකාරස්සෙව ගති- තතතා ධාතාසන්නතාය ච ඔකාරස්ස ඉභවනං රස්සනතං උකාරො ඵච භවති. යෙ යෙනි චිත්තියං යථාසද්දස්ස අත්ථදස්සනං. පදන්තානිකකමෙති සතතිආදිකස්ස පදන්තස්ස අනතිකකමෙ යථාසද්දස්ස සමාසො දසසියති යථාකකමනති කමං අන- තිකකමිත්වා කරොති.

යාව ඉච්චයං නිපාතො අවධාරණෙ වන්නතො. තදත්ථදස්ස- ත්තං යතනකො පටිච්ඡේදෙති චුතතං. යාවතා යතනකො ආසුපරිච්ඡේදොයාමනාසුඛං, වස්සානං අනෙතො=අනෙතාවස්සා; වස්සකාලස්ස අනෙතාති අත්ථො. හෙට්ඨාපාසාදං පාසාදස්ස හෙට්ඨා යං හෙට්ඨිමනලං. පුරෙහනතං හතතකාලතො පුබ්බෙති අත්ථො.

අබ්‍යසිභාවසමාසො.

විසෙසනං පුබ්බපදමස්සාති=විසෙසනපුබ්බපදෙ, එසකයො සෙසෙසුපි. උපමීයති එතෙනාති=උපමානං. තං උත්තරපදං එතස්සාති=උපමානුත්තරපදෙ, සමභාවතාදීපකං ඉතිසද්දසති- තං පුබ්බපදමස්සාති=සමභාවනාපුබ්බපදෙ, අවධාරිමානත්ථ- දීපකං එවසද්දසතිතං පුබ්බපදමස්සාති=අවධාරණපුබ්බපදෙ. න ඉති නිපාතො=නතිපාතො, සො පුබ්බපදමස්සාති=නතිපාත- පුබ්බපදෙ, කු ඉති නිපතො පුබ්බපදමස්සාති=කුපුබ්බපදෙ. පාදයො උපසග්ගා පුබ්බපදමස්සාති=පාදිපුබ්බපදෙ, උපසග්ග- පුබ්බපදෙ.

තත්ථ තෙසු; විසෙසනපුබ්බපදෙ කමමධාරයසමාසො නාව පඨමං දසසියති. කුල්‍යාධිකරණභාවො සමානාධිකරණතා, තස්ස කුල්‍යාධිකරණභාවස්ස පාකටත්ථං වසද්දතසද්දතං පසුඤ්ඤ- නං හොති. අතො පරන්ති අබ්‍යසිභාවසමාසතො උද්ධං.

අන්තර්ගතය. සමාජගතයක්දාවනු වන්නේ. විප්ලව
 ක්‍රියාකරණයක් වුවද, නිසියෙන්ම වන්නේ දෙසිය
 විප්ලව ක්‍රියාකරණයක් වන්නේ. විප්ලවයක් විප්ලවයක්
 වන්නේ එය යන ජාතිගතයන් වන විසින්ම වන්නේ
 වන්නේ සාධාරණය වන නිවැරදියෙන් නිසියෙන්.
 යථා “විප්ලවයක් නිසියෙන් යථාය.” ආදිය දෙක
 දෙකම ගොතනාදි සිතියන. යථා “ජාතිකතාගරාජා,
 භූරිදත්තතාගරාජා,* ගොතමුදො” නි ආදි. අවිසිටිය ව
 වන්නේ වානිජරාජිය. විසින්ම සාධාරණ හවරින් මහත-
 ගුණන පුරිසය විසින්ම. කමම සිති එය කට.
 කරාති නි ආදිය යථා නිවැරදියෙන් දෙකට පාදක
 කමම සිති තනිවැරදියෙන් පහත දැක්වෙන්නේ
 අතිපරිවර්තනිකයන් නිසියෙන් තනිවැරදියෙන් වා
 පහත පහත ව සිතවේ හොති, තනි කමම විය.
 බාහිරයින් වන්නේ. සමාජය වා විසින්ම විසින්ම සිතවේ
 එකපරිවර්තක “මහාපුරිස” ඉති වන්නේ පහත පහත
 වන්නේ අන්තර්ගතය=විප්ලවය, තනි.

එසේ වා කමම සිතියන. මහත. මහා ක්‍රියාක
 කරණය පහත, සිතියන සිතියන වන්නේ විසින්ම පුරි-
 නිපාතය සිතියන හොති.

විප්ලවය ආදිය කමම සිතියන සිතියන සිතියන
 ආදිය දිගින් වානු වන්නේ.

අන්තර්ගතය අන්තර්ගතය සිතියන. ගුණය-
 වන්නේ විසින්ම සිතවේ ගුණය පුරිපද්ධතා අතිවන්නේ
 අතිකතය. විසින්ම පුරිපද්ධතා වන්නේ. අති-
 බාහිරය විසින්ම වන්නේ අසානි=අතිබාහිරය වන්නේ. අතිබාහිර-
 යෙන්ම සිතවේ වන්නේ පුරිපද්ධතා වන්නේ. ව හොති
 අන්තර්ගතය පහත පහත පහත විසින්ම පුරිපද්ධතා.
 † සමුදායය සාධාරණය. සසඳුදෙසො. පුරිපද්ධතා මහත-
 පුරිපද්ධතා ආදිය අතිබාහිරය සමාජය න හොති. කෙටි
 අනුපාතයෙන් පුරිපද්ධතායම හොති.

ලොපන වන්නේ සසඳුදෙසො ලොප. ගිවිසි ඉතො
 ලොපන අනු වන්නේ.

* “භූරිදත්තතාගරාජා-බහුසු

† “සමුදායය” නි බහුසු. “සමුදායය” නි වා පාතය.

ප්‍රමයා අ=ප්‍රම ඉති කතා ප්‍රමසද්දන්තයා අකාරයා ලොපො. අන්තාපෙකතියං ඡති. ලිඛිතාදිසුහි විසේසනං. “ඉතිප්‍රම-නප්‍රංසක”නති ආදිසු අතිපසසඞගතිවත්තනත්ථං සමාසෙසුහි බහු-වචනං. “ප්‍රමහාවෝ”ති ආදි සමාසබහුත්තදස්සනත්ථං.

මහතං මහා ඉව්වාදිතො කුලාධිකරණෙ පදෙති වත්තතෙන.

කමමධාරයො ඉති සඤ්ඤා එතස්සාති=කමමධාරයසඤ්ඤා. තස්මිං-කමමධාරයසඤ්ඤා. එත්ථ සඤ්ඤාගහණං සුබොධත්ථං. භාසිතො පුබ්බ ප්‍රමා එතෙනාති=භාසිතප්‍රමා, දුතියා ව සා භික්ඛා වාති=දුතියගික්ඛා. එවං දුතියාචිහතති. එත්ථ පුබ්බපදස්ස සඤ්ඤාසද්දන්තා ප්‍රමහාවාතිදෙසො න භොති. තාගි ව සා මාණවිකා වාති=නාමමාණවිකා. පුබ්බපදෙස්සායනාති යදි හි ඤ්ඤෙ චුත්තනෙයෙන උත්තරපදස්සාපි ප්‍රමහාවාතිදෙසො සියා, තද බත්තිකුමාරිති ආදිසු “බත්තිකුමාරො, කුමාරසමණො, තරුණබ්‍රාහ්මණො”ති එවං අතිධරුපසසඞගා සියා. තස්මා පුබ්බපදෙස්සොවායං ප්‍රමහාවාතිදෙසොති වෙදිතබ්බං. ඉතිසමිච්චෙව අනුවත්තතෙන. නං කිමත්ථනාති අභිප්පායො. කුමාරි එව රතනනාති ආදිසු සමානාධිකරණස්ස පුබ්බපදස්ස භාසිතප්‍රමතො සතිපි ප්‍රමහාවාතිදෙසො න භොති. උත්තරපදස්ස ඉතිවාවං-කත්තාභාවතො. ගංගා, නාදිති ආදිසු පන පුබ්බපදස්ස නිච්ච මිනිලිඛිතවාචකත්තා ප්‍රමහාවාතිදෙසො න භොති. තණ්හා එව නදි=තණ්හානදි, පඨවි එව ධාතු=පඨවිධාතු. සඤ්ඤාසද්ද-න්තාති ජාතිගුණක්‍රියාවවත්ථාදිසද්ද හි වජ්ඣනං විසේසනභාවෙන පරිවත්තනති. න තු නතු වතුති ආදිකා සඤ්ඤාසද්දාති නිශම-ලිඛිතත්තා තෙසං ප්‍රමහාවාතිදෙසො න භොති. තවා “පඨමා විහතති වත්තමානාචිහතති” ආදිසුපි.

පුරත්ථං භවො=පුරජාමිමො. පුරජාමිකායො පුබ්බකායො; පච්ඡ ජාතො=පච්ඡිමො. නාතිතො උද්ධං උපජිමකායො; තවො ව සො ආවාසො වාති=නිවාසායො; කතරො ව සො නිකායො වාති=කතරනිකායො; නිකායොති රාසි. හෙතු ව සො පච්චයො වාති හෙතුපච්චයො. එවං “ආරමමණපච්චයා”දිසුපි.

බහුලිකතනාති එත්ථ අභුතතබ්බාවෙ සමපජ්ජමානෙ කතනරි කරධාතුයොගෙ ඊපපච්චයො. තව පරිමාණං එතස්සාති=තවකං, ජිවිතප්පඛානං තවකං=ජිවිතනවකනාති එත්ථ “සාතසාවිකා”දිසු විය මජ්ඣපදලොපො.

තදනුපරොධෙතාති වචනතො ජීනවචනානුපරොධෙතාති චුත්තං. වජ්ඣ ව තං විසේසො වාති=වජ්ඣවිසේසො. එවං බමම-විසේසො.

විපරිතයාවසෙන සිහිදබුණෙහි. මාසො මුග්ගසදිසො අපරතනවිසෙසො කතං ව තං අපථාවසිට්ඨතාය අකතං වානි=කතාකතං, විතතකමොදි. ඡිද්දං ව තං අච්ඡිද්දං වානි=ඡිද්ද-ච්ඡිද්දං. උච්චං ව තං නිච්චෙට්ඨන අච්චං වානි=උච්චාවච්චං-නිච්චං. සිතතං ව තං උදකෙන සමමට්ඨං වානි=සිතතසමමට්ඨං යාතං. ගතං ව තං පච්චාගතං වානි=ගතපච්චාගතං.

අභිධානානුරොධතොති පයොගානුකූලතො; උසහසංඛිත වසහසදිසතො වසහො, පුමා ව සො ගවො වානි=පුඛගවො. මහාමොහතමොනඥො ලොකෙ සඤ්චමමපජ්ජාතකරණෙන ආදිච්චසදිසතො බුද්ධො ව සො ආදිච්චො වානි=බුධාදිච්චො. විජ්ජතට්ඨෙන ගමහිරට්ඨෙන ව දුරුතතරණතො සාගරසදිසතො විතයො ව සො සාගරො වානි=විනායසාගරො. පුණ්ඩරිකං සෙනපදුමං. පදුමමිව මුඛං=මුඛපදුමං.

බුද්ධකවගුලීතං විය ධමමොති උප්පන්නා සංඝඤ්ඤ=ධමම-සංඝඤ්ඤ, ධමමොති සංඛිතො කට්ඨතො=ධමමසංඛිතො, පාණොති සංඝඤ්ඤ=පාණසංඝඤ්ඤ, සා අස්ස අත්ථිති=පාණසංඝඤ්ඤ, තස්ස භාවො=පාණසංඝඤ්ඤිතා. ධමමබුඞ්ගි ආදිසු මුත්තට්ඨාන-මප්පයොගොති ඉතිසද්දස්ස නිවතී. අසුභනති සංඝඤ්ඤ=අසුභ-සංඝඤ්ඤ, බෙනිසු අතිච්චනති සංඝඤ්ඤ=අතිච්චසංඝඤ්ඤ. එවං අනතනසංඝඤ්ඤ සරිරෙ චතුරධාතුවච්චතවසෙන ධාතුති උප්පන්නා සංඝඤ්ඤ=ධාතුසංඝඤ්ඤ, ධාතුමත්තාසු ඉත්ථිසු ධීතාති උප්පන්නා සංඝඤ්ඤ=ධීතුසංඝඤ්ඤ, අනතනති බහිපඤ්ඤකො අනතාති විපලොසවසෙන උප්පන්නා සංඝඤ්ඤ=අනතසංඝඤ්ඤ.

කමමඵලසද්දහමානලකිණි අච්චෙට්ඨප්පසාදසංඛිතා ව සඤ්ඤායෙව ධනං = සද්ධාධනං, පසාදවනු ඵව අත්තතො මන්දනිකවසෙන දස්සනවිඤ්ඤාණස්ස මන්දනිකභාවකරණෙන ආච්චෙට්ඨෙට්ඨන ඉන්ද්‍රියං වානි = චක්ඛුස්ඤ්ඤං. න තු අත්තඡ්වාදි. එවං සොනින්ද්‍රියාදිසුපි. පසාදවනු ඵව අත්තභාවාභාවතො අරුපධමොතං ජානිදෙසට්ඨෙන ආකරතො ආයතනනි=චක්ඛායතනං. න තු අත්තඡ්වාදි. එවං සොතායතනාදිසුපි. පසාදවනු ඵව සලකකණධාරණතො නිජ්ජවතීස්සත්තට්ඨෙන ධාතුති චක්ඛුධාතු, එවං සොතධාතාදයො. චක්ඛුවිඤ්ඤාණචීටියා පච්චතිමුත්තා චක්ඛුමාරං. එවං සොතචාරාදීති නිඤ්ඤ-චණ්ණසංඛිතාරුපමෙව දස්සනත්‍රියාය විඤ්ඤාණස්ස ආරමමණං, තනුතීස්සයභුතණ්ඩානනි = රූපාරමමණං.

සබ්බසස්සධාති තස්ස සමුදයස්සෙව අත්තං භොති, න තු තදෙකදෙසස්ස. සද්දනුපප්පනාති එත්ථ අකාරස්ස දස්සනතො

ඉතරථා සුත්තාරමාසා නිරන්තරාචාරාපනතිනො. සමුදයෙ පවතෙනා සද්දො අවයවෙපි දිස්සති. යථා සමුද්දො දිට්ඨොති ආදිසු විශාති දස්සෙත්තුං තපපුට්ඨෙකදෙසනනාති වුත්තං.

නනු ව 'න' ඉති නිපාතෙන කථං සමාසො යුජ්ජෙය්‍ය?

යසමා යතො, විජ්ජමානාසා වජ්ජනො; දෙසාදිනියමං, දෙසකාලආකාරනියමං; විනා, නං යපෙත්වා; නිසෙධො න යුතොති. නථාපි ඉධ වොරො නත්ති ඉදති වොරො නත්ති නායං වොරොති වා එවං දෙසකාලාකාරනියමෙනෙව සතො පටිසෙධො යුජ්ජෙය්‍ය, නාපි අසතො අවිජ්ජමානාසා සසවිසාණාදිනං නිසෙධො යුතො, අඵලනා. නසමා දෙසකාලාදිහෙදනවච්ඡි- න්නාටෙතා බ්‍රාහ්මණසද්දෙන සහ බ්‍රාහ්මණෙත්ථ අවතනමාතෙන වා තෙන සහ අබ්‍රාහ්මණොති කථං සමාසො සියාති වොදනං දස්සෙත්තුං න නිසෙධොති ආදි වුත්තං. නිසෙධංථානුචාදෙනාති දෙසාදිනියමෙනෙව නිසෙධස්ස නිසෙධෙතබ්බස්ස අත්ථස්ස අනුචාදෙන. සදිසතොපි †ඔසාරිතත්ථස්ස අනුභාසනෙන, බ්‍රහ්මසතොනවිතිවිමුක්තස්ස පරාභිමතකතතො විය කත්ථි ජිවසරිරෙ පටිසෙධවිධානං ඉධ සතිත්ථියං විඤ්ඤාණබ්‍යතිරිතෙනා කතො උපලබ්භතිති පටිසෙධනං මිච්ඡාගාහං ගහෙනා ධීනස්ස පරවාදිනො විච්ඡාගාහභාවස්ස ඤාපනත්ථ. යුජ්ජෙනෙව යථා විවරාදිධාරණෙන භික්ඛුසදිසාකාරෙන වරන්තං දුස්සිලපුගාලං අජාතිත්වා අයං භික්ඛුති මිච්ඡාගාහං ගණහනනමුද්දියා නායං භික්ඛුති නිසෙධෙතබ්බස්ස පච්ඡානුභාසනෙන පටිසෙධනං පරස්ස විපරියාසග්‍යාහතිවත්තනත්ථ. යුජ්ජති. එවං බ්‍රාහ්මණසදිසං බ්‍රාහ්මණනාති වදති සති නායං බ්‍රාහ්මණොති නිසෙධො යුජ්ජෙනෙ- වාති පරිභාරො.

නිසෙධෙතබ්බමෙව වාපසජ්ජාපෙත්වා සදිසතොනපෙකකණෙන පටිසෙධො = පසජ්ජපටිසෙධො. යථා: අසඬ්භොජී පරිත්තුලික මත්ථමුග්ගයා උත්තරපදත්ථස්ස * අසනං බෙපො නිවත්තනං පරිසුද්ධො. අසුට්ඨමපස්සාති සුරියං න පස්සතිති අසුරියමපස්සාති එත්ථ හි දස්සනක්‍රියාපටිසෙධස්සෙව පටිපාත්තො පසජ්ජපටිසෙධොව අත්ථො පරිසුද්ධිත්වාති බ්‍රාහ්මණත්ථං නිවත්තෙනා, උත්තරපදත්ථනිවත්තනෙන හි තංසදිසාදිඅත්ථස්ස විධානං පරිසුද්ධො නාම.

වසුත්තත්ථිනාති වජ්ජනො අභාවො, අසඬ්භොජීති ආදිසු විශ ක්‍රියාපටිසෙධො. අඤ්ඤානු මුත්තාති නිවත්තනතබ්බවජ්ජනො

† “ඔසාරිතත්ථස්සා”ති කත්ථි.

* “දස්සනං අසන”නති කත්ථි.

අඤ්ඤත්‍ර නංසදිසෙ වජ්ඣමනි විධානස්ස පදස්ස. වුතති පවතනනං, අත්තනරවිධානං. සප්පදස්ස ලක්ඛණං නාම. තස්මා පරිසුද්ධපකෙහි “අබ්‍රාහමණො”ති සමාසො සිඤ්ඤාතිති න කොපි දෙසො.

නක්‍ර ඉති වොදෙතුකාමතාය පරස්ස අභිමුඛිකරණෙ නිපාතො. එවං සන්නෙපිති පුබ්බපදභූතස්ස තස්ස උත්තරපදත්ථං පරිසුද්ධස්මිත්වා නංසදිසාදිවාචකතෙනන අත්තනරවිධානෙ සති “අබ්‍රාහමණො”ති එවමාදිස්ස තපපුරිසත්තා තස්ස උත්තරපදත්ථං පටිඛානනා කථං සමභවෙය්‍යාති වොදනා. නායං දෙසො. කෙවලාති න ඉති නිපාතෙන අසතිනා, බ්‍රාහමණගහපති-මනුස්සාදිසද්ද, බ්‍රාහමණාදිඅත්ථානං එව වාචකතෙනන සාහමා පසිද්ධං ගතා, කෙවලො භූසද්දො වීය භවනතේ. න ඉති නිපාතයොගෙ පන සති තෙ බ්‍රාහමණාදයො සද්දා සදිසාදි-අත්ථස්සාපි වාචකා භොනති. අනු අභි ආදි උපසංහරණොගෙ භූමාතු වීය අනුභවනාදිඅත්තනරෙති දස්සෙතුං යද් තෙ පනාදි වුත්තං.

උත්තරපදත්ථංපොනකොපයමාති ඉමිනා තුලාසිකරණතා† වෙත් දසසිතාති දට්ඨබ්බං. අමනුස්සොති මනුස්සසණ්ඨාතො යකනාදි. තථා අස්සමණො න බ්‍යාකතාති එත්ථ බ්‍යාකතා තාම කුසලාකුසලභාවෙන කපිතා. තතො පරං ච ත බ්‍යාකතාති කතා විපාකාදයො. වාදසඅකුසලවිතතුපපාද සබ්බිලිට්ඨා අකුසලා. තතො අපරෙ අසබ්බිලිට්ඨා නාම. සබ්බෙ ලොකීයා ධම්මා පරියාපත්තා පරිච්ඡින්නා ලොකෙ අනෙතාගධා තතො අඤ්ඤා අපට්ඨාපත්තා.

අලොභොති ලොභපට්ඨකෙහි ධම්මො. අකතාති ක්‍රියා තිසෙධම්මතකො පසඤ්ඡපට්ඨෙධිසංඛාතො අභාවො වුත්තො.

අනතනත්තස්ස තපපුරිසෙති ඉතො නස්ස තපපුරිසෙති ච වතනතෙ. න අත්තො ගුණො අනස්සාතිධෙය්‍යා. නිවච්ඡමාස තතාති පාදිපුබ්බපදස්සෙව කුපුබ්බපදස්සාපි තපපුරිසස්ස නිවච්ඡමාසත්තා අඤ්ඤාපදෙන විගහණො.

අනතනත්තස්ස තපපුරිසෙති ච සරෙ අනිති ඉතො සරෙති ච වතනමානෙ කුච්ඡිතං අසනං=කදසනං; කුච්ඡිතා දුරං=කුදුරා; කුච්ඡිතා දිට්ඨි=කුදිට්ඨි.

පාචවනනති එත්ථ කච්චාදිමජ්ඣන්තරාදිතා දිසො. පටිඛානනති උක්කවට්ඨං, මුනිවචනං. අසුත්තත්ථත්තාති එත්ථ න

† “තුලාසිකරණතාතවත්ථා”ති සබ්බන් දිස්සති.

පුතගෙයොති අපුනිගෙයො. න සද්ධං භුඤ්ජති අසංදාගොජීති ආදිසු නස්ස බ්‍යවතිතෙන අඤ්ඤාසාපෙකෙන නියාපදෙන සම්බන්ධතො පුත සද්ධාදිඋත්තරපදෙති සම්බන්ධතාවෙන අයුත්තත්භාවතො අඤ්ඤමඤ්ඤසම්බන්ධතාභාවතො යොගවිභාගං විනා අඤ්ඤානි සුත්තෙන සමාසො න සිජ්ඣතිති අබිප්පායො. “යොගවිභාගතො ඉට්ඨපසිද්ධි”ති න වාතීසප්පඛේතා. දිට්ඨො පුබ්බං පුරිසො නථාගතනති කත්තරි දිට්ඨො, දිට්ඨ පුඤ්ඤාති ආදිසුපි කම්මධාරයාදිලක්ඛණභාවො යොගවිභාගෙන සමාසො. දිට්ඨපුබ්බා දෙවොති ආදි කම්මති, ගතා පුබ්බං තෙනාති ගතපුබ්බා, දිසා. පහරණං. පහාරො.

කම්මධාරයසමාසො.

සබ්බො පුබ්බෙ අස්සානි=සබ්බාපුබ්බො. දිගුසදිසතානාති යථා අයං දිගුසද්දෙ, සබ්බාපුබ්බො කම්මධාරයො එකත්ථෙයොති ව නථා අයං සමාසො නංසදිසතාය දිගුති වුත්තො. චිති අවගච්ඡිත්තාති වා=දිගු. දිගුති එත්ථ සත්ථා රස්සො නිපුංසකෙති ගොසදදස්සොකාරස්ස රස්සත්තමුක්කාරො. ඉත්තරපකෙති පාරාදි-ගම්මො රූති ගම්මො රූප්පච්චයෙ ඉම්මො නිපාතතෙන රස්සත්තෙ ව කතෙ රූපං.

සො නිපුංසකලිඛිගාති ඉතො නිපුංසකලිඛිගාති ව වතනතෙ. සමාහාරදිගුස්සාති එත්ථ සමුදයප්පධානො සමාහාර දිගු නාම. අවයවප්පධානො අසමාහාරො දිගු. යථා “වතුද්දිසා.” අඤ්ඤානු පතා ති අසමාහාරදිගුමති, වත්තාරි සච්චාති=වතුසච්චං; සත්ත අභිගානීති සත්තබ්බං.

සමාසස්ස අත්තෙ ධීතා සමාසගතගතා, තෙසං. රාජාදි ගණස්ස ආකතිගණත්තා විරත්තාදියුපි අප්පච්චයො. තෙන අප්පච්චයවිධානෙන පඤ්චගවනති ආදි ව සිජ්ඣති. නදිමහා වාති එත්ථ කප්පච්චයානුවත්තතඤ්ඤ උජ්ඣකමෙව සිජ්ඣතිති අබිප්පායො. ගතිත්තසසිත්තං මහාචුත්තත්තාව සිජ්ඣති

දිගුසමාසො.

භවතොති දුතියාදිසමාසස්ස සම්භවතො සො ජබ්බිමධා පඨමානප්පුරිසො කම්මධාරයොව, නුලාභාධිකරණත්තා. නිත්ථාති නසම්. ජබ්බිමධෙ, දුතියාය සම්බන්ධි නප්පුරිසො සමාසො=දුතියා නප්පුරිසො. දුතියත්තං පන ගතාදිසකම්මකකිත්තකතෙනති පරපදෙති සහ සම්මස්සතෙති දස්සෙතුං ගතාති ආදි චුත්තං.

තපසුපිණ්ණානි උපත තපසුපිණ්ණානි ඉතො තපසුපිණ්ණානි වතනමානෙ:

ආං ආදි යෙසං තෙ=අමාදශයානි අවිසෙසෙන චුතොපි නාමානං සමාසෝනි අධිකාරතො නාමෙතිනිපි සිද්ධං. උත්තරපදත්ථසංඛ්‍යානස්ස අභිධෙය්‍යස්ස වචනං ලිඛිතං ච අස්සානි අභිධෙය්‍යවචනලිඛිතො.

සංඛරනිකානානොති ආදීසු අවචනනසංයෝගෙ දුතියා. පච්චයවිධානෙ උපොච්චාරිතං පදමුපපදං. උපපදස්ස සම්බන්ධී සමාසෝ=උපපදසමාසෝ. කුමහං කරොතිනි ආදීසු චුතනියෙව වාක්‍යං නන්ති. තෙන කරොතිනි ආදි ත්‍රියාපදෙතෙව විගහතො. තෙනෙව කම්මකාරොති ආදීසු විගහනුප්පන්නිතො පුරෙතර මෙව කාරාදිසද්දෙන අමාදශයානි ආදිනා සමාසෝ. “පුබ්බාපරානං අත්ථුපලද්ධියං පදනනි පරසමඤ්ඤාය කාරාදිසද්දස්ස පදවොභාරො. ඉතරථා කමමං කරොතිනිපි වාක්‍යප්පයෝගප්පසංගො පියා, තතො අසමාසනතා තාමඛ්‍යපදෙසෙ ස්‍යාදුප්පන්නි. ධම්මධරොති අප්පච්චයනනතා න චුද්ධී. තවනතු ච මාතඅනනප්පච්චියා ච තෙ ආදයෝ යෙසං තාවිච්චාචානතුංතුනආදීනං තෙ නථා චුතතා, තෙ කිත්තඤ්ඤා පච්චියා අනතා එතෙසනනි තවනතු-මානනාදිකිතනතා. තෙති සහ වාක්‍යමෙව, න සමාසෝ. අනභිධානතොති ඛදනං භුතනවාති අභිධානස්ස *ගම්කප්ප-යෝගස්සාභාවතො. ධම්මං සුඤ්ඤාමානොති ආදීසු නිසීදනීති ආදිනා ච, කමං කරානො කාතුං චා ගම්ස්සාමීති ආදිනා, සාපෙකකතාය ච න භවති. තදනුපරොධෙතානි පරිභාසතො අභිධානලක්ඛණා හි තද්ධිතසමාසකිතකානි සිද්ධං.

දුතියාතපසුපිණ්ණො.

තනියනං පන කිතනෙනන පුබ්බසද්දසාදිනා ච කිච්චප්පච්ච-යනනාදිති සමස්සතෙති දස්සෙත්තුං නතියානි ආදි චුතනං. බ්‍රහ්මෙන භාසිතොති ආදීසු කමමති ත්‍යජ්‍යවචයයෝගතො කතතරි තනියා. ඉස්සරෙන රට්ඨසාමිතා කතං=ඉස්සරකතං. සියං අතතනා කතනනි=සයංකතං. ඉච්ඡාය පබ්බතො* උපදුතො කායච්චිසංචරාදි-ලක්ඛණෙන සීලෙන ගුණෙන සම්පන්නො සමනතාගතො පරිපුර්ණො=සීලසම්පන්නො; සහජෙය්‍යං තනියා. “සුබ්බෙන සහගත”නනි ආදි සහයෝගෙ තනියා. පියෙහි විප්පයෝගො=පියම්පයගොගො, ජාතියා අකොති ආදීසු විසෙසනෙ ච තනියා.

§ “ගම්කප්පච්චයයෝගස්සා භාවතො” ‘තී-බ්‍රහ්ම.

* “අපකතො”නිපි කන්චි.

චතුර්වර්ගෙනාමි භික්ෂුසංඝෙන කරණීයං කාතබ්බං කමමං=චතුර්වර්ගකරණීයං; අනියාදිනිවච්ඡාවචයනෙනාති යොගෙපි කතන්තරිතනියා කිවි තචනතුනබ්බපච්චයෙති යොගො අනනිධානතො චාකෘතමෙව න චුතනිති අභිප්පායො. මාතරා සදිසො=මාතුසදිසො ඵකෙන උභතා වීසනි සීලෙන විකලොති උභතත්ථයොගදස්සනං. චාචාය සබ්බලො, මුදුකොති අත්ථො; සත්ථාරා සදිසො; සංක්ඛ්ඛාතපොති ඵත්ථ සදිසත්ථාචකො කප්පසද්දො. ගුණොදකනාති ආදීප්ප සමාසෙනෙව සංසර්වාදිභාවස්ස චුතතනතා චුතතට්ඨාන-මප්පසොගොති සංසර්වාදිසද්දස්ස නිවතති.

නනියානපපුට්ඨො.

චතුර්වර්ග චතුර්ත්තං පුබ්බපදං; තදත්ථෙන අත්ථසද්දෙන නිතෙන දෙය්‍යසද්දෙනා ච සමස්සතෙති අත්ථො. තස්ස ඉදං=තදත්ථං, තසමිං-තදත්ථො. දුස්සං චත්ථං; මූල්‍යනති මූලං; අනතනා ඉච්ඡනං දිසං ගච්ඡති=ගමිණො, පාසාදදබ්බනති පාසාදත්ථං දබ්බං† අත්ථසද්දෙන නිවච්ඡමාසතනා අත්ථායාති අත්ථසද්දෙවිගහගො, සබ්බලීඛගතා ච. සංචරත්ථායාති කායච්චිචාරවිදහනත්ථායාති අත්ථො. සමාබ්බස්ස අත්ථාය=සමාබ්බත්ථාය, නිබ්බද්දති බලව විපස්සනාඤ්ඤා; විරාගො මග්ගඤ්ඤා; විමුක්ඛනි අරහත්තඵලං; විමුක්ඛනියා අත්ථායාති=විමුක්ඛත්ථාය; “සබ්බස්ස දුතබ්බං, සබ්බස්ස දුතුං, සබ්බස්ස දත්ථා, සබ්බස්ස දදනො”ති ආදීප්ප අනනිධානතො සාපෙකබ්බතාය ච සමාසො න ගොති.

චතුර්වර්ගපපුට්ඨො.

පඤ්චමිති පඤ්චම්‍යනනං; අපගමනත්-හස්ත්-විරනිඅත්-මොචනත්ථාදිති උතතරපදෙති සමස්සතෙති අත්ථො. පලාපෙති අපගතො = පලාපාපගතො; පිණ්ඩපාතතො පටික්ඛනෙනො = පිණ්ඩපාතපටික්ඛනෙනො; ආපතනිතො චුර්චානං = ආපතනි-චුර්චානං; උකකට්ඨතො උකකට්ඨං = උකකට්ඨකකට්ඨං; ඔමකතො නිතතො ඔමකං = ඔමකොමකං.

පඤ්චමිතිපපුට්ඨො.

තුප්පච්චයනෙනාති පුරුණප්පච්චයනෙනාති ච යොගෙ නිධාරණාදියොගෙ ච ඡර්ඣසමාසො න ගොතිති දස්සෙතුං කිවි චාකෘතමෙවනාති ආදී චුතතං. අසමබ්බෙ “හරො රාජපුරිසො දෙවදත්තස්සා”ති සමාසො න හවති, සාපෙකබ්බතාය “කොසල

† “පාසාදදබ්බනති පාසාදදබ්බත්ථං දුතං” ඉති සබ්බපොත්ථකෙසු.

රාජපුතො”ති න භවති. සමබන්ධසංයුතං සාපෙක්කතො සතිපි සමාසො වාක්‍යත්ථස්ස ගමකතො බොධකතො; යථා: ඉදං-දතස්ස ගරුතො කුලං=ගරුකුලං. එවං දෙවදත්තස්ස “භගිනි පුතො.” තස්ස “පාදමුලෙස්ස”ති ආදී.

ජභිතපසුපිණො.

රූපෙ රූපාරම්මණෙ විසයෙ උප්පන්නා සංඝස්ස=රූපසංඝස්ස. එවං සෙසෙස්සු. කුපෙ මණ්ඩකො=කුපමණ්ඩුකො. චන්චරොති ආදීනං උපපදසමාසතො අඤ්ඤපදෙනෙව විග්ගහොති කත්ථා ඉධ වුත්තියෙමාති වුත්තං. සිරස්මිං රුහනිති=සිරොරුහං.

සත්තමිතපසුපිණො.

ජීවිකං පතොතො=පතනජීවිකො. අමාදයො පරපදෙහිති සමාසෙ කතෙ පුබ්බපදපරතිපාතො. ඤාමාදිසුතෙන න රස්සතනංච විසෙසො. එමං අතිආදයො අතිකතනාදිඅත්ථෙ දුතියාය. අකකනති ඉන්ද්‍රියං. පතිඋපසග්ගො ඉධ පතිගතත්ථෙ චත්තනිති දසෙස්සං පතිගතනති ආදී වුත්තං. පච්චකකිවිසයතො පච්චකකාති අත්තනාවො සරිරං වුච්චති. අමාදයො අවකුට්ඨාදිඅත්ථෙ තතියාය, පරියාදයො ගිලානාදිඅත්ථෙ චතුත්තියා, තීරාදයො නිකකනනාදිඅත්ථෙ පඤ්ඤමියා. අය්‍යකො වුච්චති පිතාමහො, තස්ස පිතා පය්‍යකො. උපරිහෙට්ඨාදයො ජරිතියා.

අමාදිපරතපසුපිණො.

පහංකරාදිස්ස සබ්බතො ණවුට්ඨාපි වාති අප්පච්චයෙ කතෙ සමාසො සහසා කතනති එත්ථ මනොගණාදිතො සමිතනා-නමිඤ්ඤා ඉති නාවචනස්ස ආකාරාදෙසො. ස සරෙ වාගමොති සාගමො. ගවමපතිත්ථෙරොති එත්ථ තත්තො නමමපතිමනා-ලතෙන ච සමාසෙහි නාවචනස්ස අමාදෙසෙ අමාදෙසෙ අලුත්ත සමාසෙ සබ්බත්ථ පුබ්බපදවිභවතියා අලොපො හොතිති ඉදමෙව සුත්තං ඤාපකනති දට්ඨබ්බං. නදනුප්පරොමෙතාති පරිහාසිතො වා. මනසිකාරොති මනස්මිං ත්‍රියා. පුබ්බනිවාසොති පුරිම ජාතියං නිවුත්තකකා. අනෙතවාසීති ආවරිතස්ස සමිපෙ වසන සිලො සිසෙයා. ජනෙස්සතොති ජනෙ පාකටො, උරසිලොමොති උරස්මිං උට්ඨිතො ලොමො, එවං කණ්ණිකාලො ඉට්ඨාදි.

අලොපතපසුපිණො.

තපසුපිණසමාසො.

වෙ පද්ධති අස්සාති=විපදද. සො දුට්ඨො සමානාධිකරණො භානාධිකරණො වාති තිති පද්ධති අස්සාති=නිපදද. න ඉති නිපාතො පුබ්බපදමස්සාති = නනිපාතපුබ්බපදද. සහසද්දෙපි නිපාතොයෙව, උපමානං පුබ්බපදමස්සාති=උපමානපුබ්බපදද. සංඛ්‍යාඋභයං පදමස්සාති=සංඛ්‍යාභයපදද, වාසගුණෝ සංඛ්‍යා පුබ්බපදෙපි හොති. විනාශ දිසානං අනතරාලං කොණං දිසනත රාලං, තං අතො අස්සාති=දිසනතරාලමනො. අඤ්ඤාමඤ්ඤාපච්ච නිකක්‍රියාය කරණං ව්‍යතිහාරො, සො ලක්ඛණං නිමිතතං අස්සාති=ව්‍යතිහාරලමනණො, සුඛක්‍රියා.

අඤ්ඤාති ව තාති පද්ධති වාති=අඤ්ඤපද්ධති; තෙසං යං යෙන, යස්ස, යසමා, යස්ස, යසමිනති දුතියාදිවිභවතානනානං අත්තං අඤ්ඤපද්ධතො, තෙසු බහුබ්බිතිසද්දෙ පුබ්බතතරාලයපද්ධතො වජ්ජෙතො තදුභයවිසෙසිතං අඤ්ඤපද්ධතං දිපෙති. තථා අයං සමාසොපි තංසදිසතො තබ්බොභාරෙන වුත්තොති අධිපපායො.

තස්ස අඤ්ඤපද්ධතස්ස ගුණෙන අවයවභූතෙන තදනිනත- විසෙසිතෙන සද්ධං විඤ්ඤාපකො තගභුණසංවිඤ්ඤාණො. යථා ලබ්බා කණණො එතස්සාති=ලබ්බකණණො; සොභනං සීලං එතස්සාති=සුසීලො, බහුති ධනාති අස්සාති=බහුධනො, පුරිසො. එත්ථ පන භිනතවිසෙසිතතො තගුණස්ස ධනස්ස ආනගතං න හොති. එත්ථ ධනං සපෙතො පුරිසමතතස්සෙව ආනගතං හොති, සමාසෙන ව දුතියත්ථස්ස වුත්තතතො සංඛ්‍යාරාමසද්ද දුතියා න හොතිති අයං සංඛ්‍යාරාමොති පස්මායෙව විසයො. අභිධෙය්‍යස්සෙව ලිඛිත වචනං එතස්සාති=අභිධෙය්‍යලිඛිතවචනො. අද්ධිකා, පණ්ඩිතා.

දිට්ඨො සච්ඡිකතො චතුසච්චසංඛිතො ධම්මො අනෙතාති= දිට්ඨධම්මො; අරියපුගාලො.

විභත්ථං පරිමාණමස්සාති=විභත්ථො, පමො; පුබ්බෙතිවාසා නුස්සති-දිබ්බවක්ඛ=ආසවකකය-ඤ්ඤසංඛිතො තිස්සො විජ්ජා එතස්සාති=තෙවිජ්ජා; එත්ථ ව සංවාදිමජ්ඣිකතරාදිතො උත්තර පදස්ස රස්සතතං. චත්තාරි පද්ධති එතස්සාති=චතුස්සද, විගො. මංසදිබ්බපඤ්ඤාවක්ඛුද්ධවක්ඛුසමනතවක්ඛුචසෙන පඤ්ච වක්ඛුති අස්ස භගවතොති=පඤ්චවක්ඛු. සුත්තගෙය්‍යාදිවසෙන නව අභිනාති අස්සාති=නවභිං. සානාසානකම්මවිපාකඤ්ඤාදිවසෙන දස බලාති අස්සාති=දසබලො. මාසො ජතො අස්සාති මාසජිනො. පුබ්බෙ භාසිතො පුමා එතෙතාති භාසිතපුමා. ආදි ව මජ්ඣිකො උත්තරඤ්ච=ආදිමජ්ඣිකතරාති, තෙසං. දිස්සො ව රස්සො ච= දිස්සරස්සො.

දික්කනනි “පාකටං, අනුපසානං, මඩුවා මඤ්ඤතී බාලො”නි ආදිය ආදිමජ්ඣිකරානං දික්කනං, “අජ්ජවං, ඉත්ථරූපං, බහු-නදිකං, සච්චවාවතා”නි ආදිය මජ්ඣිකරානං රසානං කප්ප-ච්චකප්පච්චාදිය පරෙසු වානි අත්ථො.

බමා එව ධනං අසායනි=බමාධනො. එත් උත්තරපදස්ස අනිත්ථවාවකතා පුබ්බපදස්ස සමානාධිකරණතො භාසිතපුමා-වානිදෙසො න භොති. සඤ්ඤාධාරා (පුබ්බධිගමා) එතස්සානි=සද්ධා ධුරොති එවමාදියු සතිපි උත්තරපදෙ ඉත්ථවාවකෙ සඤ්ඤාපඤ්ඤ දිනං පුබ්බෙ භාසිතපුමනභාවා පුමනාවානිදෙසො න භොති. සමඤ්ඤ භතති අසායනි=සමඤ්ඤ භතතිකො. අසනති ඉත්ථිං භාසිතපුමානි ආදිනා වුච්චමානො පුමනාවානිදෙසො. පුබ්බ-පදස්සෙව භොති, න උත්තරපදස්සානි සමඤ්ඤ භතතිකොති ආදියු නුලසාධිකරණස්ස උත්තරපදස්සාභාවා පුබ්බපදස්ස පුමනාවානි-දෙසො න භොති. බහු දුසියො එතස්සානි=බහුදුසිකොති කප්ප-ච්චසෙ රසානං. සදි හි උත්තරපදස්සාපි පුමනාවානිදෙසො විභිතො සියා, තද “බහුදුසිකො, බහුකුමාරකං, බහුකදලකං, බහුකුකකුට්ඨක”නති එවමාදිරූපං භවෙය්, න “බහුදුසිකො, බහුකුමාරකං, බහුකදලිකං, බහුකුකකුට්ඨක”නති ආදි සියෙකියා. තථා ච න සියාති පසොගා සියකිතතො අතිධිප්පසඛතො ව, උත්තරපදස්ස පුමනාවානිදෙසෙ සුත්තොපදෙසස්ස නිරන්තරතා ව සියාති පුබ්බසොවායං පුමනාවානිදෙසොති නිධිමෙත්ථ ගන්තබ්බං.

“ධනුමා-ආ-ව” ඉති පදවෙජ්ඣෙ. කුච්ඡි සමාසගතගතානි එත්, නුවතතෙන. සහස්සත්ථං ධනු අසායනි=සහස්සත්ථං ධනු, පුට්ඨො.

නිවච්ඡන්ති කුච්ඡි සමාසගතගතා ඉච්චාදිනා සිද්ධෙපි කප්පච්චසෙ නදිමා වානි පුනච්චනං නිවච්චං කප්පච්චසෙධා-තත්තති අධිප්පායො. නදි ච පරසමඤ්ඤ “*සුත්ථාබ්බා නදි”නි ජකාරුකාරානං ඉත්ථිමාවකානං නදි පරසමඤ්ඤ; බහුනදි-කොති එත් නදිසද්දස්ස ඉත්ථිං නියතතා පුබ්බෙ භාසිත-පුමනාභාවතො අනිතනප්පච්චසෙනන භාසිතසඤ්ඤන භාසිතො පුමා එතෙනානි=භාසිතපුමානි සමාසාවච්චපදස්සෙව වුත්තතතා ව ඉද්දති අඤ්ඤපදත්ථවුත්තතො බහුබ්බිකියා අබ්බි භාවකප්පරිසාති විඤ පදසමුදයත්ථස්සාපි අවාචකතා කුතොච්චි තස්ස නදිජබ්බාදිභෙදස්ස උත්තරපදස්ස භාසිතපුමනාසමභව-තො පුමනාවානිදෙසාභාවා කප්පච්චසෙ පරෙ කුච්චාදිමජ්ඣිකරා දිනා රසානමෙවෙත්ථ භොතිනි නිධිමෙත්ථ ගන්තබ්බං. එතෙන

* “සුසත්ථාබ්බො නදි” (පාණ්ඩිය-1. 4. 3)

සබ්‍යක්ෂ යං වුත්තං. උත්තරපදස්ස පුඞ්ගාවානිදෙසකරණං, තං පටිකඛිත්තන්ති වෙදිතබ්බං. බහු නාරියො එතස්සාති බහු නාමිකො. බහුකිත්තුකොති ආදීප්ප නිකකතුප්පවිවේජනත්තං. නදිඵලා වාති එත්ථ වසද්දෙන නිව්වං කප්පවිසො.

උභතො කම්මතො සම්මට්ඨිතං බ්‍යඤ්ඤානං ලිඛිතං අසංඝාති=
උභතො බ්‍යඤ්ඤානං. අට්ඨමුත්තාති නිත්තං.

ධම්මෙන සද්දසෙන අධිගතා භොගා සෙහි භොනති තෙ=
 ධම්මාධිගතභොගා.

උපමානබ්‍රහ්මිනීතිමි උපමානත්ථස්ස සමාසෙනෙව චූත්තතතා,
උපමාසද්දස්ස අප්පසොගො. නප්පුටිසගගණමුප්පලනාණනති
සමාසොපලනිණං. තෙන තස්ස සරෙ අත් භොති සමාසෙති
අත්ථො. සොගවිභාගෙනාති සොගස්ස සුත්තස්ස විභාගෙන,
විධාකරණෙන; “සොගවිභාගෙන ඉධිපපසිද්ධි”ති සද්ධෙත
බ්‍රහ්මිනීතිමි චේතං නස්ස අතතං භවතිති දට්ඨබ්බං. සංඛාසොති
සභවාසො.

පස්මාවිභක්තයන්හි බුද්ධිහීනතාවය දෙසටත්, පස්මාවිභක්ත
ආදි වුත්තං, පහ නිලෝපෙති යො වුත්තති සො=සනිලෝපො,
එත් සොති වුත්තො, පස්මාවිභක්තයන්හෝ, නාමි.

උපමිකීනි උපතෙකිං පරිවර්තීයනී එතෙකානි=උපමානා; සමානාකාරං වන්තී යථා ගො විය ගවයෝහි. කායො ච බ්‍යාමො ච කායබ්‍යාමා. එත්ථ බ්‍යාමොති හත්ථවියායාමො, පණණාසහත්ථයොජතාදිවසෙන යො උබ්බෙධවිත්ථරතො බ්බෙක සාබාති ච සමපමාණො නිග්‍රොධො සො ඉධ මහාපුරිසලකිණියං උපමානභාවෙන වුතෙතා. අයං පටමිතෝ උපමානපුබ්බපදො. මහාරුක්ඛියං අඤ්ඤපදත්ථවසෙන දඬුසිතතතා ඉධාපි අඤ්ඤ පදත්ථයෙව වුතෙතා. භූමොති ජාතො. විසුඛංවිඤ්ඤාසා මඤ්ජපවණීයබ්‍යදා විසාරිගමිතිරනිනාදිනාති අට්ඨඛිතසමනා ගතො.

භූලාංගික දේශනා හා මානි ප්‍රබල දහනි සෙසු දේවාතයෝ. භික්‍ෂු-
 ක්‍ෂත්‍රියයෝ දෙවෝ. මහාසාගරිකයින් එවන් ඉදහනි වුනා. සුඛ-
 දායක පදවෝ. නාම

බහුබිති සමාජය.

විකේද වී සොයා සමාසයෝ වාහි = විකේදසමාසයෝ. ඉතරෙන
ඉතරෙන සොයෝ = ඉතරෙනසමාසයෝ, අවිච්ඡේදසමාසයෝ.

සමුදයප්‍රධානෝ සමාහාරෝ, ඉතරෙතරයොගෝ ච සමාහාරෝ ච අන්තෝ යෙසං තෙ = ඉතරෙතරයොගසමාහාරත්වා. තෙසං හෙදෙන.

සමුවවයො සමාසොති අන්තෝ වුතො. තථාපි අන්ත අසමහවා තදන්තසද්දෙව භවති. යථා “අග්නිසිති”ති. තසමා නාමානමෙව සමුවවයො සමාසො හොති සො ච වන්දසඤ්ඤා හොතිති අන්තෝ වෙදිතබ්බො. නාමානං සමාසොති අධිකාරෙපි පුත “නාමානං සමුවවයො”ති නාමගහණකරණං බහුතමපි සමාසසමහවදස්සත්තං.

නාමානාමානමෙවාති අවධාරණං ක්‍රියානිවතනත්තං. සමුවවයතමත්තං කෙවලසමුවවයො, තත් “වීරං පිණ්ඩ-පාත”නති ආදීනමපි දුතියන්තානං “අද්‍යපි”ති ක්‍රියාපෙක්කතො සමාසො න හොති. අක්ඛාචයො නාම යත්‍ර කිඤ්චි කමමං එකෙන වාක්‍යෙන විධාය පුනපි වාක්‍යන්තරෙන කිඤ්චි විධියෙන, සො අක්ඛාචයො. යථා- “දුතඤ්ච දෙති සීලඤ්ච රක්කාතිති එවමාදි.

මන්දමොති වන්දනාමභුතඅන්තසමහතාගතො, යථා නීල-ගුණයොගතො “නිලො” පටො; එවං වන්දට්ඨයොගතො වන්දෙති වෙදිතබ්බො. කෙ ව කෙ වාති වන්දසමාසන්තස්ස අන්තෝ ඉමිනා නිපාතතෙන ආදිස්ස අකාරෙ “නිග්ගතිතඤ්චා”ති නිග්ගතිතෙ ව කතෙ මන්දඤ්ච රූපසිද්ධි. මන්දසදිසත්තාති යථා වන්ද ඉති අයං සද්දෝ නාම වසද්දෙන සමුවවිසමාන අන්තවයං වදති. තථා අයං සමාසොපි සමුවවිසමානඅන්තවයං වදතිති මන්දඤ්ච වුවිති. බාහිරවෙය්‍යාකරණමතෙන ගවාස්ස-කන්ති ආදිසු අස්සාදිසද්දසුත්තානං ගවාදිසද්දානං අන්තවයදීපන සමහවදස්සතෙන උභයපදන්තප්‍රධානෙ වන්දෙති එකත්තාවසමහවං දස්සෙත්වා ඉදති නාමානං සමුවවයො මන්දඤ්චි සුතොන වුත්තඉතරෙතරයොගසමාහාරසමුවවයත්තවසෙන එකත්තසමහවං දස්සෙත්වා අථ වා විගහමපිති ආදි වුත්තං.

බතනියා ච බ්‍රාහ්මණා ච බතනියබ්‍රාහ්මණාති එත්ථාපි බතනියවණණස්සෙව ජාතියා ච තරිකුභාවෙන ච භුමිස්සරතාය ච සෙට්ඨත්තා අවජ්ජියතරත්තා බතනියසද්දස්ස පුබ්බතිපාතො. වන්දියා සමහතාගතත්තා වන්දිමා ච සුරියො වාති වන්දිමසුරියා එත්ත වන්දස්ස අනුමාසං නවකතා පුජනියතා. ඤචි සමාසගත ඉවාදිතො ඤචිති මත්තතෙ.

දං ව ජාති ව=දංජාති. දමපතිති ආදිසු ජායාය තුදඤ්චාති පතිමතිති සුතෙන පතිසද්දෙ පරෙ ජායාසද්දස්ස ආදෙසවිධානතො

ජායාසද්දසොව පුබ්බතිපාතො, ඉවණ්ණවණ්ණන්තානං පුබ්බ-
තිපාතස්ස ගතිබුද්ධිආදිවචනං “ධාතුලිඛනාති”ති වචනඤ්ච
ඤ්චකං. සො නපුංසකලිඛෙගාති ඉතො නපුංසකලිඛං,
දිගුසොකන්තනති ඉතො එකන්තනති ව වන්තමානො:

තථායාහණං සමාහාරවන්දගහණත්ථං. වඤ්ජරතනාති
ආදිඤ්ජො පරං යං සුයමානං තං පච්චිකමගිසමිනිජකතෙති
පරිභාසිතො වුත්තං.

වකුඤ්ඤානනාති එත්ථ වකුඤ්ඤාසං උවණ්ණන්තනානං
පුබ්බතිපාතො, කණ්ණො ව නාසා ව=කණ්ණනාසං. එත්ථාපි
රස්සන්තං.

සීලං ව පඤ්ඤාණං ව ලක්ඛණතො විවිධං පටිපක්කතිලෙස
පභාණකිච්චෙන සභාගං.

නාමරූපනති සලායතනපච්චයට්ඨන සභාගං. ලොභමොහං
පත අකුසලමුලට්ඨන සභාගං, අඤ්ඤාඤ්ඤාලිඛෙන න විසෙසිනා=
අඤ්ඤාඤ්ඤාලිඛනවිසෙසිනා, භීතාලිඛනවිසෙසිනා. සඛ්ඛායා ව
පරිමාණං ව සඛ්ඛායාපරිමාණං. තං අත්ථො එතෙසනාති=සඛ්ඛායා
පරිමාණත්ථා.

පචතා ව චණ්ඩාලා ව=පචනචණ්ඩාලා, තදත්ථා පචනචණ්ඩා
ලත්ථා. දිසමජ්ඣිමනති පරිමාණත්ථො. උරබ්භං මෙණ්ඩකං
හන්ති, ජීවතිති=මරබ්බිකො. සභාසිංදු සුණ්ඛමංසබ්බාදක-
චණ්ඩාලා. සාකුණ්ඨාදයො ලුද්දා. සුකකුසා පුප්ඵමිකා.

රුක්ඛා ව තිණාති ව පසු ව ධනාති ව ධඤ්ඤාති ව ජන-
පද ව තෙ ආදයො යෙසං තෙ=තද්දයො, එතෙසං ආදෙ
විභාසා එකන්තං තපුංසකලිඛනන්තඤ්ච හවති. අස්සත්ථකපිත්ථා.
අස්සත්ථකපිත්ථා ඩා, උසිරභිරණං. උසිරභිරණාති ඩා, කාස
කුසං කාසකුසා ඩා, පසුති වතුපදා. ගිජඤ්ඤා, කභාපණා.
කාසි ඩාති එවමාදිසු ජනපදනාමෙසු බහුවචනමෙව. පඨාන-
භාවං නිතා=පණිතා. උත්තමා කණ්ණං, පාපං. සුකකං, පුඤ්ඤං.
පටිසො ව අනුතයො ව=පටිසානුනායා තත්ථ අනුතයො
පක්කිපාතො.

සුබ්බිකරූපඤ්ඤාත්ථසාධානතනාති අයං සමාසො පුබ්බ-
පදත්ථ උත්තරපදත්ථ උභයපදත්ථ අඤ්ඤාපදත්ථපඨානභාවතො
වතුබ්බිකා. තපුරිසෙකදෙසභුතෙති දිගුකමමාජයඤ්ඤාති
පන සද්ධිං. ජබ්බිකමා ව සමාසො ගොති.

උපසංහපුබ්බකනිපානපුබ්බකභෙදෙන අබ්‍යසීභාවසමාසො දුට්ඨො. විසෙසනපුබ්බතනරුහසුපමානුනතරසමාචනාවධාරණ-
නනිපානකුනිපානපුබ්බවසෙන කම්මධාරයසමාසො නවට්ඨො
හොති සමාහාරඅසමාහාරභෙදෙන දිගුසමාසො දුට්ඨො.

“දුතියාදිපුබ්බො ඡඩා, එකොව ව අමාදිකො,
අලුතො ව සමාසො ව ඤෙයො නපුරිසොට්ඨං.”ති.

නපුරිසසමාසො එවං අඡඩා ඤෙයො. තුලාතුලාත්ථ-
නිපදනනිපානපුබ්බසභොපමපුබ්බපදසඤ්ඤායාහයපදදිසත්ථා ව
බ්‍යතිහාරෙන වානි බහුබ්බිතිසමාසොනවධා, එකො ව පඨමාදිකො
හමෙ ඉතරෙතරයොහසමාහාරත්ථවසෙන අනුසමාසො ඕඩානි
එවං සමාසො වතුරඡඩා බතතිංසට්ඨොති අත්ථා.

ඉති රූපසිධිපිකායං සමාසනායො
වතුරඡඩා

ඉද්දති පකනිපච්චයත්ථෙදදස්සනනෙත තද්ධිතාරමං
දස්සෙතුං අථ නාමනො ඡඩානි ආදි ආරඬං. තත් සුඬ-
සමාසතද්ධිතපච්චයනනතමවසෙන නිවිධං තාමං. තඬිතපිඨා-
නනනි එත්ථ වචනත්ථො සරූපනො ව තද්ධිතං දස්සෙතුං
තත් තසමානි ආදි වුතනං. තඤ්ඤ, තසමිං ආදිවාකො,
නිවිධලිඛිතොති යෙභුයාවසෙක වුතනං. තද්ධිතුපපනති පන
අලිඛිතාභ්‍යාතෙති “එභිපසිකො”ති ආදිසුමි හොතියෙව. තසමා
පරං හුතා භිතා සතිතා තෙසං වා භිතා=තද්ධිතානි වචනත්ථ-
දස්සනමෙතං. තත් භිසද්දස්ස ඬි ආදෙසො. තද්ධිතසමාසකිතතා
නාමංචානි සුතෙන “තද්ධිතා”ති නිපාතනනා සිද්ධා.
ආදිපසච්චිකානි තද්ධිතපච්චයස්ස සරූපදස්සනං. අඬිච්චනනනි
සමඤ්ඤ.

ඬා ආපසමෙවති එත්ථ ආනි පුබ්බසරලොපතො වුතො
අවිහතනිකතිලොසො වා, පච්චයසරූපාසඤ්ඤාත්ථා. අපච්චත්ථ-
සමිකිවසෙන “තස්සාපච්ච”නා ලඬිතනා ඡට්ඨිකනානොති
අත්ථො සිද්ධං. තෙන වුතනං වුතනියං තස්සාපච්චමමෙව
තසමිං අඤ්ඤති එත්ථ ව ඉත්ථපච්චයනනානං කතතිකාදි-
සද්දනමි නාමබ්‍යපදෙසසිද්ධිතො ලිඛිතතං සිද්ධනනි වෙදිතබ්බං.
සො ව ඤපසච්චයො අපච්චත්ථසමිකිභුතාවසිට්ඨාදිලිඛිතො
පරොව හොති. තෙන “චස්ථිතස්ස අපච්චො ගොතමස්ස”ති
ආදිසු අපච්චසමිකිරතිතනා හ හොති.

බාහුනි වානි එත් භූවාදයෝ බාදිබාහුප්පව්වයනා වානි දුට්ඨාපි බාහුප්පකතියෝ ගතිනා. ලිඛිතග්ගහණෙන බාහුප්පව්වය- විභතතිවජ්ඣිකතාමොපසග්ගතිපානභුතා සමාස-තද්ධිත-කිතක- කිව්ව-ඉත්තිප්පව්වය-බාහුප්පව්වයනභුතා ව සබ්බාපි නාමපකති- යෝ ගතිනා. පරාප්පව්වයානි එත් ස්වාදිත්තාදිවිභතතිභුතා තද්ධිත කිත-කිව්ව-ඉත්තිප්පව්වය-බාහුප්පව්වයකාරාදිප්පව්වයගෙද ව සබ්බෙපි ප්පව්වයා ගතිනාති වෙදිතබ්බා. පටිච්චානි තිස්සාය, එතස්මාණප්පව්වයාදිතො අප්පව්වාදිවිසේසො අත්ථො එනි ආගච්ඡ නිති=ප්පව්වයො, පනිකනි ක්කයනති අනෙත අත්ථානි වා ප්පව්වයො. පකතිතො පරං එනිති වා ප්පව්වයො.

පකතියා ආදිභුතතතා ආදි ව සො සරො වානි=ආදිසරො, තස්ස. ආදිබ්බසද්දතස්ස අයනති=ආදිබ්බසද්දතො තස්ස-ආදි බ්බසද්දතස්ස. පකතිවිකප්පං විහාය වුද්ධිවිකප්පනමෙව වාසදස්ස අත්ථං දස්සෙත්තුං අපි වා චච්ඡන්තිනාති ආදි වුත්තං.

වාසිඬ්ඨාදිසු අයං වුද්ධි නිව්ච්චා හොති, ඔප්පෙකාදිසු “ඔප්පෙ- කො උප්පෙකො”ති අතිච්චා, “නිලපිත”නති ආදිසු න ව හොති, එත් හි නිලෙන රත්තං වත්ථං නිලං. තථාපි තං වුත්තං හි: “ත වුද්ධි නිලපිතාදෙ ප්පව්වයෙ සණ්කාරකෙ”ති.

වාසදස්ස පකතිවිකප්පපකෙති වසද්දග්ගහණමච්චබාරණත්ථං කත්ථි නිව්ච්චතනත්ථනති අත්ථො.

අසුච්ඡණ්ණානනති එත් වණ්ණග්ගහණෙන ඊකාරූකාරාතං ගතිතතතා වෙණිකො, තෙනති නායකො,* හවතිති භාවොති ආදිසු බාහුසරානඤ්ච වුද්ධි හොතෙව. අච්චබාරණත්ථං චානි යතො එවකාරො තතො අඤ්ඤත්ත නිවාරණමච්චබාරණං. ඉදං වුද්ධිබාදිසරස්ස වානි එත් වාසදස්ස දුතියව්‍යාඛ්‍යාතං සකියාය වුත්තං. පුරිමව්‍යාඛ්‍යාතෙ වුච්ඡිකො නි හොනතිති වුද්ධියා අභාව- සම්පණ්ණතත්ථං. පුනවුච්ඡිග්ගහණනති “වුද්ධිබාදිසරස්ස වානි එත් සතිපි වුද්ධිග්ගහණෙන “ඉධ වුද්ධිති” ඉමස්ස කරණං අබිකච්චනං. නිගමා ව ජනපද ව=නිගමජනපද, තත්ත ජාතා තත්ත නිවාසිතොති වා නෙගමජානපද. ආදිසද්දෙන “අභිගමාගතිකා, පොරිමජන- පදදයො” ගණනති.

නදුපචාරතොති වාසිඬ්ඨාපචාරතො. පුත්තානමපි පිතු- ගොතොපචාරො ලොකෙ සිද්ධො. පුත්තොපි හි පිතුනං ගොතකස්ස උපචාරෙන සමාරොපෙන පිතුගොතෙනන වොහරි- යති. යථා: “දම්මො-අකිකො”ති පිතුගොතෙනන වොහරියති.

* “නාමිකා”ති බහුසු.

එවං වසිට්ඨපුත්තාදයොපි වසිට්ඨස්ස පුත්තං “වසිට්ඨා” ඉවෙව්ව වුවවනති, නතො වාසිට්ඨස්ස පුත්තාති අන්තෙපි වාසිට්ඨසද්දතො ව ණප්පච්චයොව හොතිති දට්ඨබ්බං.

බලදෙවස්ස පුත්තො = බාලදෙවො. විත්තකස්ස පුත්තො විත්තකො.

වාක්‍යඤ්ච වුත්ති ව=වාක්‍යවුත්තියො. සමාසෙ විය හොනති වාඛිකාරස්ස විකප්පත්භාවතො. යාව සංඝට්ඨගගනණාති යෙන වා සංඝට්ඨනති යාවෙදං සංඝට්ඨගගනණං නාමාති අන්තො.

ණායනණානාති අවිහත්තිකො නායං නිද්දෙසො අසිද්දෙහත්ථං. ණකාරස්ස අනුබන්ධො අනුප්පයොගො, වුද්ධි අන්තො පයොජනං එතස්සාති=වුබ්බන්ධො. කවෙවාති කිර නසමිං ගොතෙන ආදිපුරිසො. මොගගලලස්සාති මොගගල ගොතනයස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස.

ගොමභිසාදයො විය ආකතියා ගහෙනබ්බො ගණො = ආකති ගණො, භුවාදිකො පන පුරිමට්ඨිතගණො. වෙනතොයො ගරුළො; අභියා පුත්තො=ආහෙයො; අභි කපි වාති නද්දිතො වා ජනි ඊප්පච්චයෙන සිද්ධා.

සතිපි වාඛිකාරෙ අතො ඤ්ච වාති පුන වාග්ගනණස්ස අභිකත්තා නං එලං දස්සෙත්තුං සුභි වාග්ගනණොනාති වුත්තං. තත්ථ අකාරනාව ණිකප්පච්චයො. අදිති ව දෙවො, දිති ව අසුරො; එත්ථාදිසද්දෙන කුණ්ඩති කුරුආදී සංගයනනති. කුච්චාදිමජ්ඣිමන-වෙසුති “කුච්චාදි” සුත්තතො අනුවත්තතෙ.

වුද්ධි ව ලොපො ව ආගමො ව විකාරො ව විපරිතො ව ආදෙසො වාති වන්දෙ. ආදිමජ්ඣිමනවෙසුති පදනං ආදිමජ්ඣි පරියොසානෙසු; අසුචණ්ණානං ආයොභාවෙන වසිත්තං=වුද්ධි, ලොපො විජ්ජමානස්ස විතාසො. ආගමො අවිජ්ජමානස්ස පාතති. විජ්ජමානස්සෙව අඤ්ඤාපත්තං චිත්තොරො සංයොගවිසංයොග-කාරණාති ව; විපරිතො ඔකාරඤ්ඤකාරත්තං. විපරියයො ව; ආදෙසො පාකට්ටොයෙව. තත්ථ පද්ගමාදිමජ්ඣිමනවෙසු අවිහිත-ලකුණෙසු වුද්ධියං නාව, කොණ්ඩසඤ්ඤා. අභිගමාගතිකො ලොපො. විතං භාවො දුරාජාතො, කතතුකාමනා. හතතුකාමො විඤ්ඤාණඤ්චායතනං, ද්වට්ඨිපට්ඨපද මනා පටිසංඛායොතිසො. ආගමො: වුත්තමිදං, ඉස්සරියං, ආලසියං, පුරිමා ජාති, වකුට්ඨං උත්තනා. විකාරො: අගණො, සකද්ගාමී, න පජ්ජ සොචණ්ණ-එලං. විපරිතො: උග්ගතෙ සුරියෙ, දිගු, වාදසි, තෙරසි, පණ්ණු විසති. ඉතාඤ්ඤාති කුරුරාජස්ස පුත්තො; උපගු ආදි

සෙසුනෙකු උපගවාදයෝ, තෙහි; මනුෂ්‍යයාහි එක් “මනු”හි ආදී කපො රාජා; සොහි මනුසානං පොසකපිතා. පුත්තධ්‍යාන- මරහනිති=පුත්තධ්‍යානියෝ, පුත්තසදිසෝ.

විධිවං ඊරෙහි ගව්නිතිපි=වෙබ්බවරො; සමනෙහි ඊරෙ- තබ්බො පවතොතබ්බොති=සාමනෙරො, අනුපසම්පනො; නාලිකාය පුතො=නාලිකෙරො.

අපවචගහිතං.

තනො තනියනානො “යෙන”හි පුතො වත්තබ්බවාච- කතො තාතාදුරුචිතිබ්බොත කුලෙලන තරනිති=කුලලිංකා. ගොපුචේත තරනිති=ගොපුචජිකො, බ්‍රහ්මතොති සුයෙන. අවෙච්චාති අනුගන්වා, සුනෙත පටිසිනාති අනො. යෙන වා සංසධි තනියාසත්තමිජ්ඣිචිත්තතොනෙනති වුත්තියං ආගත- පඨමනාදීති ව* ඡිකප්පච්චියො.

යුත්තමාදෙසභුතනාති ඉකාරාකාරාතමාදෙසභුතෙහි, යකාරවකාරෙහි පුබ්බව නුත්තා යථාකතමං එබ්බි වෙපි වුබ්බසා ආගමා හොනති.

එක් ධාතනි වුත්තතො ඉවනෙණා යනව්වා, චමොද- දනානනනි වා චිතිතෙ විසයෙ ව අයං වුච්ඡිතිසෙධොපිති දව්ඨබ්බං. තෙන වෙණසිකො ඔඵමපිකොති ආදීසු යුතං සරපරතොභාවා යවාදෙසප්පසඤ්චො නත්ති.

සාමෙන කායවාරෙන, පඤ්චසතෙහි කතා=පඤ්චසතිකා; සබ්බිති. සභාගත්ථානං වසෙන සබ්බගෙත්වා ගායනං=සබ්බිති

සනතිධානාති සබ්බගිභුතා. සනතිතිතාති අනො.

මාරෙ නිසුතොති දාරෙ-දාරපාලනෙ සාමිනා, නියුතො අබ්බකො*ති අනො. උදරහරණපරො බද්දිකො. වෙනසි විතො, තදබ්බවුත්තියාය වෙනසිකා, වෙදතාදයො.

සියසං නාම හත්තමමාදී. සණ්ඨොති හෙරවිසෙසො

තෙලිකොති තෙලවාණිපො.

ජිවිකාති ජිවිතවුත්තියා සාධනා; උරබ්බං හනිකාති මෙණ්ඩකං මාරෙත්වා; මංසං විකකිණනො ජිවති මාගවිකොති ලදො; මච්ඡකො කෙවට්ටො. බලිසෙන හනති=බාලිසිකො.

* “දුතියා තනියා සත්තමි පඨමාචිත්තතොනනනි”-තිබ්බසු.

† “අබ්බකො”හි මරම.

වරතනාති වම්මයොත්තං;

කුමභිකනති දසමමණසඤ්ඤාදිතෙන කුමෙතන කිතං. එාලෙන කිතං=ඵාලිකං. සලාකාය දිබ්බති කිලනීති=සාලාකිකො; තිඤ්ඤාතෙත කිලනීති=තිඤ්ඤාකිකො.

පිත්තං ආබාධො අස්සාති=පිත්තකිකො; බාදිකනති බාරි දොණට්ඨකවයං. අසීතිං අරහතීති=අසීතිකා. එති පස්සාති ඉති සද්දෙන සහ වාක්‍යං කත්වා ආකක්‍යාතතොපි ඡේකපට්ඨයො.

පංසුකුලධාරණං පංසුකුලනති උපවාරතො වුත්තං. තිවිවර-ධාරණං සිලමස්සාති=තෙවිවරිකො;

සරදකාලෙ ජාතො=සාරදිකො. සරදෙති අස්සසුජකනතික මාසවයසඤ්ඤාතො උතුරිසෙසො; විත්තවෙසාබමාසසඬාතො උතුරිසෙසො ඩසනො; කපිලවත්ථමි නගරෙ ජාතො වසතීති වා=කාපිලවත්ථිකො; උපපත්තිවසඬාතො උපධි අස්ස පයොජ නනති=බපධිකං, කමමං. තත්‍ර හතනිති අත්ථෙපි බුබ්බෙ හතති අස්සාති=බුබ්බිකො.

රාගඤ්චාවකා ලිඛගමනාති අත්ථාධිගතලිඛෙතන සහ ඉධ වුත්තං. රාගදබ්බස්ස සමානාධිකරණභාවානුපපත්තිතො “රාගඤ්චාවකා”ති අත්ථො සිඬං. කච්චායතෙන වණ්ණිතතතා කච්චායනං, සුගතෙන වණ්ණිතතතා සොගතනති පරිඤ්ඤාදිසාසනං වුත්තං.

ආතනං ආකාරභාවමාපජ්ජතෙති අත්ථො.

ඉසුසනඋජාදිනනති ඉසු උසහ උජ් ඔදු ඉවෙවමාදිනමෙව්දි සරස්ස වුඩාපවාදෙන ආතනං හොති, න අඤ්ඤාසං ඨානාධිකාර-සාමන්ඨයතො ඉසිස්ස තු ආතනානිගතරෙ ජිකාචාගමො ව.

ආජිස්සනති වෙදවාක්‍යං අට්ඨකාදිති* ඉසිති කතතතා.

පාචුසො වස්සකාලො. සරදෙති අස්සසුජකනතික මාස-සඬාතෙ උතුමති; සිසිර හෙමනන වසනන ගිමන වස්ස සරද-වසෙන ඡ උතු. තත්‍ර ජාතො නතො ආගතො සො අස්ස නිවාසො තස්ස ඉස්සරොති වතුසු අත්ථෙසු. මධුරාදිසද්දෙන සිඬිං දස්සෙනුං මධුරාය ජාතොති ආදි ආරබ්ථං. සගලායං නගරෙ ජාතොති ආදිතා සාගලො; කුසිනාරායං ජාතොති ආදිතා ඡොසිනාතො. සාකෙතෙ ජාතොති ආදිතා සාඡොකතො. කොසම්බියං උදෙනස්ස

* “අට්ඨකාදිති”නිපි පාඨො.

නගරේ ජාතොති=කොසමබා. ඉන්ද්‍රපත්ත ජාතොති=ඉන්ද්‍ර-පත්තො. කපිලෙ පඤ්චාලනගරේ ජාතොති=කාපිලො.† භාරූ කවෙජ ජාතොති=භාරූකවෙජා.

මහබෙදු ජාතොති ආදිනා මාගබ්බො. එත්ථ ව මගධා රාජ කුමාරා, තෙසං ජනපදාපි=මගධා. එවං උපරි ජනපදනාමෙසු. සොච්චෙසු ජාතොති ආදිනා සොච්චරො. සිනුසු ජාතොති ආදිනා සිනුචො මනුසො; අසො වා. එත්ථ මහාචුතතිනා අවාදෙසො. අසොකෙසු ජාතොති ආදිනා අසොකො. කලිචෙගසු ජාතොති ආදිනා කාලිචෙගා. සකෙකසු ජනපදෙසු ජාතොති ආදිනා සකෙකා එත්ථාපි සකා රාජකුමාරා තෙසං නගරං කපිලවත්ථු. තෙසං ජනපදාපි සකා, තෙසමිසො රා සකකරාජානො.

නකබතෙන යොගො යුතති නකබතයොගො. කතතික-මගසිර-පුස්ස-මසාදිනා පුණ්ණවන්දයොගො; තෙන නකබතෙන යොගොති අත්ථො. අනඤ්ඤානු භාවො විසයො. ඉච්චවචමාදිගිති එත්ථාදිසඤ්ඤ නං අරහති තස්ස විකාරො, තස්ස පරිමාණනති ආදි සංගහනති.

චමපායං නගරේ ජාතො වසතිති වා=චමෙපයානො. සාලායං ජාතොති ආදිනා සාලෙයානො. මිට්ඨායං ජාතොති ආදිනා මිට්ඨෙයානො. තෙල තණ්ඩුල සතනු මොදකාදි සස්ස ධනස්ස පති සාමි සපති. මානු හිතං=මත්තෙයානං; මිත්තෙ ජාතො, මිත්තානං හිතො, මෙත්තං අරහතිති වා=මෙත්තෙයානො. භානස්ස හජනං සෙවනං=භානභානො-සො අස්ස අත්ථිති=භානභාගියො. විපකකිසෙවිනො ගුණො. උදරෙ හවං=උදරිකං; උදරගතමනන පානං.

සස්ස අත්තනො අත්තති=සතියො. සභායං ජනසමුභෙ වොහරිතුං සාධු යුත්තං=සබ්බං; ඉතරමසබ්බං. රචජා වීථි. දිගබ්බං පඤ්චගොරසානං අඤ්ඤතරං. එඤ්ඤං බීරං. එත්ථ අවණොනා සෙ මලාපඤ්චාති අවණණලොපො. නාස්ස ඤ්ඤෙසො.

සානාදිනනති එත්ථ ආදිසඤ්ඤ නියුත්තොති එවමාදින-මත්ථො සත්තමාදිතො එතෙ පච්චයා භොනතිති වෙදිතබ්බො.

මනුස්සානං සමුභො=මානුස්සනො; මානුස්සො. මධුරානං සමුභො=මාධුරකො, මාධුරො. පුරිසානං සමුභො=පොරිසකො, පොරිසං; මයුරානං සමුභො=මායුරකො, මායුරො; සභාස්ස භාවො=සභාසභාති භාවපච්චවයවයෙන සිජ්ඣති.

† “කපිලෙ පඤ්චාලනගරේ ජාතොති කපිලොති මඤ්ඤාම.

‡ “හව” නතිසි පාඨො.

ජභිසන්නතොති තං අස්ස ධානනති එවං චුත්තජට්ඨිස-
 නතතො මදනස්ස ධානං කාරණනති=මදනියා සුරා; මදනියං
 මජ්ඣං; සභගසභිකාතස්ස ඛකුනස්ස ධානං=ඛකුනියං; පුරිසානං
 ඉන්ද්‍රියපාදි රජනියං ඉට්ඨාරමමණං; දුස්සනියං අනිට්ඨාරමමණං;
 උපමියති පරිච්ඡේදනි අත්තනරමෙතෙනාති-උපමානං; පසිඬං
 සදිසං. යථා: “ගොසදිසො ගවගො”ති. උපමානමෙව=උපමා,
 සා එව අත්තො=උපමත්තො. තස්මිං-උපමත්තො. ධුමාසිතනනනති
 ධුමො විඤ දිස්සතිති අත්තො. නිමිරං අකුකාරො;

වෙදං තුට්ඨං නිසිද්ධං=වෙදලලං. තදෙව බහුලං=තබ්බහුලං.

පරසමපතනියා අභිමුඛං කොයති “අහො ඉදං සත්තකං මම
 භවෙය්‍යා”ති පවතො; විසමලොභො අභිජ්ඣා; ධර්මො බහුල-
 මස්සාති=ධර්මාලු, අපමනතමෙවාති=අසමනනතං;

යදනුපපතිනාති යෙන ලකභණෙන අනිප්පන්නා. පටිභා-
 ගත්තොති සදිසත්තො; අස්සා විශාති=අස්සකා; කතකො කත-
 මලලකං; භතියා ජීවනො=භතකො; තථාති යථා පටිභාගාදි-
 අත්තොති නිපාතනෙන කප්පව්වයො. තථා යදනුපපතිනාති
 ආදිනා නිපාතනෙනෙව නිපාතනෙනෙව නිපාතනෙනෙව යොජනා. කිත්තකනනති එත්ත කිංසද්දතො පරස්ස නිගනතිතස්ස
 ලොපො. යමපරිමාණමස්සාති යත්තකං; එතං පරිමාණමස්සාති
 එත්තකං. ඉමිනාව නිපාතනෙන එත්තසද්දස්ස එකාරො. එත්තකං
 ධනං, එත්තකා භුමි, එත්තකො භාගො. එවං කිත්තකනනති
 ආදිසුපි. ගුණවනුසමනති ගුණවනුසද්දසමං; යථා තත්ත ආ-
 සිමනති ආතො ව නුසස්සනොති ආදිනා නොනාආදෙසෙ ව
 කතෙ “ගුණවා, ගුණවනනා”ති ආදි රූපසිඞ්. එවමධාපිති
 දට්ඨබ්බං.

තෙන සුවණ්ණොදිනා පකතිකරණං අස්සාති=තප්පකති.
 තස්ස චවතො අභිධානෙ මයප්පව්වයො. තෙන සුවණ්ණොදිනා වා
 පකතියති *තිබ්බතනියති=තප්පකති, සුවණ්ණොදිකාරො

රූපියෙන නිබ්බතනං=රූපියමයං; මනනො නිප්පතිනාති
 මනසා නිබ්බතනා කුසලාදිධම්මා මනොමයා.

“සච්ඡෙදනො වචනප්පවනති”ති සද්ධෙත එතෙසමනො;
 ඔ හොතිති අවනිං ඛතනමාපජ්ජතෙති චුත්තං. අත්තවිරොධා
 භාවතො. දියති එතෙනාති=දුතං, පරිච්චාගවෙතනා. ණ්කප්ප-
 ව්වයාදිනං අතෙ යත්තෙ විහිතතනා අනෙකසත්තභිතනති චුත්තං.

* “නිප්පතිතියති-කත්තවි”

ණො ව නතං ව නා වානි=ණ්‍යතනනා. භාවෙති චුත්තතනා; ජට්ඨියනනනනානි චුත්තං. බ්‍රහ්මද්‍රව්‍යාදි අලසොති ආදිබ්‍රහ්ම ව සද්දො ව යං ගුණං නිසංඝං පුරිසාදිකො වන්තුවෙති පච්ඡන්තනනි සො ආලසාදිගුණො භාවො භාම. සද්දස්ස අත්තෙසු පච්චනති, අත්ථානිඛානසඤ්ච; තස්ස නිමිත්තං කාරණං භාවොති චුට්චනි.

චුත්තසඤ්චාති පාණිනියං හස්සකාරෙත පනසද්දලිනා*:-

යස්ස ගුණස්සානි, ජාතයාදිහෙදස්ස† විසෙසනස්ස; භාවා, සමාවතො; දබ්බො, විසෙසිතබ්බවන්තුවෙති; බතතිසාදි සද්දස්ස නිවෙසො, පච්චෙසො හොති; තස්ස ජාතිගුණක්‍රියාදිවිසෙසනස්ස අභිධානෙක කතනබ්බෙ ණ්‍යතනනාදයො භාවපච්චයො හොතතිති අත්තො. ගුණවච්ඡෙපි බ්‍රාහ්මණාදීති අයං ණ්‍යපච්චයො භවති ගුණවච්ඡෙන.‡ ආලසං, අරොගස්ස භාවො=ආරොග්‍යං; ඔදග්‍ය-මිති. තප්පි ඉණං අස්සාති=අනුණො; තෙසු චුට්චිති ආදිනා නකාරි-කාරානං ණ්‍යතමත්තං.

පුරොතිතස්ස භාවො=පෙසාපරාතිච්චං, සුඤ්ඤාදයො=සුභසද්ද; විසාරදස්ස භාවො=වෙසාරස්ස; සුබං වචො ඵතස්මිනති=සුච්චො, සුච්චස්ස භාවො=සොච්චස්ස; ඵත්ථ හි සොමනස්සාදිසු තෙසු චුට්චිති ආදිනා ණ්‍යපච්චයෙ සකාරාගාමො.

කදචි විසයභූතාය යාය යාවතාදික්‍රියාය යොගතො පුරිසො “යාවකො, පාවකො”ති චුට්චනි, සා යාවකතනං, පාවකතනං. පාරමිතාති ඵත්ථ පරමස්ස භාවො=පාරමිතා, දුතාදි ක්‍රියා; අපට්ඨෙජා නිරිවෙජා‡ හස්සෙ බහුභාසනෙ යො ආරමති හස්සෙ වා ආරාමො යස්සාති=භස්සාරාමො, තස්ස භාවො=භස්සාරාමතා. වෙදනාය භාවො=වෙදනානතනං. ජායාය භාවො=ජායනතනං. වෙසායාවච්චනති ඵත්ථ මා සුභමාගමො ඩානෙති චුට්චිතාගමො.

වොරස්ස භාවො=වොරස්ස; වොසිකා; මජ්ඣෙක ඉකාරාගමො.

තරො ව තමො ව ඉසිකො ව ඉයො ව ඉට්ඨො වානි විගහහො.

ඉයො ව ඉට්ඨො ව=ඉට්ඨිඨා. තෙසු-ඉසිකෙසු. ජොති ජ්‍යෙෂ්ඨ* හොතිති අත්තො.

* චුත්තසඤ්ච මහාභස්ස “යස්ස ගුණස්ස භාවාද්දුලොක ඔබ්බතිවෙස-සනද්ධිධානෙතිනලො” ඉති (5-1-118)

† “ජාතිහෙදස්ස”ති බහුසු.

‡ “ගුණවතෙක”ති බහුසු.

‡ “නිද්දිවෙජා”ති කත්ථි.

* “ජොති ව ජ්‍යෙෂ්ඨ”ති බහුසු.

වනතු ව මනතු ව වී වාති විගතහො.

ලොමා අස්ස සන්තීති=මලාමසො පුරිසො. තුණ්හිං අස්ස අත්තීති=තුණ්හිලො; ජටා අස්ස අස්සීති=ජමිලො.

තපාදිතොති මනොගණස්ස ගහණං. තපො අස්ස අත්තීති=තපස්සි; යසො අස්ස අත්තීති=යසස්සි.

දණ්ඩ ඉච්චවමාදිතො අවණණනාති එත් “අවණණ-
නනා”ති ඉදං සත්‍යාදිති මනතු, ආසුසුකාරසමනතුමති”ති
වචනතො සිඛං.

මාලා අස්ස අත්තීති=මාලිකො; හත්ථො අස්ස අත්තීති=හත්ථි.

කුං පඨවිං ජරයති කුසෙජ් රමනීතිපි=කුසෙජරො; මුඛරො
වාචාලො; තහා තස්මිං විජ්ජනීති=නාගරො. අමහස්ස මමං සවි
පානනිස්ස සෙති ඉතො සවිපානනිස්ස නතුස්ස ගෙනා යොසු
වාති ඉතො නතුස්සාති වතතතෙති අත්ථො. වාති වතනමා-
නෙති නදදිතො වා ජනී ඉතො වාති වතතතෙති අත්ථො.

මච්ඡරං අස්ස අත්තීති=මච්ඡරො, න මච්ඡරො=අමච්ඡරො.

අත්ථානානුකම්පිතං.

පුරයති අතෙතාති=පුරණො; සංඛ්‍යාය පුරණො=සංඛ්‍යා
පුරණො;

ජඝමොති එත් “මො”ති යොගචිතාගෙන මප්පච්චයො.
ජට්ඨමා, ඛනනිපාරමි.

ස ජස්ස වාති සංඛ්‍යාපකරණේ වුත්තත්තා සංඛ්‍යානෙති
අත්ථතො සිඛං.

චෙ අභිතාති=උච්ඛිතං; චෙ ගුණාති=දිගුණං; චෙ රත්තාති=
දිරතනං;

අඛිං ව තං උපපදං වාති=අඛිප්පපදං; තෙන අඛිප්පකො
ව දිවකො ව අඛිප්පකො. වාති විගතහො.

අඛිප්පපදපාදනසාමන්ධාති තෙසමඛිප්පපදෙනාති එවං
අඛිප්පපදගහණසාමන්ධිකො; අඛිප්පපදප්පකොච වතුත්ත-
දුතියතනිසසද්ද, තෙසංසද්දෙන ගහණනි, තතු කෙවලාති
සිඛං. තෙන “අඛිප්පත්තො අඛිප්පකො”ති ආදිතා වතතතෙති
අඛිප්පකො දිගකොති ආදි රූපං සිජ්ඣති.

එකං ව දස වානි සාමඤ්ඤවසෙන නපුංසකලිඛිතවුත්තිතො. එකාදසො පරිග්ගහෙතො විග්ගහො කතොති දට්ඨබ්බො. එකොනාසිකා දසංඑකාදසානි මජ්ඣෙයදලොපවසෙන අමාදසො පරපදෙහිති සමාසො දට්ඨබ්බො.

නිව්වනනි මි එක අභි සද්දනං දසසද්දෙ පරෙ නිව්වං ආනතං හොති. විසද්දස්ස යාව නිවුනියා විකප්පෙන ආනතඤ්ච; ඉතිරෙසමෙකදට්ඨසද්දනං විසතිති ආදිසු අසනනමානතඤ්ච අයං වාසද්දෙ දිපෙතිති අත්ථො.

නිමිත්තාසනනමානතොති එත්ථ ව එකාදිතො පරස්ස දසස්ස විසියමානො රාදෙසො වණණමනනතො බ්‍යඤ්ඤනමනනතො සමුද්දසෙ ව පසඛිතාභාවෙන දසසද්දවයවස්ස දකාරස්ස වා සකාරස්ස වා වණණමනනස්ස ආදෙසභාවෙන පසඛිති සියාපි එකාදිතොති වුත්තනිමිත්තස්සාසනනතො දසසද්දස්ස ආදිභූතස්ස දකාරස්සෙව භවතිති අත්ථො.

අත්ථතොති එකාදිතො දසසෙති එත්ථ වුත්තස්ස දසසද්දස්ස ඊප්පච්චයෙන සමබ්බො න සමාවති ඡරියනතස්ස හි ආදෙසෙන වා ආගමෙන වා ලොපෙන වා සමබ්බො සමිහවෙය්‍ය න තු පච්චයෙන. තතො පච්චයෙනාසමබ්බො දසස්ස අනෙත ඊප්පච්චයො හොතිති ඉදං සාමන්විතො සිඬං. අනතාපෙකතායං ඡට්ඨිති ව සිඬං. තදනාස්ස යථාවුත්තඊප්පච්චයනතස්ස සද්දසතනිස්සාවෙන ඉප්පිංසෙව සමිහමො න අඤ්ඤත්තාති දට්ඨබ්බං.

එකාදසනතං පුරණො=එකාදසො; වතුදසනතං පුරණො=වාතුද්දසො; පණණරසො* (උපොසථො)ති ආදි පන යදනුප පනනා නිපාතනා සිජ්ඣතිති ඉමිතා අප්පච්චයෙන සිඬං. වුද්දසාදිසු යොව්වතෙ පඤ්චාදිනමකාරොති සමිහතනිස්ස අතතං.

සොලසෙ උදහරණෙ ලො අයං දස්ස නිව්වං හොති, තෙරසෙ වතනාලිසෙ ව ලො අයං විකප්පෙන සියා. අඤ්ඤත්ථ වුද්දසසතනරසාදිසු වාසද්දස්ස චවජ්ඣනවිභාසතො න වෙව හොතිති අත්ථො.

අභාදිතොති කිමජ්ඣනනි එත්ථ ආදිසද්දෙ උපරි දසසද්දභාවා හෙට්ඨා දසසද්දමෙව සඛිගණනාති. එකාදිතො දස ර සං බ්‍යාගෙනි ඉමිතාව සිඬෙ ඉමස්සාරමො නියමත්ථො. තෙන වුද්දසානි එත්ථ සතිපි එකාදිතො දසසමි. රතතං න භවති. උභතා විසති=උභතවිසති, එකෙන උභතවිසති=එකුනවිසතිති තතියානප්පුරිසො. ගිකඤ්ඤං එකුනවිසතිති ගණනාමතතං.

* “පනතරසො” —

සංචේයො ගණිතබ්බෙ වජ්ඣමහි:

ඊසං ව ආසඤ්ඤා ඩි ව ඊ ව ති ව ඊති ව උති වාති වඤ්ඤා. දසසස්ස විකාදිනං කතෙකසෙසස්ස දසවිකස්ස දසසද්දස්ස විආදෙසො. තථා දසතිකස්ස තිදසත්ථවාවකස්ස දසසද්දස්ස තිආදෙසොති ආදිනා යොජේතබ්බං.

සබ්බායානං වා අනෙතති සබ්බායාසුරණේ මොති ඉතො සබ්බායාගහණං ස ඡස්ස වාති ඉතො වාති ව අනෙත නිගහණිතං වාති ඉතො අනෙතති ව වතතමානෙති අත්ථො.

තිකාරොති තිසද්දො.

මිසතිංසානං සබ්බායානං අනෙත නි ඉච්චෙසො ආගමො විභාසා මහාති, අසද්දස්සාති මිසතිංසානමනතො අසද්දස්සං සබ්බායානමනෙත න චායං තිසද්දාගමො හොති අබිකතවාසද්දස්ස වචනමිච්ඡාසතො, නදනුපරොධෙතොති පරිභාසතො ව.

විසතිසා සුරණො=විසතිමො පරිච්ඡේදො. අට්ඨ ව විසති ව අට්ඨති අට්ඨකා විසතිති වා=අභිමිසති.

තිංසාසාති ඉප්පයමනො ආප්පව්වසෙ සතො නාදිනන්ති ආයාදෙසෙ ව කතෙ රුපං. දසදසකන්ති දසපරිමාණාති අස්සාති=දසකං, දසදසකං සතං හොතිති වතතබ්බෙ ආදෙසා පෙතතිතො දසදසකස්ස සහං හොතිති වුත්තියං වුත්තං. දසස්ස ත ස්වමිනා සතාදෙසං යොවචනලොපඤ්ඤා කතො “සතං” ඉති රුපං නිපව්වතෙ. තථා දසකානං සතං තාම සතදසකං සහස්සමිති රුපං නිපව්වතෙ. සතාදිනං විසතිආදිනං වහන ගතෙද රාසිනාතතෙත සති. චෙවිසතිසො චෙඅසිතිසො චෙ සතාති චෙසහස්සාති ඉච්චාදිනා සබ්බත්ථ බහුවචනතතඤ්ඤා භවති.

නදනනරපදනඤ්ඤාති සතගණනතො උත්තරපදනං සතස්ස විකාදිනං ව රුපාති. විසතනති ආදිනා නිපව්වනෙතති අත්ථො. න චෙත්ථ දසගහණං අනුවතෙතබ්බං සුතෙතයෙව “දසදසක”න්ති වුත්තායනා. තෙනෙවාහ වුත්තියං: “ගණනෙ පරියාපනතස්ස දසදසකස්ස සතං හොති”ති ආදි.

යාවතා සංඛ්‍යානමුත්තරිනති තතො සහස්සතො උත්තරිං තාසං සබ්බායානං යාව කොට්ඨරියනතගණනමත්ථි තාවතා දස-ගුණිතමෙව කතතබ්බං. යොජේතබ්බං, නිප්පාදිතබ්බන්ති අත්ථො. යථා සතස්ස දසගුණිතං සහස්සං, තථා සහස්සස්ස දසගුණිතං

දසසහසස්සනති යොජනමෙවෙත්ථ කානබ්බං. දිගුතප්පුරිසොයෙව විසෙසො. දසෙව සහස්සානි, දසනනං වා සහස්සානාං සමාභාරො= දසසහස්සං. එවං උපරිපි.

සකෙහි සකෙහි නාමෙහිති කොටිනුතාදිති.

සතසහස්සානං සතං නාම දසසතසහස්සස්ස දසගුණිනං කොට්ඨානං.

තං හි එකාදිසඬ්ඛ්‍යාකොටිභූතතතා කොටිති වුවවති. නිනන-
නුතසතසහස්සානං සතං අකෙඛාතිනී නාම. කොටිනො ඡට්ඨං
යානං. අබ්බද්දි පද්මාවසානං සීතතරකනාමධෙය්‍යට්ඨානං.
අසංඛෙය්‍යනති, කොටිනො උපරි විසතිමං ගණනට්ඨානං ත
කප්පාසඬ්ඛෙය්‍යං, තස්ස ගණනනො අසඬ්ඛෙය්‍යවසෙන වුත්තතතා.
වුත්තං හි: “එතෙසමනනරා කප්පා ගණනාතො අසංඛියා”ති.

ඉවෙවචං වුත්තනයෙන, කොටිප්පභූතිනං අසඬ්ඛෙය්‍ය
පරිසරනානං විසතියා සඬ්ඛ්‍යානං සථාකතමං ආනතො යානං
සතලකතගුණං මතං සතලකෙත මිතනති අත්ථො.

අනෙකකෙට්ඨි සකත්ථපරිමාණත්ථාදිවසෙන අනෙකසමිං
අත්ථො.

සඬ්ඛ්‍යාතඬ්ඛිතං.

සකිස්ස යානෙති ඉමස්ස අත්ථො වාරකෙට්ඨිමිතා දසසිනො.
වාරත්ථො නාම පුනප්පුනං ආවත්තනං; බහුවාරෙ කතං
බහුකතනං.

මණ්ඩුකගතියාති, සතනාමෙහිති එත්ථාඬ්ඛිතං සඬ්ඛ්‍යා
ගහණං මණ්ඩුකස්ස ගතියා අනන්තරස්සතමතිකකමිත්වා ඉධානු-
වත්තනීති අත්ථො.

කතීති විභාගෙතීති=කතීධා.

විධා කරොතීති=මෙජ්ඣං; තබ්බිපරිසයෙන “අවෙජ්ඣවචනා
බුධා.”

ස්මතසොති මාතිකාතො.

සාමඤ්ඤස්සාති අවිසිඤ්ඤා අත්ථස්ස; සබ්බථාති සබ්බෙන
පකාරෙන;

අනුප්පනනාති අනුප්පනනරූපා; අනිද්දිඤ්ඤානාති යෙ
සඤ්ඤා අකරිතාමසමාසාදිවසෙන ආභවි අවිතිතලකතණා; තෙ
ඉමිනා නිපාතනෙන සිජ්ඣනාති

කාලන්තේ ඉමසදුතො ජ්ජ්ජව්වයො. සමානසදුතො අපරසදුතො ච ජ්ජ්ජව්වයො ච සියාති සබ්බස්සෙව.

ඉමසදුස්ස අතතං ච සමානසදුස්ස සාදෙසො ච සියාති අන්තො.

එවං නාමතො යොජේතබ්බං. තථා හි: පටිභාගකුච්ඡිත-සඤ්ඤානුකම්පාදීඅන්තේසු කප්පව්වයො ච කිංසදුතො එතතො පරිමාණන්තේ තාවනතුප්පව්වයො ච හෙට්ඨා දස්සිතො. තථා ජිතවචනානුපරොධෙන අඤ්ඤාපි යොජේතබ්බං.

තඤ්ඤං නිබ්බාති අපච්චාදිසාමඤ්ඤාත්ථවුතනිතො, භාවත්ථො අව්‍යයතො වාති තඤ්ඤං නිබ්බා හවති. නත්‍රාදීති සාමඤ්ඤා-වුතනිතඤ්ඤං; තං පන අපච්චත්ථත්ථො සංසරාදීනමනෙකත්ථත්ථො අත්ථිඅත්ථත්ථො සබ්බස්සාතො වාති චතුර්ධා හවති. ඉදං හි ඉත්තිපුම-නපුංසකසාධාරණමපි අපච්චාදීඅත්ථත්ථො නිලිඛිතං හවති. අබ්‍යස-තඤ්ඤං අලිඛිතං. එවං සඤ්ඤාපෙන තඤ්ඤං ජබ්බිධං හවති.

ඉති රූපසිඬිටිභාසං තඤ්ඤානසො නිසිතො.

ඉදං පි කතිප්පව්වයවිසේසවසේන ආබ්‍යාතරූපසිඬිං දස්සෙ-තුං අප ආබ්‍යාතවිභතනිසොති ආදි ආරඬං. අපාති තඤ්ඤා-නනතරං. ආකාශාතවිභතනිසොති පච්චයවිසේසදස්සනං. ඛානුභිති පකතිවිසේසදස්සනං. ක්‍රියාවාචිති තබ්බසේසනං. තමපන භූතා සභා පතිට්ඨා ආදිතිතනනතිචතතත්ථං. ඛානුග්ග-හණං හවති පච්චි ආදික්‍රියාපදතිචතතත්ථං. තතො චචතත්ථත්ථො සරූපතො ලකඛණතො ච ආකාශාතං දස්සෙතුං තත්ථාති ආදි වුතතං. තත්ථ තස්මිං ආදිවාකො; ක්‍රියං හවතාදිවානුත්ථං, ආවිකඛති කපේතිති කතතුසාධනෙන චචතත්ථදස්සනං. ක්‍රියාය වාචකං පදං=ක්‍රියාපදනති සරූපදස්සනං වුතතං හිති වුල-තිරුතනිසං. කාලො ච කාරකඤ්ඤා පුරිසො ච තෙසං පරිදීපකං. කාලකාරකපුරිසපරිදීපකං, තං පන ක්‍රියාලකඛණනති ආබ්‍යාතස්ස ලකඛණදස්සනං. ලකඛියති ඤ්ඤාති එතෙනාති=ලකඛණං. සතිපි කාලාදිහෙදස්ස පච්චයත්ථස්සාපි පරිදීපකතෙන ඛානුත්ථභූතා හවතාදික්‍රියායෙව ලකඛණමස්සාති ක්‍රියාලකඛණං. ඉධ ලකඛණනති සඤ්ඤාණං දබ්බෙපනං. න තු සභාවො. න හි සද්දස්ස අන්තො සභාවො, ආබ්‍යාතමෙව=ආබ්‍යාතිකං.

නත්ථි ඉත්තිපුමනපුංසකහෙදං නිලිඛිතමස්සාති=අනනිලිඛිතං.

ඉදහි වචනන්තො සරූපතො පහෙදතො ව විභතතිසො දසෙසුං කාලාදිවසෙනාති ආදි වුතනං. තත් ධාතූන් ක්‍රියා; විභජනති කාලාදිවසෙන විභතනං කරොනති වචනන්දසුනං. න්‍යාදසොති සරූපදසුනං. අට්ඨවිධාති පහෙදදසුනං. චතනමානාති ආදි පන තාසං පහෙදහෙතුභුතසංකෘදදසුනං තත් න්‍යන්‍යාදසො චතනමානවිභතති නාම; චිත්තාදසො පඤ්චමී නාම, එයෙය්‍යමාදසො සත්තමී, අරුආදසො පරොකමා, ආරුආදසො භියත්තනී, ඊලංආදසො අජ්ජනති, සුභිසුන්‍යාදසො හවිසුන්‍යාති, සුභාසුභාදසො කාලාති-පනතිවිභතති නාම.

තථා ක්‍රියං ධාරෙනති ධාතුනං වචනන්දසුනං ක්‍රියා-වාචකභාවතො. භූවාදසො ඛාදිධාතුප්‍යවචයනවා වාති සරූප-භාවදසුනං. තත් ඛාදිප්‍යවචයනවා නාම තිතිකකජ්ජවජ්-පිවාසාදසො.

විධා සත්තවිධා වාති භූවාදිධාතුනං පහෙදදසුනං. නිබ්බතන-නියාදිනා කමෙත සහ චතනනීති=සකමමකා. යෙ කමමා පෙකකං ක්‍රියං වදනති තෙ සකමමකා නාමාති යොජනා. තත් කචනති නිබ්බතනනියකමමං. කිරොතිති කාල-කාරක-පුරිසපරිදීපකං පකතිප්‍යවචයසමුදයරූපං ක්‍රියාපදං, න ධාතු-මතනං. තං කථං සකමමකධාතු උද්ගරණතෙනා දසුනනති? වුවවතො:- එත් ව පකතිභූතො “කර” ඉති ධාතුසෙව නිබ්බතන-නියකමාපෙකකක්‍රියං වදති, න තු තිප්‍යවචයො. නසු කාල-කාරකපුරිසවිසේසදීපකතනාති දඨබ්බං. තෙන කර අවයවො ධාතුපාඨෙ පතිසීතො න සමුදයො. නසමා “කරා”ති අවයවො කමමාපෙකකක්‍රියං වදතිති දසුනතොති වෙදිතබ්බො අවජ්ජනති “ආස-උපවෙසනෙ”ති ඉමස්ස රූපං, නිසීදනීති අත්‍යො. විකරියනති ධාතුවො එතෙහිති=විකරණා, අප්‍යවචයාදසො තෙසං විකරණප්‍යවචයානං හෙදෙන. තථා හි:

ගවජං භුඤ්ඤථ ප්‍රච්ඡන්තො; පුණ්න්තො විචිතං තථා,
කරොන්තො පාලයන්තො ච භින්නා තෙ තෙහි ධාතවො.

සකසෙවති ධාතුවො; ඉදං අඤ්ඤත්‍ර හෙතුවො ණණයා දිතං විචිතතනා ඉධ තබ්බාවදසුනන්තං වුතනං “සකසෙව”ති.

ක්‍රියාසාමඤ්ඤභූතෙහි. ගමනපචිතාදිතං සබ්බාසං ක්‍රියානං සාධාරණං රූපං භවනං නාම. තෙනාහ: අත්තනොපදනී භාවෙ ව කමමනී, භාවකමෙමසු තබ්බානියාති ආදි. ක්‍රියාය ධාරණතො ධාතුවොති මහතිසංකෘදකරණං ක්‍රියාවාචිතමෙව ගහණන්තං.

භූ ඉති එවං චුත්තසද්දෝ ආදි යෙසනෙතො=භූ ඉථෙවචමාදයො, ධාතුනි සඤ්ඤා යෙසනෙතො=ධාතුසඤ්ඤා. භූ ච වා ච භූවා; වානි “වා-ගතිබ්බෙසු”ති ඉමස්ස ගහණං. *සකමමකආකමකක්‍රියත්ථ-වසෙන භූවා පකාරා ආදයො වා සද්දා දුතියනග්ගෙ නෙ ධාතවො නාමානි අධිප්පායො. අනෙතානි අත්තභූතො සරො; ලොපොති ලොපෙනබ්බො.

නිවතනනත්තති “මතියති පතියති”ති ආදිසු යප්පවග්ගෙ “සමපො දමපො”ති ආදිසු එමාදිඋණාදිප්පවග්ගෙ ච ධාතනත-ලොපස්ස නිසෙධනත්තනි අත්තො.

අධිකරියති තත් තත් නියොජියතීති=අධිකාරො. ධාතුනං අධිකාරො=ධාතවිකාරො. ධාතුලිඛෙගති, ධාතුනි ඡේණයා, ධාතුයා කමමාදිමති ඡේණාති එවමාගතෙ තිවිධෙ තසමිං ධාතවිකාරෙ විහිතානං බාදිකාරිතප්පවග්ගානං වසෙන අනෙකානං ප්‍රවග්ගානං පසබ්බෙ සති වත්තුතො ඉච්ඡා වත්තුකාමනා; සා අනුපුබ්බකමො එතිස්සාති චනනිච්ඡානුපුබ්බිකා; සද්දස්ස පටි-පතති ව පවතතිනා පකතිප්පවග්ගාදිවසෙන අවගතා වචනුවාරණං වා, යථිච්ඡිතවසෙන ප්‍රවග්ගො කාතබ්බොති අධිප්පායො. වත්තමානාය විභතතියා වචනෙ කප්පනෙ ඉච්ඡා=වත්තමානවච-නිච්ඡා තස්ස වත්තමානක්‍රියත්ථජොතනතො වත්තමානා ඉති ත්‍යාදිතං අනුත්ථසඤ්ඤා.

අධිකරියති උත්තරස්සතෙන ආවරියෙන යොජියතීති අධිකාරො;

ක්‍රියායං ගමමානායනති ඉතො පුබ්බෙ ධාතවිකාරාභාවෙපි චතනමානා පච්චුප්පනෙන කාලෙති ආදිනා ධාතත්භූතාය පච්චුප්පනාදිහෙදයං ක්‍රියායං ගමමානායං වත්තමානාදි-විභනනිනං විධානසාමන්විතො වත්තමානාදිආබ්‍යාතවිභතතියො ධාතුතෙව භවනනිති සාමන්විතො සිධන්ති අත්තො. ආණාපනං=ආණත්ත. “යදි භවෙය්‍යා”ති ආදිනා පරිකප්පනං=පරිකප්පො; කාලස්ස ක්‍රියායං සාධනවෙකලොදිනා අතිපතති අනනිතිප්පතති=කාලානි=නති.

පච්චුප්පනසමිපෙති වත්තමානකාලස්ස ආසනෙන අතිත-කාලෙපි අනාගතකාලෙපි චතනමානා විභතති හොති තත්‍රාපි තබ්බොභාරස්ස පච්චුප්පනාවොභාරස්ස උපවාරණො උපවාර-සමනවතො සමාරොපතො.

තථා හි: ආගන්තුකා නිසින්නං පුරිසං පුච්ඡති “කුතො හවං ආගච්ඡති”ති සො “පාටලිපුත්තකො ආගච්ඡාමි”ති ආදිකං වදති. නිසින්නොයෙව වදති: “ආගච්ඡාමි”ති “යාව පුරෙ”ති නිපාතයොගෙපි “යාවාහං ආගච්ඡාමි” “පුරෙ අධම්මවාදිනො දිප්පනති” අනිතෙපිති අනිතකාලෙපි. වත්තමානාවිභතතියො තංකාලවචනිච්ඡයා වත්තමානකාලතතං වත්තුමිච්ඡාය. තස්මිං කාලෙ වත්තමානභාවං සක්කාය යථා “සාවන්තියං විහරතිති ආදි

විභතතිපච්චයෙති විභතතිසංකාතෙ පච්චයෙ; පරස්සපදානි පදානිති එත්ථ කිඤ්චාපි අත්තකො අත්ථාති උත්තරපුරිසවචනාති† අත්ථි තථාපි තෙසං අප්පකතතා ඉත්තරපුරිසවචනාතං බහුකතතා තබ්බාහුලලකො තෙසං බාහුලලෙන “බදිරවන”නති ආදිසු විය තබ්බාහාරො.

විපරිණාමමනාති අථ පුබ්බාති විභතතිනං ඡ පරස්සපදානිති ඉතො, පරාන්තරාත්තොපදානිති ඉතො ව, පරස්සපදගහණඤ්ච අත්තකොපදගහණඤ්ච ඡට්ඨිවිපරිණාමෙන වත්තකොති අත්ථො.

පස්මො ව මඡ්ඤ්මො ව උත්තමො ව=පස්මමඡ්ඤ්මුත්තමා; තෙයෙව පස්මාදිකාරකදිපකතතා පුරිසා. තත්ථ පරස්සපදෙ ව අත්තකොපදෙ ව ආදිමිති පඨිතාති වෙ වෙ වචනාති පස්මපුරිසා නාම; තථා මඡ්ඤ්ම අත්තෙ ව පඨිතාති මඡ්ඤ්මුත්තම පුරිසා නාම. අත්තකො අත්ථාති පදානි = අත්තකොපදානිති පරස්සත්ථාතං බහුකතෙතපි පොරාණවොභාරවසෙන වුත්තො. ලොකෙ පත ත්‍රියාඵලස්ස කතතුසකත්ථාය සෙභුයොන අත්තකොපදානියෙව පසුඡන්නති.

ත්‍රියාපදෙන සහ තුලාං සමානං අධිකරණං අත්ථො එතස්සාති=තුලායාධිකරණං, සාධනවාචිතාමං; තස්මිං තුලායාධිකරණෙ නාමමිති යොජනා.

තුමහාමහමජ්ජිතෙ කාරකෙ අභිධෙයොති අත්ථො. යථා “දෙවදත්තො පච්චති, පච්චතෙ ඔදනො”ති වා පච්චමානතතා කතතරි විය‡ ඉධ න භවති. “පච්චසෙ දෙවදත්තෙන” එත්ථ පච්චසෙති කම්මති තුමහසග්ගයොගෙ අත්තකොපදස්ස විනිතතතා කතතුචාවකං. “දෙවදත්තෙනා”ති ඉදං තෙන අතුලායාධිකරණනති පස්මපුරිසො න භොතිති දට්ඨබ්බං. අධ්‍යාතුලිචෙගති පරාප්පච්චයාති ඉතො පරො පච්චයොති, ධාතුති ඡෙණ්ණය ඉච්චාදිතො ධාතුති ව අධිකාරො.

† “උත්තමපුරිසවචනාති”

‡ “පච්චමානකතතරි විය” - සබ්බත්ථ

විභතනිප්පච්චයෙසුනි එත්ථ විභතනියො නාම න්‍යාදයො, පච්චයා තාම කතතරි විනිතා මාතන්තාදයො.

සබ්බධාතුකමහියෙව්‍යානි අවධාරණං. භියතනනිසත්තමි-පඤ්චමිවතතමානා සබ්බධාතුකනන්ති චුත්තසබ්බධාතුකවිභතනි-තො අඤ්ඤසමිං පරොක්කාදිභෙදෙ අසබ්බධාතුකවිභතනිප්පච්චය විසයෙ අප්පච්චයතිවත්තනත්ථං.

කාපිතතොති එත්ථ හෙතුකතතරි විනිතා ණේණයාදයො කාරිතා නාම. අඤ්ඤසු වානි එත්ථ වග්ගහණස්ස අනුත්තසමුච්ච-යත්තො තපථලං දස්සෙත්තුං “වග්ගහණෙනා”ති ආදි චුත්තං.

ලච්ඡපනානානති ලච්ඡ ලච්ඡහුතො සරො උප අනෙත අනතසමිපෙ පචතති එතෙසනති ලච්ඡපනතා. එතෙන ජීවති පුරතීති ආදිසු දිස්සපනාසු මුඛි තිවාරිතා හොති. තසමා ඉවණ්ණෙවණ්ණනානසඤ්ච ලච්ඡපනානාඤ්ච ධාතුතං යෙ අනතහුතා උපනතහුතා ච ඉවණ්ණෙවණ්ණො තෙසංයෙව චුඛි හොතිති අත්ථො. පරස්සාති අඤ්ඤස්ස අකාරස්ස චුඛි න හොති. එතෙන අසුවණ්ණානාඤ්චායො මුඛිති පරිභාසතො අකාරස්සාපි චුඛි සියාති සබ්බා නිවතතිතා හොති.

ඉ ව උ වානි යු; යු එව වණ්ණො යුවණ්ණො; තෙසං යුවණ්ණානමපි යණ්ණොනාප්පච්චයෙසු තතවනතුතාපිආදිසු කිතකප්පච්චයෙසු ව පරෙසු මුඛි න හොති. තුද්දස්ස ධාතු ගණස්සාපි අකාරහුතෙ විකරණප්පච්චයෙ චුඛි න හොති. “ඡේත්වා” ඉති ආදිසු තුනාදිප්පච්චයනෙසු පන ඡේත්වා, ඡිත්තිත්වා, හෙත්වා, හිත්තිත්වානි ආදිසු විකප්පෙන මුඛි හොතිති අත්ථො.

තස්සාපි චුඛියා අනියමප්පසබ්බෙහ අනියමෙන අවිසේසෙන පසබ්බෙහ සති.

විපජිණාමෙනාති ධාතුනි ණේණසාදිසුත්තතො ඡවසි-විපජිණාමෙන ධාතුනනති වත්තතො.

භවතීති ඉමිතා ආබ්‍යාසෙන ක්‍රියාපදෙන භවතික්‍රියාස කතතුනො අභිනිතතනා කතතරි “සො සාධු භවතී”ති චුත්තො. තස්මිං භවතකතනපි න තතියා හොති. ලිඛිතධම්මතං පන අප්පකතිය පඨමාව හොති “සො පුරිසො භවතී”ති. පඨම පුරිසත්ථදීපකෙන පච්චතෙති ඉමිතා තුමහසද්දස්ස අසමානාධි-කරණතතා ඉධ මජ්ඣිමපුරිසවචනං න හොති.

හි ව ම ව මො ව හිමමා; තෙසු අථ සුඛබාහි ඉවාදිතො විහතතිනං ඡාති ව වතතනෙ.

පරානීති එත් ඉමිතා නිපාතතෙන නසං ණතං. ධාතුහි ණොණයඉවාදිතො ධාතුහිති ව අත්තනොපදානි භාෂෙ ව කමමිති”හි ඉතො අත්තනොපදානිති ව වතතනෙ.

කසුචි “අස භුචි”හි ආදියු අත්තනොපදානිවතතනසං.

එකකාලානමෙවාහි තීන්තකාලානමෙකාහිධානසං අසමා-
වතො තදනුපරොඝෙමනාහි පරභාසතො වායං නියමො
සිද්ධොති වෙදිතබ්බො. එකතො එකජ්ඣං අභිධානංඑකාහිධානං,
තස්මිං එකාහිධානො. ගමුසප්පඉවෙවතෙ ගතිමති. ගමනො
වතතනෙන.

අඤ්ඤාසංහි මානඅත්තප්පච්චයතො අඤ්ඤානු පච්චයෙ
කතනඤ්චි විනිතාසු වතතමානාදිවිහතතිසු ව අනිවමඤ්ච විධං,
පරොකකායං පරොකකාචිහතතියං. අසනතඤ්ච දිපෙති.
“විහතතිසු”හි අවසා සබ්බාසුහි එත් සබ්බගහණතො
මානනතසකාරිතප්පච්චයෙසු ව වෙජා හොති. දුට්ඨානුසං දජ්ජං
වාහි ඉතො වාහි වතතනෙ. සකමමකාපිති එත් අපිසඤ්ඤා
සොපසගගතෙත්ථි සකමමකාවසං අනිසතභාවදිපනතො. යථා
“පභවති සමභවති පතිට්ඨාති”හි ආදි. භාවො ව කමමඤ්ච
භාවකමමාහි, තෙසු අයං යප්පච්චයො අත්තනොපදානිසමයෙව
ඉසියතෙ. තෙන භාවකමමසු තබ්බානියාහි ආදියු න හොති.
කතනඤ්ච පරසංපදනති කතනරි පරසංපදසං සිද්ධිතනා
අකතනඤ්චයෙවෙදං අත්තනොපදානං පරසංපදතන විධානනාහි
විඤ්ඤායති. යකාරසං පරමෙභාවො ධානෙති විතතං.

විපජිණාමෙතාහි භාවකමමසු යොති ඉතො යගහණා
ජට්ඨිවිපජිණාමෙතානුවතතනෙ.

වචගො ව යකාරවකාරතඤ්ච වචගයකාරවකාරතතං.
එත් ව තදනුපරොඝෙමනාහි පරිභාසතො වචගතවග්ගානමෙව
ධාතනතභුතානං සහ යප්පච්චයෙන වචගාදෙසො. යකාර-
වකාරතතං පන ධාතනතභුතානං රවාතමෙව සයප්පච්චයානං
භවතිති දට්ඨබ්බං.

කමමකතනරිති යද, කමමමෙව පරෙත කරියමානසාමග්හි-
බලෙන සුකරං හොති තද, කමමකතනාහි වොහරියති. යථා
සයමෙව ඔදතො පච්චතෙති.

විපරිණාමෙන තස්‍යාති ච චූර්තවචනං තමනි යෙනි ච චතනෙන.

තු ච අනතු ච හි ච ථො ච මි ච මො ච තං ච අනතං ච ඤ්ඤ ච ඩො ච ඵ ච ආමසෙ වාති සමාහාරද්වයො. එවං සබ්බත්ථ විභතතිස්ස. පඤ්චමිති ත්වාදීතං සකකතවො-
හාරො.

විධි ච නිමන්නනඤ්ඤ අපේක්කිසනඤ්ඤ අනුමති ච පඨනා ච පචතකාලො ච. තත්ථ පරෙසං අඤ්ඤානකස්ස කතනබ්බාදිතො අත්ථස්ස ඤ්ඤානං විධි, “එවං මෙ රූපං හොතු”ති ආදීතා අබ්ධිභානාදි ච. නිමන්නනං දෙය්‍යබ්බමපටිග්ගහණාදිඅත්ථානියොග-
කරණං. අපේක්කිසනං බ්බමදෙසනාදිඅත්ථාය සකකාරපුබ්බකා-
යාවථං. අනුමති කතනබ්බස්ස අනුජානනං.

විපරිණාමෙනාති අකාරො දිසං හිමිමෙසුති ඉතො පඤ්චමියනවසෙන අකාරග්ගහණමනුවත්තනෙන. අබ්ධිව්‍යසනාදි අබ්ධිපුබ්බස්ස වස නිවාසෙ ඉච්චවත්තස්ස බාහුති ණොණයාති ආදීතා ණොප්පච්චයෙ අසංයොගහතස්ස චූඞි කාටිතෙති චූඞිමති ච කතෙ තතො බාහුප්පච්චයෙහි විභතතියොති විධාය ඉමිනා නිමන්නනත්ථ තුප්පච්චයෙ ච කතෙ රූපං. හිසිද්දාදි සිද-
විසරණගත්‍යවසාදනෙසුති ඉමස්ස නිපුබ්බස්ස තුප්පච්චයෙ ච කතෙ සදස්ස සිද්ධතානති සිද්ධදෙසෙ ච කතෙ රූපං. ඉදං ආසතෙන නිමන්නනං තාම. තද්වසනාදි අතිසජ්ජනාදිසුති ඉමස්ස චූරාදිතො ණොණයාති ණො, චූඞිමති ච කතෙ රූපං. පුච්ඡාති පුච්ඡ පුච්ඡතෙති ඉමස්ස රූපං. පච්ඡිකාදි විසප්පවෙසතෙති ඉමස්ස රූපං. දද්ධි දෙහිති දද්ධතෙති ඉමස්ස රූපාති. කතොතුති කර කරණෙති ඉමස්ස රූපං.

පරිකප්පවචනෙ පස්මපුරිසාදිඑකවචනානානං “භවෙ චන්දෙ”ති ආදීතං සත්තමියනපටිථපකතාදස්සතතො එක්ඛාදීතං සත්තමියඤ්ඤ චූර්තාති දඬබ්බං. ආණ්ඩාසිසෙභුත්තකාලෙති ඉතො අනුත්තකාලෙති වත්තනෙන.

අනුමති ච පරිකප්පො ච=අනුමතිපරිකප්පො, සො එව අත්ථො. තස්මිං. අනුත්තකාලෙති අතීතාදිවසෙන අකපිත-
කාලෙ. එත්ථ ච “අනුමතිපරිකප්පෙ සත්තමි”ති වත්තබ්බෙපි අත්ථග්ගහණස්ස අබ්ධිකතා තං එලං දස්සෙතුං අත්ථග්ගහණෙන විධිනිමනනාදිසු වාති චූර්තනං. ආදිසද්දෙන අපේක්කිසන-
පඨනා ග්ගනති. හෙතුත්‍රියාය සමභවෙති යදි සො පස්ම

විශේෂ පබ්බතේශ්වරානි ආදීසු පබ්බජ්‍යාදිභෙදානුක්‍රියාසංසංගතවෙසනී, අරහා හවෙශ්වරානි ආදීනා අරහත්තභවනාදිඵලක්‍රියාසංසංගතව-පරික්කප්පනස්ස ඉදං උද්ගරණං. නිථානි පරස්සපදෙ වුත්තනසස්ස අනිදෙසො.

අපච්චකෙඛ පරොක්කානිතෙති අපච්චකෙඛ, අනිතෙති ච චන්දනෙන.

නිසොති අනන්තරානිතදිවසො වුවවති. පභුනිසද්දෙ ආදි අරො. නිසො පඨායානි අරො. පච්චකෙඛ වානි චන්ද්‍රපච්චකෙඛ භුතෙ වා නිසො පඨාය අනිතෙ කාලෙ ගම්‍යමානෙ නිසන්තනි සඤ්ඤිතා විභනති භොතිති අරො.

අකාරොච ආගමො=අකාරාගමො. නිසන්නති ච අජ්ජනති ච කාලාතිපතති වානි ඉතරෙතරයොගචන්දෙ.

සතිස්සරෙති, භුවාදිරුධාදිධාතුනමනෙත අප්පච්චයභුතෙ සරෙ සති; අජ්ජනතිකාලාතිපතතිසු ච ධාතූනෙත විභනතිසරෙ ඉකාරාගමෙ ච සති. පුන ඉධ අකාරාගමවිධානස්ස නිරන්තරානා තදනුපරොධෙතානි පරිභාසතො ච පශොභානුපරොධා පශොගස්ස අනුරූපතො, ධාතුනමාදිමි යෙවං අකාරාගමො භොතිති සාමන්තියතො පරිභාසතො ච සිඬ්චනති අභිප්පායො.

නිසන්නති ච සන්නමි ච පඤ්චමි ච වත්තමානා වානි චන්දෙ.

පනිගතමකකන්ති = පච්චකං. ඉන්ද්‍රියසන්තිසිඬ්චකාණං, ඉන්ද්‍රියගොචරං චන්ද්‍ර ව. න පච්චකකන්ති=අපච්චකං, තසමි.

විපජිණාමෙතානි ධාතුනි ඡෙණයානි ඉතො ධාතුගහණං ඡට්ඨිවිපජිණාමෙත වත්තනිති අරො.

ආදිභුතා වණණං=ආදිවණණා, තෙසං. ඉදං භුවාදීසු භුසද්ද-දිකං සකාය වුත්තං. එකො සරො එතෙසන්ති=එකසරා.

ඛජ්ජෙසුති ඛජ්ජප්පච්චයෙසු පරෙසු ච පරොක්කා විභනති-යඤ්ච සබ්බෙසං ධාතුනං නිච්චං චෙහාචො භොති. පුභොත්‍යාදි ධාතුගණස්සපි අප්පච්චයෙ පරෙ නිච්චං චෙහාචො භොති. කිච්චාදිකෙති “ජුතිතබ්බං භොතබ්බං පජතිතබ්බං පභාතබ්බං විධාතබ්බං”නති ආදීසු කිච්චප්පච්චයෙසු ච, “ජුතිතා ජුතිතං භොතං විදුතිතා විධායා”නි ආදීසු කිතකප්පච්චයෙසු ච කච්චි විකප්පෙත පුභොත්‍යාදියෙසු භොති. අපිසද්දෙන අඤ්ඤාත්ථ “චංකමති චංකමන්ති” ආදීසුපි භොති. “දුතබ්බං දතා හුතං තිතං දින්න”නති ආදීසු කච්චි න හවති.

තෙත වුතනා: වචනවිභාසකෝයං වාසඥාති.

සගුප්‍රසානානි ගුප්‍යං ගුප්‍ර. තෙන ගුප්‍රකාරණ සහිතස්ස ඛණ්ඩ-
ප්‍රපච්චයෙසු අවණණස්ස ගුප්‍යං උකාරස්සව ඉකාරො හොති.
අබ්‍යාසගතස්ස වාස්ස අන්තස්ස ජ්‍යායො හොති. ජ්‍යායො පන
පරොක්කාය භුස්ස අන්තස්සව ඉමෙ ඉවණණො අකාරො ව
යථා නිපාතා. බ්‍ර ව හ ව බ්‍රහු, තෙසං. ආහ ව භුවො ව=ආහ-
භුවා. සිහනනියා “කපි ධාතු”නි ආදිතො සිහාවලොකනෙන
ඉකාරොව ආගමො.

න සබ්බධාතුක=අසබ්බධාතුකනි. විහතතිභාවෙන සබ්බ-
ධාතුකසද්දසා පරොක්කා අජ්ඣනනි හවිස්සනතිකාලානිපත්තියො ව
වුච්චන්ති. න ඉති නිපාතස්ස “අමනුස්සො”නි ආදිසු විය සද්දසන්-
වුතතිතො දට්ඨබ්බං. බ්‍යඤ්ජනාදිමෙහවානි න්‍යායස්සති
ස්සනතිඵලං. ආදිකෙ බ්‍යඤ්ජනප්‍රබ්බකෙ ඵල අසබ්බධාතුක-
විහතතිමහි පරෙ අයං ඉකාරාගමො භවති. න පන සරාදිකෙ
අ ඉ ඵලමාදිකෙ විහතතිකෙ වචනෙ පරෙ. අයං පන විසේසො.
කපිති අබ්‍යාසතො සිබොති වෙදිතබ්බො. තදනුපරොමෙනානි
පරිභාසතො ව බ්‍යඤ්ජනාදෙපි බ්‍යඤ්ජනප්‍රබ්බකෙපි අසබ්බ-
ධාතුක පරෙ “දස්සති”*නි ආදිසු කපි ඉකාරාගමො නො
සියා න සියාති අත්ථො.

කස්ස වණණස්ස සම්බන්ධි වග්ගො කවග්ගො.

අපච්චකෙහි පරොක්කානිතෙති ඉතො අපච්චකෙහි අතිතෙ
ති ච තියොපපභුනි පච්චකෙහි ගිගනනතිති ඉතො පච්චකෙහි ච
වනගතො.

සමුපප සම්පභුතෙ අතිතෙ කාලෙ න තියොපපභුනි. තෙ
නාහ වුත්තියං අජ්ඣපපභුනි අතිතෙ කාලෙති මණ්ඩුකගතිසා
ද්ධාතුස්ස දජ්ජං වානි† ඉතො.

මානි පටිසෙධවාචකෙන නිපාතෙන යොගො සම්බන්ධො
මායොගො. සබ්බකාලගහණං පච්චුප්පනනාගතකාලෙපි
නියන්තනාදිතං විධානන්ථං. තතො සන්තානරූප්පනං භවන්තස්ස
සහිවයෙ භාවිතො ව මා හවා මා හවි මා හවභුනි පටිසෙධො
වුතෙනා හොති.

* “දස්සදන්තා”නි-කපිති. “දස්සද්ට්ඨානි” බහුසු.

† “නපිපරියයො ලො වා”නි. ඉතොති සිහලව්‍යාඛ්‍යාතො.

මහතියා සඤ්ඤාය පයෝජනං දසෙය්‍යං භවිස්සති කාල යොගතොති ආදී වුතනං. න ආගතො අසම්පන්නොති= අනාගතො.

තං කාලවචනිවජ්ජාති අනාගතකාලං කතා වනුමිච්ඡාය අනිතෙපි කාලෙ භවිස්සන්තිවිභවති හොති. යථා: අනෙකජාති-සංසාරං සංකාමිස්සන්ති. ආදීසද්දෙන “යා පුබ්බෙ බොධිසත්තානං පලංකවරමාභුජේ, නිමිත්තාති පදිස්සන්ති ආදී සංගස්සන්ති. භවිස්සතෙ තෙනාති තෙන පුරිසෙන අනාගතෙ භවන්ති අනෙථා.

කාලස්ස ක්‍රියාය අතිපතනං, අතිකකමො; විරූඛපච්චස්ස-තිපාතතො, විරොධිපච්චසසන්තිධානතො; කාරණවෙකල-තො පවනාදි ක්‍රියාස්සපතතිහෙතුනං කසාදීනං විකල්පනා වා; සාධකස්ස ක්‍රියාතිබ්බතාකස්ස විරොධි සන්තිධානතො, සහකාරි-කාරණවෙකල්පනො; සන්තිවිරහො විශොගොති. තෙන. අවචන්තා-නුපපතති හෙතුක්‍රියාය අසම්භවෙන ඵලක්‍රියාය අවචන්තං අසම්භවො. පඨමමයෙ පබ්බජ්ජං අලංකාරාති හෙතුක්‍රියාය පබ්බජිතො භවෙය්‍යාති අනෙථා.

සමපතිති වත්තමානකාලෙ; පඤ්චමි සත්තමි වත්තමානා විභවති හොති. භවිස්සන්ති ඵකා ව අනාගතෙ කාලෙ භවති. පරොක්කා නිසත්තති අජ්ජන්ති කාලාතිපතති සංකිතා වතස්සා විභවති යො අනිතකාලිකා අනිතකාලෙයෙව භවන්ති අනෙථා.

ජකාලිකවිභවතිනයො.

ජකාලිකවිභවතිනයං දසෙය්‍යො භූවාදිනමෙව යෙසං විසෙස-විධානං අථී තෙ දසෙය්‍යං ඉසු ඉච්ඡාකන්තිසුති ආදි ආරඬං. ධාතුන්ති ධාතුස්සනො ලොපොනෙකසරස්සාති ඉතො ධාතුග්ගහණං වචනවිපරිණාමෙන අනුවත්තතෙ. ඉසු ව යමො වාති ඉසුයමා. තෙසං. ඉච්ඡන්ති ඵත්ථ සංයොගත්තත්තා උප-ත්තස්ස ඉකාරස්ස වුඬි ත හොති. විආපුබ්බතො සති වායමති හවිපජියයො ලො වාති ඉතො වාගගහණං අසස්මා මිමානං මතිමහානාලොපො වාති ඉතො අත්තලොපග්ගහණං වානු-වත්තතෙ.

ජ ව ඉං ව=ජ ඉං, කෙසං ජ ඉ නනං. අජ්ඣතනිවිභතතිවචනානාං
ත්ථා ච ත්ථං ව=ත්ථත්ථං.

සංස්ස වානි අනුචතනමානො පුත සප්පච්චයගගහණස්ස අධි-
කතතා තප්ථලං දස්සොතුං සප්පච්චයගගහණොනානි ආදි වුතතං.
දුතියස්සෙවස්ථානි වො ච වො වානි වච ඉති වතතබ්බෙ එක
සෙසකයෙන වා තතතිතයෙන වා දුතියස්සෙවස්ථා වගගහණං
ඉවජ්ඣබ්බං.

අවොචුමහානි එත්ථ ඤාපි ධාතුනි ආදිනා උතතං.

අසස්මා මිමානං මහිමහානනලොසො වානි ඉතො අනන
ලොසො නි ව හවිපජියයො ලො වානි ඉතො මණ්ඩුකගනිසා
වානි ව වතතතෙ.

සෙති වචවසවහාදිනමුකාරො වස්ස සෙති ඉතො සෙති
වතනමානො හස්ස යකාරෙන විපජියයො හෙවුපජියතා හවිපජි-
යයො.

නිමිතතභූතසකාරස්සානි “සෙ”ති යකාරස්සෙව අධිකාරතො
පුතතතා වුතතං.

ජරො ව මරො ව=ජරමරා, කෙසං, ජ්රො ච ජ්යෙසා ච
මිසෙසා වානි ජ්රජ්යෙසමිසෙසා.

පස්සො ව දිස්සො ව දතෙතො ව=පස්සදිස්සදතතො, එත්ථ ව
දිස්සගගහණං ඤමමනි පදිස්සනිති පස්සාභාවපසඛගතිවතන-
තත්ථං.

අදදසානි අජ්ඣතනිඅතතනොපදපඨමපුරිසෙකචචතෙපිරුපං.

සබ්බත්ථ ගෙ ගිති ඉතො සබ්බත්ථානි වතතතෙ. දඛානන-
තො සො ඤාපිති ඉතො “ඤාපි”ති ව.

සීදස්ස භාවො=සීදනං. යමනි දඛා ඉච්චාදිතො යමනිති
වතතතෙ.

දඛාතුස්ස දජ්ජං වානි ඉතො වානි වතතතෙ.

එසස්ස ඤාතො ඉසාඤා වානි ඉතො වානි වතතතෙ.*

* “එසස්ස ඤාතො ඉසාඤා”ති මුඛමතන දිපතිසං.

නාසෙය්‍යෙ සමුඛිකභුවාදිතො භුද්දිතො ච පථො අප්පච්චසො න ලොපමාපජ්ජතිති අතො, හුවාදිජ්ඣොතොදීපරං යපෙතො තදනුපරොඝබ්බාතිපි වචනතො සමුඛිකෙහිපි කච්ඡෙව අප්පච්චසො ඵකාරො.

බානවො ච විභතතිසො ච පච්චයා ච=බාතු විභතතිප්පච්චයා, තෙසං. දීසො ච නස්ස විපරිතො ච ආදෙසො ච ලොපො ච ආගමො චාති විග්ගහො. කච්චි බාතුති ඵත්ථ බාතුග්ගහණසාහ-වරියතො විභතතිප්පච්චයාපි බාතු විභිතාසෙව ගතිතාති තත්තබ්බි-තිතානමෙව ඉමිනා† දීසරස්සාදිකාරියවිබාතං හොති.

න තඛිතසමාසාදීසු‡ අබ්බෙසුති දසෙසංභං ඉධ බාකබ්බිකාරෙති ආදිතිශමනං වුතනං. තබ්බිපරිතග්ගහණෙන රස්සතනං ගතිතං.

කියාදිතනති කි සු ලු ඉචෙච්චමාදීනං බාතුනං තාප්පච්චසෙ පරෙ රස්සතනං හොති. අසෙය්‍යබාතුනාසු ධුමායාඉචෙච්චමාදී-නාසු භවිස්සානතිආදිසංයොගෙ පරෙ රස්සතනං. ආර්ථිභූතං විභතතිනං මහාස්සාඅනන්තං ච විකප්පෙන රස්සතනං.

අජ්ජනතිමහි පරෙ හමිතො චජස්ස කුජාදෙතො. අස්ස ගමිබාතුස්ස අජ්ජනතිශං විකප්පෙන ගාආදෙසො ච උචාගමො චා තථමෙහසුති තථමෙහසු චා උකාරාගමො ච හොතිති අතො. යමහි පච්චසෙ පරෙ සුසති ජියතිති ආදිසු බාතුනමනන්තස්ස දීසො ව.

ඵසාඵසාසිඵසාසිඵතෙසං ච චා ඵතනාසු හොති සෙසස්ස විභතතිස්ස ඵකාරො අතනාසු ආපුණ්ණයා. හියතනතිඅජ්ජන-නීසු ඕකාරවිභතතිසො අතනමිතනාසුචාති අකාරතනං ඉකා-රතනාසු චා පපෙසානති. යථා “මාවොච ඵරුසං කඤ්චි මා නං භාසි මහාරූප.” අජ්ජනතිහියතනතිසු අතනතොපදෙ “ආ-ත්ථ” ඉචෙච්චතෙ යථාකකමං “නථ-ත” ඉච්චාදෙසෙ චා පපෙසානති.

තථා මුතො තිඅනතිනං අඋ චාහ ජි බාතුසාති කච්චි බාතුති ආදිතො මුතො, මුබාතුතො පරාසං තිඅනතිනං විභතතිනං චා විකප්පෙන, අඋ ආදෙසා හොනති, මුබාතුයා ආහආදෙසො ච.

† “තදනනබ්බි හිතාතමෙව”ති මසෙය්‍යෙ.

‡ “විහිතසු”

එවං කතෙ “ආභ ආහු” ඉති රූපං වෙදිතබ්බං. එකාරො-
කාරකොති “පාලෙනති, කරොනති, පාලෙනො, කරොනො”
එවමාදිසු එකාරොකාරකො පථො එත්ථ විහතතිස්සව්වයානමාදි-
භූතො සංඝයාගතො අකාරො නිව්වං ලොපමාපජ්ජති.
න කෙකාරොකාරාති අත්ථො. චජ්ජාසීති එත්ථ එය්‍යස්ස
ලොපො.

සුභෙබ්බාබ්බාසොති ඉතො අබ්බාසගහගණං අනන්තසි-
වණණාකාරො වාති ඉතො අනන්තගහගණං වාගහගණස්ථානු-
වත්තතෙ.

ඔ අව සරෙති ඉතො ඔ සරෙ, එඅයාති ඉතො එති ව වත්ත-
මානො:

හොතිස්ස ධාතුස්ස සරො=හොතිස්සරො. එන ව ඔහ ව
එ ච= එහොහෙ.

ඔ අව සරෙති ඉතො සරෙති ව ධාතුති ඡණ්ණය ඉව්වා-
දිතො ධාතුගහගණස්ථානුවත්තතෙ.

අජං ගාමං නෙතිති එත්ථ අජන්ති පධානකම්මං න ඉතරං.
පධානං, තෙන ටුත්තං නිසතෙ ගාමමජොති. අනන්තසි-
වණණාකාරො වාති ඉතො වාති වත්තමානො:

දු ව ධා ව මා ව යා ව හා ව පා ව මහමථාදුරො වාති
විගහහො. “අන්තස්ස ඊකාරො”ති වත්තබ්බෙ “සච්ඡන්දුතො හි.
වචනාකම්පවත්ති”ති සද්දෙන අනො ඊකාරමාපජ්ජතෙති
ටුත්තං. නිව්වත්ථායමිති ඉවණණාගමො වාති ඉකාරාගමෙපි
සිඛෙ පුනර්ගමො නිව්වත්ථොව හොති. අන්තස්සිවණණාකාරො
වාති ඉතො වාති එත්ථ වත්තමානො:

සා පිබ්බාති එත්ථ වචජීනවිහාසත්ථවාබ්බාරතො “පානියං
පානබ්බ”නති ආදිසු න හොති.

භූමිති භවතෙ සත්තායන්ති අත්ථො.

අසසමාති අසසමා මිමානිං මහිමහානනලොපො වාති ඉතො
අසසමා අනනලොපොති ව වත්තමානො.

ජරමරානං ජීරජීය්‍යමිය්‍යා වාති ඉතො වාති වත්තමානො:

ආදිස්ස ආදිසරස්ස ලොපො= ආදිලොපො.

අත් අඩුන් ආදිය අනන්‍යාපවිධානසාමන්‍යයනෝ ආදි-
ලෝපෝ න හෝති.

අසංඛා අනන්‍යාපෝ වානි ව අනුචතතනෙ අකානි
හවථ. හවිපටියයෝ ලො වානි ඉතෝ වානි චතතනෙ. මි ව
මෝ ව මිමා, තෙසං. මනි ව මනා ව=මනිමනා. අනන්‍යාපෝ ලෝපෝ-
අනන්‍යාපෝ.

චුස්ස හාවෝ=චුස්සනං.

අසංඛානි අසංඛානුතෝ. ආසිති එත් සරා සරේ ලෝපනි
පුබ්බසරේ ලුතෙන දිසනි පරසරස්ස දිසෝ.

ජරමරානං ජීරජීය්‍යමිය්‍යා වානි ඉතෝ වානි ව සංඛ්‍යා-
සංඛ්‍යාදිලෝපෝ වානි ඉතෝ අසංඛානි ව චතතනෙ.

අසංඛානුතෙති අසංඛානුකම්හතතිමනි පරේ.

කම් මානු ඉව්වාදිතෝ කම් මානු චතතනෙ.

ආසංඛ්‍යානි එත් පරෝකතියං උචචතස්ස කම් මානුති ආදිනා
“අංසු” ආදෙසෝ.

හනස්ස ආසනානි ඉතෝ හනස්සානි චතතනෙ.

මිහනතිපපච්චයෙසුනි එත් චතතමානාදිමිහනතිසු කිච්චකිත-
කපපච්චයෙසු ව. බාදෙසෙති චම්මවභූජාදිතොති* එත් ආදි-
සදෙහි හනතොපි පරස්ස සස්ස බ ආදෙසෙ කතෙ කම් මානුති
ආදිනා හනනස්ස නස්ස නිගනතිනං.

හුචාදිනසෝ.

හු දානාදනිහව්‍යපදනෙසුනි හු ඉව්වාං මානු දතෙ ව.† අද-
නනාම හකිණං. තස්මිං-අදතෙ ව. හව්‍යස්ස අගිමනි ජුති-
තබ්බස්ස ඉකිතසපිආදිකස්ස දතෙ ව පචතතතිති අතෝ.

පුබ්බබ්බාසසානි ඉතෝ අබ්බාසසානි චතතනෙ.

* කතං සුතං අපි ව බෝ “ලහස්මා ඊ ඉතං තත්”නති එත් වුතති
චචතමනං.

† අයමත් උකපපා සිහලව්‍යාඛ්‍යාදිති න සමති-“අදනං නාම
හනණනති” චතතබ්බනති මසෙසු.

කුලානමියුවා සරෙ වානි ඉතො කුලානං සරෙති වතතමානො:

යකාරො ව ච කාරො ව=යවකාරා. එත් කාරග්ගහණමසනේ-
හත්ථං. අපදනනස්සානි ඉදං විසෙසනං පදනනස්ස වමො-
දදනනානනනි ඉමිතා සිජ්ඣිතතො වුතතං.

තිලොපං වානි ඉතො වානි වතතතො.

දස්ස ධාතුස්ස අනෙතා=දනෙතා, තස්ස-දනතස්ස. මි ව මො ව=
මිමා, තෙසු. අදද දුනනනි ඉදං අතතතොපදවසෙන වුතතං.

රස්සනනනනි කචි ධාතුනි ආදිනා.

දුඛාදයො පනෙත් අමුඛිකා භූවාදයො. ලුතතඅවිකරණා
ජුහොතතාදයො වෙභාවරූපා.

ජුහොතතාදිනසො.

භූවාදිතො අ ඉති ඉතො අනුති වතතමානො.

රුධි ආදි යෙසනෙත රුඛාදයො, තතො රුඛාදිතො
නිග්ගහිතපුබ්බස්සච ඉති චතුපදමිදං. කතනරි විහනනිපච්ච-
සෙසුති කතනරි විහිතාසු විහනනිසු මාතනනාදිපච්චයෙසු ව
පරෙසුති අනේ. තතො පුබ්බනනි අපච්චයතො පුබ්බං හුකා
නිග්ගහිතං. ධාතුසරතො පරස්සච හුකා හොති.

තදනුපරොපමනානි පරිභාසතො. ස්සස්ස ඡාදෙසෙති
වසජ්දලභාදිතොති හෙඨා නියමතතා ඡිදතොපි ස්සස්ස ඡාදෙසෙ
කතෙ ඛ්‍යාසජ්ඣනනස්ස වො ඡප්පච්චසෙසු වානි දකාරස්ස
වකාරෙ ව කතෙ ඡෙචජනිති රූපං. ඡෙචජනි තභාකඛනිති
ආදිසු පඨමං අසෙසෙසු වානි වුච්චිං කතා පච්ඡා ඡකාරබකාරා
දෙසා කාතබ්බා.

රුඛාදිනසො.

යග්ගහණනනි භාවකමෙමසු යොති ඉතො ඡට්ඨිවිපරිණා-
මෙන යග්ගහණස්සච, තස්ස වචනනසකාරවකාරනතං සධාච-
නනස්සානි ව පුබ්බරූපං වානි ව වතතමානො:

කාතබ්බාති ඉමිනා භාවකමමවිහිතයප්පච්චයස්ස වුත්ත ආදෙසෙ කතනරිපි අතිදිසනෙනා යථා කතනරි වාති වුත්තනාති දස්සෙති.

බො වස්සාති පඨමං වකාරස්ස බකාරෙ කතෙ සති පර චෙභාවො ධානෙති විත්තං කාතබ්බං. ඤ්ඤෙ පන: පඨමං විත්තං කතා පච්ඡා වයස්ස වුත්තනතා ඉධාපි වුත්තං.

උදපජ්ජාති ආදිසු යවමදනාදිසුත්තෙන දකාරාගමො.

වුජ්ඣතිති ආදිසු චගෙහ ඤාසාදිසුත්තෙන විත්තං.

ඤ්ඤෙසොති තවග්ගපඤ්චමස්ස සයකාරස්ස නස්ස යථා කතනරි වාති වවග්ගපඤ්චමො.

දිවාදිනයො.

හිලොපං වාති හිලොපෙ, ඤචි ධාඤ්ඤා රස්සතෙන ව සුඤ්ඤා ඉති රූපං.

ඤ්ඤෙවචයලොපෙති ඤචි ධාඤ්ඤා සතනමජ්ජනනිමිති යොගවිභාගෙන සාගමො.

අසකතිති ආදිසු සකස්ස කස්ස බාදෙසෙ චගෙහ ඤාසා-දිනා විත්තං.

ඤ්ඤාදිනයො.

කි ඉච්චයං ධාතු ආදි ධාතුනං තෙ=කියාදයො. එත්ථ ඤ්ඤානමිසුචා සරෙ වාති කිසදුන්නස්ස ජිකාරස්ස ඉයාදෙසො. කතනරිති කතනරි විහිතෙසු පච්චයෙසුති දඬබ්බං. නාප්පච්චයො පරො යසමා ස=තාපරො, තස්ස භාවො=තාපරත්තං. තස්මා. එතෙන “යඤ්ඤානාතිථාදිසු වුච්ඡි න”ඉති ගතිතො නාප්පච්චයො අයනති දසසිතො භොති.

අනනසිච්ඡානාකාරො වාති ඉතො වාති චතතතෙ.

ජා ව ජඤ්ච නා වාති ජාජනනා.

ඉධාති ආබ්‍යාතවිසයෙ, ජාදෙසො නාමනි පරෙ එව නඤ්ඤිසු පරෙසු, ඉධෙවයං තියමො. තෙන “ජාතනජාතනකා”දිසු

කිනකෙසු ජාදෙසො අනිවාරිතොව. ජං ආදෙසො ඤමිති පරො.
අයඤ්ච නිශමො චච්ඡිතවිභාසකස්ස වාසද්දස්සානුවතනනතො
ලහති තදනුපරොධෙනාති පරිභාසතො ව.

එකාරණාති ඉකාරස්ස සරලොපාදිසුතෙනන පුබ්බලොපෙ
කතෙ එකරො හොති. විතනනති පර චෙහාවො ධානෙති
යකාරස්ස විතනං. ඉයා ව ඤ ව=ඉයාඤ.

එයස්ස ඤතො ඉයාඤ වාති ඉතො ඤතොති වාති ව
චතනමානො:

යකාරතනඤ්ච ඤතෙ පුතනතනා.

ඤමිති ඤදෙසෙ පරෙ නිවචං නාලොපො. අජ්ඣතනා-
දිසු අජ්ඣතනිභවිස්සනතිකාලාතිපතතිසු විභාසා නාලොපො.
අඤ්ඤස්ථ චතනමානාදිවිභතතිසු න වායං ලොපො හොති.
නිමිති “තායති”ති ආදිසු තාතො නිමිති පරෙ නාපච්චයස්ස
යකාරතනං හොති.

විජානෙමුති එත්ති කිං ධානාදිනා එයසමස්ස එමු
ආදෙසො.

ගහ ආදි පකාරො යස්ස සොයං=ගහාදි තතො. පො ව
ණ්හා ව=පපණ්හා.

කියාදිතො තාති ඉමිතා නාපච්චයෙ සිබෙපි ණ්හාපච්ච-
යස්ස විදුං ආරමොහා හවිපරිසයන්තො.

ගහස්ස ගෙපෙසති ඉතො ගහස්සාති චතනතෙ.

හස්ස ලොපො=හලොපො චච්චසචහාදිනමුකාරො. වස්ස
යෙති ඉතො යෙති චතනතෙ. විපජියයො හෙවිපරිසතා.
තද්ද සාගමොති ඉකාරාගමස්ස කරණතො පඨමතරමෙච
සකාරාගමො හොති.

කියාදිනයො

තනු ආදි යෙසනෙත=තනාදයො. තතො. ඔ ව සිරො ව=
බසිරා.

එයස්ස ඤතො ඉයාඤ වාති ඉතො වාති චතනතෙ. නාස්ස
ලොපො යකාරතනං, ලොපෙඤ්චතනමකාරොති එවං නා-

ආදීනං විකරණානං කාලියවිධිපසකරණනා උත්තමො-
කාරොති එත් ඔකාරොති ඔවිකරණප්පචයො ව ගතිතොති
දළබෙබ්බො. රකාර ලොපො කවි බාක්ඛාදිනා.

එච්චාදිසාති කරතො† පරසස එයසස එච්චසද්දිභ්වනසසද්දි
එකාරසස ව කවි බාක්ඛා ආදිනා ආනනං හොති. එසත්ථමාදිසසති
එයත්ථං එයාසිති ආදිස එයසද්දස ලොපො ව හොති.

අකප්චාති එත් කවි බාක්ඛා ආදිනා රසස ඔප්පචයසස ව
ලොපො. හවිපටියසො ලො වාති ඉතො වාති වත්තතෙ.

හිලොපංවාති ඉතො ලොපොති ව හොතිසසරොගොහො
හවිසසනතිණිති ආදිතො හවිසසනතිණි සසස වාති වත්තතෙ.
“සසස වා”ති අධිකාරෙ සති පුත් සප්පචයගහණසස
අධිකතො තප්ඵලං දසෙසත්ථං අධිකභ්වනසප්පචයගහණණොති
ආදි වුත්තං.

තනාදිනසො.

සීභාවලොකනෙනාති අත්තනොපදාති භාවෙ ව කමමති-
ති ඉතො සීභවිලොකනෙන භාවෙ ව කමමතිති ව වත්තතෙ

චුරපේයාති අයං බාභු ආදි යෙසනෙන-චුරාදයො. තතො
චුරාදිතො. හෙ ව නයො වංචෙණණයා. සංයොගො අනො,
එතසාති=සංයොගනො. න සංයොගනො අසංයොගනො,
තසාති අත්තො.

චුරාදිනසො.

ඉධ සත්තබාති භව්වාදිතො අ ඉච්චාදිනා විකරණප්පචය
හෙදෙන ඉධ කච්චායෙන* දසිනා බාභුගණා එචං සත්තබා
සත්තපකාරා, හවත්තිති අත්තො.

විකරණවිබානනති විකරණප්පචයානං විධි සමනනං නිසි-
තනති අත්තො.

† “සිරනා”ති මසෙසද්ද

‡ “එච්ච සසස”ති සත්තමියං එච්චප්පචයො.

* “කච්චායෙන” ති වා පාඨො.

බාහිරෙන් විභිතා පච්චයා=බාහුපච්චයා. තෙ අන්තා යෙසං-
 නෙන=බාහුපච්චයන්තා. බ ඉති පච්චයො ආදි යෙසං ඡසං-
 ආයර්යාදීනං තෙ=බාදයො හෙතෙසේ විභිතා නේණයාදයො
 කාරිතා තෙ අන්තා යෙසංනෙත=කාරිතන්තා. බාදයො ච කාරි-
 තන්තා චාති බාදිකාපිතන්තා. බාහුගහගණනති එත් අනන්තර-
 සුතෙන බාහුගහගණං ලිඛගහගණෙන යදි නාම බ්‍යවහිතං
 තථාපි නිජගුපාදීනං බාහුතතා තදනුපයොගන්තා සාමන්තීයතො
 බාහුගහගණමෙව ඉධානුවතතීයතීති දස්බ්බං. තෙතාහ දුතතීයං
 නිජගුපකිතමානඉවෙවතෙති බාහුගිති.

පුරගහගණං පච්චයගහගණකුච යාව ඉධ ආබ්‍යාසෙන කිබ්බි-
 බානෙ ච පච්චයවිධානසාමන්තීයතො තත් සබ්බත් අනුවතන
 තීති දසෙසුතුං පරා පච්චයාති ච අධිකාරොති වුත්තං.

නිජො ච ගුපො ච කිතො ච මාතො ච= නිජගුපකිතමානා.
 තෙති බො ච ඡො ච සො ච= බිජසා.

වච්ඡන්තවිනාසනොති ඉධ වාසද්දස්ස වච්ඡන්තවිනාසන්තා
 නිජබාහුතො බන්තීයං අතිධෙය්‍යායං බ්‍යපච්චයොව හොති.
 නාඤ්ඤත්. නිජයොමෙත් ගුපතො තු ඡපච්චයො ච කිත-
 බාහුතො සංසයරොගාපනයනෙසු ඡපච්චයො ච. මානතො
 උපබාරණත් සපච්චයොව නාඤ්ඤත්ති අයං නියමො
 වෙදිතබ්බො තතො අඤ්ඤත් ත්‍යාදයො කිච්චකිතකාච
 අතිවාරිතාව.

බ්‍යඤ්ඤනානස්ස වො ඡපච්චයෙසු චාති ඉතො බ්‍යඤ්ඤ
 නානස්සති වත්තමාතො:

බාහුපච්චයෙගිති බන්තීආචාරාදිතෙදෙ පයොජකබ්‍යාපා-
 රභුතෙ බාහිරෙන් විභිතා පච්චයා=බාහුපච්චයා. කෙ තෙ?
 බාදිකාපිතනෙති එතෙන බාහුපච්චයාති සවිසෙසෙන
 වචනෙන බාහුතො විභිතෙසු ත්‍යාදිවිභතතිසු කිච්චකිතකෙ
 චාති පසබ්බං නිවතෙතති.

අතිකකමම පවත්නං වාක්‍යං=අතිවාක්‍යං, එරුසව්චනං.
 නිතිකකතිති සහතිති අත්තො.

ඡපච්චයෙසුති එත් බහුවචනෙන “ගච්ඡති”ති ආදිසු
 පච්චයෙකදෙසභුතස්සාපි ගහණං වෙදිතබ්බං. ඡගුච්ඡතිති
 ගරහති. ගොපෙතිති එත් උපාසකඤ්ඤවත්තමකාරොති එකාරො.
 පුබ්බොබ්‍යාසොති ඉතො අබ්‍යාසගහගණමනුවත්තතෙ.

මානෝ ව නිනෝ ව= මානනිකා, නෙසං. වෝ ව නෝ ව= වකා. නෙසං භාවෝ=වනනනං. වකාරනනං නකාරනනං වානි අත්ථෝ. විචිකිච්ඡන්ති සංසයමාපජ්ජති.

පා ව මා ව=පාමා. නෙසං. ධාතෙකදෙසනනා ධාතුචෝභාරෙන වුත්තං. පාමානං ධාතුනනනි අනාසස්වණණාකාරෝ වානි. ඉතො වාග්ගහණානුවනනනනො තදනුපරොධෙනානි පරිභාසකෝ වා පාසා විකපෙපන වාදෙසො. තෙන “පිචාසනි”ති සිජ්ඣති. විමංසනිති විචාරෙති. භොගතුනනි භුජනෝ ඉච්ඡෙසු සමානකතතුසකසු තච්චෙතුං වානි තුංපච්චයෙ කතෙ වුඬිං කතා. භුජාදිනමහොතො නො චි වානි ධාතනනලොපෙනසා ව විතෙන කතෙ රූපං.

නිජගුප ඉච්චාදිතො ඛජසා වානි ව වනනතෙ.

භුජෝ ව සසෝ ව හරෝ ව සු ව පො ව නෙ ආදි යෙසනෙන භුජසහහරසුසාදයො. තෙති. තුං ව ඉච්ඡා ව තුමිච්ඡා. සමානකතතුභාවෙ යුත්තානං තුමිච්ඡානං අත්ථා=තුමිච්ඡත්ථා, තෙසු, තුමනනසුත්තඉච්ඡා එව වා අත්ථා=තුමිච්ඡත්ථා, තෙසු. තෙන භොජනමිච්ඡති භොගතුං චජන්ති ආදිසු තුමනනරහිතෙ ඉච්ඡත්ථෙ ඉච්ඡාරහිතෙ තුමත්ථෙ ව බාදයො න භොගනි. “භොගතුමිච්ඡා=බුභුකා”ති ආදි පන නිතනනවසෙන සිජ්ඣති.

සානුපචාරෙතානි ගිංආදෙසසා සානිතො හරසා ධාතුතානානුපචාරෙන “ධාතු”ති වොහාරසමභවතො කච්චාදි වණණානුච්චාදිතා විතනං.

ආස නාමතො කතතු උපමානා ආචාරෙ ඉති පඤ්චපදමිදං. දකාරො සනිජෝ. සබ්බකායනිති එත්ථ ධාතුපච්චයනානං භුජාදිතා භුචාදිතො අ ඉති අපච්චයො න භොගි. “නිතිකති”ති ආදිසු එසෙව තයො සමුද්දමිචානි සිලවෙලානනිකකමාදිකාරණෙන සබ්බසා අනානාං සමුද්දමිචාවරනිති ආදිතා ධාතුපච්චයෙ සබ්බත්ථ වාගිකාරතො වාක්‍යමපි සිඬං භවති.

ආය නාමතොති ආදිතො නාමතො ආචාරෙති ව වනනතෙ.

ජයො උපමානා වානි තිපදමිදං. කතතුග්ගහණනිවනනනසුත්තනි පුරිමසුත්තනතො උපමානග්ගහණෙ අනුවනනමාතෙන තනනියමකං කතතුග්ගහණමපි අනුවතෙතය්‍ය. තතො තනනිවනනනත්ථනනි අත්ථෝ.

අතතතො අත්ථාය ඉච්ඡා-අතතිච්ඡා, සායෙව අත්ථො=අතති-ච්ඡත්ථො, තස්මිං.

බාතුගිණේණය ඉච්චාදිතො කායිකභවණමනුවතතතො.

බාතුරුපෙ බාතුපච්චයයොගෙ

තං කතරාතිති ආදිකෙ පසුජ්ජමානෙ නාමයොගිති සති තතො නාමතො ණයස්ථවයො.

වසදෙන ණෙව. විභතතුවසනතිති බාතුපච්චයෙහි විභතතියොතිමිතා. පමාණයතිති පමාණං කරොති අමිසස නිති අමිසසං කරොති.

එවං නාමතො ධාතියේ ආයාදිපච්චයෙ විධාය ඉදති බාතුතො ව හෙතියේ ණෙණයාදිකෙ විධාතුං බාතුගිති ආරඬං. ණෙව ණයොව ණාපෙව ණාපයො වාති වද්දො. කායිතාතිති පුප්පඤ්ඤකරණඤ්ඤ පයොජකබ්‍යාපාරවිඤ්ඤපනත්මෙව.

“බාතුගි”ති අවිසෙසෙන චුත්තතතා සබ්බෙහිති ලබං අසුතො සාමනිසයො. පයොජකබ්‍යාපාරො නාම ආණාපනං.

වසදෙසානුවතතිතොති නිජගුපකිතමානෙති ධජසා වාති ඉතො යථානුපුබ්බකවාඨිකාරානුවතතතො. උචණ්ණ-නා බාතුතො ණෙණයාව හොනති. යථා: භාවෙති, භාවයති, සාවෙති, සාවයති. ආකාරනබාතුතො ව ණාපෙ, ණාපයාති ඉමෙ පච්ඡිමභුතා මෙ පච්චයා සිසුං. යථා: දුපෙති, දුපයති, පතිට්ඨාපෙති, පතිට්ඨාපයති. සෙසතො බ්‍යඤ්ඤනතතො වතනාරොපි මෙපි හොනති. යථා: කාරෙති, කාරයති, කාරා-පෙති, කාරාපයති, දමෙති, දමයති. ඉවණ්ණනතො† එකා-රනතතො පරවෙ. යථා: සයාපෙති, සයාපයති; ආණාපෙති, ආණාපයති; චිත්තාපෙති, චිත්තාපයති. අභිමමකාති යෙ කම්ම-තිරපෙකඛක්ඛයාවාමකා “තිට්ඨති සෙති”ති ආදිකා බාහමො තෙ කායිකවිසයෙ සභිමමකා හොනති. යථා, ඤාතං යපෙති, හිකුට්ඨං සයාපෙති. යෙ “ගච්ඡති, පවති”ති ආදිකා සභිමමකා බාහමො: තෙ කායිකෙ විභවමකා අසු භවෙය්‍යං. යථා: පුරිසං ගාමං ගමයති, දෙවදතනං ඔදනං පාවෙති. සභාවෙන විභවමකා පන තිකම්මකා හොනති. යථා: යඤ්ඤදතනං කම්මලං යාවාපෙති බ්‍රාහ්මණං, බ්‍රාහ්මණෙන වා දෙවදතො.

† උපපරිකම්මකම්මෙදා: ඩානං.

තසමානි යසමා අකමමකාපි කාරිතවිසයෙ සකමමකා හොනති, තසමා කාරණා කාපිතෙ කතනපි ච කමම ඵච ච ආච්ඡාදවිභවනියා සමහවො හොති න භාවෙ. සුඛකතනාති යො කණ්ඩානි ස කතනාති වුතො සුඛකතනාපි කාරිතවිසයෙ හෙතුකතනාරා පසුජ්ජමානතො කමමසඤ්ඤිතො හොති. යථා: දෙවදතනං කමමං කාරෙති යඤ්ඤදතො.

නියාදිනනති නි පාපුණතෙති ආදීනං විකමමකානං නයන-
ත්‍රියාය ඵතෙන සභාවතො පරිකප්පතො වා සිඛෙන අජාදීනං
කමමානං වනත්‍රමිච්ඡිතතනරතනා යං අජාදීකං පඛානං කමමා,
යඤ්ච “දුහයාවතිනපුච්ඡා”ති ආදිසංඛාරදුහාදීනං විකමමක-
ධාතුනං යඤ්ඤදතනාදි අපපඛානං කමමං, කාරිතවිසයෙ යඤ්ච
සුඛකතනසඤ්ඤිතං කමමං, තදෙනං නිවිධමපි කමමං ආච්ඡාත-
ගොචරං කමමති විනිතාය ආච්ඡාදවිභවනියා ගොචරං අති-
ධෙය්‍යං භවති, ත අඤ්ඤං. යථා: “දෙවදතෙන නියති ගාම
මජ්ජො, සකෙන පාපකමමන නිරයං නියති. දුකමමනති,
“යඤ්ඤදතො කමමලං යාවියති බ්‍රාහ්මණෙන, පුරිසො කමමං
කාරියති දෙවදතෙන.

යො කොපි භවතිති සුඛකතනුතො දස්සනං. තමඤ්ඤ
භව්‍යානිති* ආදි හෙතුකතනුතො නියොගදස්සනං. කිතනන-
වසෙකාපි වාක්‍යං දස්සෙතුං අථවා භවනනනති ආදි වුතනං.
තඤ්ච සාමන්‍යදස්සනවසෙන වුතනනති දස්සෙතුං සමන්තනති
ආදි වුතනං. ලිඛකාලසංඛාරාහෙදං අනාමසිත්වා සාමඤ්ඤතො
වාක්‍යං දස්සෙතුං භවිතුං පයොජෙතීති වානි වුතනං.

කාපිතෙති නිමිත්තොපාදනසාමන්‍යිතො අසංයොගනනස්ස
ධාතුස්සාති සිඛං. ඔ අව සණ්ඩති ඉතො ඔති, ඵ අයාති ඉතො
ඵති ච වතනතෙ. ධාතුනි ණෙ ණය ඉච්චාදිතො ධාතුගහන-
ණඤ්ච වතනතෙ.

ආවො ච ආයො ච=ආවායා. “ඔඵ” ඉති ඉමෙසං ධානි-
නනභාවො “කාරිතෙ”ති නිමිත්තොපාදනසාමන්‍යිතො සිඤ්ඤාති
දඨබ්බො. භාවෙතිති උප්පාදෙති, වසිස්සති වානි අතො.
පයොජෙති පසුඤ්ජනීති අතො.

සමාදීනං වානි ඵත්ථ වාසගුස්ස වචනිතවිභාසනො “සටෙති,
උග්ගාටෙති, අතිකකතො”ති ආදිසු විකප්පෙන වුද්ධි. “කමෙ-
තො, දමෙතො, සමෙතොනති ආදිසු න හොති.

* “භවතො”ති මුද්දකරූපසිඛිටාලිකා.

අසංයෝගභවයා චුඛි කාරිතෙති ඉතො කාරිතෙති වතතතෙ.

ණමති රඤ්ජයා ජො භාවකරණෙසුති ඉතො ණමතිති වතතතෙ.

සාතෙතිති පභාරාපෙති† ශණ්ඤාපෙතිති එත් ගභාදිතො පණ්ණාති විතාධිකාරෙන යොගවිභාගෙන කාරිතෙපි ණනා-පට්ඨයො.

සකාරිතෙතිති නුදදිති සුණ්චුතමනානනාකානනකා සකාරිතෙතිති යදෙනං කාරිතතෙනති ධාතුති පරෙසං සුණ්චුතං.

අනානනකාදි ආදෙසවිධානදස්සනං. ඉදමෙව “ධාතුපට්ඨ-යනතතො කාරිතපට්ඨයා භොනති”ති එතස්ස අත්ඨස්ස ඤාපකනන් වෙදිතබ්බං.‡

සාසනිකප්පනා පරිඤ්ඤාසාසනොපකාරත්ථං. සමුද්දිඝ්ඤාති මයා සමාසතො සබ්බෙපෙන සමමා උද්දිට්ඨං. ආඛ්‍යාතං ආඛ්‍යාතලක්කණං; විචක්ඛණා නිපුණමතයො. සකචුඛිවිසෙසෙන ආවර්ගමනානුගතෙන අත්තතො බාහුසට්ඨබලෙන; විනායකතු විත්ථාරතො අවිපරිතං පටිවිජ්ඣනතුති අත්තො.

ජකාලිකතයෙ සෙස භුවාදි වතුධා විධි,
රාධාදි පඤ්චධා ධාතුපට්ඨයනනා ච දස්සිනා.

ඉති රූපසිඛිටිකායං ආඛ්‍යාතනසො ජසො.

ඉද්දති* කිබ්බියානකපමාරහතෙනා හදනනමභාකවමායන-
තේරො අත්තනා වකඛමානස්ස කිබ්බියානස්ස ආනිසංසවිසෙසං
සකලස්ස ජිතවචනත්ඨස්ස සංරකඛණේ කමමකනතුකරණාදිසාධ-
නකොසලමුලකතනා කිබ්බියානස්ස ජිතවචනසාසනෙ බහුප-
කාරතතං ච දස්සෙතුං.

† “මාරාපෙති” වා.
‡ “සාසනත්ථං සමුද්දිඝ්ඤාමයානං සමාසතො සකචුඛිවිසෙසෙන විතතයනතු විචක්ඛණං”ති.
අසං ගාථා මුද්දිතරූපසිඤ්ජලියං න දිස්සතෙ, කවිවායකවුහනියමා-
ගනා වායං.
• “කිතබ්බියානකපමනා” කත්ථි.

බුධං ඤාණසමුද්දන්ති ආදිනා ගාථාවතුකකමාහ දි තත් බුබන්ති සං පටිච්චවතුසච්චධමං. සබ්බසාපි ඤෙය්‍යමඤ්ඤා-ලස්ස සබ්බාකාරෙන ජාතනතො සබ්බඤ්ඤා දසබලවතුපෙසා-රජ්ජආසාධාරණාදිභෙදෙන ගමනිරූපමෙය්‍යප්පභාවතො සමුද්ද-හුතෙන සමන්තාගතතනා ඤාණසමුද්දං පණ්ඩිතතොප්පතුති කප්පලකබ්බිකවතුරසඤ්ඤායකාලං සකලස්සපි සත්තලොකස්ස. භෙතු නිමිත්තං. චතුරොසතිත්ථරණත්ථං ඛින්නාය වෙදං ගතාය මහාකරුණාපුබ්බභිගමාය පඤ්ඤාපාරමිසංඛාතාය මනියා බුඬියා සමන්තාගතතනා ලොකභෙතුබ්බිගමනි. එවංචිධං සකල ලොකස්ස ජෙට්ඨසෙට්ඨං අග්ගං සමමාසමුද්ධං පුබ්බං පඨමං, අභිච්ඡේදා පයොගානුරූපභාවකමමකතතුකරණාදිසාධනසභි-නතාය සසාධනං† තෙකාලික අනිතකාලික චන්තමානකාලික භවිස්සන්තිකාලිකාදිභෙදනං ධාතුචිතිතානං ණාදිප්පච්චයානං කිතසඤ්ඤිතානං කප්පානං විධානමෙත්ථාති කිතකප්පසඤ්ඤිතං සද්දලකබ්ඤං පකරණං අහං චකඛාමිති සිස්සානං භිතාය කථසිස්සාමිති අත්ථො.

ඉද්දති කිතකප්පස්ස අවස්සාරමහනියනං සාධනාතිසංස-දස්සනමුඛෙන දෙස්සෙනො සාධනමූලං හි පයොගමානුති ආදි මාහ තත් සාධයති නිප්ථාදියති නිබ්බතනනියාදිභෙදා ක්‍රියා තෙන සභාවතො පරිකප්පතො වා සිද්ධිත කමමාදිනා කාර-කෙනාති සාධනං, කමමකතතුභාවකරණාධිකරණසමපදනාපා-දනා. භාවො චෙත්ථ සාධ්‍යසිද්ධිසරූපතනා සාධනං. තෙන භාවසාධනො'යං සද්දෙති වුතො. භාවාතිධෙය්‍යොති වුතං භොති. නං සාධනං මූලමස්සාති=සාධනමූලං. පයොගනති රූපසිද්ධි දනසීලාදිසද්දනිධානං. පයොගමූලං අත්ථඤ්ඤ චචන්ත්ථාවගමනඤ්ඤ, ආහු පණ්ඩිතා කථයනති; චචන්ත්ථානුතෙසු අත්ථසු විසාරදමනසො අසංහිතබුද්ධිකා ජිනස්ස තථාගතස්ස සාසනධරා පරියන්තසාසනධරාති මනා සමමනාති අත්ථො.

ඉද්දති අනුයතො වුත්තමෙචත්ථං බ්‍යතිරෙකතො දලභි-කරොනො අඤ්ඤාති ආදිමාහ. තත් දෙසකවිකලොති මග්ගදෙසකෙත වකබුමනා විකලො රතීතො අඤ්ඤා උපහන-වකබුද්ධියො පුරිසො කන්තාරං පටිපනො* සප්පටිගයට්ඨානං පටිච්චේදනුං ඡායුදකසමපනං බෙමට්ඨානගාමිමග්ගං චෙච

§ ඉද්දාපි ගාථාවතුකකං මුද්දිතරූපසිඬ්විපාලියමනුදහං.

† “සුසාධන”නති මුද්දිතකවිවායනවුත්තියං.

* “අප්පටිගයට්ඨානනති” කත්ථි

ගහෙනුං අසකෙකානෙනා අනතරාමගෙන නඬො සුනට්ඨො^{*} වා^{*} හොති. යථා ව සතමබ්බතෙලාති හෙසජ්ජාති අවජ්ජාතිනාවෙච- මනතිකාදිභාජනෙන විතා නඬාති පංසුආදිං පවිසිත්වා සුසසිත්වා විතඬාතිති අගයසුපගාති හොන්ති. තථා ඵලං පයොගවිකිලො අනෙථා ධාතුතො කමමකතතුභාවකරණාදි- වාචකං පච්චයං කත්වා නිප්පාදිතෙන පයොගෙන අභිධානෙන ඵසාදිසභාවතිරුත්තිසද්දෙන විතා අනෙථා ජනවචනත්ථො ඵසාවෙදනාදිසභාවතිරුත්තිසද්දනමත්ථො නට්ඨො. අකතිර- විපජ්ජනෙන දුතනියමානතාය දුතනයො ව හොති.

ඉද්දති චුත්තමත්ථමුපසංහරිත්වා කිතකපාරමාසං මහජිනා- දස්සනෙන සිස්සානං තංසවනෙ ආදරං ජනෙතෙනා ආචරියො තසමා ඉවාදිතා අවසානගාථමාහ. යසමා නිබ්බවතසුද්ධියා විතා පයොගවිපජ්ජනෙ සති ජනවචනත්ථොපි විපජ්ජති, තසමා මුනිවචනත්ථස්ස තෙවිටකසඬාතෙන ජනවචනෙන චුත්තත්ථස්ස අවිපරිතඵලසමපන්නාසං සිකඛාත්තයසමගතිකස්ස පටිපතතිපටි- වෙධසඬාතස්ස අත්ථස්ස අඤ්ඤානු බුමුප්පාදා අලඛනනියතාය කාණ්ඩවජ්ජපොපමසුතෙන චුත්තතයෙන අභිදලලහස්ස සංරක්ඛ- ණත්ථං සමමා යාව සාසනනතරධානා රක්ඛන්ත්ථං සද්ධිමෙස්ස විරට්ඨිතත්ථං සිස්සකානං, සද්ධාපබ්බජිතානං කුලපුත්තානං. ගිතං සමමාපටිපතතිහෙනුතුනං, කමමකතතුභාවකරණාධිකරණසමප- දානාපාදනසඬාතෙන සාධනෙන සහිතං කිතකපං කිතක- සඤ්ඤිතානං තෙකාලිකාදිපච්චයානං විධායකං කිබ්බියානං නාම පකරණං අභං චක්ඛාමි විත්ථාරෙන කථසිස්සාමිති අත්ථො.

“තසමා සංරක්ඛණත්ථං මුනිවචනත්ථස්ස දුලලහස්සාහං චක්ඛාමි සිස්සකහිතං කිතකපං සාධනෙන සුත්ත”නති වචනා- නුරූපං කිතකාරමානං දස්සෙනුං අථ ධාතුගිති චුත්තං. අථ ආබ්‍යාභානනතරං භාවකමමකතතුකරණාධිකරණසමපදානාපාද- නකාරකසඬාතාභිධෙය්‍යසුත්තං කිබ්බියානං කිතකපස්ස විධානං කිතකප්පන්ති අත්ථො. ඵත්ථ කිවචානමපි කිතකවොහාර- ලාභතො සමගහො දට්ඨබ්බො.

තත්ථාති තසමා කිබ්බියානො තෙසු කිවචපච්චයා නාච චුච්චතෙනති සමබ්බො. පඨමං චුත්තත්තාති අඤ්ඤා කිතිති කිත්ඤ්ඤාච්චානතො පුරෙතරමෙව තෙ කිවචාති කිවචසඤ්ඤාය යපිත්තතා.

* ‘සුනට්ඨො වා’ති කසම්භි.

කිවච්ඡවචයානං තෙකාලිකතා නිකාලවිග්ගහං දස්සෙතුං
භූයතෙති ආදි වුත්තං. භූයතෙති දෙවදනෙනනි සමපති භවනං,
අභවිජ්ඣාති අතීතෙ භවනං, භවිස්සතෙති අනාගතෙ භවනනති
අත්ථො.

ධාතුලිඛෙහති පරාසච්චයාති ඉතො පරාසච්චයාති
අභිකාරො වෙදිතබ්බො.

භවනං=භාවො. කර්ඤ්ඤිතී=කමමං, භාවො ච කමමඤ්චං
භාවකමමාති. තෙසු අභිධෙය්‍යෙසුති අත්ථො. තබ්බො ච
අතීයො ච=තබ්බානිසා. යොගච්ඡාගෙනාති “තබ්බානිසා”ති
සුත්තච්ඡාගතො. අඤ්ඤානු කතතුකරණාදිසු.

අරහස්සකත්ථදිපකා අරහත්ඤ්ඤා සකත්ථඤ්ඤා ච දිපකා
“කර්ණිකං කුසලං පචනිකං භතත”නති එවං යථාකමං
කතතුං අරහත්ඤ්ඤා සුත්තත්ථඤ්ඤා කතතුං සකත්ථඤ්ඤාත්ථඤ්ඤා ච
දිපකා හුත්වා තෙ කිවච්ඡවචයා භාවත්ථ ච කමමත්ථ ච
භවනනති සමබ්බො.

ඤො ආදි යෙසනෙත=ඤාදයො. තෙ ච කාලතතයෙසි
හොනනිති සමබ්බො. තනිසෙ ධාතුවිකාරෙති ධාතුසා කමමා-
දිමති ඤොති ඉධෙව වුත්තෙ. එතෙත “ධාතුලිඛෙහති”ති ධාතුති
ඤාණසාති එත්ථ වුත්තධාතුවිකාරා නිවනනිතා හොනති.

කිවිති දධානතො යො කිවිති ඉතො සිභාවලොක-
නෙනානුචතනෙන.

යථා යථා ආගමො ජනවචනං අවිරුජ්ඣාති = යථාගමං.
ජිනවචනානුපරොධෙනාති අත්ථො. බ්‍රහ්මඤ්ඤාදිකෙසුති ත
සරාදිකෙසු කිවචාති සඤ්ඤාකරණං කිවච්ඡවචයනනානං
කර්ණිකත්ථා විඤ්ඤාපනත්ථො.

පඤ්ඤානාති පඤ්ඤාචනා.

ඉද්දති අභිභූයතෙ, අතීතෙ අභිභූසිත්ථ, අනාගතෙ අභි-
භූසිස්සතෙ කොපධාති කමමති නිකාලවිග්ගහො. එත්ථ භි
අභිභවිතබ්බො කොපධො පඤ්ඤානනාති ආදිසු “කොධො”ති
කමමස්ස කිවච්ඡවචයෙන අභිභිතතතා පුත්ත දුතියාය අවිසයතතා
පඨමාවිභතති හොනිති වෙදිතබ්බො.

නමකරානමනනානං නිසුත්තනමහිති ඉතො වචනවිපරි-
ණාමෙන අනතස්සාති කරස්ස ච තතං තුස්මිනති ඉතො

කරුණ ව තනනනි ව වහනන තුං ව තුනං ව තබ්බො ව= තුංතුනතබ්බා, තෙසු.

කරුණිකානි පුරුෂමුපපජිති කරුණිකානි ආදිතො† නුවහනන

රො ව හො ව රහා, තෙ ආදි යෙසනෙත=රහාදයො.

ආදිසද්දනානි “රහාදිතො”නි එත් ආදිසද්දෙන “රමු කිලායං අප පාපුණෙන සු අවබොධනෙ තා පාලනෙති” එවමාදි ඛානේත් සම්භයානි. සාමන්තානි රහාදිතො නො ණානි වචනස්ස අසුඤ්ජානුප්පත්තියො සරඛාවතිතස්සාපි තකාරස්ස ණතනං සිද්ධනති අත්ථො.

පුරුෂමුප ඉව්වාදිතො වානි වහනන.

ගමො ව බතො ව හතො ව තෙ ආදි යෙසං තෙසං ගමබ්බහනාදිනං අන්තාපෙකකායං ඡඪි තුඤ්ච තබ්බො ව තෙ ආදි යෙසං තෙසු තුංතබ්බාදිසු.

නියානිනි වග්ගතො නිග්ගවජ්ජිනි අත්ථො. නිහානියනි එත් කවිග්ගහණෙන ඛානිනාලොපාභාවෙ සරලාපොති ආදිසුතෙන තුග්ගහණෙන පුබ්බලොපෙන සිද්ධි සරා සර ලොපනති පුබ්බසරෙ ලුතෙන හකාරතො පරස්ස අනියස්සා-කාරස්ස දිසනති දිස්සො.

හාවකමෙමසු තබ්බානියානි ඉතො හාවකමෙමසුනි ඉතො පරමබ්බකාරො.

ණො අනුබ්බො එතස්සානි=ණානුබ්බො. නප්පයොතිනි= අප්පයොගි. අනුබ්බො නාම ණාදිප්පච්චයෙසු දිස්සති. න තස්ස සුභානෙනසු පයොගො අත්ථිති=අප්පයොගි. යථා: කුමහකාරො.

සිසෙසානි එත් යවනනාලොපිසුතෙන කාරග්ගහණෙන ස්වස්ස සකාරෙ කතෙ විභතං.

නාමකරානමනානං නිසුභානමිති ඉතො අනානානති ව, කාපිතං ටීය ණානුබ්බොනි ඉතො ණානුබ්බිග්ගහණසුච වහනතෙ, ඛාතුසා කමමාදිමි ණානි ඉතො ඛාතුග්ගහණසුච.

† “කරුණිකානි ඉව්වාදිතො”නි බහුසු.

කො ව ගො ව කහා. වො ව ජො ව වජා තෙසං. පර
මෙහාවො ථානෙති සකාරස්ස චිත්තං. ණාප්පච්චයවිසයෙපි
විපරිසයෙන තබ්බානිසාපි භවනානි දස්සෙත්තුං විනිවජ්ජිතබ්බං
විනිවජ්ජිතනති† ආදි වුත්තං.

ණ්ණප්පච්චයනත්තං ණාගහනනනති. රමණ රතෙනා රාදි
තොති ඉතො අනනගහනනනති වත්තතෙන.

ණ්ණා වාති ඉතො ණාගහනනනති ජ්ඣිවිපරිණාමෙන.

වද්දෙ ව මද්දෙ ව ගමො ව සුජො ව ගරහො ව ආකාරො ව
තෙ ආදි යෙසනෙත=වදමදගමසුජගරහාකාරා. තෙති වදමදදි-
දකාරානෙතති සුජාදිජකාරනෙතති ගරහාදි හකාරනෙතති ධාතුති
ව පරස්ස ණස්ස සථානකම් ජොදිආදෙසා. ජො ව මෙමා ව
ගො ව යො ව එයො වාති වද්දෙ. රස්සතනනති ණාප්පච්චය-
පරතතා ධාතුසරස්ස වුච්චිති කතෙ ජොති ආදෙසෙ කතෙ පුන
සංයොගෙ පරෙ රස්සනති බ්‍යඤ්ජතෙ පරෙ රස්සතතං.

මදගහනනනනති කරණසංඛතස්ස මජ්ඣද්දස්ස සිජ්ඣිතත්තං.
ඉධ මදධාතුගහනනනතො කරණෙපි ණාප්පච්චයො හොතිති
අතො. මජ්ඣං තාම අවෙතතං දබ්බං. තතො සයං න මජ්ඣති
පුග්ගලො ව තෙන මජ්ඣතිති දබ්බබ්බා.

වාසද්දස්ස වච්ඡිතවිහාසතතා හොජනනති එත්ත ආදෙසො
න හොති. “වජ්ජ” ඉව්වාදිසු නිව්චං හොති.

විනිතබ්බනති එත්ත ඤචි ධාතාදිතා ධාතනතස්ස ඉකාරො.
කිසාදිතො නාති නාප්පච්චයො. මෙතබ්බනති එත්ත ඉකාරාගමෙ
සරා සරෙ ලොපනති පුබ්බලොපෙ ව කතෙ ඤවාසවණණං
ලුතෙනති ඉකාරස්සෙකාරො.

කරමනා රිච්චොති එත්ත ණ්ණා වාති ඉතො වග්ගහණමනු-
වත්තතෙන. තෙන “කතනබ්බං කරණීය”නති රූපාති අචිරොධි
තාති හොනති. තෙන වුත්තං “කරමනා රිච්චප්පච්චයො”ව
හොති”ති.

රමුභිති එත්ත රො අස්ස අච්චිති අතො සද්ධාදිතො ණ ඉති
ණාප්පච්චයො තෙන රමණි රකාරවති පච්චයෙති අතො.
රතෙනාති එත්ත රකාරො සසුස්සො. රො ආදි මරියාදි අවසි

† “විනිවජ්ජිතබ්බං. විනිවජ්ජිතසං.”

‡ “මරියාදෙ”ති බ්‍රහ්ම

අසානි=රාජ. නොති ලොපමා. සරලොපොති කවි
බාසාදිත.

පෙසො ව අතිසංකො ව පතනකාලො වානි=පෙසානිසංග-
පතනකාලො, තෙසු. තෙ වානි කිව්වුණාදිසු පෙසාදිඅනෙසු
විහිතා, කිව්වපව්වයා.

සාසදිසපතා නසා ජිවෙයා වානි නසානි වනනතෙ.

භූජ ඉති බාහු සෙසනෙත=භූජාදයො. තෙසං මි වානි එත්
විශාහනෙන විහාවො වුනො. බාසනලොපාදිති එත්
ආදිසදෙන විතො. අවසාසදෙව අධිමිණො ව=අවසාසාධිමිණො,
තෙසු අධිමො ඉණො=අධිමිණො, ඉණගානිති අනො. පෙසාදිසු
“කතනබ්බං හවතා කමිං, භූසුජනබ්බං නයා, අපේක්ඛයාං තෙ
අයං කාලො, දුතබ්බං මෙ සතං ඉණං නයා”ති.

නබ්බාදිනසො.

කමසදෙව තං ආදි වානි, කමසාදි නසමි. උපපදවසෙන බාසා
ආදිමිති සිතෙ සනිති අනො. කුමහං කාරොතිති අනෙති
උපපදසමාසසා නිව්වනතා ආබ්‍යාතභූතෙන† අසපදෙන විශාහ-
දසසන මෙන. යදි හි සමාසනො පුරෙතරමෙව කාරසදසසා
කිතනනතා නතො සාදුපසනි හවෙයා, තද “කුමහං
කාරො”ති සකපදෙන වාසාං හවෙයා. “කුමිහනො”ති ආදිසු
හතසදසසෙව “කාරො”ති ඉමසා විසුං පයොගොපි ආපජේයා,
ත ව තං යුතං. බාසා කමසාදිමිති එවං යුතෙන කමසු-
පදෙ සනිසෙව ණපව්වයවිබානතො. එවසදෙ සති “කාරො”
ඉති අයං සදෙ, අවිහතානෙනා ව කුමහසදෙන සමාසිනිති
සිහිං. එවං සබ්බත් කාරකොපපදෙ සමාසෙ වෙදිතබ්බං.

කුමහකාජිති එත් මෙමන් කපණයන්හානිති ඊපව්වයො.

මෙමි රසජසා ජො භාවකරණසුති ඉතො මෙමිති
වනනතෙ.

ආකාරො අනො සෙසනෙත=ආකාරනතා තෙසං ආකාරා-
නනති අවතා අනතහහණකරණං බානිනතසෙව ආයාදෙසත්තං.
බාමසනිති එත් පුරාදිතො මොණසානි ණයො වුහි ව.

† “අසපදෙන”

බාතුයා කම්මාදීමහි ණොති ඉතො බාතුයාති ඉතො පර මඬිකාරො. තතො යෙව කම්මාදීමහිති ව වතතතෙ.

සඤ්ඤායමනුති සඤ්ඤායං අ හු ඉති තිපදථිදං. පදස්ස අනොතො=පදනොතො, තස්මිං.

සඤ්ඤායමනුති ඉතො අ ඉති වතතතෙ ණවු ව තු ව ආවිචාති=ණවුචාති.

භයතං=භයනති භාවසාධනස්ස භයස්ස සුතොත දස්සනතො අකතතරිපි අප්පච්චයො සිඬොති දස්සෙත්තුං භයගහණණොනාති වුත්තං. භයගහණණෙන ඤාපකෙනාති අභිප්පායො සෙසසාධ-
නෙපිති කරණාධිකරණභාවකමමඅපාදනාදිසාධනෙපි අප්පච්චයො භොතීති වෙදිතබ්බො ආසුණනති වුත්තවචනං ගණනනාති=අස්සමා වචනකරා. කාමස්ස අවචරො කාමාවචරොති ඡජි තප්පුරිසො.

අතො ව අකො ව=අනාකා, යු ව ණවු වාති=සුණවු තෙසං.

කො ව ගො ව කගා. තෙසං භාවො කගගතං වො ව ජො ව=වජා.

හුදෙ ආදි යෙසනො=හුදදයො, තෙති. යු ව ණවු ව සුණවු, තෙසං අතො ව අනතො ව අකො ව අනතකො ව=අනා නානාකානානකා. සහ කාරිතප්පච්චයෙහි පවතනනාති=සකා-
රිතා තෙති. හුදදිහිති එත් අනාකාදෙසගහණං ඉමිතා විසෙස-
විධිතා පුබ්බෙ වුත්තසාමඤ්ඤවිධිතිසෙධප්පසඬනතිවතනනත්.

සකාපිතෙහිති එවං කාරිතප්පච්චයනෙනති පරෙසං සුණවුතං කාපියස්ස අනාතනාදිආදෙසස්ස විඛානතොයෙව බාතුප්ප-
ච්චයෙහි බාතුතෙව විහිතප්පච්චයනෙනති පරං හුත්වා. කෙවලං බාතිධිකාරෙ හිතානං කිච්චකිතප්පච්චයානං සමභවො වෙදි-
තබ්බොති අනො.

කාපිතලොපොති “සංජානාපෙ ආනනක” ඉච්චත් “ආපෙ”-
ති කාරිතස්ස සහ විකරණෙන ලොපො සඤ්ඤානනකො. නමකාරානමනානං නිසුතතමතිති ඉතො විපරිණාමෙන අනතස්සාති වතතතෙ. සකාපිකාරාගමාති එත් “ය”නති දබනතතො යො ඤවිති යකාරාගමො. යවතනලනාදිසුතො කාරගහණෙන බාස්ස කිකාරො, විතතඤ්ච.

ඉ ඤ්ඤං පතිහිකුරාපිකාරනොති ඉතිති ඉතිප්පච්චයො.

කුමාකාරො තනනවායො අරිඤ්ඤො පුරිඤ්ඤො,
ධම්මධරො දිනකරො නිසංයො විනයො තයො.

ආසවො අසංසවො ලවො භවො සංවරවිග්ගහො,
පාදපො ගොවරො වෙව පබ්බතට්ඨො ච කාරකො.

ආණාපකො සඤ්ජානනකො ජනකො පුජකො තථා,
කතතා ජේතා ච කාරෙතා භයදස්සාපී ච කතතරි.

දිට්ඨධම්මොති පච්චනෙති අනනභාවො, නස්ස භිතං
දිට්ඨාසම්මතං. ආදිසඤ්ඤාන සම්පරාසිකපරිත්ථවසෙනාපි සාසනී
අනුසාරිනී=සත්ථා සාස ආදි යෙසනෙත=සාසාදයො. තෙති.

පා ආදි යස්ස සො=පාදි නනො.

මානො ආදි යෙසනෙත = මානාදයො-තෙති. විසො ච
රුජො ච පඤ්ඤා වානී = විසරුජපඤ්ඤා. තෙ ආදි යෙසනෙත=තද
දයො, තෙති. * සංයොගො ආදි යෙස'නෙත=සංයොගාදි.
සංයොගසම්මතානි කිඤ්චාපි අවිසේසෙන වුත්තං තථා පි ධාතුයානි
අධිකාරතො ධාතුසම්බන්ධිනි සංයොගෙති ගහෙතබ්බං.

භාවො ච කරණඤ්ච=භාවකරණානි, තෙසු

අකතනිපිති ණමති රතස්ස සො භාවකරණෙසුති ඵං.
කරණෙව පබ්බතෙ ණමති පරෙ රතස්ස ජාදෙසවිධානසාමන්ඨිය-
තො අකතනිපි කම්මකරණාධිකරණාපාදතහෙදෙපි කාරකෙ ච
ණපච්චයස්ස සම්භවො හොතිති වෙදිතබ්බො.

විසරුජපඤ්ඤානො ණ ඉති ඉතො ණ ඉති චත්තතෙ. “ගහ-
ස්ස සර ණො වානි ඉතො ණො වා නි ච චත්තතෙ.

පටිලාහොති ලලානම්චිසෙසත්තා වුත්තං.

ණමති රසස්ස සො භාවකරණෙසුති ඉතො ණමතිනි
චත්තතෙ. පුරො ච සං ච උපො ච පරි වානි පුරස්මුපපරි,
තෙති. බො ච බරො ච=බ්බරා. තෙ ච සො පච්චයො වා නි
තප්පච්චයො.

වසඤ්ඤා ණපච්චයසම්පිණ්ණතෙවො,

සථිතො ලොපො=සථිග්ලාපො.

* “සංයොග ආදි සංයොගාදි ‘තො’ නිමසස විසෙසනනනි මඤ්ඤම.

විභාදෙසොති තෙසු චුඛිති ආදිනා කුසෙස්සති පබ්බත-
කුසෙස්ස, අතතතො ජාතො=අතතජො.

ඉ ව යො ව තො ව මො ව කිඤ්ච එ ව සො වාති=ඉයතම-
කිච්ඤ, තෙසං අනො ව සො සරො වාති=අනතස්සරො. සො ව
කෙධො ව ඊ වාති සකඛි. දිසස්ස සකඛි වා”ති සමබ්බො. ඥෙ රනති
එත්ථාපි අඤ්ඤස්ස අසුතතො දිසස්ස දකාරො රකාරං සකඛිති*
ආපජ්ජතිති යොජ්ජියං. දිසස්ස ඛාතුස්සාති එත්ථාපි “දිස” ඉති
පතිට්ඨිතස්ස ඛාතුස්ස උපමානභාවෙන විසෙසනතො ගුණ-
භුතානනති ජභිවිපරිණාමවසෙන ඉයතමකිච්ඤානං විසෙසන-
භාවෙන චුත්තනති දට්ඨබ්බං. තෙන ඉමසද්දුදිනං දිසස්ස
ගුණභුතානමෙව අයං දිසො, න කෙවලානනති සිද්ධං. නථා
යමිච නං පස්සතිති එත්ථ “නථා”ති ඉමිනා ය-නා දිසෙස-
උපමානෙති දිසස්ස කීප්පවසෙන වාක්‍යවිසෙසො උපපදසමාසො,
සාදිආදෙසා ව අතිදිසියනති. එතාදිසොති වසද්දෙන සිද්ධං.

රමමපව්වයො යං† කිත්තසඤ්ඤානො කතනි කිතිති‡ නියම-
තො කතනරියෙව භවතිති සකිකං අපනෙ තුං “භාවකමෙසු”ති
එත්ථ රමමපව්වයනං කමමග්ගභණං නිදසිතං. තෙන චුත්තං
අකතනිපි භාරකෙ භොතෙවාති

තං සීලං පකති එතස්සාති= තස්සීලො. ආදිසද්දෙන තඬ්ඬමම-
තංසාධුකාරී ගග්ගනති. ඤ්ඤි ව තු ව ආචී ව=ඤ්ඤි චාචී. තු ආචී
පුත්තරූපාදනං තස්සීලාදිඅත්ථෙ විසෙසදස්සනත්ථං.

සද්දො ව කුඨො ව වලො ව මණෙඛා ව අත්ථො යෙසනෙන=
සද්දකුඨවලමණිත්ථා. තෙහි රූවාදිති ව.

හික්ඛුති එත්ථ පතිහික්ඛුරාඤ්ඤාරතෙනති ඉතිති නිපාත-
නතො වා රස්සනතං. රකාරාගමො යමධනතරලා වාදි
සුත්තෙන. සමිඤ්ඤාතොති භාවෙ ඤ්ජ්ජව්වසෙන සිද්ධා. අහි-
ඛානානුරොධිතොති* තදනුපරොධිනොති පරිභාසතො
චුත්තං. අසංපුබ්බාති සංපුබ්බතො අඤ්ඤස්සාපි භනතිතො.
තෙන පටිභනනං පටිසෙකාතිපි සිද්ධං හොති.

භාවකමෙසු තබ්බානියාති ඉතො භාවකමෙසුති
විනාතෙ.

* “දකාරො රං සකාරො සකඛිවා”ති මඤ්ඤම.
‡ “කිත්තසඤ්ඤානො” බ්‍රහ්ම. † “කිත්ති”වා පාඨො.
* “අහිඛානානුරුපතො”ති දුටු රූපසිඬ්වි පාළි.

රාධනාදිසු නිගනිතාගමානාවෙ වුහි.

නන්දදිති යුති ඉතො යුති වතනතෙ.

කතතා ව කරණකු ව පදෙසො ව කතතුකරණපදෙසා.
තෙසු නන්දනනනි එත් නන්දදිති යුති භාවෙ යුපපව්වයො.

ආතනනනි එත් ධාතනනසා එකාරසා ආතනං.

සඤ්ඤා නාමාධ්‍යානාදිහෙද, පටිසන්ති රුපාදිවිසයෙ පටිච්ඡ-
ස්සති අත්ථො.

කථානි ධාතුනිපි ධාතුපපව්වයනොනිපි යුපපව්වයසා අනි-
දෙසො.

ද ව ධා ව=දධා, තතො දුධාතො. †ආදධානිනි එකාරම-
ණෙ යපෙතිනි අත්ථො.

අ ව නි ව යු වානි=අනිසමො.

පටිසන්තිස්සතිනි පහෙදං ගච්ඡතිනි අත්ථො.

විවජානි එත් විසදො බ්‍යාපනත්ථො.

සාසදිසතො නසා පිට්ඨා වානි ඉතො නිගනනණං
විපරිණාමෙන. භුජාදිනමනො නො වි වානි ඉතො නොනි ව
ජනාදිනමානමනි වානි ඉතො නිමිතිනි ව වතනතෙ.

ගමො ව බතො ව හතො ව රමො ව=ගමබතහතරමා. තෙ
ආදි යෙසනො = තදදයො, තෙසං. අකාරබ්‍යවතිනතනානි
විකරණපපව්වයභුතෙන අකාරෙන බ්‍යවතිනතනා තථා වුතනං.

ඉප්පිසමනිසමො වානි ඉතො ඉප්පිසං වානි ව වතනතෙ.

බුබුහමාදිත්ථ කතනනිනි ඉතො කතනනිනි වතනතෙ.

ජ්ඣකු වු ව සු ව=ජ්ඣකුසු, තෙහි.

කිව්වා ව තොතා ව කොතා වානි=කිව්වතනකා, තෙසං වා
අත්ථො. තථා වුතනා. තත්ථ කිව්වත්ථා නාම යපෙතො කිව්වග්ග-
හණං පෙසානිසග්ගපතනකාලාදයො. තතත්ථා නාම මනිබ්බිභුන්-
දයො. කතත්ථා නාම ඊසාදිඅත්ථා. සුබොනානි අකිලෙන්නානි
අත්ථො.

භාවකමමසු හ ඉති ඉතො හ ඉති වතනතෙ.

බුධො ව ගමො ව=බුධගමා. තෙ ආදි සෙසනෙත=තදදුමයා. තෙසං අතො බුජ්ඣනාදිහෙදෙ ගමාමානෙ සාමන්ඨියතො තදතොති බුධගමාදිති සෙව නප්පච්චයො. තෙන වුත්තං බුධගම-ඉවෙවමාදිති ධාතුනිති.

සාසදිසතො තස්ස ටිට්ඨා වාති ඉතො තස්සාති වත්තතෙ.

බො ව සො ව හො ව හො වාති ධිච්ඡාහා, තෙති. බො ව සො ව=ධිච්ඡා. පච්චයාගමිකාවතිත්තතාති අප්පච්චයඉකාරාග-මෙති බ්‍යවතිත්තතා ධ්වත්තාදිකං න භවතිති අතො.

හො ව චතුතො ව = භවතුතා, තෙසං.

සඤ්ඤායං දුඛාතො ඉ ඉති ඉතො සඤ්ඤායනති වත්තතෙ

තික්ඛිජාති එත් “ක්කිතා”ති තකාරස්ස ඉමිතා නිපාතනොත වකාරො. ජිතබුධිති ආසිංසනතො ව කිට්ඨි සඤ්ඤා.

ක්තිතෙත තෙකාලිකප්පච්චයනසො.

තො ව තචනත්ත ව තාපි වාති =තතචනත්තවාපි.

අනිතෙත කාලෙ ගමාමානෙ කත්තරි කාරකෙ අභිධෙසො තතචනත්තවාපි හොනතිති අතො. භූතොති ජාතො.

සාසදිසතො තස්ස ටිට්ඨා වාති ඉතො තස්සාති පරමධි-කාණරා සාදිසනඉවමාදිතො සාදිති ව. දුතියසෙඤ්ඤාත්ථ වග්ග-ගණනති වස්ස අව ඉති තප්පුරිසවසෙන දුතියො වකාරො, පඨමො කෙවලො. චිත්තාපවාදයං ලිකාරවිධි ජිතො පරා-ජිතො. විත්තං ධ්වං. පටිච්චාති එත් “වක්ඛුඤ්ඤා පටිච්ච රූපෙ ව උප්පජ්ජති වක්ඛුච්ඤ්ඤාණ”නති ආදිසු පුබ්බකාලවචනිවජාවසෙන පුබ්බකාලතා දට්ඨබ්බො.

ධාතුනිද්දෙසස කත්තබ්බෙ. ඉකාරො ඉප්පච්චයො විකර-ණජිතො විකරණප්පච්චයානුගතො නිප්පච්චයො ව භවති. ගම්ඤ්ඤානො වෙජා වා, භන්තාදිනං ඤ්ඤොති ආදිසු ඤ්ඤාපකතො.

* උණාදිති පරසමඤ්ඤාවසෙන †ඉණු ආදි පච්චයාතමෙවාධි-වචනං.

* “උණාදියො ඛ්‍යුලම්” (පාණීනියෙ - 3 - 3 - 1)

† “ඉණු” ආදිති සබ්බත්. උපපරිකඛිතබ්බසෙන ධාතං.

නාමා සංඝිනති සරණාස්සනතිග්ගතිනසංඝිවසෙන ලොපා-
දෙසාදමවසෙන “සංඝිං දීපෙනති” ති සමබ්බො. නාමාබ්‍යාතො-
පසංගතිපානවසෙන චතුරා පදමපි. දබ්බජාතිගුණක්‍රියායදිවජා-
නාමවසෙන ච† ඉති පුම නපුංසකලිඛිග අනියතලිඛිග අලිඛිග-
වසෙන ච පඤ්චා නාමිකඤ්ච. බ්‍යාසතො විජාරතො එකුත-
තිංසවිධෙන කතතුකමමකරණසමපදනාපාදනඅධිකරණහෙදං ජ-
කාරකඤ්ච, තථා අබ්‍යසිභාවාදිජප්පකාරඤ්ච සමාසං බ්‍යාසතො
බතතිංසවිධෙන “සාමඤ්ඤවුතති” ආදිවසෙන ජප්පහෙදෙන
තබ්බිකඤ්ච, තථා සතතවිධිවිකරණධාතුප්පච්චයානං වසෙන
අවස්ථිධෙන ආබ්‍යාතඤ්ච, තබ්බාදිපච්චයානං පහෙදෙන
ජබ්බිං කිතකමපි දීපෙනති. රූපසිඛි ඉධ ලොකෙ ජනනාය
බුඬියා විරජමහිවුඬිං. කරොතු ඉති සමබ්බො.

ඉති රූපසිඛිපිකායං කිබ්බියානනායො සන්තමො.

හදනනවුදබප්පියාවජිසෙන කතා

පදරූපසිඛිපිකා පරිසමනනා.